

konference
Knihovny současnosti

www.sdruk.cz

6—8 9 2016

16

Sdružení knihoven ČR
Ústřední knihovnická rada ČR

SDRU_K

*Sdružení knihoven ČR
Ústřední knihovnická rada ČR*

Knihovny současnosti 2016

Sborník z 24. ročníku knihovnické konference, konané pod záštitou
Mgr. Daniela Hermana, ministra kultury ČR, a Ing. Jiřího Rozbořila,
hejtmana Olomouckého kraje, pořádané ve dnech 6.–8. září 2016
v areálu Univerzity Palackého v Olomouci

Prosinec 2016

Vydáno za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci dotačního programu Knihovny 21. století.

SDRUŽENÍ

Konference se konala pod záštitou Mgr. Daniela Hermana, ministra kultury ČR, a Ing. Jiřího Rozbořila, hejtmána Olomouckého kraje.

OBSAH

Úvodní slovo	8
Jak to vidí jinde	9
Úvod	10
Inga Lundén: Všechno je o důvěře. Knihovny tvoří kompaktní města.....	11
Knihovna jako vzdělávací instituce	21
Úvodní slovo k sekci „Knihovna jako vzdělávací instituce“	22
Mgr. Pavlína Mazáčová, Ph.D.: Inkluzivní přístup k edukaci informační gramotnosti v praxi učícího knihovníka	24
PhDr. Martin Krčál: Spolupráce knihoven a středních škol.....	38
Mgr. et Mgr. Zuzana Teplíková: Vzdělávací aktivity Citace.com pro knihovny	45
Mgr. Lenka Málková: Jak učit seniory počítačovým dovednostem	55
Mgr. Marika Zadembská: Marika a její smečka aneb podpora čtenářství a „vzdělávání“ v Knihovně Třinec.....	65
Infobox	74
Úvodní slovo k sekci „Infobox“	75
Mgr. Vojtěch Dostál: Wikipedie a knihovny: Přehled realizovaných projektů spolupráce v České republice 2006–2016	79
PhDr. Mgr. Eva Novotná: Digitalizované české mapové sbírky ..	94
Petr Berki: Jak jsem na mikropočítačích Banana Pi rozběhl operační systém android s OPACem a pomocí 3D tisku krabice na banány vyrobil	119
Mgr. Marie Balíková, Mgr. Jana Šubová: INTERPI – řešení pro databáze regionálních osobností, bibliografií i faktografií	123
Ing. Jan Kaňka: eBadatelna Zlínského kraje.....	131
Bc. Josef Moravec: Otevřený knihovní systém Koha: možné cesty dalšího rozvoje na komunitní bázi	136
PhDr. Zdeněk Bartl: Národní autority a jejich úloha v současném (nejen) knihovnickém světě.....	144

Mgr. Michal Denár: Centrální portál knihoven z pohledu veřejné knihovny	157
PhDr. Iva Horová, Filip Šír, DiS.: Zvukové dokumenty pro všechny. Zn. Za málo peněz.....	163
PhDr. Ila Šedo: Oborová brána ART v novém	171
Mgr. Lenka Damborská: Digitální knihovna MZK: její vývoj, mobilní aplikace a uživatelé.....	179
Bc. Kristýna Kalmárová: Jak propagovat knihy skrze jejich příběhy	197
Knihovna jako bezpečný veřejný prostor.....	200
Úvodní slovo k sekci „Knihovna jako bezpečný veřejný prostor“	201
PhDr. Zuzana Hájková: Krizový plán v knihovně	205
Zdena Ciprová: Knihovna – bezpečný veřejný prostor. Praktické zkušenosti se zajištěním bezpečnosti v Městské knihovně v Praze	211
Mgr. Petr Čáp: Činnost veřejných knihoven v procesech integrace sociálně znevýhodněných osob (s ohledem na prevenci konfliktů)	220
PhDr. Zdeňka Friedlová, Ing. Jan Kaňka: Bezpečný prostor knihovny – předpoklady versus praxe na příkladu krajské knihovny ve Zlíně.....	228
Doc. PhDr. Lubomír Kostroň, CSc., M.A: Prazvláštní prostor knihoven a proč jej pěstovat.....	244
Roman Kohout: Knihovna v online prostředí	255
JUDr. Nina Brozová: Knihovna – veřejný prostor a trestní právo	264
Marketing.....	274
Úvodní slovo k sekci „Marketing“	275
Bc. Jakub Šneider: Smysl a principy dramaturgie, pojetí dramaturgie na kurzech Prázdňinové školy Lipnice	280
Bc. Martin Čadra: Jistě, pane starosto (v kostce)	290
Mgr. Věra Ondřichová, Mgr. Kateřina Šimová: S čím a jak oslovit novináře	295

Bc. et Bc. Pavla Minaříková, Bc. Roman Novotný: Metody designového myšlení pro knihovny	298
Jan Delong a Jan Kunze: Dramaturgie (a marketing).....	313
Koncepce rozvoje knihoven	319
Úvodní slovo k sekci „Koncepce rozvoje knihoven“	320
Ing. Petr Žabička, Mgr. Petra Žabičková, Mgr. Martin Kravec: Knihovny.cz – Začínáme	322
Ing. Martin Svoboda: CzechELib žije!.....	331
PhDr. Vít Richter: Průzkum prostorového a technického vybavení veřejných knihoven. Jaké činnosti knihoven jsou limitovány prostorovými podmínkami	339
Partneři.....	347

Úvodní slovo

Milé kolegyně, milí kolegové, vážení přítomní,

jsem rád, že se zde v Olomouci opět setkáváme, v tomto roce už na 24. ročníku knihovnické konference Knihovny současnosti 2016.

Sešlo se nás tady „jako obvykle“ velké množství a právě tradice hojné návštěvnosti svědčí o stálé potřebě se spolu potkávat, sdílet a povídat si; pravidelně jednou do roka se těšit na konferenci, která se pomalu stává téměř nezbytnou součástí knihovního a knihovnického života.

Tím bych volně navázal na témata letošní konference, která se v zásadě dají souhrnně pojmenovat „Bezpečná knihovna jako součást každodenního života“ – tedy místo pro každého z nás, pro všechny příležitosti a vlastně v každou denní dobu. Knihovna otevřená, pevná kulturní, společenská a vzdělávací – integrální součást obce. Obce bez ohledu na velikost a počet obyvatel, protože jsme držitelem čestného prvenství v počtu knihoven na světě. Česká republika má nejhustší síť knihoven na světě, které nezůstaly institucí minulosti, naopak nabízí stále pestřejší škálu služeb.

A tyto knihovny spolu navzájem komunikují a budují pevnou informační síť a interaktivní spolupráci. Je to dlouhodobá práce, není to jednoduché. Koncepce rozvoje knihoven je velkým tématem, které konferenci završí. A já doufám, že letošní motto „Vidíme to růžově“ je očekávaným závěrem letošních přednášek a workshopů a začátkem další práce v knihovnách.

Vážení účastníci a milí hosté letošní konference, děkuji vám, že svou přítomností ukazujete, jak důležité a přínosné naše vzájemné setkání je. Dovolte prosím, abych poděkoval i těm, kteří se na přípravě aktivně podíleli, a přeji nám všem užitečně i pohodlně strávený čas ve společnosti kolegů a přátel.

RNDr. Tomáš Řehák

Předseda Sdružení knihoven ČR

Jak to vidí jinde

Úvodní slovo k sekci „Jak to vidí jinde“

Napsala: Inga Lundén, Stockholm, Švédsko

V září 2016 mě pozvalo Sdružení knihoven České republiky, abych na výročním setkání v Olomouci představila některé plány týkající se budoucnosti knihoven. O pár dní později jsem se seznámila se zaměstnanci Městské knihovny v Praze, která je přístupná veřejnosti. Následující článek vychází z těchto rozhovorů.

Důvěra v téměř všechny instituce klesá. Výjimku představují veřejné knihovny, alespoň podle jedné švédské studie. Důvěra lidí v knihovny se opírá o soubor trvalých a obecně platných hodnot, jejichž podstatou je prosazování svobodného přístupu k informacím pro všechny. Dnes jej nazýváme spíše „veřejným zájmem“ nebo „významem pro společnost.“ Zachovat tento význam v rychle se vyvíjejícím světě je pro přežití veřejných knihoven, které jsou financovány z daní, zcela klíčové. Tento článek poukazuje na dva naprosto odlišné a velice důležité typy knihoven. Do budoucnosti to vede k novému cíli ze strany Mezinárodní federace knihovnických sdružení IFLA, jež usiluje o změnu na čtyřech různých úrovních.

Inga Lundén: Všechno je o důvěře. Knihovny tvoří kompaktní města

Stockholm, Švédsko

Důvěra je nezbytná pro každého člověka v každé společnosti. Důvěra vyhrává volby. Rozdíly v tom, komu a čemu věříte, mohou rozdělit celou společnost, jako během voleb a po volbách ve Spojených státech. Anebo společnost sjednotit.

Ve městě Columbus v Ohiu se v roce 2016 konal velký knihovnický kongres – Světový knihovnický a informační kongres – pořádaný sdružením IFLA. Prezident Barack Obama zaslal všem 4 000 přítomných knihovníků uvítací řeč. Vyjádřil svoji důvěru v knihovny, které léčí společnost a stírají existující rozdíly, poskytují přístup k důvěryhodným informacím a jsou otevřené názorům vyplývajícím ze svobody projevu.

Zaměříme-li své úsilí na obranu a rozvoj tohoto přístupu, a to od vypořádání se s cenzurními bariérami a omezování práv po potlačení snah o vyloučení, můžeme docílit budoucnosti, v níž je každý člověk svobodnější a v níž všechny naše společnosti mnohem více pulzují životem a poskytují větší možnosti.

Důvěra je to, co společnost stmeluje. Důvěra je nezbytná pro daňovou morálku ve státě. „Pokud věřím, že platíte své daně, budu je platit také.“ Nepoctivost a korupce se s důvěrou neslučuje. „Pokud budu mít dojem, že peníze z daní, které jsem odvedl/a, nevydáváte ve prospěch společnosti, nebudu platit.“ Důvěra v člověka z vás dělá vstřícného a soucitného občana. Strach je nepřitelem důvěry a živnou půdou pro předsudky.

Nejdůvěryhodnější knihovny

Oddělení politologie na Gothenburské univerzitě ve Švédsku měří důvěru v různé instituce ve společnosti. Toto měření provádí jednou ročně zvláštní institut pro společnost, názory a média (SOM-Institut).

Sedmdesát procent všech osob v jejich studii přiznává, že mají v knihovny vysokou nebo tu nejvyšší důvěru. Mezi lidmi, kteří využívají knihovny, čtou knihy nebo mají vysokoškolské vzdělání, je toto číslo ještě vyšší – 83 %. Ve společnosti je jen málo institucí, které mohou být impulzem pro takto vysokou důvěru. Mezi ty nejdůvěryhodnější patří zdravotní péče s 68 %, policie s 62 % a veřejnoprávní rozhlas/televize s 55 %. Tisk má 29 %, vláda taktéž, a politické strany mají chabých 13 %. Dvacet procent dotázaných má vysokou nebo nejvyšší důvěru v orgány místní správy.

Pro město nebo obec je velkým přínosem a výhodou, pokud má veřejnou knihovnu, kterou jejich občané oceňují a které důvěřují. Pro knihovnu by rovněž mělo být velkou výhodou, budou-li se o ni starat a důvěřovat jí vládnoucí politici zastupující vlastníka.

Stírání rozdílů

Stockholm je rozmanité velkoměsto na severu, které má 900 000 obyvatel ze všech koutů světa. Třetinu obyvatel tvoří přistěhovalci, kteří se narodili v cizině, anebo se v cizině narodil alespoň jeden z jejich rodičů. Počet obyvatel ve Stockholmu roste, přičemž odhady mluví o 1,3 milionu obyvatel v roce 2040. V širší oblasti Stockholmu žije dnes okolo 2,8 milionu lidí. Stockholm obvykle změní politickou většinu ve volbách, které se konají jednou za čtyři roky. Právě teď tady mají červeno/zeleno/růžovou většinu (sociální demokraty, stranu zelených a feministickou iniciativu). Jejich vize pro rok 2040 je: „*Stockholm pro každého*“.

„Stockholm je město, které poskytuje každému člověku prostor k růstu. Je to místo, kde všechny děti i dospělí věří v budoucnost a mají možnost plnit si své sny.“

„Nerovnost limituje možnosti, jak si plnit své sny. Podkopává sociální soudržnost a vytváří podhoubí pro vznik sociálních konfliktů,“ tvrdí Komise pro sociálně udržitelný Stockholm. Ta by o této problematice něco vědět měla, protože jako ve všech větších městech i zde existuje propast mezi těmi, kteří mají, a těmi, kteří nemají; těmi, kteří mají vědomosti, a těmi, kteří je nemají. O osm let kratší život, čtyřikrát nižší příjem, o 16 % více dětí bez schopnosti pokračovat ve studiu na středních školách – a o 40 % více nejistoty a o 30 % méně důvěry.

A jaký je recept na to, jak překonat tuto propast a učinit Stockholm městem „pro každého“?

„Budeme-li do lidí včas investovat během jejich dětství a mládí, společnost tím získá z dlouhodobého hlediska.“

Knihovna je jedním z míst, jimž rodiče dětí důvěřují. Být tam pro děti, to je obrovská odpovědnost, vzdělávat je hravou a zábavnou formou, rozvíjet jejich představivost a kreativitu. Být pro ně mimořádným, zvláštním místem, kde tráví svůj volný čas.

Podle švédského knihovního zákona je hlavním cílem a posláním knihovny *„podporovat rozvoj demokratické společnosti přispěním k předávání vědomostí a svobodnému utváření názorů“*. Švédští zákonodárci rovněž poukazují na hodnotu, kterou by se měly knihovny řídit:

„Knihovna je veřejnou službou, která má fungovat na základě následujících principů: přístupnosti, transparentnosti, svobody vyjadřování, nepropojenosti s žádnou politickou stranou, nediskriminace a profesionální nezávislosti.“

Znaky vynikající knihovny

Budeme-li vycházet ze všech uvedených principů a krásných slov, jaké jsou – podle mého názoru – znaky opravdu vynikající knihovny?

- Potřebuje zvědavého uživatele,
- navazuje strategické partnerství,
- má schopný a kvalifikovaný personál, který ji řídí z jakékoli pozice,
- posiluje mediální a informační gramotnost (MIL),
- buduje důvěru.

Dvěma mými absolutními favority jsou: síť Arid Land Information Network (ALIN) v Keni a Ugandě a veřejná knihovna Kista Public Library ve švédském Stockholmu. Proč? Protože splňují všechna výše uvedená kritéria.

Síť Arid Land Information Network možná nepatří k tradičním knihovnám. Jsou to střediska, která se nazývají Maarifa Centers, centra vědění. Mají však veškeré charakteristické znaky veřejné knihovny. Organizaci jsem poznala, když jsem byla členem poroty pro udělení Ceny za přístup ke studiu / Access to Learning Award (ATLA), tedy ceny ve výši jednoho milionu dolarů udělované Nadací Billa a Melindy Gatesových některé knihovně či jiné organizaci podporující studium a četbu.

O pár let později jsem byla v Nairobi na jiné konferenci a úplně poslední večer jsem zašla na pivo s Richardem Atutim, národním knihovníkem Keni, a Jamesem Nguo, zakladatelem sítě ALIN. Řekla jsem Jamesovi, že bych si v budoucnu přála vidět jedno z těchto vzdálených center vědění umístěných v poušti.

„Proč ne zítra?“ zeptal se.

„Protože zítra už letím domů.“

„Dobře,“ řekl James, „připrav si sbalená zavazadla na zítř ráno a já ti slibuji, že tě na letišti dovezu včas, abys stihla odpolední let.“

Zaměření na potřeby uživatele

Organizace samozřejmě neměla mnoho času, aby se připravila na moji návštěvu. Když jsme však dorazili na místo, byla malá knihovna plná lidí, kteří mi chtěli říct, jak tato knihovna plní jejich potřeby.

Maarifa Centrum tvořilo jen pár kontejnerů v blízkosti školy, s velkým vysílacím stožárem kvůli internetu. V jednom z kontejnerů byla učebna s několika počítači, kde se skupina lidí učila, jak vytvořit prezentaci v PowerPointu. Další skupinka měla sbírku pohádek, jiná zase malé příručky s různými tématy, a pak tu byli zaměstnanci.

Obhajoba tohoto Maarifa Centra byla skvělá. Místo aby mi sami vykládali o úspěchu, udělali to za ně uživatelé. Jeden farmář měl pár užitečných rad týkajících se nových způsobů a pravidelných aktualizací ceny jeho plodiny na trhu. Masajové, poloviční nomádi, vyprávěli o hospodaření při chovu dobytka a školních učebnicích pro své děti. Učitelé ve škole využívali internet jako podporu vzdělávání a děti prostě milovaly pohádky – a vytvářely své vlastní.

Mladí a nadšení zaměstnanci vymýšleli v případě potřeby nové metody a učili se od sebe navzájem. Navázali partnerství s užitečnými organizacemi, a to nejen za účelem sponzorství, ale dokonce spíš kvůli sdílení zdrojů, prostředků, kvalifikovanosti a pravomocí. Upevňovali důvěru v organizaci mezi potenciálními uživateli z blízkého okolí.

Veřejná knihovna Kista Public Library má spoustu věcí, které Maarifa Centra nemají. Najdou se tu však i podobnosti. Kista získala ocenění Veřejná knihovna roku 2015 na konferenci IFLA v Kapském Městě. Nebylo to kvůli velkým a účelným prostorám ani kvůli

peněžům vydaným na tuto pobočku knihovny. Bylo to kvůli partnerství s mnoha organizacemi a společnostmi, které jsou pro obyvatele tohoto severního předměstí Stockholmu prospěšné. A kvůli inovativnímu používání technologie.

Navázání strategického partnerství

Ve Stockholmské veřejné knihovně jsme měli seznam důležitých věcí, když jsme se rozhodovali pro strategické partnerství a zavazovali se ke spolupráci. K tomuto seznamu jsme dospěli během dlouhých let, kdy jsme se učili, přičemž rozhodujícím faktorem jsou potřeby uživatelů. Aneb jak tvrdí jeden dánský politik z města Aarhus, „...jsou to občané, kteří nás zapojují do svého města, a nikoli naopak. Jsou to představy a přání občanů, jež musí být výchozím bodem, a naší úlohou je pomáhat, kde můžeme.“

Seznam důležitých věcí pro navázání strategického partnerství:

- **Zvýšení kvalifikovanosti.** Nelze najmout zaměstnance se všemi typy kvalifikací, které potřebujete. Lze však zajistit vzdělávání zaměstnanců – a můžete si k tomu přizvat partnery, kteří přispějí novými dovednostmi a znalostmi a podělí se o ně jak s uživateli, tak zaměstnanci.
- **Sdílení hodnot.** Vaším partnerem může být bez obav naprosto odlišný typ organizace nebo společnosti. Ujistěte se však, že sdílíte stejné základní hodnoty. Spolupráce – to je základ, který potřebujete.
- **Spojení se skupinami nových uživatelů.** Toto je váš klíč ke komunitám, které nemají s knihovnou přirozené spojení. Tito partneři jsou vašimi vyslanci.
- **Dotčení prostředků a snížení nákladů.** Na začátku našeho hledání partnerů ve Stockholmské veřejné knihovně toto představovalo náš hlavní cíl. Stále platí pravidlo vytvořit

více z peněz získaných na daních, není to však už tak důležité.

- **Posílení vašeho sebevědomí.** Toto je vzájemné. A možná to nejdůležitější. Znalosti, zákazníci a značka vašeho partnera vám dodají sebevědomí. Nezapomínejte však na hodnotu značky veřejné knihovny, vědění – a všechny vaše uživatele. Jednou z úplně nejlepších věcí na partnerství je potřeba uvažovat o vlastní značce a vlastních hodnotách tak, aby odpovídaly pravděpodobně silnému partnerovi.

Řízení z jakékoli pozice

Zaměstnanci jsou páteří vaší práce. Kvalifikovaný personál, který umí řídit z jakékoli pozice, nikdy neztrácí přehled o potřebách komunity, sleduje užitečné trendy a převádí je do inovativních služeb. Jsou to lidé, kteří přebírají odpovědnost za svůj rozvoj, sdílení vědomostí s kolegy, za svůj přístup, výsledek a jeho udržitelnost. To vyžaduje schopnosti vést, a to jak pokud jde o důvěru, tak co se týče zpětné vazby. Nikoli slabé řízení nebo zbavování se odpovědnosti, ale umění být vždy k dispozici jako nenápadná podpora.

S takovými zaměstnanci se odlišná Maarifa Centra vyvíjejí podle různých potřeb komunit, tak daleko od centrálního vedení. A zaměstnanci Veřejné knihovny Kista Public Library jsou schopni udržovat si přehled o mnoha partnerech, službách a programech.

Zlepšování mediální a informační gramotnosti

Mediální a informační gramotnost (MIL) je klíčovou schopností pro přístup k médiím, porozumění, posouzení a používání médií k sebevyjádření etickým způsobem. Je nezbytná pro přežití a vývoj, rozhodování a řešení problémů v každém aspektu života. I ty nejzákladnější knihovnické služby by měly zahrnovat MIL, jelikož my všichni jsme součástí přechodného mediálního prostředí. Díky

této gramotnosti se zlepšuje spolurozhodování, a to na základě rozlišování mezi fakty a pouhými lžemi. Díky poskytnutí přehledu a kontextu MIL stírá rozdíl mezi těmi, kteří mají znalosti, a těmi, kteří je nemají. Dává prostor kreativě tím způsobem, že poskytuje nástroje a sítě k sebevyjádření. Zlepšuje vaše kritické myšlení, připomíná vám, jak je důležité vždycky poskytnout čas na přemítání. Dnešní internet je vystaven útokům, zdravý internet představuje významný informační zdroj.

Využití důvěry

Vraťme se na začátek článku, zpět k důvěře. Důvěra netrvá věčně, musíte o ni neustále pečovat a stavět na ní. Pomocí důvěry, experimentálních projektů a neustálého plnění potřeb vaší komunity budujete identitu, image a profil knihovny mezi uživateli, partnery, komunitami, zaměstnanci, zainteresovanými osobami a politiky. Důvěra vás zviditelňuje a dodává vám odvalu.

Důvěru knihovny využíváte při otevírání dveří uprchlíkům. Když jste v zemi noví a v sázce je celý váš život, čekáte na rozhodnutí, jestli můžete zůstat či nikoli, všude jste tzv. na čekačích listině. Díky knihovně získáváte klíč k potřebným informacím a hledaným zprávám. Dostanete se na místo, kde můžete být sami sebou, mezi jinými, bez nutnosti členství, peněz nebo důvodů tam pobývat. Veřejná knihovna představuje místo, kterému důvěřujete, a kde důvěřují vám jako uprchlíkovi.

Ve Švédsku vláda ocenila knihovny tím, že jim poskytla více peněz na rozvoj služeb pro uprchlíky.

Pozor na změnu

Když neexistovaly žádné veřejné knihovny, museli jsme je vynalézt. V současnosti je jejich význam důležitější než kdy jindy, protože poskytují zasvěcené, avšak neutrální znalosti a různé názory. Aby byly tyto znalosti a názory relevantní, je třeba sledovat, co se kolem nás děje. Před třemi lety, v srpnu roku 2013, vydala světová

zastřešující knihovnická organizace IFLA (Mezinárodní federace knihovnických sdružení) zprávu o vývojových trendech (IFLA Trend Report). Jako člen řídicího výboru jsem v tomto směru byla hluboce zainteresována a spolu s dvanácti rozumnými a informovanými ženami a muži z technologických společností světového významu, univerzit a s budoucími výzkumníky jsme se na dva dny zavřeli v jedné místnosti v Mexico City, abychom dali dohromady některé nejdůležitější vývojové trendy pro knihovnické prostředí. Do našeho týmu se zapojil pouze jeden knihovník, a to Deborah Jacobs z Globální knihovny (Global Libraries) / Nadace Billa a Melindy Gatesových, jelikož jsme chtěli slyšet názor zvenku. Po vydání zprávy se v rámci knihovnické branže po celém světě rozproudila diskuze týkající se pěti vývojových trendů, pokud jde o přístup, vzdělávání, ochranu soukromí, digitální demokracii a transformaci technologií.

Důvod, proč vynaložit peníze a úsilí na zprávu o vývojových trendech a přimět knihovny, aby nejnovější trendy sledovaly, je jednoduchý – *„budoucnost není něčím, co předpovídáme, ale něčím, čeho dosahujeme skrze činy“*. To jsou slova Donny Scheeder ze Spojených států, současné prezidentky IFLA. *„Můžeme buď vytvořit změny, které chceme, nebo změny ignorovat a rezignovat na život ve světě, který utvoří jiní, kde by se knihovnám a naší profesi nemohlo dařit.“* Pokud budete mít program, můžete přinejmenším udělat maximum pro to, aby se změna vyvíjela tak, jak chcete. Program IFLA týkající se změn funguje na čtyřech úrovních.

- **Individuální změna.** Nepřetržité individuální studium s podporou revitalizovaného vzdělávání knihovníků, díky čemuž můžeme naši profesi přizpůsobit, obnovit a přetransformovat.
- **Institucionální změna.** Sledování vyvíjejících se potřeb vašich komunit a vytvoření jasné vize budoucnosti pomocí komunikačních technologií s výzvou k zapojení se.

- **Celonárodní změna.** Identifikace, analýza a řešení bariér v oblasti politiky a legislativy, které knihovnám brání v plnění potřeb komunit, a to pomocí cíleného, společného a na důkazech založeného prosazování. Odpovědnost v této oblasti mají knihovnická sdružení, vedoucí představitelé knihoven a partneři knihoven.
- **Globální změna.** Schopnost vytvořit dlouhodobě udržitelné informační prostředí – IFLA společně se silnými knihovnickými sdruženími vytvoří globální vizi, která může spojit světové knihovny a přimět nás, abychom hovořili jednomyslně.

Základním kamenem jsou zde místní knihovny podporované knihovnickými sdruženími. Opět slova Donny Scheeder: *„Udělejte vše pro to, aby každá knihovna ve vaší zemi byla prvotřídní knihovnou, která splňuje potřeby komunity a kde každého knihovníka těší vědomí, že každý den přispívá k tomu, aby se životy lidí měnily k lepšímu. Protože lidé budou všechny knihovny soudit podle té, kterou navštívili jako poslední.“* Musíte sami sobě položit otázku, jestli je vaše knihovna uznávána jako „hybná síla vývoje“ a financována jako „klíčová hodnota, která je pro společnost prospěšná“.

Program IFLA týkající se změn představuje akční plán, který je založen na souboru trvalých a obecně platných hodnot, jejichž podstatou je prosazování svobodného přístupu k informacím pro všechny. A nezapomeňte, že všechno je o důvěře: tyto hodnoty nám časem získají důvěru jednotlivců po celém světě.

**Knihovna
jako vzdělávací instituce**

Úvodní slovo k sekci „Knihovna jako vzdělávací instituce“

Garantka sekce: Bc. Radka Kodetová – Krajská knihovna v Pardubicích

Spolugarantka: Mgr. Eva Svobodová – Studijní a vědecká knihovna v Hradci Králové

Blok byl věnován vzhledu do problematiky vzdělávání v knihovnách. Díky skutečnosti, že knihovny jsou dnes již považovány za nedílnou součást vzdělávacího systému, jsou centry znalostí a informací, doplňují formální vzdělávání na všech jeho stupních a hrají významnou úlohu v oblasti celoživotního vzdělávání a učení, je třeba, aby i knihovníci měli možnost získávat nové poznatky nejen z oblasti teorie, ale i příkladů dobré praxe. Naším cílem bylo věnovat se různým druhům vzdělávacích aktivit v knihovnách, ale také managementu znalostí, který je předpokladem k poskytování kvalitních vzdělávacích služeb knihovny.

Nové informace přinesla hned první přednáška **Pavliny Mazačové**, která se zaměřila na dnes tolik diskutované téma inkluze a její dopady na přípravu vzdělávacích lekcí. Součástí přednášky byla nejen teorie o tom, čeho se inkluze týká, rozdělení specifických vzdělávacích poruch, ale také konkrétních rad, jak se jednotlivé specifické potřeby dětí projevují a jak je v praxi zvládnout. **Martin Krčál** ve svém příspěvku hovořil o možnostech spolupráce se středními školami, o nutnosti vzdělávání jejich pedagogů a nastavení pravidel, která by tuto problematiku pevně ukotvila do školských osnov. V příspěvku **Zuzany Teplíkové** se účastníci měli možnost seznámit s již existujícími možnostmi citačních generátorů, které mají knihovny možnost implementovat do svých katalogů. Praktické zkušenosti posluchačům předali knihovnice s dlouholetou praxí – **Lenka Málková** z SVK Hradec Králové, která se věnuje vzdělávání seniorů, a **Marika Zadembská** z MK Třinec, která léta

pracuje s dětmi. Názorné příklady možných aktivit a postupů budou jistě velmi inspirující.

Pro zájemce byl na odpoledne připraven speciální zážitkový workshop, jehož cílem bylo ukázat, jak lze spojit netradiční techniky muzikoterapie a arteterapie při práci s knihou v rámci rozvoje čtenářské gramotnosti. Jeho účastníci se seznámili s netradičními hudebními nástroji, na které měli možnost si zahrát. Čtený příběh z knížky byl doprovázen hrou na nástroje a účastníci následně vytvářeli pomocí techniky malování modelínou obrazy, které odrážely jejich vlastní zážitky a vjemy.

Rostoucí zájem veřejnosti i náročnost na přípravu kvalitních vzdělávacích programů potvrzuje potřebu trvalého vzdělávání knihovníků, ale i managementu knihoven. Všechny profese se neustále vyvíjejí spolu s rozvojem společnosti a my jsme se snažili zjistit, jak na to.

Mgr. Pavlína Mazáčová, Ph.D.: Inkluzivní přístup k edukaci informační gramotnosti v praxi učícího knihovníka

*Kabinet informačních studií a knihovnictví, Filozofická fakulta Masarykovy univerzity Brno
pmazacov@phil.muni.cz*

Úvodem

Prostory vzdělávání se rozšiřují a v kontextu aktuálních vládních strategií a koncepcí (Strategie digitálního vzdělávání, 2014; Strategie digitální gramotnosti, 2014; připravená Koncepce rozvoje knihoven) rovněž knihovny zauímají pozici významného poskytovatele programů neformálního vzdělávání a celoživotního učení. Přestože si knihovny hledají prostřednictvím svých nabídek cesty k různým cílovým skupinám, tou nejpřirozenější a tradiční cílovou skupinou i nadále zůstávají žáci primárních a sekundárních škol v programech informačního vzdělávání. Tak jako prochází proměnami funkce knihovny, stejně tak se proměňuje i prostředí školy, z níž uživatelé – počínaje předčtenáři – do knihoven chodí za službami, vzděláváním a zábavou. Na proměny současné školy by přirozeně knihovna měla reagovat a přizpůsobovat své služby aktuálním potřebám svých malých a mladých uživatelů. Že se to děje, je nepochybné, a svědčí o tom aktivity, které knihovny pro své nejmladší uživatele připravují a realizují. V kontextu vzdělávacích programů v knihovnách je třeba vnímat provazbu s aktuálními problémy a tématy rezonujícími v prostředí formálního vzdělávání, tedy škol. V českém školství se totiž etabloují témata, která nemusejí být všem knihovníkům pracujícím s dětmi zcela zjevná a srozumitelná, a přesto je žádoucí, aby je učící knihovníci dokázali reflektovat a pracovat s nimi. Jedním z takových fenoménů je inkluze a s ní přirozeně související hledání odpovědi na základní

kontextovou otázku – jaký má být proinkluzivní přístup ke vzdělávání dětí v prostředí knihovny. Toto pojednání na aktuální situaci v primárním školství reaguje a jeho cílem je přiblížit učícím knihovníkům inkluzi v přímé provazbě s aktivitami, které učící knihovníci realizují v lekcích informační gramotnosti.

Příspěvek, který vychází z letitých osobních pedagogických zkušeností autorky, přináší základní deskripci aktuálního stavu v oblasti inkluze, a v návaznosti na to především pojednává o didaktických a metodických prvcích a přístupech k informačnímu vzdělávání proinkluzivní formou. Cílem pojednání je přispět k porozumění problematice inkluze v přímé návaznosti na práci učících knihovníků ve veřejných knihovnách, a díky tomu v praxi eliminovat případné bariéry a neporozumění, k nimž může docházet nebo se mohou v pedagogické práci učících knihovníků objevit kvůli absenci systematického institucionalizovaného vzdělávání učících knihovníků v této problematice.

Inkluzivní vzdělávání

Pojem **inkluze** je v povědomí především pedagogické veřejnosti od cca 90. let 20. století vedle pojmu **integrace**, a pokud je třeba definovat, co inkluze je, pak velmi jednoduše řečeno „*inkluze znamená vytvoření takového prostředí ve třídě, které vítá a oceňuje odlišnosti*“ [Berberichová, Lang 1998, s. 28]. Pedagogický slovník [Průcha, Walterová, Mareš 2003, s. 49] formuluje pojem inkluze jako „*zapojování postižených do hlavního proudu dění ve společnosti. Snaží se odstraňovat diskriminaci zdravotně postižených ve vzdělávání, socializaci, enkulturaci i ergotizaci.*“ Inkluzivní přístup se v českém školství řeší intenzivněji od roku 2010, kdy vzniká Národní akční plán inkluzivního vzdělávání [NAPIV, 2010, online]. Školský zákon (zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání) v aktuálním znění a účinnosti od 1. 9. 2016 garantuje žákům se speciálními vzdělávacími potřebami, vzdělávaným v hlavním vzdělávacím proudu, **podpůrná opatření**,

kteřá jim umožní rovnost ve vzdělávání, tzn. obsah, formu a metody, které odpovídají možnostem žáka. V návaznosti na úvodní kontextualizaci se v další části příspěvku věnujeme otázkám, které jsou pro lektory informačního vzdělávání relevantní – tedy především otázce, jak reflektovat inkluzivní přístup v didaktické činnosti učícího knihovníka s použitím náležitých forem, metod a přístupů zohledňujících právě děti se speciálními vzdělávacími potřebami.

Interakce učícího knihovníka s heterogenní třídou

Má-li být práce učícího knihovníka úspěšná, základní podmínkou je aktivní a vzájemně funkční a prospěšná spolupráce mezi knihovnou a školou, konkretizovaná či personalizovaná ideálně tak, že spolu o přípravě, realizaci a hodnocení edukace k informační gramotnosti komunikují na jedné straně učitel dané třídy, na straně druhé konkrétní učící knihovník. Vzájemná komunikace by měla přinést odpovědi na klíčové otázky týkající se vzdělávacího procesu probíhajícího buď v prostoru školy a vedeného učícím knihovníkem, nebo – a to je častější jev – vedeného učícím knihovníkem v prostředí veřejné knihovny. Pro kvalitní realizaci informačních lekcí je třeba, aby knihovník dostal od pedagoga odpovědi na otázky typu: Jaké je složení třídy, která přijde na vzdělávací program informační výchovy? Je ve třídě nějaký žák se speciálními vzdělávacími potřebami? Je takových žáků více? Jaké speciální potřeby žáci mají? Lze tyto potřeby kategorizovat? Přijde do knihovny také asistent pedagoga, případně osobní asistent žáka? Jak početná je třída? Jsou žáci zvyklí pracovat projektově, kooperativně?

Pokud je třída, která má absolvovat vzdělávací program, segmentem běžné základní školy, pak je pravděpodobné, že se bude jednat o třídu **heterogenní**, v níž se společně vzdělávají **intaktní žáci** (nemající žádné speciální potřeby, bez poruch) a **žáci se speciálními vzdělávacími potřebami (SVP)**. Tato skutečnost predikuje a vytváří

učícímu knihovníkovi základní východisko pro přípravu lekce informační výchovy. Používáme-li termín **speciální vzdělávací potřeby**, je nutno uvést, že těchto potřeb je velké množství a typů, ale nahlížíme-li na ně kritériem četnosti, pak se můžeme zaměřit na konkrétní skupinu žáků se SVP – žáky s **vývojovými poruchami učení (VPU)**, kteří jsou v celé kategorii žáků se speciálními vzdělávacími potřebami nejpočetněji zastoupeni. Pro učícího knihovníka to znamená, že pravděpodobnost přítomnosti takového žáka ve třídě, a tím pádem i v jeho lekci informační výchovy, je nejvyšší ve srovnání s ostatními vzdělávacími potřebami.

SVP v ČR	2007/2008	2012/2013	2013/2014	2014/2015
<i>Mentální postižení</i>	26 241	18 475	17 231	6 489
<i>Tělesné postižení</i>	1 433	1 256	1 206	1 145
<i>Zrakové postižení</i>	740	632	631	701
<i>Sluchové postižení</i>	1 271	1 113	1 120	1 183
<i>Poruchy autistického spektra</i>	982	3 033	3 549	4 114
<i>Poruchy komunikace</i>	1 849	3 367	3 826	4 638
<i>Vývojové poruchy chování</i>	2 169	4 437	5 440	6 669
Vývojové poruchy učení	36 988	34 521	35 147	35 471
<i>Celkem</i>	76 294	72 110	73 629	75 848

Obr. 1 Speciální vzdělávací potřeby v základním vzdělávání v ČR [MŠMT, 2016, online]. (<http://toiler.uiv.cz/rocenka/rocenka.asp>). Zdroj: autorka příspěvku

Vývojové poruchy učení (VPU)

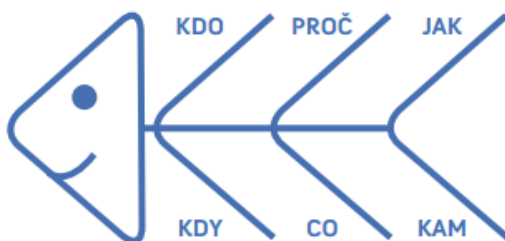
Má-li učící knihovník získat nezbytný vhled do tématu inkluzivního vzdělávání, je třeba uvést, že v odborné literatuře panuje neshoda v pojmenování tohoto druhu speciálních vzdělávacích potřeb – paralelně se objevují a používají jako synonyma pojmy **specifické vývojové poruchy učení, specifické poruchy učení a vývojové poruchy učení a chování**. Oficiální školské dokumenty a statistiky MŠMT pracují s termínem vývojové poruchy učení. Nejednota panuje i v definicích VPU, pro potřeby tohoto pojednání je možné a postačující nehledě na složité definice shrnout to, co je všeobecně akceptováno a podporováno experty v této oblasti (Bartoňová, Matějček, Zelinková apod). Vývojové poruchy učení je souhrnné označení skupiny poruch, způsobujících obtíže při učení – jmenovitě je to **dyslexie** (porucha čtení), **dysgrafie** (porucha psaní), **dysortografie** (porucha pravopisu) a **dyskalkulie** (porucha počítání). Jejich podstatou je to, že dys- označuje dysfunkci neboli špatně vyvinutou funkci – tedy žáci s diagnózou dys- mají k problémům v učení vrozené dispozice předpoklady, jsou ale intelektově v pořádku.

Vhodné didaktické prvky a činnosti žáků s VPU při práci s informacemi

Výše bylo zmíněno, jak stěžejní je včasná komunikace knihovníka s učitelem před zahájením informační výchovy v prostředí knihovny. Znat podmínky, které vyžaduje třída, a na druhé straně podmínky, které nabízí či vyžaduje knihovna, je základním předpokladem efektivní edukace.

Při práci se žáky majícími vývojové poruchy učení se obecně doporučuje preferovat **verbální (slovní) forma interakce se žáky**. Učící knihovník by se měl vyvarovat zadávání činností, které jsou založeny na četbě delších textů nebo písemném zpracování informací do podoby textu. Velmi doporučované je to, když

knihovník předem nachystá **šablony** pro tvorbu jednoduchých schémat, když pro žáky připraví **infografiku**, do níž žáci vpisují pouze jednotlivá slova, hesla, případně kombinují text s obrázky. Pro tento účel se velmi hodí různé vizualizace, **organizéry informací** [Hanáková, Rutová, Němcová, Doležalová 2015, online], ale také vhodné typy **metod kritického myšlení** – pětílístek, Vennovy diagramy, T-graf apod. [Respekt nebolí, 2016, online].

Obr. 2 Šest otázek pro tvorbu vlastního příběhu. Zdroj: Hanáková, Rutová, Němcová, Doležalová, 2015, online

Důležité zásady pro práci s heterogenní třídou se týkají také samotné edukace. Pokud učící knihovník ve své lekci plánuje použít výkladu, vysvětlení, což je u většiny témat týkajících se rozvoje gramotností alespoň v minimálním rozsahu třeba, pak by měl v interakci s dětmi majícími vývojové poruchy učení používat při výkladu **krátké a jednoduché věty**, měl by volit **srozumitelná slova**, ne cizí a příliš odborné výrazy, vždy přiměřeně k věku žáků, s nimiž pracuje. Totéž by mělo být pilířem výkladu také ve formátu prezentace (v PowerPointu či Prezi), pokud ji učící knihovník využívá. Velkou výhodou prezentací může být i přizpůsobivost prezentovaného textu ve velikosti a fontu písma, v barevnosti, využitých animačních prvcích apod. například dyslektikům, ale také dětem s potížemi zraku apod.

Pro kvalitní edukaci ke gramotnostem je důležitou podmínkou také **prostorové rozmístění** žáků v prostředí knihovny. Knihovna sama nabízí pro výuku velmi vhodné podmínky, především díky variabilitě svého prostoru a obecně uživatelsky přívětivě a designovaným prostorům kombinujícím vzdělávací a odpočinkový či kreativní segment. Pro lekci informační gramotnosti s heterogenní třídou je třeba stanovit několik prostorových zásad – především pokud je ve třídě žák se VPU, měl by sedět při lekci před knihovníkem, knihovník by ho měl mít v blízkém zorném poli. Je vhodné, když žák se VPU sedí buď samostatně, pokud je na to zvyklý ze školního prostředí nebo je k tomu diagnostikován, nebo uprostřed skupiny, ne vyčleněn mimo ni na okraj, v němž nemá dostatek podnětů ke kooperativní interakci s ostatními.

Nevhodné didaktické prvky práce s informacemi v heterogenní třídě

Práce s heterogenní třídou vyžaduje od učícího knihovníka předem přemýšlet o tom, jaké typy úkolů je, a jaké naopak není vhodné zadávat. V základní **typologii nedoporučených úkolů** jsou úlohy limitované časem, neboť právě děti se VPU nemohou nárokům časových limitů mnohdy dostát. Učící knihovník tedy zadává **časově nelimitované činnosti**, u nichž hodnotí a posuzuje pouze to, co žáci jednotlivě stihli vypracovat. S tím souvisí také častá chyba, které se dopouštějí obecně pedagogové nebo vzdělavatelé – **srovnávání** žáků navzájem. Při práci s heterogenní třídou je porovnávání výsledků žáků učitelem či učícím knihovníkem nevhodné a nepodporuje motivaci žáků v poznávání, v učení, v cestě za vzděláváním. Ocenit je třeba všechny žáky, a to na úrovni individuálního vzdělávacího úspěchu.

Výše uvedené pojednání predikuje problémy, které mohou při programech informační výchovy nastat ve vzdělávání heterogenní třídy. Dítě s VPU má obvykle **potíže s orientací na mapě**, nezvládá

například **slepé mapy**, neumí se orientovat podle **světových stran**, s velkými potížemi zvládá práci s **letopočty**, s **orientací na časových osách**. Bude mít rovněž problém se **zapamatováním si cizích výrazů**, nezvládne **číst dlouhé úseky** textu v čase vymezeném pro lekci, nedokáže zpracovat rozsáhlejší **zápisky**. Pokud se všemi uvedenými potížemi učící knihovník pracuje, pokud o nich ví, dokáže je reflektovat a připraví lekci včetně aktivizačních prvků tak, aby se těchto potíží u žáků vyvaroval, je jeho edukace připravena smysluplně, funkčně a pro radost z učení všem žákům dané skupiny.

Dítě s dyslexií

Dítě s dyslexií má v rámci informační výchovy potřeby týkající se úpravy vzdělávacího obsahu i případných úloh. Jednoznačně je třeba preferovat **jednoduchá kratší zadání činností**, obsahující jedno výstižné sloveso charakterizující potřebnou činnost, vyjádřená v jedné větě, pokud možno bez vedlejších vět, významově jasné. Pro děti s vážnějšími dyslektickými obtížemi je vhodné využít **vzdělávacích ICT** a různých sluchových postupů (audiozáznamy, počítačové programy). Je-li součástí lekce práce s textem – například v kontextu čtenářské nebo mediální či dokumentové gramotnosti, je vhodné, aby učící knihovník preferoval při přípravě na lekci **krátké členité texty**, ať již budou sloužit ke skupinové práci s textem, nebo je bude sám knihovník, případně děti předčítat hlasitě.

Pokud připravuje úkoly týkající se porozumění textu, aktivní interakce s textem, pak je nutné, aby pro děti s VPU koncipoval úlohy jako vyhledávání konkrétních slov, například také prvních a posledních v odstavci, doplnění čteného textu grafikou apod. Dyslektické žáky je možné vést k porozumění textu při práci v knihovně i tak, že děti po přečtení krátkého úseku obsah převyprávějí svými slovy, dokončí započatý příběh, vymýšlejí vhodné nadpisy, názvy, titulky [Černá, Strnadová 2011]. Vhodnou

a zábavnou pomůckou či aktivitou mohou být například obrázkové slovníky (děti si losují 10 obrázků a sestavují z nich příběh apod.).

Dítě s dysgrafií a dysortografií

Děti s diagnostikovanou dysgrafií a dysortografií mívají potíže s psaním a delším veřejným verbálním projevem. Proto je vhodné zadávat **písemné činnosti menšího rozsahu**, při práci s otázkami, například při řízeném čtení, se zaměřit na **zadání s očekávanými stručnými (jednoslovnými) odpověďmi**, případně v zadání odpovědi nabízet a nechávat žáky, aby volili správnou odpověď z možností předem daných. U dětí s dysgrafií je také třeba respektovat sníženou kvalitu grafického projevu, ale i pomalejší tempo psaní – co tedy dítě nestihne písemně zpracovat, to není hodnoceno.

Nadaný žák

Nadaní žáci jsou podkategorií žáků se speciálními vzdělávacími potřebami, neboť i nadané děti vyžadují speciální přístup nejen z hlediska edukačních materiálů a metod, ale také pedagogické komunikace. Pracuje-li s nadaným dítětem učící knihovník, pak je třeba, aby **akceptoval osobnost** dítěte, míněno tím odlišnost, kterou nadání může způsobovat v rámci ostatní skupiny. Pro práci s nadaným dítětem je důležité zachovávat nedirektivní způsob vedení a komunikace. Co se týká metod vhodných právě pro edukaci nadaných žáků, obecně jsou to přístupy založené na více podnětné, objevené a maximálně samostatné práci. Tyto přístupy jsou v prostředí knihoven jakožto míst s velkým množstvím nejrůznějších zdrojů informací pro edukaci nadaných dětí zvláště podnětné. V kontextu současného vzdělávání podporovaného technologiemi se při práci s nadanými žáky hodí využívat mobilních zařízení knihovny (tabletů, počítačů a vhodných vzdělávacích aplikací). Pro edukaci nadaných žáků rovněž využít tzv. metodu **BYOD** (Bring Our Own Device) – založenou na tom, že „každý

pracuje na svém zařízení, které si přinesl a nese za něj zodpovědnost“ [Rumler 2014, s. online]. Při využití této metody je možné zadávat žákům problémové úlohy založené na komplexní práci s informacemi. Pro nadané dítě je vhodné připravovat **heuristické neboli problémové úlohy** – k jejichž vyřešení tvoří žák vlastní postup řešení. Vhodné jsou úkoly s nejednoznačným zadáním, projektové úlohy vyžadující uplatnění více kroků, pravidel, také úlohy s originálním zadáním (vtip, humor, nadsázka) týkající se například výjimek z pravidel nebo paradoxů, ale také úlohy vyžadující zkoumání, pozorování a manipulaci, úkoly vyžadující argumentaci (to už pro starší žáky), úkoly založené na **střídání činností**. Všechny aktivizační přístupy slouží na podporu „rozvoje tvořivosti, samostatného myšlení a aktivit“ a jejich podstatou je „nesdělování hotových poznatků, vedení k samostatnému osvojení poznatků vlastní myšlenkovou činností“ [Zormanová 2012, s. 77]. Pokud si učící knihovník není jistý použitím náročnějších didaktických strategií, je možné použít klasickou metodu – zadat nadanému dítěti samostatnou četbu podpořenou otevřenými otázkami.

Výukové strategie v edukaci žáků s VPU

Proinkluзивní přístup využívá **strategie a metody**, které podporují rovnost ve vzdělávání a začlenění žáků s vývojovými poruchami učení a chování do intaktního kolektivu – obecně se doporučují takové strategie, které uplatňují vlastní aktivitu a spolupráci žáků, v souladu s principy konstruktivismu založeného na tzv. prekonceptech, s nimiž každý žák vstupuje do procesu učení. **Prekoncepty** je možno chápat jako předporozumění, zkušenosti o světě, které si každé dítě přináší do vzdělávacího procesu, tedy do konkrétní lekce informační gramotnosti. Zkušenosti jsou přirozeně individuální a ovlivněné mnoha faktory bezprostředně spjatými s prostředím a osobností dítěte. Chce-li učící knihovník náležitě pracovat s heterogenní třídou, pak je vhodné, aby si osvojil patřičné

výukové strategie. Jednou z neúčinnějších a nejpoužívanějších je strategie **kooperativního učení**. Je založeno na spolupráci žáků mezi sebou při řešení více nebo méně náročných úloh. Společné úkoly (tvořící stavební prvek kooperativního učení) by měly splňovat dvě základní kritéria – měly by být pro skupinovou práci vhodné a jejich zadání by mělo být srozumitelné všem žákům heterogenní skupiny nebo třídy.

Kooperativní učení v didaktice učícího knihovníka

Znakem kooperativní výuky je, že *„výsledky jedince jsou podporovány činností celé třídy a celá skupina má prospěch z činností jednotlivce“* [Zormanová 2012, s. 93]. Pohlížíme-li na kooperativní učení z hlediska didaktiky, učící knihovník se stává facilitátorem, „manažerem procesu výuky“. Aby tuto roli mohl přijmout a obstát v ní, podmínkou je důsledná a precizní příprava na lekci, učení naplánované pro skupiny o dvou až šesti žácích, úlohy strukturované a zadávané tak, že žáci dosáhnou cíle jen společnou prací. S tím souvisí i potřebná zodpovědnost každého žáka za proces učení, která může být podpořena tím, že učitel zadá každému žákovi v rámci kooperativního učení konkrétní roli pro splnění společného cíle. Nezbytnou podmínkou jsou jasně daná pravidla a dostatek pracovních materiálů pro rozvoj kreativity dětí. Pro úspěch a zdar učení kooperativních strategií je důležité také zviditelnění výstupů či výsledků práce, například ve formě infografik, schémat, koláží, myšlenkových map apod.

Vhodným příkladem aplikace kooperativního učení na neformální vzdělávání k informační gramotnosti je soubor metodických materiálů, které vznikly v roce 2016 jako součást aplikační části bakalářské práce Davida Kudrny v Kabinetu informačních studií a knihovnictví na Filozofické fakultě MU Brno [Kudrna 2015, s. 55–75]. Metodické materiály jsou určeny mladším školním dětem a jejich vzdělávací obsah vychází z **metodiky NIQES** [NIQES, 2015, online], kterou zpracovala Česká školní inspekce jako

podpůrný nástroj pro rozvoj informační gramotnosti ve formálním vzdělávání.

Samostatnou složkou spadající do funkčních prvků a didaktických pomůcek jsou ty, které patří do oblasti vzdělávacích technologií, jedná se dále o digitální metodické materiály, případně – pro práci s dětmi majícími větší hendikepy, se může hodit využití vzdělávacích portálů typu i-sen.cz, což je „otevřená komunita rodičů, pedagogů, terapeutů nebo IT odborníků, sdílejících informace o využití operačního systému iOS k výuce, rozvoji a komunikaci dětí se speciálními vzdělávacími potřebami“ [i-sen, 2016, online].

Závěrem

Speciální vzdělávací potřeby žáků představují pro učící knihovníky nové výzvy a kladou na didaktickou přípravu i realizaci lekcí informační gramotnosti značné nároky. Přestože se může zdát oblast speciálního vzdělávání pro „nepedagogy“ složitá, s podporou vzdělávacích materiálů, konferenčních příspěvků a další odborné literatury a komunikace s pedagogy je možné pracovat s heterogenní třídou v rámci informačního vzdělávání kvalitně a efektivně. Podmínkou je znalost klimatu třídy, předchozí spolupráce s pedagogem, povědomí o jednotlivých žácích s vývojovými poruchami učení a chování a alespoň elementární odborné kompetence, spočívající ve znalostech metod a přístupů v didaktice a pedagogické komunikaci zaměřené na práci s dětmi s vývojovými poruchami učení.

Literatura a informační zdroje

BASLEROVÁ, Pavlína, Lenka FELCMANOVÁ a Jan MICHALÍK. UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI. *Podpůrná opatření ve vzdělávání* [online]. Praha: UPOL, 2015, s. 11. [cit. 2016-03-25]. ISBN 978-80-87456-57-6. Dostupné z: <http://bit.ly/1Rkz5um>

- ČERNÁ, Marie a Iva STRNADOVÁ. *Dyslexie: detektivní úkoly pro malé čtenáře*. 2. vyd. Ilustroval Milan STARÝ. Praha: Fragment, 2011. ISBN 978-80-253-1278-0.
- ČESKÁ ŠKOLNÍ INSPEKCE. *Modul 5 – Metodika hodnocení účinnosti podpory informační gramotnosti*. Praha: ČŠI, 2015, 6 s. Dostupné z: <http://bit.ly/21Kuram>
- KUDRNA, David. *Inkluzivní přístup k informačnímu vzdělávání v neformálním prostředí*. Brno, 2016. 97 s. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, Ústav české literatury a knihovnictví, Kabinet informačních studií a knihovnictví. Vedoucí práce: Mgr. Pavlína Mazáčová, Ph.D. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/427643/ff_b/
- HANÁKOVÁ, Adéla, Kateřina STEJSKALOVÁ, Nina RUTOVÁ, Michaela NĚMCOVÁ a Olga DOLEŽALOVÁ. *Práce s třídním kolektivem ve společném vzdělávání: soubor pracovních listů*. Praha: Člověk v tísni, o.p.s., 2015. ISBN 978-80-87456-55-2. Dostupné z: http://inkluzie.upol.cz/ebooks/pracovni_listy_2/pracovni_listy_02.pdf
- HAVEL, Jiří. *Inkluze v českých primárních školách v kontextu současného pojetí výuky elementárního čtení a psaní* [online]. Brno, 2013, s. 186. [cit. 2016-03-25]. Dostupné z: <http://bit.ly/1VNDU1l>. Habilitační práce. Masarykova univerzita
- i-sen [online]. [cit. 2016-09-06]. Dostupné z: <http://www.i-sen.cz/home>
- LANG, G. a CH. BERBERICHOVÁ. *Každé dítě potřebuje speciální přístup*. Praha: Portál, 1998. s. 28
- MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. *Národní akční plán inkluzivního vzdělávání – přípravná fáze*. Praha: MŠMT, 2010. Dostupné z: <http://bit.ly/1TMCVOL>
- MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY. *Statistické ročenky školství* [online]. Praha: MŠMT, 2016 [cit. 2016-03-25]. Dostupné z: <http://bit.ly/1LMZcd2>
- PRŮCHA, J., E. WALTEROVÁ a J. MAREŠ. *Pedagogický slovník*. 4. vyd. Praha: Portál, 2003. s. 49

- Respekt neboli [online]. 2016 [cit. 2016-07-09]. Dostupné z: <http://www.respektneboli.eu/pedagogove/archiv-metod>
- RUMLER, Jakub. Vlastní zařízení ve školní výuce – BYOD. *Moderní vyučování* [online]. 8. 6. 2014 [cit. 2016-07-09]. Dostupné z: <http://www.modernivucovani.cz/vlastni-zarizeni-ve-skolni-vyuce-byod/>
- ŠKODA, Jiří a Pavel DOULÍK. *Psychodidaktika: metody efektivního a smysluplného učení a vyučování* [online]. 1. vyd. Praha: Grada, 2011, s. 127–132. [cit. 2016-02-29]. ISBN 978-80-247-3341-8. Dostupné z: <http://bit.ly/23NlMae>

PhDr. Martin Krčál: Spolupráce knihoven a středních škol

Kabinet informačních studií a knihovnictví FF MU

Rozvoj informační gramotnosti u dětí je jednou z hlavních priorit základních knihoven. Jejich současné aktivity směřují zejména na první a druhý stupeň základní školy, nicméně knihovny si postupně uvědomují nutnost rozšířit svou činnost také do středoškolského prostředí, čímž by došlo k propojení formálního a neformálního vzdělávání. Problémem jsou často neexistující vazby na střední školy a také neznalost jejich potřeb. V příspěvku budou naznačeny možnosti spolupráce středních škol a knihoven v oblasti realizace lekcí informační gramotnosti a zkušenosti se středoškolským prostředím, které získal Kabinet informačních studií a knihovnictví FF MU v rámci projektu INTERES.

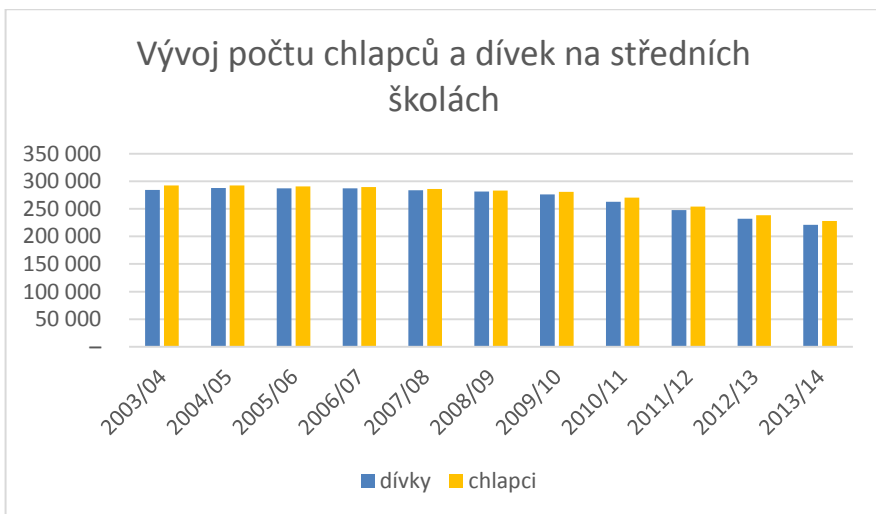
Nositeli vzdělání byly a dosud jsou zejména školy, které připravují své žáky a studenty pro své budoucí povolání a snaží se jim dát dostatečné kompetence pro přežití v dnešním komplikovaném světě. Nicméně stále více do tohoto procesu vstupují i další instituce, zejména pak paměťové, které i s využitím moderních technologií přinášejí doplnění klasickému studiu na školách. Jednou z hlavních priorit knihoven je vzdělávání, rozvoj informační gramotnosti a podpora čtenářství, o čemž svědčí jejich uvádění ve strategických dokumentech knihoven (Manifest IFLA, Směrnice IFLA, Koncepce rozvoje knihoven ČR apod.). Knihovny se velmi často zaměřují na děti základních škol, pro něž připravují zajímavé lekce a aktivity s cílem rozvíjet u nich např. čtenářskou gramotnost, kritické myšlení nebo doplňovat školní výuku. Vznikají portály a akce na podporu čtenářství. V Knihovně Jiřího Mahena v Brně existuje **Databanka vzdělávacích knihovnických programů**, do nichž může jakýkoliv knihovník nahrát svou lekci a stáhnout si jinou, kterou použije ve

své knihovně.¹ Většina aktivit však směřuje zejména na děti základních škol a spíše na první stupeň. Některé knihovny se soustředí také na středoškoláky, ale jde spíše o výjimky. Důvodem je obvykle obava z této cílové skupiny, malé ICT kompetence a také nedostatečná znalost jejich potřeb. Je jistě snazší připravit lekci pro vděčné mladší dětské publikum než pro dospívající adolescenty. Přesto si myslím, že by tyto aktivity měly začít knihovny ve velkém realizovat a navázat tak ještě hlubší spolupráci se školami. Důležité je zvolit vhodná témata a orientovat se zejména na práci s textem, vyhledávání zdrojů, citování a na problematiku plagiátorství, což jsou témata, která většinou nejsou pedagogům příliš blízká a souvisí to dle mého názoru s nevhodným vzděláváním učitelů na vysokých školách v této oblasti.

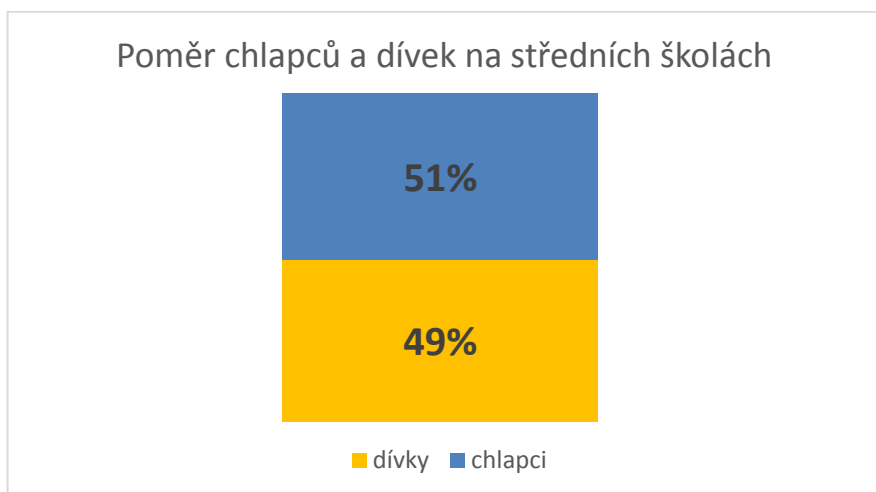
Pokud chceme vzdělávat středoškoláky, musíme si nejprve tuto cílovou skupinu charakterizovat. Celkově studovalo ve školním roce 2013/2014 na všech typech středních škol celkem 448 792 studentů, z toho bylo 49% dívek (220 830) a 51% chlapců (227 962). Počet studentů se za posledních deset let stále snižuje, což souvisí s demografickým poklesem počtu narozených dětí, nicméně podíl dívek chlapců na středních školách zůstává téměř neměnný. Poměr se příliš neliší ani u maturitních oborů, kde ve stejném školním roce studovalo 322 853 studentů, přičemž dívek bylo 54% (175 073) a chlapců 46% (147 780) [1].

---

¹ Databanka je přístupná na adrese: <http://knihovnici.kjm.cz/>

Obr. 1 Vývoj počtu chlapců a dívek na středních školách. Zdroj: MŠMT

Obr. 2 Podíl chlapců a dívek na středních školách ve školním roce 2013/14. Zdroj: MŠMT

Je třeba si uvědomit, že aktuální generace na středních školách vyrůstá od raného dětství ve společnosti počítačů a moderních technologií. V mnoha případech dokáží tato zařízení ovládat lépe než jejich rodiče. Dokáží se pohybovat na internetu a využívat různé služby určené zejména pro komunikaci a zábavu. Dle různých výzkumů zvládají multitasking, tedy řešení více věcí najednou a chtějí dělat jen to, co je baví. Chybí jim tedy všeobecný přehled, ale dokáží se hluboce specializovat v oblastech svého zájmu. Typickým znakem pro toto období bývá neuznávání autorit. V odborné literatuře se generace vyrůstající v digitálním věku nazývá generace Z a dle dělení generací Matta Rosenberga jde o děti narozené po přelomu tisíciletí [2], což znamená, že tyto děti již na středních školách studují. Jak ale zdůrazňuje Carolin Geck, tyto děti sice ovládají technologie a internet, ale jde spíše o živelné využití. Obvykle vyhledávají nahodile bez využití rešeršních strategií. Problémem je také neschopnost ověřovat si informace a kvalitu zdrojů, stejně jako důvěra v první nalezený zdroj, což má vliv na míru kritického myšlení a pasivní přijímání myšlenek [3]. Vyskytnout se mohou také problémy s plagiátorstvím a porušováním autorského práva, protože generace Z je zvyklá informace sdílet a kopírovat. Typické je také podceňování informační bezpečnosti zejména ve formě zveřejňování informací soukromého charakteru o své osobě na internetu a s tím související důsledky. Z výše uvedeného vyplývá, že tato generace příliš informačně gramotná není. Zde se tedy otvírá prostor pro knihovny přijít s tématy, která by to mohla změnit a o něž prostředí škol stojí, jelikož v nich pedagogové nejsou silní. Na toto téma jsem diskutoval na svých přednáškách na středních školách s vyučujícími a zájem z jejich strany je enormní.

Kabinet informačních studií a knihovnictví FF MU (dále jen KISK) se problematice vzdělávání učitelů i studentů na středních školách již delší dobu intenzivně věnuje. V loňském roce skončil úspěšný projekt Interes, který zvyšoval ICT kompetence u učitelů. Vyučující KISKu pravidelně navštěvují zejména gymnázia v rámci

interního projektu MU, kde prezentují svá témata přímo studentům. Největší zájem je zejména o citace a práci se zdroji. KISK také akreditoval kurzy pro učitele základních a středních škol. Problémem však je, že i když je o tyto kurzy zájem, není dlouhodobě udržitelné, aby vyučující KISKu objížděli všechny školy. Mohla by to však být výzva pro knihovny, které by zajistily organizaci těchto kurzů, kdy by knihovníci pozvali zástupce škol z regionu na danou přednášku a zaopatřili by ji také technicky. Lektori by si ušetřili neefektivní objíždění škol, pedagogové by v blízkosti své školy získali zajímavé kurzy, které povedou k jejich rozvoji, a knihovny mohou navázat užší spolupráci se středními školami, získat odborné znalosti i know-how a postupně začnou obdobné kurzy realizovat sami.

V současnosti KISK nabízí 4 balíčky s kurzy o celkové časové dotaci 4-8 hodin ve formě frontální výuky a s podporou e-learningu.

1. Základy práce s dotykovým zařízením pro pedagogy

- Základy práce s dotykovým zařízením pro učitele,
- využití dotykových zařízení ve výuce jazyků (ČJ, AJ, NJ + literatura),
- využití dotykových zařízení v přírodovědných předmětech (prvouka, přírodopis, biologie, chemie, fyzika, matematika),
- využití dotykových zařízení v předmětech společenských (vlastivěda, dějepis, ZSV, OV, náboženství),
- využití dotykových zařízení ve „výchovách“ (výtvarné, hudební, dopravní, mediální aj.).

2. Digitální kompetence pro 21. století v učitelské praxi

- Digitální informační kurátorství,
- 3D tisk ve školním prostředí,
- 3D tisk a 3D skener ve školním prostředí,
- úvod do problematiky sociálních sítí pro pedagogy,

- sociálně patologické jevy v kyberprostředí a jejich prevence,
- informační bezpečnost.

3. Jak vést studenty při psaní SOČ

- Zásady správného citování dle normy ČSN ISO 690,
- legislativní a etické zázemí při využívání ICT,
- autorský zákon v kontextu školního prostředí,
- kurz práce s informacemi (pouze e-learning, lze i dílčí témata, např. vyhledávání, práce s literaturou, hodnocení zdrojů...),
- kreativní práce s informacemi (pouze e-learning),
- myšlenkové mapy.

4. Dlouhodobé kurzy (obvykle dvousemestrální s podporou e-learningu, placené)

- Studium pedagogiky se zaměřením na technologie ve vzdělávání (pedagogické minimum) – semestrální,
- koordinátor ICT.

Podrobnější nabídka akreditovaných kurzů je zveřejněna na adrese: <http://kisked.kisk.cz>.

Spolupráce středních škol a knihoven může pomoci zvýšit kompetence studentů a jejich lepšímu uplatnění v profesní praxi i životě. Určitě je možné hledat různé formy spolupráce a aktivity KISku mají pomoci začít. Oblast formálního a neformálního vzdělávání se více a více prolíná a neformální vzdělávání hraje stále důležitější roli. Dnes již nestačí vystudovat školu, ale je nutné se stále vzdělávat ve svém oboru. Pokud tak lidé nečiní, stávají se nepotřební na trhu práce. Knihovny však mohou jít ještě dál a stát se mentory uživatelů např. v oblasti vyhledávání legislativy a řešení jejich životních situací, při rozjezdu a podpoře podnikání apod.

Pokud naše děti naučíme chodit do knihoven a ukážeme jim, že jsme schopní jim pomoci kvalitně uspokojovat jejich informační potřeby, budou se i v dospělém věku do knihoven vracet a intenzivně je využívat.

Literatura a informační zdroje

- [1] Výkonová data o školách a školských zařízeních 2003/04–2013/14. MŠMT [online]. Praha: MŠMT, c2013–2016 [cit. 2016-09-01]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/vzdelavani/skolstvi-v-cr/statistika-skolstvi/vykonova-data-o-skolach-a-skolskych-zarizenich-2003-04-2013>
- [2] GECK, Caroline. The generation Z connection: teaching information literacy to the newest net generation. *Teacher Librarian* [online]. February 2006, 33(3), 19–23 [cit. 2016-09-01]. Dostupné z: databáze Ebscohost
- [3] ROSENBERG, Matt. Names of Generations. *About.com* [online]. June 14, 2010 [cit. 2016-09-01]. Dostupné z: <http://geography.about.com/od/populationgeography/qt/generations.htm>

Mgr. et Mgr. Zuzana Teplíková: Vzdělávací aktivity Citace.com pro knihovny

Citace.com, s.r.o.

Stručná historie projektu

V současné době už lze pojem Citace.com chápat jako společnost zabývající se citováním a plagiátorstvím. Není tomu však tak dávno, kdy synonymem pro Citace.com bylo jen sousloví *generátor citací*. Vraťme se tedy kousek do minulosti.

Portál Citace.com, jak ho známe dnes, prošel značnými změnami a vylepšeními, než získal dnešní podobu. Původně vznikl jako studentský projekt v roce 2004. V té době existovalo několik výkladů normy ČSN ISO 690 a nikdo vlastně přesně nevěděl, jak citace vytvářet. Existovaly sice zahraniční citační manažery, ale studenti potřebovali jednoduchý nástroj, který by po zadání údajů vytvořil citaci automaticky. A tak vznikl první český generátor citací, díky němuž bylo možné citovat knihy a články. Dostal název Citace.com. Postupně byly přidány další moduly a uživatelé mohli generovat všechny stěžejní druhy tištěných i elektronických dokumentů. Systém velmi rychle získával nové uživatele. Nejprve v Brně a poté se jeho popularita přenesla i do dalších měst.

Velkým posunem byla verze 2.0 z roku 2008, která umožňovala citace také ukládat. Došlo k propojení s externími službami, což byl krok k plně automatickému vytváření citací na základě ISBN, DOI nebo názvu dokumentu. V roce 2010 se tvůrce systému, Martin Krčál, spojil s programátorem Miroslavem Gajdou a systém kompletně přepracovali na plnohodnotný citační manažer nazvaný Citace PRO. Ten je svou funkcionalitou srovnatelný se zahraničními nástroji a dnes jej svým uživatelům nabízí většina významných univerzit a vysokých škol v ČR, vybrané knihovny a svou oblibu si začíná nacházet i ve slovenském akademickém prostředí zejména

díky implementaci slovenské verze normy ISO 690, STN ISO 690. Na vývoji citačního manažeru se svými připomínkami podílí i Ústřední knihovna Vysokého učení technického v Brně a rovněž samotní uživatelé Citace PRO.

V létě roku 2015 se projekt Citace.com transformoval na komerční společnost Citace.com, s.r.o., jejíž oblastí zájmu je problematika citování a plagiátorství. Kromě rozvoje funkcí citačního manažeru Citace PRO dochází i k postupnému rozšiřování portfolia služeb a produktů, které reagují na stále větší zájem o tuto aktuální problematiku. Cílovou skupinou uživatelů jsou všechny typy knihoven se svými zaměstnanci a uživateli z řad studentů středních i vysokých škol, ale také učitelů a dalších zájemců o problematiku citování a plagiátorství.

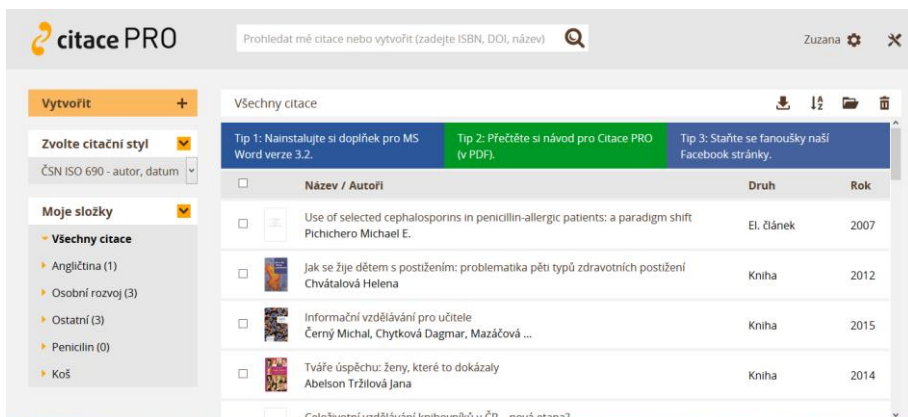
Citační software Citace.com

Hlavní doménou společnost Citace.com je **citační software**. Můžeme sem zařadit bezplatný **generátor citací**, **citační manažer Citace PRO** nebo službu s názvem **Citace v katalogu**. Generátor citací je dostupný na portálu www.citace.com a v současné době generuje citace dle ČSN ISO 690. Nabízí vygenerování 13 tištěných a 11 elektronických druhů dokumentů. Citace jsou generovány tak, aby mohly být využity v seznamu zdrojů, který koresponduje s textem, v němž je využita metoda citace *průběžné poznámky* jako forma odkazu v textu. Uživatelé mají možnost se do generátoru registrovat, čímž získají zjednodušenou verzi citačního manažeru Citace PRO. Výhodou je, že si své vygenerované citace mohou v účtu ukládat a při opětovném použití tak nemusí citace znovu generovat, ale jednoduše si je vyhledají ve svém účtu.

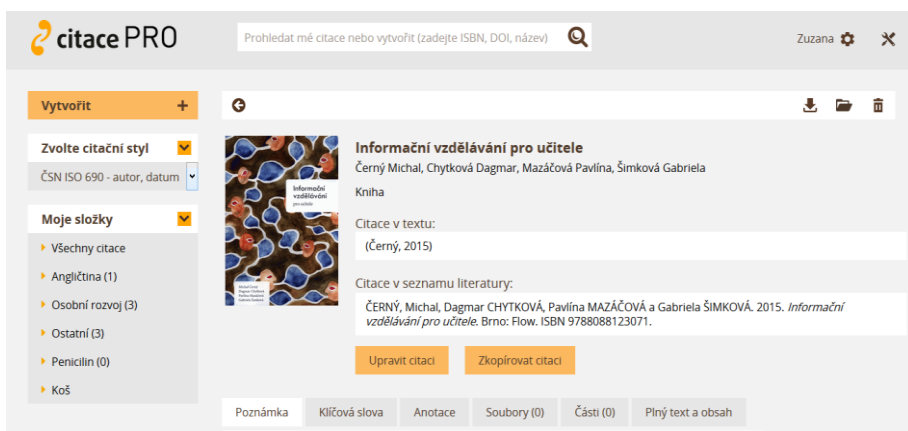

Obr. 1 Generátor citací dle ČSN ISO 690 na www.citace.com. Zdroj: autorka příspěvku

V případě, že potřebují již pokročilejší funkce a komplexnější citační manažer, mohou na 7 dní vyzkoušet plnohodnotný manažer Citace PRO nebo jej zdarma využívat jako uživatel některé z institucí, která má zakoupenou licenci. Jedná se o většinu univerzit a vysokých škol v ČR a rovněž některé knihovny. Oproti zjednodušené verzi manažer nabízí například nahrávání plných textů k jednotlivým záznamům, možnost volby dalších citačních stylů a to včetně více způsobů zápisu citací dle ČSN ISO 690 (harvardský systém, číslování). Citační manažer Citace PRO navíc obsahuje dva důležité doplňky – do MS Word a do internetových prohlížečů Mozilla Firefox a Google Chrome. Díky doplňku do Wordu mohou uživatelé při psaní práce vkládat citace nejen do seznamu použitých zdrojů, ale také rovnou do textu (odkazy). Doplňek do prohlížečů slouží k jednoduššímu importování záznamů s identifikátory ISBN či DOI z webových stránek, které lze pomocí doplňku na stránce vyhledat a na jedno kliknutí naimportovat do účtu v Citace PRO.

Obr. 2 Prostředí citačního manažeru Citace PRO. Zdroj: autorka příspěvku

Obr. 3 Detail záznamu v manažeru Citace PRO. Zdroj: autorka příspěvku

Služba Citace v katalogu je primárně určena knihovnám jako užitečný doplněk do jejich knihovního katalogu. Nicméně je i výborným pomocníkem pro uživatele knihovny, která si tuto službu předplácí. Pokud uživatel potřebuje citovat právě dokument

z takové knihovny, může využít import citace vybraného záznamu rovnou do svého účtu v manažeru Citace PRO. Docílí tak prostřednictvím kliku na ikonu Citace PRO, která je přítomna u každého záznamu i s citací. Výhodou je, že tato služba není závislá na identifikátorech ISBN či DOI. Je tedy možné získat jednoduše i citace takových druhů dokumentů, které by si uživatel musel jinak ručně vytvářet. Úplnost citace (dostatek potřebných údajů pro tvorbu bibliografické citace vybraného dokumentu) a její kvalita se však odvíjí od kvality metadat dané knihovny. V současné době je služba Citace v katalogu podporována v knihovních katalozích a systémech Aleph, ARL, Carmen, Portaro a Tritius.

The screenshot shows the library catalog interface for Vědecká knihovna UJEP. The search results for 'Akademická příručka' are displayed, including a table of availability and citation options.

Úmístění	Volné	Nedostupné/Prezenční	Vypůjčené	Rezervace
BO - Celerová dr.	0	0/1	0	0
MI - Moc Mgr.	0	1/0	0	0
volný výběr	1	3/0	1	0

Below the table, there are buttons for 'Půjčit si', 'Do košíku', 'Citace', and 'Bookmark'. The 'Citace' button is highlighted, indicating the citation management feature.

Obr. 4 Citace v katalogu v knihovním katalogu ARL ve Vědecké knihovně UJEP. Zdroj: autorka příspěvku

Úplné zobrazení záznamu

 Zvolte formát: [Standardní formát](#) - [Katalogizační záznam](#) - [Citace](#) - [S návěštinami pro jednotlivá pole](#) - [MARC](#)
Záznam 1 z 1

Bysno	001503306
Signatura	→ Z-1358.988
Autoři	→ Ševčíková, Veronika, 1973-
Název	→ Študentské odborné lexty jako problém /
Korpor,osť.	→ Ostravská univerzita. Pedagogická fakulta
Vydání	Vydání první
Místo vyd.	→ Ostrava :
Nakladatel	→ Universitas Ostroviensis,
Rok vydání	→ 2015
Rozsah	266 stran ; 21 cm
ISBN	978-80-7464-786-6
ČNB	cnb002731277
Poznámka	Nad názvem: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta 350 výtisků
Předmět.heslo	→ Vysoké pedagogické školy – Česko → hudební vzdělávání → odborné písemné práce – metody → závěrečné práce – metody
Forma a žánr	* monografie
Předm.heslo-angl.	* teachers colleges * music education * professional papers * final theses
Forma, žánr-angl.	* monographs
Exempláře	Všechny jednotky

Citace

 ŠEVČÍKOVÁ, Veronika. Študentské odborné lexty jako problém. Ostrava : Universitas Ostroviensis, 2015. [ISBN 978-80-7464-786-6](#).

 Citace PRO

 Zvolte formát: [Standardní formát](#) - [Katalogizační listek](#) - [Citace](#) - [S návěštinami poří](#) - [S kódy polí MARC](#)

 Trvalý odkaz na titul: https://aleph.mzk.cz:443/F?func=direct&doc_number=001503306&local_base=MZK01&format=99

Kniha

Obr. 5 Citace v katalogu v knihovním katalogu ALEPH v MZK. *Zdroj: autorka příspěvku*

Vzdělávání v oblasti citační problematiky

Kromě citačního softwaru nabízí Citace.com podporu ve formě kurzů vztahujících se k problematice citování a plagiátorství. Široká nabídka kurzů je určena studentům středních a vysokých škol, vyučujícím, ale také samotným knihovníkům, kteří se chtějí rozvíjet v této oblasti a následně tak poskytovat svým uživatelům vlastní školení či individuální konzultace. Délku i obsah kurzů je možné přizpůsobit na žádost instituce.

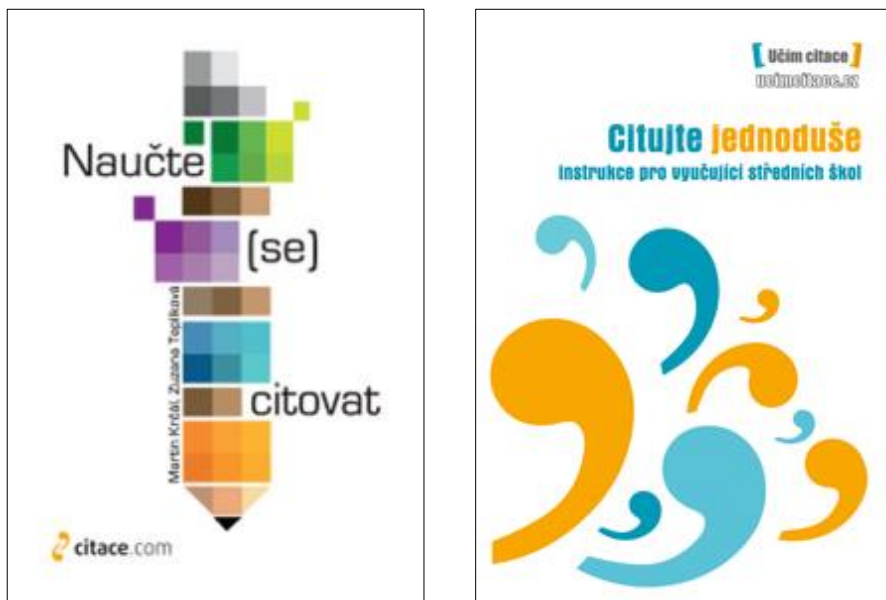
Z nabídky si lze vybrat obecný kurz **O citacích a citování**, který zahrnuje zejména základní terminologii, citační etiku, plagiátorství a jeho druhy, citování vybraných druhů dokumentů dle ČSN ISO 690. **Citační manažery a nástroje** je kurz určený především pokročilejším uživatelům, kteří se chtějí dozvědět, jak si mohou citování zjednodušit pomocí citačního softwaru. Kurz je zaměřen spíše prakticky. Bibliografické citace se vytvářejí v citačním manažeru Citace PRO, s jehož funkcemi a doplňkovými nástroji se účastníci kurzu seznámí. Naučí se, jak si citace v prostředí manažeru vytvářet ručně, ale také generovat pomocí identifikátorů nebo dle názvu dokumentu. Pomocí doplňkových funkcí si vyzkoušejí, jak naimportovat citace z knihovních katalogů, webových stránek nebo i discovery služeb. V neposlední řadě se pomocí doplňku do Wordu naučí vkládat zkrácené citace do textu, na jejichž základě si následně vygenerují seznam použitých zdrojů. **Akreditovaný kurz o citacích** je vytvořen ve spolupráci s Masarykovou univerzitou a určen zejména pedagogům středních škol. Kurz vznikl na základě aktuální vzrůstající potřeby středoškolských studentů správně citovat při psaní SOČek a odborných maturitních prací. Vyučující však mnohdy sami nemají dostatečné kompetence, aby v této oblasti dokázali svým studentům efektivně pomoci. V rámci tohoto kurzu si však obohatí své dosavadní znalosti z citační problematiky, podrobněji se seznámí s citační etikou a plagiátorstvím. Kromě jiného se například dozví, jak mají správně vypadat odkazy v textu a bibliografické citace různých druhů dokumentů dle ČSN ISO 690

v soupisu literatury. Rovněž získají informace o tom, na co se v souvislosti s citacemi zaměřit při vedení odborné písemné práce svých studentů. Pokud učitelé upřednostňují raději školení studentů externími odborníky, mohou využít nabídky dalšího z kurzů, který je určen právě středoškolským studentům. Jedná se o kurz s názvem **Jak se nestát plagiátorem a správně citovat**. Studenti se srozumitelným způsobem dozvědí, jak pracovat s literaturou a jak citovat v textu i soupisu použitých zdrojů. Pochopí, co je plagiátorství, proč není žádoucí a jak se mu vyhnout. Stejně tak jako v dalších kurzech s citační problematikou, i zde se naučí citovat alespoň základní druhy dokumentů, případně i další druhy potřebné k napsání jejich středoškolských prací.

Pro zájemce převážně z řad učitelů, ale i knihovníků, kteří by se chtěli věnovat vzdělávání svých uživatelů v citační problematice a chtěli by ji zároveň i nějak ozvláštnit, je určen workshop s názvem **Možnosti výuky citací**. Účastníci si prakticky vyzkouší některé citační aktivity, které pak mohou sami využít ve svých informačních lekcích zaměřených na citování a plagiátorství.

Zájemci o citační problematiku, kteří dávají přednost raději samostudiu nebo si chtějí kurzy doplnit ještě knižními zdroji, mohou využít nabídky publikací s citační tematikou od Citace.com. V současné době je k dispozici kniha *Naučte (se) citovat*, která je rozdělena na dvě části. První část se zabývá důvody citování, plagiátorstvím, citačními styly, citováním dle ČSN ISO 690 a stručně i citačním softwarem. Druhá část je zaměřena na didaktiku výuky citací včetně návodů k různým citačním aktivitám, které mohou lekce s citační tematikou oživit a stát se tak pro uživatele mnohem zajímavější a zábavnější. Další publikací je tenká brožura s názvem *Citujte jednoduše: instrukce pro vyučující středních škol*, která je určena středoškolským učitelům a podává stručné informace o citační etice, základní terminologii a plagiátorství. Obsahuje ukázky citací vybraných druhů dokumentů dle ČSN ISO 690 a uvádí možnosti citování v textu. Kromě toho nabízí i seznam dalších zdrojů o citacích a plagiátorství, které lze při hlubším zájmu o problematiku využít.

V elektronické formě je brožura volně ke stažení na stránkách ucimcitace.cz. Nyní společnost Citace.com připravuje další tituly, které by měly být k dispozici nejpozději na přelomu roku 2016/2107. Jedná se o publikaci s názvem *Základy citování dle ČSN ISO 690* určenou především vysokoškolským studentům a o učebnici o citování a plagiátorství, která bude srozumitelně vysvětlovat tuto problematiku i studentům středních škol.

Obr. 5 Publikace s citační problematikou Zdroj: Citace.com

Závěr

Společnost Citace.com působí v českém prostředí už více než deset let. Nejprve pouze jako projekt, nyní už jako komerční společnost. Zabývá se oblastí citování a plagiátorství, na jejíž osvětě se značně podílí a to nejenom prostřednictvím vývoje a podpory velmi

oblíbeného citačního softwaru, ale také nabídkou kurzů a publikací s touto problematikou. O popularitě generátoru a manažeru Citace PRO svědčí stále rostoucí počet uživatelů systému. Dle interního informačního systému Citace.com využívá generátor a manažer Citace PRO v současné době přibližně 40 000 studentů a učitelů. Denně portál Citace.com využije průměrně 1500 návštěvníků a za den je vygenerováno průměrně přes 4000 citací. O smysluplné práci společnosti svědčí i fakt, že byla v loňském roce nominována v prestižní anketě českého internetu Křišťálová Lupa v kategorii Nástroje a služby. Za účelem zlepšování citační gramotnosti v českém prostředí a zjednodušování tvorby citací navazuje spolupráci s dalšími subjekty. V první řadě se jedná o společnost provozující knihovní katalogy. Jejich prostřednictvím může nabízet knihovnám službu Citace v katalogu. S tím souvisí i spolupráce s knihovnami všech typů, kterým nabízí podporu ve formě nabídky citačního softwaru, kurzů i publikací. Trojici subjektů uzavírají střední školy, kterým je nabízena možnost absolvování některého z nabízených kurzů jak pro studenty, tak pro vyučující. Nicméně snahou Citace.com je, spíše než poskytovat podporu školám, pomoci knihovnám navázat, případně zintenzivnit spolupráci se středními školami v jejich okolí prostřednictvím nabídky informačních lekcí s problematikou citací a plagiátorství pořádaných knihovnou. Cílem je, aby se právě knihovny staly těmi prvními, na koho se školy budou obracet v případě, že budou v této oblasti potřebovat pomoc odborníků. Problematika citování a plagiátorství je jedna z oblastí, která by měla být knihovníkům vlastní. Právě i díky ní si mohou získat náklonnost části svých uživatelů a to nejen z řad studentů, kteří se chystají studovat na vysoké škole, ale i pedagogů, kterým pomohou vzdělávat jejich studenty v oblasti, která je knihovníkům velmi blízká. Vždyť citovat je snadné.

Mgr. Lenka Málková: Jak učit seniory počítačovým dovednostem

Studijní a vědecká knihovna v Hradci Králové

lenka.malkova@svkhk.cz

K tomu, aby mohl lektor úspěšně vykonávat svoji práci, je potřeba, aby byl odborníkem ve svém oboru, aby disponoval určitými metodickými a komunikačními kompetencemi a aby měl pro tuto práci vhodné osobnostní předpoklady. V kurzech pro seniory je nutno brát v úvahu věk a životní zkušenosti účastníků, jejich dosavadní znalosti a dovednosti, motivaci, vzdělání atd. Po stručném teoretickém úvodu do problematiky výuky seniorů budou na příkladu kurzu První kroky s počítačem pro seniory ve Studijní a vědecké knihovně v Hradci Králové prezentovány praktické zkušenosti s výukou. Důraz bude kladen na specifické problémy ve vzdělávání seniorů v oblasti výpočetní techniky a na otázky motivace seniorů pro práci s ICT.

Klíčová slova: komunikační dovednosti, kompetence, lektorské dovednosti, lektori, motivace, motivační dovednosti, organizační dovednosti, počítačové kurzy, prezentační dovednosti, seniory, vzdělávání seniorů

Úvod

Když jsem se zamýšlela nad názvem svého příspěvku, první nápad byl „Jak naučit seniory počítačovým dovednostem“. Po mnohaleté praxi s výukou seniorů již vím, že použít vid dokonavý NAUČIT namísto nedokonavého UČIT by neodpovídalo realitě. Začínající lektor má možná ambice naučit seniory počítačovým dovednostem, ten zkušenější ale už ví, že se naučí jen někteří a jen něco. Proč tomu tak je, zda příčina tkví v lektorovi nebo v účastníkovi kurzu a jak dosáhnout co možná nejlepších výsledků se pokusím nastínit ve svém příspěvku. Budu vycházet ze zkušeností, které jsem získala v průběhu 15 let, kdy vyučuji v počítačových kurzech.

Pojem „senior“

Kdo vlastně jsou senioři? Existuje několik klasifikací seniorských kategorií, které se v průběhu let měnily a definice seniora dle věku není u nás ani ve světě jednotná. Účastníci kurzu „První kroky s počítačem pro seniory“ ve Studijní a vědecké knihovně v Hradci Králové nejsou vymezeni ani tak věkem, jako spíše úrovní počítačových dovedností. To však už samo o sobě znamená, že to jsou většinou příslušníci starší generace. Seniorská populace je velmi různorodá. V praxi to přináší lektorům velké problémy, protože věkové rozpětí účastníků vzdělávání může být i několik desítek let. Účastníci seniorského vzdělávání se kromě věku liší například dosaženým vzděláním, motivací, svým předchozím profesním zařazením, zájmy a koníčky, tvořivostí, pracovitostí či zdravotním stavem. Odborná literatura doporučuje lektorům předem se seznámit s cílovou skupinou a na základě toho volit způsob výuky. To se dá dobře aplikovat třeba v podnikových kurzech, kde účastníci usilují o získání nových poznatků a dovedností pro výkon své profese a mají podobný pracovní cíl. Vzhledem k výše zmíněné různorodosti je tento postup téměř nepoužitelný v seniorské skupině, kde přístup k účastníkům, třebaže bude mít určité společné znaky, bude značně individuální.

Stárnutí a změny s tím spojené

Proces stárnutí s sebou přináší řadu změn v oblasti fyzické i psychické, na které je třeba brát při výuce ohled. Mění se zraková ostrost, dochází ke změnám vnímání barev, snižuje se schopnost přizpůsobit se nižší úrovni osvětlení. Klesá také sluchová výkonnost, zpomaluje se pohyb a psychomotorické tempo, dochází k prodloužení reakčního času. Právě prodloužení reakčního času spolu se změnami zraku a pohybové koordinace mohou u seniorů vést k problémům v ovládnutí počítače, tabletu nebo mobilního telefonu. Paměť se mění ve většině případů z mechanické na

logickou. Je proto dobré, když má učivo logickou strukturu. Pokud jde o pozornost, zmenšuje se především její rozsah a schopnost přenášení pozornosti z jednoho objektu na druhý. Klesá i schopnost rozdělování pozornosti, kdy mají být současně sledovány dva nebo více objektů a činností. S přibývajícím věkem vzrůstá i nechuť k novým postupům, senioři často setrvávají u zafixovaných stereotypů a nejsou příliš ochotni akceptovat nějaké změny.

Motivace seniorů

Pracovně neaktivní senioři již nemají potřebu získávat nebo zvyšovat si kvalifikaci. Jejich motivace ke vzdělávání je vnitřní, tj. vychází z vlastních pohnutek. Mezi dominantní motivy patří touha po sociálních kontaktech, snaha najít ještě smysl života, rozšířit si a doplnit poznatky z oboru, o který se zajímali již v minulosti (nebo naopak kompenzovat dosud opomíjené oblasti), touha po smysluplné činnosti, potřeba seberealizace. Pokud jde o práci na počítači, hlavním důvodem k jejímu zvládnutí je snaha držet krok s celospolečenským vývojem. Dalším zdrojem motivace bývají rodinní příslušníci a přátelé. Ti však nemívají dostatek času, zkušeností a trpělivosti, aby seniora sami zasvětili do práce s počítačem. Často darují seniorovi technické zařízení (počítač, notebook, tablet, chytrý telefon), někdy přidají i dle jejich názoru zcela jasný písemný návod, a tím je pro ně věc vyřešena. Důležitým motivátorem seniorů musí být i lektor počítačového kurzu, pokud je kompetentní, má vhodné vlastnosti, schopnosti, vědomosti, dovednosti a zkušenosti, které ke vzdělávání a komunikaci nezbytně potřebuje.

Kompetence lektora

Mezi nejdůležitější kompetence lektora v seniorském vzdělávání patří:

- komunikační dovednosti,
- schopnost vytvořit optimální atmosféru pro učení,

- prezentační dovednosti,
- motivační a organizační dovednosti.

Komunikačními dovednostmi lektora v seniorském vzdělávání rozumíme především práci s hlasem a se slovem. Lektor by měl mluvit přiměřeně hlasitě, jasně a srozumitelně. Vhodné také je mluvit pomalejším tempem a důležité informace opakovat a připomínat. Lektor by měl umět naslouchat, být zdvořilý a především trpělivý.

Optimální atmosféra pro učení má být především přátelská a uvolněná, měla by podporovat samostatnost seniorů, ke kterým má lektor přistupovat jako k partnerům. Úkolem lektora není předvést, jakým je odborníkem v přednášeném oboru, ale podpořit posluchače v jejich snaze zvládnout předmět studia.

Velmi důležité jsou u lektora prezentační dovednosti a efektivní využívání vybraných didaktických metod. Při výkladu je vhodné respektovat skutečnost, že člověk si nejčastěji zapamatuje přibližně 20 % toho, co slyší, 30 % toho, co vidí, 70 % toho, co současně vidí i slyší, 80 % toho, co vidí, slyší a zároveň o tom mluví a až 90 % toho, co vidí, slyší a k tomu aktivně vykonává. V počítačových kurzech to znamená doprovázet výklad prezentací prostřednictvím dataprojektoru. Vše ukázat nejprve na plátně, upozornit na obtížná místa a potom teprve vyzvat posluchače, aby krok vyzkoušeli na svém počítači. Často bývá pro seniory problém soustředit se nejprve na plátno a pak teprve na obrazovku počítače. Někteří mají tendenci současně s výkladem provádět úkol na počítači. Důležité je aktivní vykonávání vyučované činnosti. Zde je dobré připravit si předem nejrůznější cvičení. Například existují speciální cvičení k práci s myší. Pro nácvik práce s textovým procesorem se osvědčily předpřipravené texty, v kterých potom senioři provádějí nejrůznější opravy a úpravy. Kdyby si totiž text psali sami, soustředili by veškerou pozornost na klávesnici a nikoliv na textový procesor. Při vyhledávání na internetu je třeba mít předpřipravené a odzkoušené adresy zdrojů. Webové stránky se často mění a nepůsobí

profesionálně, když lektor objeví až před publikem, že je vše jinak, než bývalo. K nácviку práce s elektronickou poštou se vyplatí založit účastníkům školení schránky, do kterých může lektor předem poslat několik zpráv, se kterými senioři dále pracují dle pokynů. Platí pravidlo, že čím více si toho senioři vlastnoručně vyzkoušejí, tím lépe učivo zvládnou. Vzhledem k tomu, že starší lidé se snaží nové poznatky a vědomosti zabudovat do svých poznatkových systémů, které si sami vytvořili, a spojit si je se svými zkušenostmi nabytými v průběhu života, je vhodné dbát na logické uspořádání obsahu výuky jak v rámci jedné lekce, tak i celého kurzu. Důležité je často opakovat a shrnovat základní poznatky, při tom dbát na pomalejší tempo výkladu a přiměřenou slovní zásobu zvláště s ohledem na odbornou terminologii.

Nedílnou součástí kompetence lektora jsou jeho motivační a organizační schopnosti. Jeho úkolem je motivovat seniory ke vzdělávání, povzbuzovat je, pomáhat jim přenést se přes dílčí neúspěchy, zdůrazňovat pokroky a výsledky, kterých již dosáhli, chválit, nedovolit, aby prožívali neúspěchy, které by je odrazovaly od dalšího učení. V emocionální rovině je největší překážkou seniorů při práci s počítačem strach, který pramení z počáteční nevědomosti a nezkušenosti. Mají obavu z toho, že něco nenávratně zničí nebo pokazí.

Lektor musí mít organizační schopnosti a každou vzdělávací akci předem připravit. Občas je sice nutno improvizovat, ale většinu činností i používané technické vybavení by si měl lektor odzkoušet předem. Na základě svých předchozích zkušeností by měl předvídat většinu neočekávaných situací a být připraven na jejich zvládnutí. Pokud je to možné, zvláště však při větším počtu účastníků kurzu, doporučuji přítomnost asistenta lektora. Ten pomáhá seniorům v případě, že se jim nepodařilo provést procvičovanou činnost nebo nevědí, jak postupovat dál.

Kurz „První kroky s počítačem pro seniory“ ve Studijní a vědecké knihovně v Hradci Králové

Obsah počítačových kurzů pro začátečníky ve Studijní a vědecké knihovně v Hradci Králové se v průběhu 15 let vyvíjel na základě mých zkušeností a podle potřeb účastníků až do současné podoby. Zpočátku jsme se naivně domnívali, že dvě devadesátiminutové lekce (jedna na vyhledávání na internetu a jedna na elektronickou poštu) budou dostatečné. V posledních letech se rozsah kurzu ustálil na 14 devadesátiminutových lekcích. Brzy bylo zřejmé, že začátečníci se musí nejprve naučit ovládat myš, takže první lekce je věnována nácviku práce s myší. Bylo nutné také zvládnout základy operačního systému a organizaci souborů, aby byli účastníci schopni uložit si a znovu najít dokumenty a obrázky. Někteří senioři se chtěli naučit psát a upravovat dokumenty v textovém procesoru. Také lekce vyhledávání na internetu a e-mailu byly postupně rozšířeny. Nešlo ani tak o rozšíření počtu probíraných témat, ale spíše o důkladnější procvičování a opakování základních dovedností.

Kurz je nyní rozčleněn do 4 modulů a zájemci si mohou vybrat jen některé z nich nebo se přihlásit do celého kurzu. V posledních několika letech, kdy byl kurz nabízen prostřednictvím letáků rozmístěných po knihovně a na webu knihovny, zájem postupně slábnul. Ti z našich návštěvníků, kteří měli o kurz zájem, ho již absolvovali, často i opakovaně. V letošním roce jsme proto kurz propagovali v místním tisku krátkým informativním článkem a výsledkem byl nebývalý zájem, kdy museli být někteří zájemci dokonce odmítnuti. Místo jednoho kurzu nakonec probíhaly souběžně dva, jeden v pondělí dopoledne, druhý odpoledne. Počítačová učebna je vybavena 15 počítači, takže do kurzu bylo přijato 30 účastníků. Takto plně obsazený kurz si vyžádal přítomnost asistentky lektorky, aby byl zajištěn individuální přístup a podařilo se zvládnout pro počítačové začátečníky poměrně náročný program. K prezentaci sloužil dataprojektor a lektorka předem nakopírovala potřebná cvičení, obrázky, dokumenty apod.

na všechny počítače. Učivo každé lekce obdrželi účastníci též v písemné podobě, aby si látku mohli případně zopakovat a procvičit. Výuka na počítači probíhala v prostředí operačního systému Microsoft Windows 7 a kancelářského balíku Microsoft Office 2010. Cena za jednu lekci byla stanovena na 20 Kč, tj. 280 Kč za celý kurz. Program kurzu ukazuje tabulka:

Tab. 1 Program kurzu „První kroky s počítačem pro seniory“

BLOK 1: Počítač; Operační systém Windows 7; Organizace souborů a složek	
1.	Počítač a přípojná zařízení, práce s myší
2.	Spuštění a vypnutí počítače, operační systém Windows 7
3.	Soubory, dokumenty, složky
BLOK 2: Psaní textů na počítači (MS Word)	
4.	Psaní v jednom řádku, psaní v odstavci, opravy a úpravy textu, ovládání klávesnice
5.	Psaní, uložení, kopírování a vytištění dokumentu
6.	Nastavení písma, formátování odstavců
7.	Kontrola pravopisu, vyhledávání v dokumentu, vkládání obrázků
8.	Záhlaví a zápatí, tabulky
BLOK 3: Prohlížení stránek na internetu	
9.	Seznámení s internetovým prohlížečem
10.	Vyhledávání na Googlu a na Seznamu
11.	Užitečné služby na internetu
12.	Internetové obchody, internetové bankovníctví
BLOK 4: Elektronická pošta	
13.	Založení e-mailové schránky, odesílání zpráv, adresář
14.	Prohlížení došlé pošty, odpověď, postoupení zprávy dalším adresátům, tisk, práce se složkami

Zdroj: autor příspěvku

Postřehy z průběhu počítačového kurzu

Účastníci kurzu si vzájemně pomáhali a radili si. Ukázalo se, že někteří již základy zvládají a rádi pomohou vedle sedícímu začátečníkovi, který si s některým krokem neví rady.

Bez zapojení asistentky lektorky by nebylo možno zvládnout látku v plánovaném rozsahu.

Někteří účastníci měli potíže s ovládnutím myši často i v průběhu celého kurzu.

Je dobré, aby každá lekce měla jakousi pointu, bod, ke kterému účastníci sami dospějí a je pro ně zábavný – např. vložení hezkého obrázku, naformátování pozvánky, nalezení známých objektů a osob na internetu.

Pro seniory nemá význam teorie, důraz musí být kladen na praktické procvičování. Pokud je chceme seznámit např. s pozadím fungování internetových prohlížečů, tak jedinečně zjednodušeně, s konkrétními příklady a vizualizacemi.

Na začátku každé lekce je vhodné připomenout to nejdůležitější z lekce předcházející a prakticky to procvičit. Ke stěžejním informacím je nutno se v průběhu lekce vracet a opakovat je. Senioři si obtížně pamatují např. postup kroků při kopírování – kdy použít levé a kdy pravé tlačítko myši při vyvolání nabídky a výběru z ní.

Někteří účastníci měli doma na počítači jinou verzi operačního systému, než byla v učebně. To jim působilo značné problémy.

Každý krok byl nejprve předveden prostřednictvím dataprojektoru, pak teprve jej měli účastníci zkusit na svém počítači s tím, že postup byl znovu detailně připomínán. Pokud bylo třeba, následovala individuální rada a pomoc lektorky nebo asistentky.

Při práci s textovým procesorem měli účastníci na svých počítačích uložena cvičení, tj. texty, které dále upravovali dle předlohy zobrazené dataprojektorem. Účelem kurzu nebylo naučit se psát na klávesnici (to by bylo téma pro samostatný kurz), ale naučit se využívat možností textového procesoru. Proto byly texty předem připraveny.

Důležité je vytvořit laskavé a příjemné prostředí, často chválit za dílčí úspěchy a povzbuzovat při občasných neúspěších.

Pro seniory má počítačový kurz význam nejen z hlediska počítačové gramotnosti, ale také z hlediska společenského. Rádi se setkávají, mají smysluplnou náplň volného času.

Senioři jsou velmi vděčnými účastníky kurzů, dokáží vyjádřit spokojenost s tím, že se jim někdo věnuje. Bývá to až dojemné, zvláště v závěru kurzu.

Většina účastníků kurzu se zajímala o pokračování nebo opakování kurzu, aby si nabyté dovednosti zopakovali, případně prohloubili.

Závěr

Rozsah a obsah kurzu První kroky s počítačem pro seniory ve Studijní a vědecké knihovně v Hradci Králové byl v průběhu let optimalizován a další navýšení počtu lekcí by zřejmě nevedlo k lepším výsledkům. Ukázalo se, že senioři by uvítali více možností praktického procvičování. Přestože byli ke konci každé lekce vyzváni, aby si vše probrané procvičovali na svém počítači (většina z nich měla počítač a přístup k internetu), jen někteří to zkusili. Chyběla jim sebejistota a samostatnost, měli lepší pocit, když byl na dosah někdo, kdo jim v případě potíží poradil a pomohl.

Je důležité navázat se seniory jako účastníky vzdělávacího procesu dobrý vztah. Ten je ve vzdělávání seniorů mnohem důležitější než ve vzdělávání jiných věkových skupin. Lektor by měl seniory respektovat, tzn. zaujmout k nim neodsuzující přístup a kladně je přijímat. Pokud je k tomu vhodná příležitost, je možné projevit o seniora zájem jako o člověka, zeptat se na jeho rodinu a zájmy. Lektor by měl být schopen vcítit se do toho, co senior v průběhu vzdělávání prožívá a přiměřeně na to reagovat. Proto musí seniorům aktivně naslouchat a poskytovat jim zpětnou vazbu. Je potřeba získat si a posilovat jejich důvěru.

Vzhledem k tomu, že stárnutí populace je jedním z významných demografických trendů současnosti a lidé nad 65 let tvoří přibližně 15 % obyvatelstva České republiky, vzrůstá naléhavost požadavku celoživotního učení a vzdělávání. V oblasti počítačové gramotnosti pak je tento požadavek ještě umocněn překotným rozvojem informačních technologií.

Literatura a informační zdroje

- DVOŘÁKOVÁ, Miroslava. *Lektorské kompetence: studijní text pro kombinované studium*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. Studijní opory. ISBN 978-80-244-3586-2.
- MÁLKOVÁ, Lenka. Jak školit internet aneb Počítačová učebna nejen pro knihovníky. *Ikaros* [online]. 2004, ročník 8, číslo 6 [cit. 2016-06-10]. urn:nbn:cz:ik-11634. ISSN 1212-5075. Dostupné z: <http://ikaros.cz/node/11634>.
- MEDLÍKOVÁ, Olga. *Lektorské dovednosti: manuál úspěšného lektora*. 2., dopl. vyd. Praha: Grada, 2013. Komunikace. ISBN 978-80-247-4336-3.
- MUŽÍKOVÁ, Kateřina. *Edukace seniorů v kurzech počítačové gramotnosti z hlediska přístupu lektora* [online]. Brno, 2013 [cit. 2016-06-10]. Bakalářská práce. Masarykova univerzita, Filozofická fakulta. Vedoucí práce Lucie Škarková. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/371781/ff_b/.
- ŠPATENKOVÁ, Naděžda a Lucie SMÉKALOVÁ. *Edukace seniorů: geragogika a gerontodidaktika*. Praha: Grada, 2015. Pedagogika. ISBN 978-80-247-5446-8.
- TRDÁ, Jana. *Lektorské finty: jak připravit a realizovat zajímavá školení*. 2., aktualiz. a rozš. vyd. Praha: Grada, 2011. Poradce pro praxi. ISBN 978-80-247-3675-4.
- VYBÍRAL, Petr. *Problematika vzdělávání seniorů a vybrané aspekty jejich práce s ICT* [online]. Brno, 2012 [cit. 2016-06-10]. Diplomová práce. Masarykova univerzita, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce Martin Dosedla. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/519/pedf_m/.

Mgr. Marika Zadembská: Marika a její smečka aneb podpora čtenářství a „vzdělávání“ v Knihovně Třinec

Městská knihovna Třinec

Začátky

Nad podporou předčtenářské a čtenářské gramotnosti jsme začali více uvažovat a systematicky pracovat až s přechodem do nové budovy knihovny v roce 2014. Základem byla teoretická příprava v dlouhodobém vzdělávacím programu Kritického myšlení z. s. pod vedením zkušených lektorů RWCT a to především Kateřiny Šafránkové a Květy Krüger.

Velkým přínosem byl také kurz Čteme s nečtenáři, který prohluboval metody, principy a způsoby práce za pomoci RWCT. V Knihovně Třinec nás tento a jiné programy ovlivnily v přípravách a také realizaci našich vlastních knihovnických programů, lekcí, a přispěly mimo jiné ke vzniku klubů pro předškolní děti.

Spolupráce se společností Kritické myšlení z. s. pokračuje i nadále. Čtyři roky zveme lektorku Kateřinu Šafránkovou do našeho kraje, aby vzdělávala více a více knihovníků, členů Klubka SKIP 10.

Nabídka programů, jejich náročnost a výzvy

Nabídka programů pro školy i jejich samotná náplň prochází v naší knihovně už desetiletým vývojem. Neustále hledáme tu správnou cestu, koncept i způsob realizace. S tím, jak se zvyšují nároky na obsah ze strany učitelů, narůstají požadavky na knihovníky pro děti jako na lektory.

S ohledem na vlastní zkušenosti musíme konstatovat, že je těžké si představit, že v budoucnu budou v knihovnách pro děti a mládež

knihovníci bez minimálního pedagogického vzdělání. V Knihovně Třinec požadujeme po knihovnicích, aby měli nadstandardní lektorské a komunikační dovednosti, základy pedagogiky i psychologie a znalost metod RWCT.

Největší výzvou pro nás zůstává informační vzdělávání pro školy. Stále nám chybí koncepce a jednotná metodika v rámci ČR. Dobrá zpráva ale je, že na tom pracujeme a blížíme se cíli teď mnohem více než jindy. Věříme, že nám k tomu napomůže také realizace MAPu (Místního akčního plánu), do kterého jsme v našem městě zapojeni. Jednou z hlavních výhod je, že se nám nabízí možnost velmi úzké spolupráce s pedagogy a školami, konkrétně ve skupině zaměřující se na čtenářskou gramotnost.

Další podstatnou výzvou je realizace IVU pro všechny školy ve městě. Jako jediná knihovna bychom měli toto vzdělávání nabídnout 6 velkým základním školám. K dispozici přitom máme 3 až 6 lidí a mimo programy IVU nabízíme i jiná témata. Zvládnout toto všechno ve třech až šesti lidech je dlouhodobě prakticky nemožné, a proto jsme tento problém promítli do strategického plánu knihovny na následující 4 roky.

Více k naší aktuální nabídce programů pro mateřské i základní školy najdete na webových stránkách knihovny².

Čtenářské kluby pro nečtenáře

V Knihovně Třinec se systematicky věnujeme podpoře předčtenářské gramotnosti a čtenářství, tedy klubům, ve kterých pracujeme s předškolními dětmi. Nabízíme zajímavý program podporující čtenářství rodinám s dětmi od nejútlejšího věku.

První z klubů, který mohou rodiny s nejmenšími dětmi navštěvovat, je **MRKni (Máme Rádi Knížky)**, který vznikl už před pěti lety.

---

² <http://www.knihovnatrinec.cz>

Naším cílem bylo, aby v knihovně vznikl klub pro rodiče s dětmi na rodičovské dovolené. Bylo to dáno i rodičovskými povinnostmi některých z nás. A přestože jsme na začátku byli mírně skeptičtí a opatrní, tak zájem ze strany rodičů neustále roste a bez nadsázky říkáme, že pracujeme s dětmi už od prenatálního věku, protože do knihovny na klub společně s dětmi docházejí i maminky, které jsou v očekávání dalšího přírůstku do rodiny.

Cílem klubu MRKni je zprostředkovat dětem a rodičům zážitek z kvalitních knih, doporučit knihy k dalšímu čtení a ukázat rodičům, jak se dá s knihami dál pracovat.

Náplní každého takového setkání je v první řadě práce s textem nebo knihou, samotné čtení, podpořené audio i vizuálně, dramatickými prvky i chvilkou pro tvoření.

V úvodu je důležitý společný kruh a sdílení. Udržet pozornost a koncentraci u takto malých dětí je velmi náročné, proto i hodina čisté práce vyžaduje velkou přípravu. Jak probíhají tato setkání, je možné sledovat na Facebooku knihovny³.

Na klub MRKni volně navazuje klub **Čteme s nečtenáři**, který je určen pro děti od 5 do 7 let před nástupem do školy, popř. pro prvňáčky.

Klub je primárně určen dětem, které ještě samy nečtou, ale mohou již rozvíjet své předčtenářské dovednosti a vybudovat si pozitivní vztah ke knihám a ke čtení.

Každý cyklus je tvořen 7 až 8 setkáními, kde se scházíme s uzavřenou skupinou maximálně deseti dětí. Na každém setkání pracujeme s jednou knihou, popř. jedním tématem a uplatňujeme metody RWCT, které napomáhají lepšímu porozumění textu.

Pracujeme v týmech i samostatně, učíme se naslouchat jeden druhému, hodnotit sebe i druhé, trávíme čas společně mezi knihami.

V začátcích, při stanovování cílů a sestavování podrobného programu jsme vycházeli ze zkušeností získaných na seminářích

---

³ <https://www.facebook.com/knihovna.trinec/>

RWCT. Podobný klub vedly i lektorky semináře a záznamy jeho průběhu jsme mohli zhlédnout na videozáznamech.

V současné době v Knihovně Trinec připravuji už čtvrtý běh tohoto klubu. Budeme pracovat s knihami Hlava v hlavě, Slon a mravenec, Zpátky do Afriky, Album lidí, Havětník, Papuchalk Petr a Husa Líza a další⁴.

Třetí program, který je součástí podpory čtenářství naší knihovny, se jmenuje **Čteme (si) spolu!** a jeho cílovou skupinou jsou děti mateřských škol a jejich rodiče.

Každá mateřská škola v našem městě i okolí se může do projektu zapojit. Pravidelně pak ve školce nebo v knihovně probíhá setkání dětí s „patronem čtení“, který dětem nosí připravený pracovní list s textem z vybrané knihy a jednoduchým úkolem pro ověření pozornosti u čtení.

Děti tedy nejprve pracují s textem doma s rodiči a následně ve školce nebo knihovně se svým „patronem“.

Snažíme se tím o navázání spolupráce mezi školkou, rodinou a knihovnou. Pravidelným setkáváním posilujeme pozitivní vztah dětí ke knihám, čtení a knihovně. Zároveň přenášíme čtecí úkoly na rodiče přímo do domovů dětí. Při tom doporučujeme rodičům knihy, které dle nás stojí na přečtení.

Uplynulé tři sezóny přinesly velice pozitivní ohlas ze strany dětí a mateřských škol. Především mateřské školy vzdálenější od města, pro které je knihovna méně dostupná, pravidelný program s knihovníkem velice uvítaly. Zároveň je to zkouška pro rodiče. Představuje to pro ně přeci jen určité povinnosti a závazky.

Na druhou stranu velkým pozitivem je, že vždy během roku se mezi dětmi a knihovníky vytvořil velice hezký vztah a každá návštěva byla očekávána s nadšením.

---

⁴ Více o činnosti Čteme s nečtenáři na facebooku knihovny:
<https://www.facebook.com/knihovna.trinec/>

Jsmo opravdu vzdělávací institucí?

Přes všechno, co se nám podařilo dokázat, způsob, jakým pracujeme a jakým směrem se chystáme jít, se prozatím nepovažujeme za plnohodnotnou a na slovo vzatou vzdělávací instituci.

Uvědomujeme si, že ve vzdělávacím procesu jsou kladeny rozdílné požadavky na vzdělávání dospělých, mladistvých i dětí, a proto se každé cílové skupině věnuje jiný tým lidí, jiným způsobem, jinými metodami.

I přes všechny naše snahy a několikaleté úsilí, bohužel stále narážíme na to, že veřejnost vnímá knihovny spíše jako kulturní instituce. Místo pro zábavu a volný čas.

Nebereme na lehkou váhu to, že lidé takto reflektují současnou (možná ještě stále více minulou) roli knihoven. Lidé (uživatelé) mají proto nižší očekávání, popřípadě si nestanovují vzdělávací cíle, které by mohli naplňovat právě v knihovně.

Ještě nás čeká mnoho práce

Uvědomujeme si, že je před námi dlouhá cesta a hodně práce. Nějakou dobu potrvá, než se nám podaří zvýšit povědomí, změnit vnímání veřejných knihoven a naučit lidi, že mohou mít vyšší nároky a očekávání.

Víme, že vzdělávání je proces, který vyžaduje stanovení cíle a sestavení dlouhodobého konceptu. Nemůže jít o nahodilé přednášky, výtvarné dílny nebo dvouhodinové kurzy.

Pro začátek jsme si stanovili tři základní cíle, kterých bychom chtěli dosáhnout:

- Vzdělávat budou kvalitní, kvalifikovaní nebo certifikovaní lektori - naši vyškolení knihovníci i externisti.
- Stanovíme si dlouhodobý, jasně definovaný program s konkrétními cíli a přínosy.

- Budeme měřit a hodnotit kvalitu procesu ve vzdělávání. Toto bude zahrnovat poskytování zpětné vazby a supervize lektorům.

Jsme pevně přesvědčeni, že pokud v našem snažení vytrváme a budeme i nadále pracovat a plnit výše zmíněné cíle, podaří se nám stát se respektovanou vzdělávací institucí.

Ukázková lekce pro klub Čteme s nečtenáři, třetí setkání, Hlava v hlavě

Podle metod RWCT zpracovala Marika Zadembská, Knihovna Třinec

Zdroj: BÖHM, David a Ondřej BUDDEUS. *Hlava v hlavě*. V Praze: Labyrint, 2013. ISBN 978-80-86803-24-1.

Před zahájením samotné práce s knihou věnujeme krátký čas sdílení pocitů a povídání o prožitém. Důležité pro uvolnění dětí a navození pohodové atmosféry.

Evokace

Než dětem prozradím název knihy, zkusí si na téma přijít sami. Postupně vytahuji z klobouku tyto věci – paruka, brýle, pomáda na rty, kapesník, náušnice – a ptám se, co mají tyto věci společného.

Pokud nevědí samy, ptám se, jak ty věci používáme, kam patří... Všechny ty věci souvisí s knihou, kterou vám chci ukázat, o čem by tedy mohla být?

Pro dnešní setkání jsem si vybrala **knihu Hlava v hlavě** – představím dětem autory knihy a krátce prolistuji knihou.

Uvědomění

- HLAVA** Doprostřed na zem rozložím různé papírové hlavy (tvary i velikosti i barvy). Každý si jednu vybere a připevní si ji na podložku. Budeme si teď postupně povídat o všech náležitostech hlavy a i tu naši si budeme postupně zdobit.
Otázka: Co máme na hlavě jednou a co dvakrát?
- NOS** K čemu je nos? str. 15
Děti si na svou papírovou hlavu přilepí nos.
- OČI** Kurz kreativního čumění.
Najdeme si oči a nalepíme si je na hlavu. Kam patří?
- UŠI** Víte, že? str. 24–25 (Proč nám rostou uši a nos a oči ne?)
Lepíme uši.
- PUSA** str. 22–23
Lepíme pusy.

Každý teď máme svou hlavu. Máte hlavu na svém místě?
Zkusíme si pár hádanek a rčení o hlavě. Uvidíme, jak vám to půjde....

HRA - CO ZNAMENÁ, KDYŽ SE ŘEKNE...

(Rozdám dětem naskenované obrázky z knihy a čtu známá rčení, když ho někdo pozná ve svém obrázku, ukáže ho ostatním.)

Ukázka některých slavných hlav z knihy - str. 32-53.

ČTEME - Co se vejde do hlavy? (str. 85) - pamatování, zapomínání.

Když někdo zapomene hlavu (str. 98).

Uvidíme, jak máte vy dobrou paměť!!!

AKTIVITA - POHÁDKA A PAMATOVÁNÍ

- Na plátno promítám australskou pověst o tom, jak vznikl ptakopysk (že nevíte, kdo to je? - ukážeme v knize a na obrázku).
- Dávejte ale pozor!!!
- Tentokrát nebudu jen číst a ukazovat obrázky, tentokrát se musíte dobře dívat a dobře poslouchat a dávat pozor na to, co uslyšíte.
- Já vám po pohádce rozdám pracovní list a budu dávat záludné otázky.

POVĚST Z KNIHY - JAK PŘIŠEL PTAKOPYSK NA SVĚT (komiks promítám na plátno a čtu text).

Po přečtení dětem rozdám pracovní listy a tužky, vysvětlím tabulku a pomáhám s vysvětlením otázek. Protože děti ještě nečtou, mají tabulku pouze s obrázky. Já vysvětluji, na co se ptám a co mají zakřížkovat, popř. jinak označit.

Otázky

1. Jaké zvíře našla maminka Uali v zemi a chtěla z něj udělat hostinu pro celou vesnici, byla to larva nebo beruška?
2. Uali s sebou nesla také děťátko. Byl to synáček nebo dcerka?
3. Proč velký obr Etamogah zuřil? Rozzlobilo ho nějaké zvíře, které nemohl chytit a zabít svým obrovským kyjem. Byl to klokan nebo emu?
4. Kdo se velkého smutného obra Etamoghana nepokusil nerozesmát? Krokodýl nebo papoušek?
5. Z jaké země pochází tato pověst? Z České republiky nebo z Austrálie?
6. Kdo pomohl obyvatelům Austrálie? Stará šamanka nebo indiánský náčelník?

Reflexe

Podíváme se na to, jak se dětem povedla doplnit tabulka, jak dobře si zapamatovaly australskou pověst z knihy.

str. 116 - Buď zvědavý ... budeš dlouho mladý :)

Loučím se s dětmi a jejich „hlavami“ a těším se na příště!

Na rozloučenou si společně zazpíváme a ukazujeme písničku „Hlava, ramena, kolena, palce“.

Infobox

Úvodní slovo k sekci „Infobox“

Garant bloku: Ing. Aleš Brožek

Spolugaranti: PhDr. Zuzana Kopencová, Ing. Jan Kaňka

Opět po roce zaplnili malý sál č. 2 ti účastníci konference Knihovny současnosti, kteří se zajímají o nové technické a technologické trendy v knihovnictví. Pro letošek byl program sekce Infobox zpestřen novinkou – bleskovkami a navíc i diskusí mezi dvěma představiteli odlišných názorů.

Úvodní přednášku o Wikipedii a o možnostech spolupráce knihoven na obohacení Wikipedie proslavil jeden z nejpopulárnějších, předseda Rady Wikimedia ČR. Pokud někdo před přednáškou pochyboval o potřebě Wikipedie, po ukázce toho, co se ve Wikipedii najde a k čemu slouží Wikidata, musely pochybnosti zmizet. Čeští knihovníci by měli pokračovat v hledání wikipedistů ve svých řadách nebo i mimo knihovnu, kteří by se scházeli se seniory v prostorách knihovny a pomáhali jim v rámci programu Senioři píší Wikipedii. Měli by je povzbudit v akci Digitalizace rodinných archivů, sami by se mohli zapojit do akce Doplnit zdroj.

Po **Vojtěchu Dostálovi** předstoupila před zúčastněné **Eva Novotná**, aby podala přehled digitalizovaných mapových sbírek v České republice. Ne každý tuší, že je tento druh dokumentů zastoupen nejen ve specializovaných institucích a knihovnách, ale např. i v některých krajských knihovnách. Bylo by vhodné, aby knihovny spolupracovaly a systematicky pokračovaly ve zpřístupňování kartografických dokumentů odborné veřejnosti, jak to již dělá Přírodovědecká fakulta UK nebo Moravská zemská knihovna.

Následovala první část tzv. bleskovek, v nichž se mělo v pěti minutách uvést to nejdůležitější. Ne každému se to podařilo.

Ukázalo se, že **Jiří Nechvátal** měl vystoupit spíše v normální pětadvacetiminutové přednášce, protože projekt Obálkyknih.cz prošel od minulé prezentace intenzivním vývojem. U témat dalších tří vystupujících „bleskovkářů“ už s dodržáním času problém nebyl. **Petr Berki** vysvětlil, jak na mikropočítačích Banana Pi rozbíhal operační systém Android a OPAC, **Jan Doboš** informoval o webové aplikaci pro správu zemědělských a potravinářských časopisů, **Jan Kaňka** předvedl internetový portál eBadatelna Zlínského kraje.

Po přestávce vystoupil **Josef Moravec** a shrnul zkušenosti z instalací otevřeného knihovního systému Koha do více jak padesáti českých knihoven. Nastínil další možnosti, především spolupráci s Cesnetem. Po něm zazněla první komerční přednáška. V ní se **Martin Lipert** ze společnosti Team Library, která poskytuje podporu pro systém Koha, zamýšlel nad bezpečností dat v malých knihovnách i nad možností využití cloud computingu v menších knihovnách. Před obědovou přestávkou pohovořil ještě **Zdeněk Bartl** o úloze národních autorit nejen v katalogizační praxi, ale i při zpřístupňování digitalizovaných sbírek. Doložil ji nejen na číslech (650 proškolených pracovníků, 120 knihoven vytváří autority, k dispozici 800 tisíc jmenných autorit), ale i na faktech (autority byly integrovány do systémů muzeí a galerií, využívají se v projektu Tisky 16. století v zámeckých knihovnách).

Při sestavování programu pro Infobox se objevil požadavek, aby byla do programu zařazena přednáška na téma „Co přináší centrální portál knihoven pro městské knihovny“. Jak toto téma uchopil **Michal Denár** z Městské knihovny Česká Třebová, která je zakládající knihovnou CPK, mohli posoudit všichni, kdo se po obědě vrátili do sálu. Bez zastírání problémů upozornil na řadu otázek, které se vynořují, například zda odstranit z knihovního webu vlastní katalog a nahradit ho katalogem CPK.

Následovala další komerční přednáška. **Jana Šubová** z firmy Cosmotron představila knihovnický systém, který ze zakládajících knihoven CPK využívají krajské knihovny v Českých Budějovicích a Liberci z jiného pohledu. Zabývala se např. komunikačním

designem. Po ní vystoupila známá dvojice **Iva Horová** a **Filip Šír** a podobně jako loni připomněla, co je třeba dělat nejen pro zpřístupnění, ale i ochranu našeho zvukového kulturního dědictví. Zároveň upozornila, že bude potřeba zachránit nejen hudební nosiče, ale i filmové pásy.

Další řečník **Ila Šedo** pojednal o problematice oborových bran, mezi nimiž má významné postavení brána ART, jíž se letos věnoval již v článku pro časopis Čtenář. V sekci Infobox článek připomněl a přítomným ukázal novou verzi brány ART, která je provozována na serverech firmy KP-SYS. Bylo proto přirozené, že následovala komerční přednáška právě zmíněné firmy. **Petr Štefan** v ní nejen ukázal, jak lze využít systém Verbis a Portaro pro budování bran, ale upozornil, že firma získala certifikaci ISO 27001, systém napojila na platební bránu PayPal a vytvořila aukční modul na nákup knih.

Před přestávkou vystoupila ještě dvojice designerů **Milan Chvojka** a **Daniel Doktor**, kteří se zabývali redesignem webu Městské knihovny v Praze. Po přestávkce se však žel vrátila do malého sálu č. 2 jen menší část přítomných. Ostatní tak přišli o zajímavou přednášku **Lenky Damborské** o digitální knihovně MZK. V ní se zamýšlela nad volbou uživatelského rozhraní i nad omezeními autorského zákona, která způsobují, že mnozí uživatelé digitální knihovny odcházejí z knihovny rozčarováni.

Poslední komerční vystoupení proběhlo v režii **Jiřího Šilhy** a **Petra Goly** z firmy Laníus. Dozvěděli jsme se, že po dvaceti letech činnosti dojde k vytvoření akciové společnosti Tritius. Ta postupně převezme aktivity kolem moderního webového systému Tritius.

Program sekce obohatil rovněž druhý blok bleskovek. Studentka **Kristýna Kalmárová** upozornila na zajímavý nástroj Voyant tools, sloužící k analýze digitálních textů. Lze jej využít i na webech knihoven k propagaci knižních titulů. Po ní vystoupil **Michal Denár** a seznámil přítomné s přípravou projektu „malé digitalizace“, která by měla přispět ke komunitnímu životu v České Třebové. V poslední bleskovce vysvětlila **Jana Šubová**, jak lze využít

infrastrukturu vytvořenou v rámci projektu INTERPI pro tvorbu regionálních databází.

Závěr sekce Infobox patřil diskusi mezi **Tomášem Řehákem** a **Ivem Karešem**, zda půjčovat nebo nepůjčovat e-knihy v knihovnách. Oba snesli řadu argumentů pro i proti, takže přítomní odcházeli s dostatkem informací k rozhodování, zda pokračovat v této službě, zda ji ukončit nebo naopak ji zavést. V budoucnu uvidíme, jak se změní seznam knihoven na <https://sites.google.com/site/eknihyproknihovny/>, zda počet českých a moravských veřejných knihoven překročí šedesátku, nebo naopak poklesne na méně než padesát.

Mgr. Vojtěch Dostál: Wikipedie a knihovny: Přehled realizovaných projektů spolupráce v České republice 2006–2016

*Wikimedia Česká republika, Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy
v Praze*

Spolupráce mezi knihovnami a Wikipedií se v České republice rozvíjí v mnoha směrech, které však dosud nejsou chápány uceleně. V některých knihovnách probíhají přednášky o Wikipedii nebo praktické workshopy, jiné se soustředí na integraci databází a další se snaží různými způsoby usnadnit práci wikipedistům. Kolem Wikipedie vzniká technické a logistické zázemí zaštitované hnutím Wikimedia (v ČR ho představuje Wikimedia Česká republika), které katalyzuje spolupráci na půdě knihoven jako nejpřirozenějších spojenců Wikipedie. V příspěvku jsou zmíněny konkrétní projekty z českého prostředí, popsány jejich výsledky a v závěru jsou obecně shrnuty.

Úvod

Internetovou encyklopedii Wikipedie založili Jimmy Wales a Larry Sanger v roce 2001 ve Spojených státech amerických. Software MediaWiki, který používá, umožňuje velmi snadné úpravy stránek kýmkoliv a Wikipedie byla od počátku koncipována jako komunitní dílo, na jehož psaní se může podílet kdokoli, a chybí mu typická organizační a řídicí struktura typická např. pro tištěná encyklopedická díla. Je navíc dostupná pod svobodnými licencemi a čistě nezisková, tedy zdarma a bez reklam. Pisatelé (wikipedisté) editují především pro zábavu, a navíc cítí pocit uspokojení, že se o své vědomosti dělí se čtenáři svobodnou formou [1]. Právě proto se Wikipedie stala již několik let po svém vzniku největší encyklopedií v dějinách lidstva, když překonala čínskou středověkou encyklopedii Jung-le.

V současné době se do popředí zájmu wikipedistů dostává zvýšení kvality Wikipedie. Za tímto účelem jsou budována partnerství se spřízněnými organizacemi, jako jsou galerie, knihovny, archivy či muzea. Z prvních písmen anglických názvů těchto institucí vzniklo označení GLAM (galleries, libraries, archives, museums), které se používá pro projekty, jež navazují spolupráci mezi těmito kulturními organizacemi a Wikipedií. Na straně Wikipedie spolupráci koordinují jednotliví wikipedisté, zpravidla však spíše jednotlivé pobočky hnutí Wikimedia v různých zemích (v ČR působí Wikimedia Česká republika) či dokonce vlastní centrální nadace Wikimedia (Wikimedia Foundation). Poslední jmenovaná organizace má pro spolupráci s knihovnami dedikované oddělení označované Wikipedia Library (knihovna Wikipedie).

Partnerství knihoven s Wikipedií je přirozeným spojenectvím. Slovo „knihovna“ odkazuje na knihy, ale ty jsou pouze jedním z prostředků k vyššímu cíli, a tím je poskytování informací jako takové. V souvislosti se znatelným přesunem těžiště informačního dění do světa virtuálního se knihovny přizpůsobují novým trendům a hledají nové způsoby, jak poskytovat kvalitní informace nové generaci svých klientů. Stává se normou, že se odpovědi na každodenní otázky nehledají v tištěných knihách, ale v různých typech zdrojů na internetu. Právě Wikipedie je jedním z nejčastějších internetových pramenů informací vůbec a s 600 miliony dotazy denně [2] se stává doslova informačním mogulem současnosti. Je v celospolečenském zájmu, aby poskytovala kvalitní, nestranné a vyvážené informace, a na její budoucnosti by se tedy měly aktivně podílet vzdělávací a kulturní instituce po celém světě.

Obecný popis forem spolupráce Wikipedie a knihoven a výzvy k zapojení byly v českém prostředí v nedávné době publikovány v časopise Čtenář [3] [4]. Přehledný soupis realizovaných projektů na styčné ploše mezi Wikipedií a českými knihovnami však dosud chyběl. Na mezinárodním poli byla velmi

významným počinem publikace veřejného výstupu z diskuzí na světovém kongresu Mezinárodní federace knihovnických asociací a institucí (IFLA) v americkém městě Columbus v Ohio v roce 2016 [5]. V tomto dokumentu byly představeny základní způsoby oboustranně prospěšné spolupráce mezi knihovnami a Wikipedií doplněné navíc příkladovými studii z reálného světa. V České republice je spolupráce více v plenkách, ale již nyní je několik z načrtnutých způsobů spolupráce využíváno také. Konkrétní příklady realizovaných projektů jsou popsány v následujících sekcích.

Propojení Wikipedie a Wikidat s knihovnami pomocí jmenných autorit

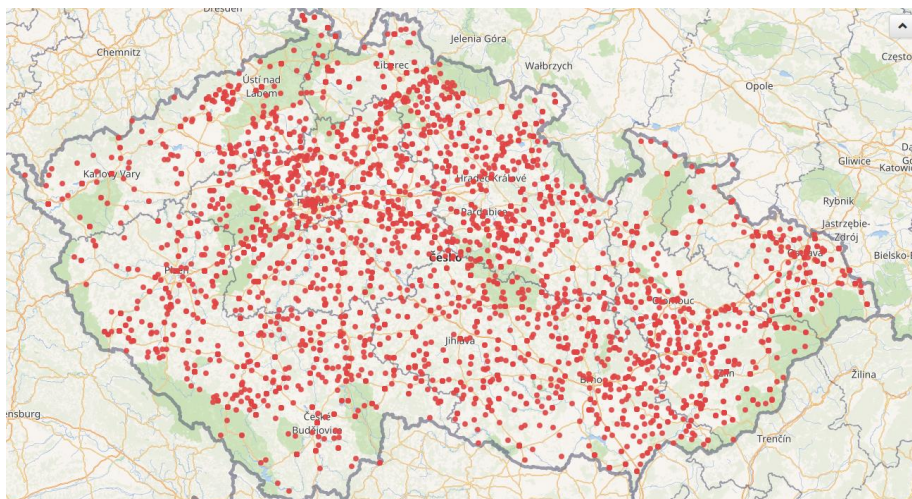
Prvním příkladem spolupráce české Wikipedie s knihovnami byl už v roce 2006 společný projekt Petra Kadlece (jednoho z tehdejších správců Wikipedie) a Národní knihovny České republiky [6]. Do biografických článků na české Wikipedii byly přidány speciální šablony, které odkazovaly do katalogu Národní knihovny (dnes již vedou do Souborného katalogu ČR). Čtenáři tak mají rychlý přístup k seznamu knih daného autora dostupných v českých veřejných knihovnách. Cesta však vede i druhým směrem – do článku na české Wikipedii se dá dostat z autoritních záznamů v databázi knihovny. Identifikační čísla autorit (např. pro Jaroslava Seiferta je to „jk01110657“) jsou dnes navíc také uložena v databázi Wikidata, kde umožňují různá pokročilá prohledávání a logické operace pomocí programovacího jazyka SPARQL nástrojem Wikidata Query Service (<http://query.wikidata.org>, více v obr. 1 až 3). Následující kód například umožní vyhledat (a zobrazit na mapě) místa narození všech 27 583 autorů, kteří jsou propojeni se Souborným katalogem a mají ve Wikidatech záznam s uvedeným místem narození:

```
#defaultView:Map
SELECT DISTINCT ?item ?autorita ?mistonarozeni ?coord
WHERE{
?item wdt:P691 ?autorita .
?item wdt:P19 ?mistonarozeni .
?mistonarozeni wdt:P625 ?coord .
}
```


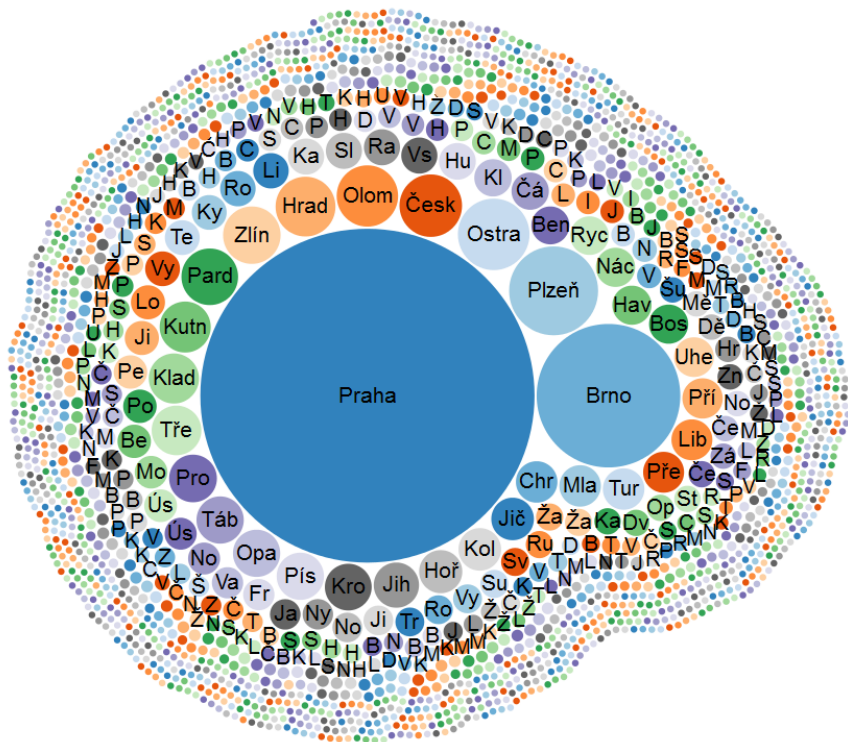
Obr. 1 Místa narození autorů z Wikidat, kteří jsou opatřeni identifikátorem NK ČR. Mapový podklad OpenStreetMaps, licence ODbL, © Přispěvatelé OpenStreetMap. *Zdroj: autor příspěvku*

Omezením výsledků na stát Česko (položka Q213 na Wikidatech) získáme mapu narození autorů pocházejících z míst v dnešní České republice:

Obr. 2 Místa narození českých autorů z Wikidat, kteří jsou opatřeni identifikátorem NK ČR. Autoři z totožného místa narození (např. „Žižkov“) se samozřejmě tečkami překrývají a vypadají na mapě jako jedna tečka. Mapový podklad OpenStreetMaps, licence ODbL, © Přispěvatelé OpenStreetMap. Zdroj: autor příspěvku

Místa narození spisovatelů pocházejících z Česka je možné také vynést do bublinového grafu:

Obr. 3 Místa narození českých autorů z Wikidat, kteří jsou opatřeni identifikátorem NK ČR, vynesena do bublinového grafu. Velikost bubliny odráží počet autorů z daného místa. Vizualizace: Wikidata Query Service.
Zdroj: autor příspěvku

Díky spolupráci s českými knihovnami, která trvá již 10 let, získává Souborný katalog ČR mnoho návštěvníků, kteří se do něj prokliknou z článků na Wikipedii, a navíc se do rukou knihovníků a informačních pracovníků dostává unikátní nástroj, který jim

umožní analyzovat libovolným způsobem data týkající se českých autorů. Wikidata budou nabývat na významu tím, jak v nich budou přibývat informace o jednotlivých autorech. Wikimedia Česká republika vyzývá všechny české knihovny, které mají k dispozici data týkající se autorů v databázi Souborného katalogu (data a místa narození atp.), aby nás kontaktovaly a domluvily se na importu těchto informací do Wikidat. V současné době podobnou nabídku předložila např. Národní technická knihovna v rámci uzavřené Smlouvy o spolupráci s Wikimedia Česká republika (podepsána vedením obou institucí 15. února 2016).

Setkávání a přednášky na půdě českých knihoven

Wikipedie jako virtuální prostor postrádá zázemí pro setkávání své komunity. Ze zkušeností Wikimedia Česká republika ovšem plyne, že část českých wikipedistů má o setkávání se svými kolegy v reálném životě zájem. Každý měsíc probíhají v České republice srazy v Praze a v Brně (tzv. setkání „Pod reálnou lípou“ v opozici k virtuálnímu fóru wikipedistů zvanému „Pod lípou“) a jednou ročně probíhá Wikikonference, která v roce 2015 přilákala 116 účastníků. Velký zájem o setkávání mají dle našich zkušeností wikipedisté-senioři, kteří oceňují společenský aspekt práce na Wikipedii. Knihovny jsou pro setkávání wikipedistů přirozeným prostředím. Nabízí kulturu informací a vědomostí, v níž se wikipedisté dobře cítí, a v české mimořádně husté síti knihoven jsou tyto instituce snadno dostupné i v regionech. Pro české knihovny představuje Wikipedie zajímavý programový doplněk pro jejich čtenáře.

Přednášky o Wikipedii v knihovnách odstartoval pravděpodobně již v roce 2009 wikipedista Pavel Hrdlička v Městské knihovně v Praze a od té doby se Wikipedie jako téma probírá v knihovnách téměř každý rok, 2016 nevyjímaje. Série tří obecněji laděných přednášek například v roce 2016 proběhla v Moravské zemské knihovně v Brně.

První česká Wikikonference v roce 2009 proběhla v Městské knihovně v Praze a třetí a čtvrtá Wikikonference se konaly v Národní technické knihovně. K rozvoji spolupráce došlo v letech 2014–2016, kdy byl spuštěn projekt „Senioři píší Wikipedii“ (<http://seniori.wikimedia.cz>). Tento program má za cíl vychovat nové wikipedisty z řad starších lidí, kteří často mají velmi dobrý psaný projev, unikátní odborné i jazykové znalosti a přitom (jsou-li v důchodu) také relativní dostatek času. Pro projekt se hledaly počítačové učebny, v nichž by mohlo vzdělávání seniorů probíhat, a knihovny v tomto vyšly spolku Wikimedia Česká republika vstříc. Kurzy pro seniory proběhly dosud (chronologicky) v Městské knihovně v Praze (v ústřední knihovně i v pobočce Smíchov), Knihovně města Plzně, Městské knihovně v Jablonném nad Orlicí a v Krajské vědecké knihovně v Liberci. Ve všech případech byly prostory pro kurzy poskytnuty knihovnami zdarma, což jen opět dokládá, že knihovny považují akce pro wikipedisty za přínosné.

Samostatným typem přednášek jsou workshopy pro knihovníky. Knihovníci se přirozeně zajímají o fungování Wikipedie a o přednášky tohoto druhu je velký zájem, jak dokládá fakt, že byly zaplněny zájemci již několik hodin po jejich vypsání. V roce 2016 proběhly čtyři přednášky pro knihovníky v Národní knihovně ČR a další přednášky též v Krajské knihovně ve Zlíně, Krajské knihovně Karlovy Vary a pro knihovny Středočeského kraje. Absolventi těchto kurzů jsou v některých případech na Wikipedii samostatně aktivní a po vyškolení se mohou stát lektory Wikipedie. V České republice jsme (k dnešku) zaznamenali nejméně dva případy knihovníků, kteří po dokončení kurzů Wikipedie nyní samostatně školí či v následujících měsících budou školit své čtenáře v práci s Wikipedií.

Další integraci Wikipedie do sítě českých knihoven nabízí tzv. Wikikluby, které byly spuštěny v Brně v Ústřední knihovně Filozofické fakulty Masarykovy univerzity (od března 2016, viz obr. 4) a v Praze v Městské knihovně v Praze (od května 2016). Wikiklub je setkání wikipedistů, kteří rádi upravují Wikipedii společně a při tom řeší odborné i neodborné záležitosti. Z reakcí

některých návštěvníků plyne, že pro ně Wikiklub představuje prostředí, kde se mohou soustředit na svou práci na Wikipedii a uvolnit se od povinností svého běžného života. Pražský Wikiklub také začali navštěvovat absolventi našich kurzů „Senioři píší Wikipedii“, kteří jsou již pokročilými wikipedisty, ale zaujal je sociální aspekt Wikiklubů a možnost se dotázat zkušenějších kolegů.

Obr. 4 První setkání Wikiklubu v knihovně FF MU v Brně v úterý 8. března 2016. *Autor: Martin Strachon / Wikimedia Commons, licence CC-BY-SA 4.0*

Referenční služba pro wikipedisty

Dalším realizovaným projektem se v roce 2016 stala spolupráce se službou „Ptejte se knihovny“ (PSK, <http://ptejteseknihovny.cz/>), kterou provozuje Národní knihovna České republiky [7]. Služba nyní poskytuje wikipedistům odpovědi na jejich dotazy na míru jejich potřebám. Wikipedisté následně pomocí těchto odpovědí vylepšují články na české Wikipedii. Při zodpovídání budoucích

dotazů tak může Národní knihovna zpětně využívat informace, které se na Wikipedii zaznamenávají (což se v praxi skutečně děje [8]), a služba je tak prospěšná pro všechny zúčastněné.

Za několik měsíců činnosti byly informace získané díky spolupráci s PSK využity v pěti článcích na české Wikipedii [9]. Důležité je, že všechny takto získané informace jsou opatřené citacemi, neboť služba PSK v odpovědích uvádí použité literární prameny. Do budoucna bychom rádi službu mezi wikipedisty více propagovali a např. cílili otázky na ověření sporných tvrzení opatřených šablonou {{doplňte zdroj}}, kterých je jen na české Wikipedii 7782 (k 1. září 2016).

Pro wikipedisty je dále důležité mít přístup ke kvalitním odborným (geografickým a historickým) knihám a dalším zdrojům týkajících se českých regionů. Mnoho článků na české Wikipedii je totiž o českých realitách, jako jsou vesnice nebo historické památky. V rámci každoročních „WikiMěst“ (v roce 2014 v Příbyslavi, 2015 v Hustopečích a 2016 v Mariánských Lázních) pravidelně oslovujeme místní regionální knihovnu a spolupracujeme s ní na získání kvalitních odborných podkladů o dané obci. Spolupráce je zpravidla velmi úspěšná, protože regionální knihovny kolem sebe soustřeďují místní „patrony“ ochotné pochlubit se znalostmi o svém regionu.

Poskytování médií z archivů knihoven

V současnosti nejméně rozvinutým modelem spolupráce mezi českými knihovnami a Wikipedií je poskytování médií, které české knihovny mají ve svých archivech nebo (knižních nebo papírových) sbírkách. Takové projekty přichází v úvahu především u mediálních děl (obrazů, fotografií, nahrávek), u nichž vypršela autorskoprávní ochrana a je tedy možné bez potíží nahrát na Wikimedia Commons. Nejcennější potenciální zdroj takových děl představují digitální archivy a sbírky, které navíc obsahují metadata, z nichž je možné generovat popisky pro potřeby Wikipedie. V zahraničí mají

podobné projekty spolupráce velký úspěch, protože dostávají díla v majetku institucí k mnohem širšímu okruhu zájemců, než když jsou pouze uskladněny v digitálním repozitáři.

V České republice se rozvinula jistá forma spolupráce s Mapovou sbírkou Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy. Studenti této školy v rámci předmětu „Kartografie pro demografy“ zpracovali několik článků o významných mapách a následně se plánovalo nahrání (autorskoprávně zcela volných) map k ilustraci těchto článků, k čemuž ovšem dosud nedošlo a na Wikipedii se nachází jen několik kusů těchto map v omezeném rozlišení (obr. 5). Spolupráce na poli mediálních souborů je tedy v Česku dosud v plenkách.

Obr. 5 Völkerkarte von Europa od německého geografa F. A. von Etzela z roku 1821. Mapová sbírka Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy / Wikimedia Commons. Zdroj: autor příspěvku

Wikipedisté rezidenti

Pro velké knihovny se doporučuje zaměstnat osobu, jež kontakt mezi Wikipedií a institucí zprostředkovává. V roce 2016 se osvědčila pozice „wikipedisty v Brně“, kterou zastává zaměstnanec Wikimedia Česká republika a Masarykovy univerzity Marek Blahuš. Do své gesce si záhy přidal i koordinaci spolupráce s Moravskou zemskou knihovnou, kde proběhlo několik přednášek a pro rok 2017 se chystají další projekty. Wikipedisté rezidenti mohou být financováni z několika kanálů a mohou se jimi stát jak místní wikipedisté, tak speciálně proškolení knihovníci. Složitější programy se dnes bez profesionální soustředěné práce neobejdou a věříme, že počet institucí, které zaměstnávají wikipedisty rezidenty, bude v Česku narůstat.

Závěr

Spolupráce knihoven s Wikipedií v posledních letech nabývá na síle s tím, jak každá ze stran začíná druhou považovat za svého „přirozeného spojence“ – jak Wikipedie, tak knihovny ve své fundamentální podstatě usilují především o zachování a šíření informací a vědomostí. Navázání spolupráce s Wikipedií je jednou z priorit mezinárodní knihovnické asociace IFLA a zhmotnění těchto priorit jsou patrné ve stovkách knihoven po celém světě. Česko není příliš pozadu za zbytkem světa: česká Wikipedie a především spolek Wikimedia Česká republika vybudovaly řadu neformálních i formálních partnerství s českými knihovnami. Zde se sluší poděkovat všem českým osvěcům knihovníkům a knihovnicím, kteří ve Wikipedii nespátřují konkurenci, ale vítaného spojence.

V této krátké práci bylo popsáno několik „modi operandi“, na jejichž základě spolupráce českých knihoven a Wikipedie stojí. Význam knihoven pro komunitu české Wikipedie se zdá být zcela zásadní a s potenciálem dalšího růstu. Toto platí zejména pro užší

spolupráci na tvorbě textového obsahu, a to ve třech stupních zapojení:

1. Nepřímý stupeň – knihovny na základě svých knižních fondů poskytují informace a fakta včetně literárních pramenů, které wikipedisté sekundárně využívají k zpracovávání a vylepšování článků na Wikipedii. Tento typ spolupráce využívá naše iniciativa Ptejte se knihovny.
2. Přechodný stupeň – wikipedisté aktivně upozorňují na nedostatky v české Wikipedii, např. neozdrojované informace v člancích, a knihovníci na tyto žádosti reagují a dle svých možností je opravují. Tuto formu spolupráce využívala kampaň #1Lib1Ref, která bude v roce 2017 spuštěna i v ČR.
3. Přímý stupeň – knihovníci se stávají aktivními členy komunity české Wikipedie a spolu s ostatními wikipedisty pracují na jejím zlepšování, využívaje přitom svých zkušeností v práci s informacemi a literárních pramenů, k nimž mají snadný přístup.

Knihovny mají významné pole působnosti i v oblasti spolupráce na tvorbě a zpřístupňování multimediálního obsahu. Mnoho knihoven má rozsáhlé archivy volně dostupných fotografií, obrázků, map a podobně – vypršela u nich autorskoprávní ochrana a je možné je použít na Wikipedii k ilustraci článků. Poskytování multimediálních souborů institucemi je v ČR prozatím velmi vzácné a s velkým potenciálem rozvoje. Související projekt se pro rok 2017 připravuje v rámci započaté spolupráce s Moravskou zemskou knihovnou.

Nejen knihovny, ale i zdánlivě mladá Wikipedie musí pružně reagovat na požadavky doby. Wikipedie do budoucna bude usilovat o zvýšení kvality a zpřehlednění obsahu, který nabízí. Řadu informací bude čerpat z veřejných databází českých institucí a neobejde se také bez expertů, kteří s informacemi umí pracovat.

Wikipedie se v budoucnu možná hluboce integruje do systému knihoven a bude jejich neodmyslitelnou součástí – nástrojem, kterým se informace svobodně a zdarma distribuují všem po celém světě, nástrojem, který pomáhá budovat demokratickou společnost.

Literatura a informační zdroje

- [1] NOV, Odet. What motivates Wikipedians? *Communications of the ACM*. 2007, ročník 50, číslo 11. Dostupné z: http://dl.acm.org/ft_gateway.cfm?id=1297798
- [2] Wikipedia. *Wikipedia* [online]. 1. září 2016. Dostupné z: <https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Wikipedia&oldid=736964489>
- [3] DOSTÁL, Vojtěch. Wikipedia a knihovny – co mají společného? *Čtenář*. 2015, ročník 67, číslo 7–8.
- [4] DOSTÁL, Vojtěch. Wikipedie: Zkracujeme cestu k informacím. *Čtenář*. 2016, ročník 68, číslo 6.
- [5] BARTHOLMEL, Stephan a kol. Opportunities for Academic and Research Libraries and Wikipedia. *A Discussion Paper (Public Draft) Presented at the IFLA World Library and Information Congress 2016 in Columbus, Ohio*. 2016. Dostupné z: <http://2016.ifla.org/wp-content/uploads/sites/2/2016/08/112-IFLAWikipediaAcademicandResearchLibrariesDiscussioDRAFT.pdf>
- [6] BARTL, Zdeněk. Autority a Wikipedie našly společnou řeč. *Ikaros* [online]. 2006, ročník 10, číslo 11 [cit. 2016-08-31]. urn:nbn:cz:ik-12268. ISSN 1212-5075. Dostupné z: <http://ikaros.cz/node/12268>
- [7] HEMOLA, Hanuš a Jindřiška POSPÍŠILOVÁ. Ptejte se knihovny – stará služba v novém. *INFORUM 2004: 10. ročník konference o profesionálních informačních zdrojích*, Praha 25.–27. května 2004: sborník [online]. Praha, 2004. Dostupný z: <http://www.inforum.cz/archiv/inforum2004/prispevek.php-prispevek=26.htm>
- [8] SAKASTROVÁ, Lucie. Využívání encyklopedie Wikipedie jako informačního a referenčního zdroje v rámci služby Ptejte se

knihovny. *Knihovna: knihovnická revue*, 2013, ročník 24, číslo 2, strany 48–71.

- [9] Wikipedie: Ptejte se knihovny. *Wikipedia* [online]. 1. září 2016. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Wikipedie:Ptejte_se_knihovny

Tento příspěvek je autorem uvolněn pod licencí Creative Commons Uveďte původ–Zachovejte licenci 3.0 Unported.

PhDr. Mgr. Eva Novotná: Digitalizované české mapové sbírky

*Knihovna geografie, Mapová sbírka, Přírodovědecká fakulta, Univerzita
Karlova v Praze*

Úvod

Mapové sbírky a archivy uchovávají starší kartografické materiály. Dosud nejpřehlednější Lexikon českých mapových sbírek vydal v roce 2000 Historický ústav AV ČR v.v.i. [1]. Vycházel ze struktury mezinárodního adresáře World directory of map collections vydaného ve stejném roce organizací IFLA [2]. Zatímco tento adresář uváděl 15 českých institucí s mapovými sbírkami, z toho 5 s fondem větším než 10 000 mapových listů, českým autorům se podařilo sestavit přehled 175 institucí s mapovými sbírkami. Kartografické bohemikální materiály měly být soustředěny a popsány v Státní sbírce mapové, která byla ovšem roku 1953 transformována do nově reorganizované ČSAV jako Kabinet kartografie [3]. Snahou vytvořit souborný katalog českých kartografických dokumentů se zabývali vědci na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy (V. Švambers, B. Šalamon, K. Kuchař, L. Mucha) i v Historickém ústavu AV ČR (F. Roubík, B. Horák). Doposud jediná souborná bibliografie starých map je již překonaná, neboť přesuny a restitucemi sbírek se často vlastníci změnili [4]. Souborný katalog ČR sice obsahuje 100 122 záznamů kartografických dokumentů (k 31. 8. 2016), ale z pochopitelných důvodů zdaleka nesoustřeďuje všechny mapové sbírky v Česku. Kolekce jsou totiž součástí (často nesamostatnou) knihoven, muzeí, státních i soukromých archivů, ústavů památkové péče, vědeckých ústavů. Proto je tak důležité věnovat pozornost jejich digitalizaci, neboť i tato forma je podstatná pro primární evidence, zpřístupnění a uchování těchto unikátních fondů.

Digitalizované české mapové sbírky

Digitalizace a zpřístupnění kartografických materiálů probíhá různými způsoby. Některé instituce interně digitalizují a zpřístupňují na svých serverech vlastní sbírky ze svého rozpočtu. Jiné sbírky se externě digitalizují a zpřístupňují na svých nebo cizích serverech z rozpočtu jiné instituce nebo z grantové podpory. Další korporace již vytvořené digitalizáty přejímají a zveřejňují je na svých webových stránkách, zpravidla na základě licenčních smluv.

Digitalizace největších českých mapových sbírek

Masivní digitalizace probíhá dlouhodobě v nejrozsáhlejší české sbírce, v **Ústředním archivu zeměměřictví a katastru** (dále ÚAZK), který spravuje kolem **500 000** mapových listů. Archiv obsahuje především katastrální mapy, staré mapy, plány, atlasy a glóby. Nejcennějším fondem je Stabilní katastr, jeho údržba a obnova (1824–1955). Do poloviny roku 2016 bylo zdigitalizováno **130 000** map, tj. cca 30 % fondu. Předpokládá se, že digitalizace bude dokončena do roku 2020. **65 000** map je zpřístupňováno ve formátu jpeg v 300 DPI na portálu archivnimapy.cuzk.cz nebo nově prostřednictvím geoprohlížeče na geoportálu ČÚZK⁵ na adrese: geoportal.cuzk.cz. Na základě smlouvy s archivy se zpřístupňují i indikační skici, které jsou fyzicky uloženy v Národním archivu, v Moravském zemském archivu a v Zemském archivu Opava.

Archivuje se ve formátu tiff s kompresí jpeg2000. Metadatový popis je k dispozici pouze u vybraných digitalizovaných souborů [5].

---

⁵ Český úřad zeměměřický a katastrální.

Fond geografických produktů Geografické služby AČR

Vojenský geografický a hydrometeorologický úřad generála Josefa Churavého

Obsahem druhé české největší sbírky jsou podklady z jednotlivých činností geografického zabezpečení a z oblasti obranného výzkumu od 3. vojenského mapování do současnosti. Fond čítající 213 878 dokumentů je rozdělen na aktuální a neaktuální. Sbírkou vlastní **184 200** tištěných map, po odečtu multiplikátů 110 254 originálních map a 409 atlasů.

K 30. 6. 2016 zde bylo naskenováno **28 029** mapových listů. Mapy jsou dostupné pouze na Intranetu v databázi IZGARD⁶ ve formátech jpg, gif, pdf a jsou chráněny proti stahování. Pouze autorizovaní zaměstnanci mají přístup k archivním kopiím ve formátu tiff.

Metadata vycházejí z vojenských norem STANAG a obsahují 47 atributů. Základními povinnými atributy jsou souřadnice umožňující geografické vyhledávání. Všechna vyplněná pole jsou pak selekční [6].

Mapová sbírka PŘF UK v Praze

Státní sbírka mapová (dále SSM) vznikla v roce 1919 z mapové sbírky Geografického ústavu UK v Praze na Albertově. Kromě SSM koncentrovala mapové sbírky bývalého geografického ústavu pražské německé univerzity, Národního muzea, část sbírky univerzitní knihovny, deponáty z přibližně 50 zámeckých knihoven, pozůstalosti po zaměstnancích geografického ústavu [3]. Dnešní Mapová sbírka Přírodovědecké fakulty obsahuje ca **130 000** mapových listů, **2 000** atlasů, **85** glóbů, modely, fotografie a monografie, a je tak třetí největší mapovou kolekcí v Česku. Oproti předcházejícím, úzce tematicky zaměřeným, však sbírka představuje univerzální, a především unikátní kolekci starých map a atlasů.

---

⁶ Internetový zobrazovač geografických armádních dat.

Katalogizace v SW Aleph ve formátu MARC21 i následná digitalizace a zpřístupnění probíhaly díky podpoře z projektu TEMAP z programu NAKI MK ČR. Bylo vytvořeno 57 000 bibliografických záznamů a připojeno 90 000 jednotek. Celkově bylo zpracováno v digitalizační lince 68 000 map a stránek atlasů (konkrétně 14 000 stran z 91 atlasů) [7]. Digitalizace glóbů byla vzhledem k omezeným finančním prostředkům pojata jako experimentální a bylo zpřístupněno 8 glóbů jako 3D modely ve vysokém rozlišení s georeferencemi. Podobně bylo pojato snímání a zveřejnění 28 plastických map, 4 modely a 2 atlasy plastických map. Metadata se generují z MARC21 a jsou ve formátech MARCXML, METS a MIX.

Veškeré produkty zpřístupňuje webový rozcestník www.mapovasbirka.cz. Digitální objekty se zpřístupňují prostřednictvím katalogu UK, kde externí odkazy jsou prolinkovány k digitalizovaným mapám a atlasům uloženým v Digitálním univerzitním repozitáři (dále DUR). DUR obsahuje 68 227 digitalizovaných map, které tvoří 31 674 digitálních objektů. Kromě prohlížení umožňuje také **geografické vyhledávání na adrese**: <http://mapy.repozitar.cuni.cz>. DUR získal v roce 2016 významný evropský certifikát důvěryhodnosti digitálního repozitáře DSA.

Sbírka disponuje především vlastním speciálním metadatovým katalogem na prezentaci map. **Digitální mapová sbírka** čítající 65 000 map a listů z atlasů ve vysokém rozlišení (300 DPI jpeg 2000) byla zpřístupněna na adrese: <http://www.mapovasbirka.cz/geonetwork>. Uživatelé mohou v katalogu vyhledávat buď na základě plnotextového vyhledávání, nebo využijí geografického hledání na mapce. Jsou dostupné též nápovědy.

Mapový archiv České geologické služby

Publikační aplikace **Digitální mapový archiv** (dále DMA) České geologické služby (dále ČGS) umožňuje přístup ke geovědním mapovým dokumentům z fondu Archivu ČGS v Praze.

Od roku 2015 je její součástí i fond báňských map, spravovaný Archivem ČGS v Kutné Hoře.

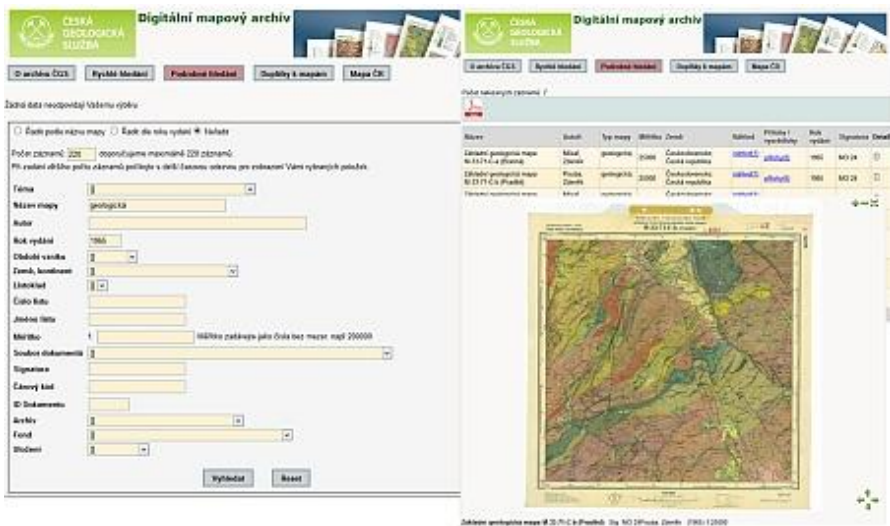
Mapový archiv obsahuje celkově ca **32 000** tištěných map, ca **25 000** rukopisných a 160 atlasů. Celkově je evidováno **78 860** unikátních dokumentů, s duplikáty a různými variantami fond obsahuje ca **102 600** kartografických materiálů.

K datu 15. 8. 2016 jich bylo zdigitalizováno více než **74 672**. Průběžně probíhá také revize a převod původních archivních formátů tiff a zobrazovacích gif, MrSID a DjVu na nový formát jpg2.

Aktuálně se zpřístupňuje 14 045 báňských map (Kutná Hora, 11.9 GB) a 60 627 souborů geovědních map (Praha, 88.7 GB) ve dvou kompresích formátu jpg2, tedy celkem **74 672** objektů [8].

Součástí aplikace je i grafické vyhledávání nad interaktivní mapou ČR, které umožňuje zobrazit veškeré geovědní a báňské mapy, vztahující se k Česku: http://mapy.geology.cz/mapovy_archiv_cr. Publikační aplikace zpřístupňuje i cizí fondy a sbírky báňských map vybraných institucí a archivů ČR [9].

Vyhledávání je možné v jednoduchém režimu (autor, rok, měřítko, země, tematická skupina) nebo v podrobném vyhledávání (název, listoklad, číslo listu, název listu, atd.). Podstatné je, že každá mapa je propojena na své přílohy. DMA ČGS se nachází na adrese: http://www.geology.cz/app/archiv/mproz.php?item=&tt_=fp.

Obr. 1 Databázové vyhledávání ve všech fondech mapových archivů ČGS.
Zdroj: <http://www.geology.cz/extranet/mapy/archiv>

Moravský zemský archiv

Adresář IFLA uváděl, že vlastní **69 000** mapových listů. Doposud byly digitálně zpracovány dva celky. Nejznámější fond D 9 **Stabilní katastr – indikační skici** obsahuje katastrální mapy. Konkrétně se jedná o **4 168** rukopisných map. Byly zdigitalizovány a zpřístupněny na adrese: <http://www.mza.cz/indikacniskici> ve formátu jpeg v 300 DPI. Výchozími materiály pro orientaci v digitalizátech a pro digitalizaci MZA jsou schválené archivní pomůcky. Dále jsou vytvářena základní popisná metadata ve formátu .xml. Vyhledává se podle názvu, okresu nebo signatury.

Další zajímavý fond s označením D 16 Báňské hejtmanství Brno/II - Důlní mapy obsahuje důlní mapy a plány vzešlé z činnosti Báňského hejtmanství. Jde o 1 493 fyzických jednotek, které byly zdigitalizovány ve formátu tiff v 300 DPI a zpřístupněny ve formátu jpeg 300 DPI. Mapy jsou dostupné na adrese:

<http://www.mza.cz/a8web/a8apps1/D16/A8SL4DD2Bad3D16.htm>. Vyhledávání je možné podle rejstříků obcí, surovin a autorů. Aplikace pro prohlížení vyžaduje doplněk prohlížeče Microsoft Silverlight. Dále lze vyhledávat lokality pomocí vyznačení v aplikaci mapy.cz (adresa: <http://www.mza.cz/a8web/a8apps1/D16/D16-S1-All1.htm>) [10]. MZA tedy zpřístupňuje celkově **5 661** digitalizátů.

Státní oblastní archiv v Litoměřicích

SOA v Litoměřicích by měl podle světového adresáře vlastnit **50 000** mapových listů. Pomocí VÚGTK bylo zdigitalizováno celkem **1 203** map z fondů SOA v Litoměřicích a SOA Chomutov se sídlem v Kadani. Podle vyjádření vedoucího oddělení využívání a ochrany národního archivního dědictví Mgr. Tomáše Krýdy digitalizáty nejsou dosud zpracované a archiv je zatím neobdržel. V budoucnu se předpokládá jejich zveřejnění na mapovém portálu VÚGTK. Katalogizace dokumentů probíhala v databázi Pro Archiv od firmy Bach systems [11].

Pobočka SOA v Mostě vlastní Sbíрку map a plánů. Digitalizace se provádí průběžně na konkrétní projekty. V archivu bylo takto od roku 2009 zpracováno celkem **3 440** map v různé hustotě ve formátu tiff [12]. Celkově bude mít archiv vystaveno **4 643** zdigitalizovaných mapových listů.

Mapové sbírky a projekty Moravské zemské knihovny

Problémem digitalizace, archivace a zpřístupnění kartografických dokumentů se zabývá dlouhodobě **Moravská zemská knihovna v Brně** (dále MZK), která připravila sadu nástrojů pro zpřístupnění map. V projektu Staré mapy MZK zdigitalizovala a zpřístupnila Mollovu mapovou sbírku, za což byla oceněna cenou Knihovna roku (2011) [13]. Dalším významným projektem pro zpracování a technologie byl TEMAP (2011–2015) z programu NAKI MK ČR.

Kartografické dokumenty MZK pocházejí převážně z fondů bývalé Univerzitní knihovny v Brně a dalších dříve samostatných

knihoven včetně některých klášterních, zámeckých a jiných, které z části zůstaly zachovány jako samostatné celky. Sběrka čítá **20 157** map včetně rukopisných (k 16. 8. 2016). Bylo zdigitalizováno a zpřístupněno **10 000** mapových listů ve formátech jpeg2 bez vodoznaků. Jsou dostupné na adresách: vufind.mzk.cz (alternativně i aleph.mzk.cz) listky.mzk.cz. Archivace se realizuje ve formátu tiff v hustotě 400 a 600 DPI. Metadata jsou vytvářena ve formátu MARC21 [14].

Mapová sbírka Geografického ústavu MU

Sběrka založená roku 1921 obsahuje **18 180** fyzických jednotek, z toho 17 800 představují tištěné mapy. Podstatnou část tvoří staré tisky vydané před rokem 1850. Sběrka se specializuje na moravika. Byla také dalším členem konsorcia řešícího projekt TEMAP z programu NAKI.

Digitalizace probíhá na vlastním skeneru. K 31. 7. 2016 bylo digitalizováno **3 050** fyzických jednotek map ve formátu tiff v hustotě 400 DPI a dále 2 atlasy a 4 glóby. K témuž datu bylo zpřístupněno na webovém portále mapové sbírky **2 344** map ve formátu jpg2 v hustotě 300 DPI a 4 glóby. Metadata jsou vytvářena v MARCXML. Mapy jsou dostupné na adresách: mapy.geogr.muni.cz/ a aleph.muni.cz/. Vyhledává se na podkladě vlastního geografického nástroje, interaktivní mapy, geograficky s doplňkem časové osy, předmětu, názvu a autora. Zajímavým bonusem zobrazení jsou vícedílné mapy složené v náhledech v jeden celek [15].

Mapová sbírka Vědecké knihovny v Olomouci

V případě VKOL nelze mluvit o ucelené mapové sbírce, ale o mapách rozptýlených ve fondu, který přesahuje 2 000 000 položek. Počet map nelze přesně odhadnout, neboť dosud neproběhla kompletní katalogizace fondu. Odhaduje se na ca **16 000** mapových listů a **4 000** atlasů, celkem ca **20 000** kartografických dokumentů.

Digitální Mapová sbírka VKOL obsahuje dokumenty ze 17. až 19. století. Zpřístupňuje **558** map na webovém portálu mapy.vkol.cz. Byly zpracovány do formátu tiff v 300 DPI. Nová digitalizace probíhá v hustotě 600 DPI. Prohlížení zajišťuje software Zoomify. Data se postupně převádějí do Krameria 5 a zobrazují se v plném rozlišení. K 1. 9. 2016 je dostupných **256** map na adrese: <http://kramerius.kr-olomoucky.cz>. Vyhledávat lze podle autora, názvu, klíčových slov, roku, MDT či možnosti zveřejnit dokument. Tři mapy uložené v rukopisném fondu se nacházejí v digitální knihovně historických fondů. Byly též exportovány do Manuscriptoria a do portálu digitalniknihovna.cz [16].

Mapová sbírka Národního technického muzea v Praze

Sbírku založil František Fiala v roce 1910. Obsahuje mapy, plány, veduty, atlasy v časovém rozpětí 15.–21. století a dokumentuje především mapový obraz českých zemí. Obsahuje 11 256 tištěných map, 680 atlasů a 79 glóbů, celkově **12 015** fyzických jednotek. K 30. 6. 2016 bylo pomocí VÚGTK zdigitalizováno **7 590**⁸ objektů, které jsou dostupné na portálu Virtuální mapová sbírka [17].

Sbírka map a plánů Národního archivu

Sbírku budoval před 2. světovou válkou Dr. František Roubík. Ve sbírce jsou uloženy velmi cenné plány různých budov, kostelů a klášterů i hřbitovů, dále jsou to mapy panství, rukopisné úřední hraniční mapy, včetně úředních exemplářů výsledků hraničního měření z let 1840–1857. Velmi důležitá je skupina rukopisných důlních map od poloviny 16. století zahrnující všechny státní horní obvody Čech.

---

⁷ <http://www.digitalniknihovna.cz>

⁸ Na portálu VÚGTK je uvedeno číslo 11 875. Disproporce vzniká mezi fyzickými jednotkami a jednotlivými digitalizáty, kdy více map na jednom listu je zpracováno zvlášť.

Doposud bylo zpracováno **7 800** fyzických jednotek, z toho 2 000 tištěných map, 5 000 rukopisných map a 300 atlasů. Metadata jsou vytvářena v systému JANUS. Prostřednictvím VÚGTK bylo zdigitalizováno **5 350** map ve formátu tiff v 600 DPI. Portál Virtuální mapová sbírka zpřístupnil **5 832⁹** map ve formátu jpg [18].

Mapová sbírka Státního oblastního archivu v Zámrsku

Sbírka map byla uměle vytvořena v SOA v Zámrsku v 60. letech 20. století. Soustředovala mapy, které nebylo možné provenienčně jinak zařadit. Obsahuje ca **16 200** tištěných map a desítky tisíc rukopisných nezpracovaných map, z nichž se primárně vybírá pro digitalizaci. Sbírka vlastní 1 glóbus. Doposud bylo zdigitalizováno prostřednictvím VÚGTK **3 360** listů map a **1** glóbus (od 200 do 800 DPI). K 15. 8. 2016 bylo zveřejněno na portálu Virtuální mapové sbírky **1 859¹⁰** map. Popisná metadata byla vytvářena podle metodiky VÚGTK. Základní vyhledávání je geografické, je možné si zadat rešerši též pomocí polí autor, název, rok vydání, měřítko a sbírka [19].

Vlastivědné muzeum v Olomouci: podsbírka Kartografie

Podsbírka Kartografie vznikla v roce 1963 a obsahuje mapy, nástěnné mapy, plány, atlasy, glóby, geografické a kartografické časopisy, průvodce, publikace a přístroje v časovém rozmezí od 16. do 20. století. Celkově obsahuje **5 279** fyzických jednotek, z toho 4 500 tištěných map, ca 350 atlasů a 20 glóbů. Prostřednictvím VÚGTK bylo digitalizováno **423** dokumentů ve formátu jpeg v 400 DPI a na Virtuální mapové sbírce zpřístupněno **294** kartografických materiálů (k 15. 8. 2016) ve stejném formátu a hustotě. Metadata vznikala podle metodiky VÚGTK [20].

---

⁹ Mgr. Filip Paulus uvádí v dotazníku 5 200.

¹⁰ Mgr. Michal Severa uvádí v dotazníku 3 297. Údaj v textu je z virtuální mapové sbírky VUGTK.

Státní oblastní archiv v Třeboni

Velkostatek Třeboň

Mapy a plány z let [1500] až 1948 tvoří podstatnou část velmi rozsáhlého fondu Velkostatek Třeboň (rozsah téměř 1 km). Mapová část byla budována především soustavnou činností schwarzenberských archivářů a správy treboňského panství. Význam mapového i plánového souboru je pozoruhodný z pohledu krajiny tvorby. Jsou to stavby rybníkářů od 14. století až do 19. století, ale i přeměna nehostinné bažinaté krajiny v hospodářsky využívanou. Soubor dokumentů mapuje stavby významných vodních děl, například Zlaté stoky nebo největších rybníků v Česku: Rožmberku, Světa a Staňkovského. Zdigitalizováno bylo **4 350** map (k 15. 8. 2016) ve formátu tiff v 300 DPI a zpřístupněno **2 701** map v prohlížečím formátu mhtf v 300 DPI. Popisná metadata jsou vytvářena v Dublin Core a v METS. Sběrka se zpřístupňuje na adrese: <https://digi.ceskearchivy.cz/121154>. Vyhledávání ze selekčních polí je plnotextové [21].

Mapová sbírka Národní knihovny ČR

Sběrka starých map vydaných do roku 1800 (výběrově též z 19. století) pochází ze zrušeného Oddělení 62 Mapová sbírka a z nezpracovaných fondů, zahrnujících mimo jiné lobkovickou mapovou sbírku či mapy z knihovny prof. Šmahy. Obsahuje **2 400** mapových listů, ca 15 rukopisných map, celkově **850** fyzických jednotek. K 31. 8. 2016 bylo postupně firmami Albertina, Ampako a ústavem VÚGTK zdigitalizováno **2 400** map ve formátu tiff 600 DPI a prostřednictvím Virtuální mapové sbírky zpřístupněno **2 115** objektů ve formátu jpg 600 DPI (k 15. 8. 2016). Popisná metadata vznikají ve formátu MARC a ve formátu xml, a jsou

dostupná ve formátu TEI P5 xml. Do Manuscriptoria a Europeany mělo být exportováno 2 400 objektů s metadaty¹¹ [22].

Mapová sbírka Benediktinského opatství Rajhrad

Knihovna Benediktinského opatství Rajhrad obsahuje mapy a atlasy převážně z 18. a 19. století. V současné době je ve správě Muzea Brněnska – Památníku písemnictví na Moravě. Rozsah fondu není blíže specifikován. Pomocí VÚGTK bylo zdigitalizováno 2 172 mapových listů a 47 atlasů (3 716 listů) celkově 5 888 map a listů ve formátu tiff v 600 DPI. Na portálu Virtuální mapová sbírka bylo zpřístupněno 2 176 objektů (k 15. 8. 2016) v hustotě 600 DPI. Šedesát tři map bylo zveřejněno pomocí webové mapové služby v 600 DPI [23].

Fond map Jihočeské vědecké knihovny v Českých Budějovicích

Mapy pocházejí z různých zdrojů, ale nejde o ucelenou sbírku. Fond map je rozdělen do dvou oddělení: studijního, kde jsou mapy od 19. stol. do současnosti, a do historických fondů, kde jsou mapy starší. Na webovém odkazu Krameria je možné prohlížet a zoomovat 642 map s metadaty [24].

http://kramerius.cbvk.cz/search/r.jsp?offset=0&forProfile=facet&fq=model_path:map*

Dalším způsobem je hledání ve webovém katalogu knihovny na adrese:

<http://katalog.cbvk.cz/i2/i2.entry.cls?ictx=cbvk&skin=1&language=2>

---

¹¹ Toto číslo se bohužel nepodařilo na obou portálech ověřit.

Mapová sbírka Strahovské knihovny

Královská kanonie premonstrátů na Strahově

Samostatná mapová sbírka existovala již v rámci Strahovské knihovny. Byla zpracována v rukopisném lístkovém katalogu v 1. polovině 20. století. Od roku 1950 byla součástí Památníku národního písemnictví a v roce 2010 byla restituována. Následně byla základním způsobem zpracována v systému Clavius a ve spolupráci s VÚGTK digitalizována. Částečně byly digitalizovány i atlasy. Glóby jsou evidovány v Centrální evidenci sbírek muzejní povahy (dále CES)¹².

Sbírka obsahuje celkově **1 534** fyzických jednotek, z toho 1 414 tvoří tištěné mapy, 5 rukopisné, ca 100 atlasů a 15 glóbů. Bylo zdigitalizováno **1 996**¹³ map a 8 atlasů (tiff 400 DPI) a 15 glóbů ve formátu KML.

Metadata vznikají ve formátu UNIMARC a aktuálně se chystá přechod na MARC21. Na webových stránkách Královské kanonie jsou dostupné katalogizační záznamy s permalinky na digitální obrazy. Vyhledávání je možné ze všech povinných selekčních polí. Kolekce je dostupná i z Virtuální mapové sbírky [25].

Mapová sbírka Státního okresního archivu Domažlice

V archivu se nalézá malá nezpracovaná sbírka map. V roce 2014 proběhla digitalizace map důlních děl, které se nacházely v archivním fondu Podnikatelství firmy František Kreysa Staňkov. Práce realizovala Česká geologická služba, útvar Geofond, oddělení vlivu důlní činnosti Kutná Hora. Část map byla digitalizována ve formátu tiff (300 DPI) a je dostupná v badatelně archivu. Ve stejném roce digitalizoval VÚGTK podle výběru archivu mapy hydrologické

---

¹² <http://www.cesonline.cz/arl-ces/cs/ces-uvod/>, glóby nelze v on-line verzi CES vyhledat.

¹³ Počet map se liší, je-li na jednom listu více map, byly zdigitalizovány a uloženy zvlášť jako samostatné objekty.

a katastrální a také plánky měst z různých fondů. **2 368** digitalizátů je přístupných na portálu Virtuální mapová sbírka [26].

Agregace digitálních mapových sbírek

Agregace do vyšších celků je požadována, je nezbytná, organizačně velmi důležitá, ale není zdaleka jednoduchá. Neexistují totiž efektivní nástroje, které by takový export jednoduše umožňovaly, často spolupráci brání i nepřipravené nebo neexistující smlouvy.

Registr digitalizace

Registr digitalizace¹⁴ (dále RD) je společným projektem Národní knihovny, Akademie věd a společnosti INCAD. Jeho záměrem bylo vytvořit národní registr, který by se používal pro procesy digitalizace v institucích a projektech, zamezil by duplicitnímu zpracování dokumentů a umožnil by sdílení výsledků digitalizace [27].

V RD je celkově evidováno **32 761** kartografických materiálů (k 31. 8. 2016) z 10 knihoven, 1 muzea a 1 mapové sbírky. V roce 2015 se tak stala Mapová sbírka PŘF UK první mapovou kolekcí v ČR, která zveřejnila unikátní digitalizované mapy v tomto registru. Na konci roku zde zpřístupnila již **31 102 unikátních metadatových záznamů** s odkazy (k 31. 12. 2015).

---

¹⁴ <http://www.registrdigitalizace.cz/rdcz/>

Tab. 1 Počet kartografických objektů v RD (k 30. 6. 2016)

Instituce	Počet objektů (může zahrnovat i více map)
Mapová sbírka PřF UK v Praze	31 102
Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích	620
Mendelova univerzita v Brně - Ústřední knihovna	429
Národní knihovna ČR	123
Severočeská vědecká knihovna v Ústí nad Labem	85
Moravská zemská knihovna	25
Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje	15
Krajská knihovna Karlovy Vary	8
Moravskoslezská vědecká knihovna v Ostravě	2
Knihovna města Hradce Králové	1
Středočeská vědecká knihovna v Kladně	1
Vlastivědné muzeum Kyjov	1
Celkem	32 761

Zdroj: autorka příspěvku

Staremapy.cz

Projekt TEMAP¹⁵ pomáhal georeferencovat zdigitalizované mapy pomocí portálu [staremapy.cz](http://www.staremapy.cz) a úspěšných georeferenčních soutěží.¹⁶

V současné době portál zpřístupňuje **60 710** objektů, z nichž 37 084 je zpracovaných a 23 626 dosud čeká na zpracování. Zhruba polovina map pochází z Mapové sbírky PřF UK (29 966) a zbylé

---

¹⁵ Program NAKI MK ČR.

¹⁶ <http://www.staremapy.cz/vysledky-souteze/>

z ostatních 17 přispívajících institucí. Mezi nejagilnější dobrovolníky patří v roce 2016 paní Jirásková (233 662 bodů), pan Dedek (dedeon 200 049 bodů) a pan Lehečka (51 594 bodů). Zpracované mapy je možné si prohlížet a doplňovat, zobrazit si je přes současnou Google mapu, kartograficky analyzovat, porovnávat s jinými podobnými mapami a dále je zobrazit v trojrozměrné aplikaci Google Earth. Dalším zajímavým výsledkem jsou selekční údaje pro dokumenty institucí, které nemají prostředky na vytváření metadat. Po georeferencování je možné alespoň geografické vyhledání na podkladové mapě.

OldmapsOnline.org

Světový mapový portál zpřístupňuje aktuálně **382 672** map s metadaty on-line a v mobilní aplikaci **281 084** map (k 15. 8. 2016). Georeferencované mapy z 35 knihoven, archivů a sbírek lze vyhledávat geograficky na podkladové mapě. Uživatel si může zadat geografický termín a zpřesnit dotaz datem vydání nebo dalšími atributy jako jsou název, autor, měřítko a plnotextové vyhledávání. Na pravé straně se objevují vyhledané záznamy s metadaty, po jejichž aktivaci se vstupuje do sbírky. Aplikace OldMapsOnline pro mobilní zařízení je dostupná na adrese: www.oldmapsonline.org/mobile/[28].

Virtuální mapová sbírka

Další český projekt z programu NAKI¹⁷, v němž řešil Výzkumný ústav geodetický, topografický a kartografický, v.v.i. (dále VÚGTK) digitalizaci starých map, byl projekt Kartografické zdroje jako kulturní dědictví, zaměřený především na metodiky a technologie pro digitalizaci a snímkování speciálních dokumentů jako jsou glóby [29]. VÚGTK digitalizovalo a po uzavření smlouvy o digitalizaci

---

¹⁷ Program NAKI MK ČR.

a reprodukčních právech také na svém portálu zpřístupnilo mapy jiných institucí. Pro tento účel vznikl portál **Virtuální mapová sbírka**¹⁸ s geografickým vyhledáváním.

I tato skupina kolaborativně využívala při georeferencování digitalizovaných map partnerů pomoci dobrovolníků z projektu TEMAP prostřednictvím nástroje Georeferencer vynalezeného v MZK. Bylo to pro ně výhodné zejména z toho důvodu, že řada jimi zdigitalizovaných dokumentů (zejména z českých archivů) postrádala metadata.

Portál nabízí výběr z 32 mapových sbírek, soukromých sbírek, archivů a antikvariátů. Z nich 8 poskytuje velmi malý počet dokumentů od 1 (VÚGTK) po 64 (Městské muzeum v Jaroměři). Pouze 10 institucí nabízí více než 1 000 digitalizovaných kartografických dokumentů. Ve výběru archivů a sbírek se také nachází dalších 12, jejichž obsah dosud ukazuje 0 dokumentů (k 15. 8. 2016). Celkem bylo na portálu zpřístupněno **50 039** kartografických materiálů (k 15. 8. 2016), z toho ca 90 glóbů a glóbových map a 3 atlasy s viditelným vodoznakem [30]. Je umožněno geografické vyhledávání, se zpřesněním měřítka či rokem vydání, dále podle názvu mapy, autora, podle sbírek a archivů. Velkou předností projektu byla digitalizace, a tím i základní evidence mnoha unikátních kartografický děl. Přesto, že VÚGTK poskytlo institucím metodiku, nejsou bohužel metadata jednotná, někde úplně chybí. Pravděpodobně zde nejsou zdroje na katalogizaci těchto dokumentů. Nejsou zde také kontroly geografických a jmenných autorit. Vzniká také otázka, kolik unikátních map portál vlastně obsahuje, nejsou-li registrovány v Registru digitalizace. Bohužel nejsou ani zcela dodržována autorská a pořadatelská práva při zveřejnění digitalizátů.¹⁹

---

¹⁸ <http://www.chartae-antiquae.cz/cs/>

¹⁹ Zveřejněna jsou např. díla L. Čepka (1899–1974), J. Janky (1908–1976), K. Kuchaře (1906–1975), M. Semíka (1869–1961) a mnoha dalších chráněných autorů

Tab. 2 Počet zveřejněných kartografických objektů ve Virtuální mapové sbírce (k 15. 8. 2016)

Název instituce	Počet kartografických objektů
Výzkumný ústav geodetický, topografický a kartografický, v.v.i.	1
Historický ústav Akademie věd ČR, v.v.i.	2 869
Státní oblastní archiv v Třeboni	8 478
Národní knihovna ČR	2 115
Muzeum Brněnska	2 176
Státní oblastní archiv v Plzni	4 771
Fakulta životního prostředí Univerzita J. E. Purkyně v Ústí nad Labem	859
Národní archiv	5 832
Státní oblastní archiv v Zámrsku	1 859
Národní technické muzeum	11 875
Městské muzeum v Jaroměři	94
Městská knihovna v Praze	147
Městské muzeum v Hořicích	521
Soukromá sbírka	8
Královská kanonie premonstrátů na Strahově	2 010 ²⁰
Státní okresní archiv Plzeň	714
Státní okresní archiv Klatovy	49
Státní okresní archiv Domažlice	2 368
Státní okresní archiv Most	358
Státní oblastní archiv v Litoměřicích - Most	117
Slovenská agentura životného prostredia	549
Ivana Řeháková	4

i nakladatelů. Dále byly užity listy rukopisných originálů 3. vojenského mapování, které jsou vlastnictvím Mapové sbírky PŘF UK a na které nebyla uzavřena smlouva o užití.

²⁰ PhDr. Hedvika Kuchařová, Ph.D. uvádí 1 996 map a glóbů.

Vlastivědné muzeum v Olomouci	294
Antikvariát Ptolomaeus	392
Antikvariát Praha Dejvice	454
Státní okresní archiv Zlín	370
Městské muzeum v Nové Pace	207
Státní okresní archiv Jindřichův Hradec	460
Regionální muzeum v Teplicích	2
Pavel Smrž	148
Moravský zemský archiv v Brně	8
Arcibiskupství olomoucké	5
Celkem	50 039

Zdroj: autorka příspěvku

Manuscriptorium

Digitální knihovna Manuscriptorium²¹ primárně agreguje a zpřístupňuje z jednoho rozhraní digitalizované historické fondy vydané do roku 1800. U kartografických dokumentů se chronologická hranice vydání posouvá k roku 1850. Manuscriptorium je subagregátorem Europeany pro staré tisky [31]. Hlavní složky Manuscriptoria tvoří katalog a digitální knihovna [32].

Digitální knihovna bohužel neposkytuje jednoznačnou možnost vyhledávání podle typů dokumentů. Při zadání rešeršního dotazu „mapy“ do pole klíčová slova bylo nalezeno 956 výsledků, zatímco zadáním slova s maskováním „map?“ do pole rozsah bylo nalezeno 5 921 výsledků. Na termín „atlas“ bylo vyhledáno 49 dokumentů. Knihovna Královské kanonie premonstrátů na Strahově přitom uvádí 8 atlasů importovaných v Manuscriptoriu, ale ty se mezi atlasy nenajdou [25]. Na frázi „kartografický dokument“ v titulu nalezne 552 výsledků. Pokud se opakuje hledání fráze „kartografický dokument“ ve slovech kdekoliv, je nalezeno 6 805 dokumentů. Není tedy jasné, kolik kartografických

²¹ <http://www.manuscriptorium.com/cs>

dokumentů Manuscriptorium vlastně zpřístupňuje, ale pravděpodobně nejlépe řešení rešeršního dotazu bude poslední vyhledaný výsledek.

Tab. 3 Počet kartografických dokumentů v Manuscriptoriu (k 15. 8. 2016)

Instituce	Počet kartografických dokumentů
Moravská zemská knihovna	6 133
Národní knihovna ČR	672
Celkem	6 805

Zdroj: autorka příspěvku

eSbírk

Český internetový portál eSbírk²² je určen k online prohlížení **digitalizovaných muzejních sbírek**. Vyhledávací systém je rozdělen do kategorií podle instituce, typu sbírky, materiálu, místa původu nebo datace. Portál vznikl v roce 2010 z iniciativy Národního muzea (dále NM). V roce 2015 byl tvořen výběrem z 53 českých muzejních institucí a zveřejňoval přes 56 000 sbírkových předmětů [33]. Jednou ze zásadních úloh eSbírek je poskytování získaných dat portálu Europeana.

V první polovině roku 2016 obsahoval portál pouhých 32 map. To se radikálně změnilo importem dat z Mapové sbírky PřF UK. Na konci srpna proběhl dlouho připravovaný import dat a bylo publikováno **27 928** map s metadaty. Mezi institucemi byly podepsány smlouvy. Smlouva Europeana Data Exchange Agreement (dále DEA)²³ byla uzavřena i s Europeanou, která si bude data pravidelně sklízet. Celkově nyní portál eSbírk zpřístupňuje

---

²² <http://www.emuzeum.cz/digitalizace-sbirek/esbirky/>

²³ http://pro.europeana.eu/files/Europeana_Professional/DEA/Data%20Exchange%20Agreement.pdf

27 956 map on-line. Mapy je možné prohlížet a třídit. Kromě toho portál nabízí uživatelsky zajímavou službu, vybranou mapu odeslat jako pohlednici [34].

Europeana

Největší evropský agregátor Europeana²⁴ spojuje více než 1 700 členů v Europeana Network. Portál evropské digitální knihovny, muzea a archivu zpřístupňuje obsah z jednoho rozhraní. V budoucnu by měla Europeana sloužit jako registr digitalizace a nástroj pro koordinaci digitalizace. Obsah vytvářejí doposud ze dvou třetin státy západní Evropy, zatímco střední a východní Evropa, včetně Česka tvoří jen malý počet příspěvků. Ve volbě evropských jazyků, v nichž je možné zvolit vyhledávací prostředí, chybí český. Obsah, tj. metadata a náhledové kopie jsou do portálu získávány pomocí agregátorů. Z Česka jsou do portálu poskytována data prostřednictvím agregátorů Manuscriptoria a eSbírek. Moravská zemská knihovna poskytovala Europeana data přes projekt EuropeanaTravel. Prostřednictvím projektů European Film Gateway, CARARE a národního agregátora CrossCzech s.r.o. byly odeslány do Europeany další obsahy [35].

Při bližším zkoumání webového rozhraní Europeany bude uživatel hledající mapy ze sbírek České republiky zklamán. Nalézt kartografické dokumenty, mapy, atlasy nebo glóby lze spíše náhodně. Nejlepší cesta je prostřednictvím konkrétních projektů a konkrétních institucí, například kombinací EuropeanaTravel s Českou republikou. Zadáním termínu „maps“ se sice vyhledá přes 500 000 záznamů, ale jen málo z nich jsou skutečně mapy. Základní vyhledávání se nabízí ze sbírek music a art history. Typ dokumentu kartografické materiály není možné samostatně vyhledat.

---

²⁴ <http://www.europeana.eu/portal/>

Závěr

Celkový počet zkoumaných sbírek byl 42. Jednoduchým součtem dokumentů v těchto sbírkách vychází **1 176 572** kartografických dokumentů, ale není to počet úplný ani definitivní, neboť prozatím nejsou všechny kartografické sbírky zpracované. Dalším problémem hodným budoucího výzkumu bude stanovení skutečné fyzické jednotky ve sbírkách. Celkový počet zjištěných zdigitalizovaných dokumentů k 30. 8. 2016 činí **375 303** objektů, z nichž bylo zpřístupněno **273 923** digitalizátů. Ale ani tento počet není definitivní, neboť se často rozcházejí zprávy z institucí se skutečnými stavy na webových portálech. Některé sbírky také znají počty svých duplikátů a jiné nikoliv. Přednostně by v budoucnu měly být evidovány, popsány a digitalizovány staré kartografické dokumenty do roku 1850, kde se může jednat o záchranu národního kulturního dědictví. Prozatím nejsou jasné celkové počty ani těchto unikátních dokumentů. Organizaci a průběhu digitalizace, kontrole duplicit a evidenci digitalizátů by měl napomoci Národní registr digitalizace, kde je doposud evidováno pouhých **32 761** kartografických děl. K tomu je ovšem nezbytné používat standardizovaná metadata, což zatím není u všech sbírek pravidlem. Pro zveřejnění je také nezbytné respektovat autorská práva, licence a pořadatelská práva.

Portál Staremapy.cz pro dobrovolnickou kolaborativní georeferenci zpřístupňuje **60 710** jednolistových map, po jejichž georeferenci je možné je geograficky vyhledávat, zejména pokud nemají žádná metadata. Mapy se následně exportují na světový mapový portál OldapsOnline.org, kde je nyní dostupných **382 672** kartografických dokumentů, přičemž statistika dat z České republiky odpovídá víceméně číslům z portálu Staremapy.cz. Různými způsoby zpřístupňují mapy dva z českých agregátorů do evropské digitální knihovny Europeany: Manuscriptorium a eSbirky. Zatímco v [Manuscriptoriu](http://Manuscriptorium) není bohužel možné jednoznačně identifikovat celkový počet map, ale pravděpodobně

by to mohlo být asi **6 805** kartografických dokumentů, eSbírký jasně deklarují celkový počet **27 956** map. Vyhledávání map v Europeaně je neprůhledné a pro kartografické materiály a Českou republiku nejednoznačné.

Tento první vzhled do problematiky digitalizovaných mapových sbírek nastolil tedy celou řadu dalších otázek, které bude nezbytné v budoucnu řešit.

Literatura a informační zdroje

- [1] SEMOTANOVÁ, Eva, ed. a Robert ŠIMŮNEK, ed. *Lexikon mapových archivů a sbírek České republiky*. 1. vyd. Praha: Historický ústav AV ČR, 2000. 267 s. ISBN 80-7286-008-9.
- [2] LOISEAUX, Olivier, ed. *World directory of map collections*. 4th ed. München: K. G. Saur, 2000. ix, 541 s. IFLA publications, 92/93. ISBN 978-3-598-21818-7.
- [3] NOVOTNÁ, Eva. Mapová sbírka v proměnách času. In: NOVOTNÁ, Eva, Mirka TRÖGLOVÁ SEJTKOVÁ a Josef CHRÁST. *Poklady Mapové sbírky: Katalog výstavy 7. 5.–31. 7. 2014*. Praha: Karolinum, v tisku. S. 4-14.
- [4] ROUBÍK, František, ed. *Soupis map českých zemí*. 1. vyd. Praha: Státní nakladatelství učebnic, 1951, [na ob. a v tir.] 1952-1955. 2 sv.
- [5] KRONUS, Miroslav. *Dotazník ze dne 7. 3. 2016*. 1 s.
- [6] SCHUBERT, Egon. *Dotazník ze dne 15. 8. 2016*. 2 s.
- [7] NOVOTNÁ, Eva. Projekt TEMAP: Technologie pro zpřístupnění mapových sbírek ČR (2011–2015). In: *Výroční zpráva Mapové sbírky PŘF UK 2015*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Přírodovědecká fakulta, 2016. S. 30-48.
- [8] ČEJCHANOVÁ, Alena. *Dotazník ze dne 18. 8. 2016*. 3 s.
- [9] *Digitální mapový archiv* [online]. Praha: ČGS, 2016 [cit. 2016-08-25]. Dostupné z: <http://www.geology.cz/app/archiv/>
- [10] STAUD, Daniel a Alena HEJTMANOVÁ. *Dotazník ze dne 25. 8. 2016*. 2 s.
- [11] KRÝDA, Tomáš. *Dopis ze dne 18. 8. 2016*. 1 s.

- [12] KRÁLOVÁ, Eliška. *Dopis ze dne 18. 8. 2016*. 1 s.
- [13] RYCHTÁŘ, Jan a Petr ŽABIČKA. Zpřístupnění Mollovy mapové sbírky. *Knihovna* [online] 2012, 23, č. 1, s. 14-23 [cit. 2016-08-18]. Dostupný z [http://knihovna.nkp.cz/knihovnal21/12_114.htm](http://www.knihovna.nkp.cz/knihovnal21/12_114.htm). ISSN 1801-3252.
- [14] DUFKA, Jiří. *Dotazník ze dne 28. 8. 2016*. 2 s.
- [15] STACHOŇ, Zdeněk. *Dotazník ze dne 20. 8. 2016*. 1 s.
- [16] KORHOŇ, Miloš. *Dotazník ze dne 5. 9. 2016*. 1 s.
- [17] ŠVEJDA, Antonín. *Dotazník ze dne 18. 8. 2016*. 1 s.
- [18] PAULUS, Filip. *Dotazník ze dne 8. 9. 2016*. 2 s.
- [19] SEVERA, Michal. *Dotazník ze dne 23. 8. 2016*. 1 s.
- [20] URBAN, Josef. *Dotazník ze dne 23. 8. 2016*. 1 s.
- [21] PLUCAROVÁ, Laděna. *Dotazník ze dne 25. 8. 2016*. 3 s.
- [22] SOBOTKA, Jan. *Dotazník ze dne 30. 8. 2016*. 1 s.
- [23] POLÍVKOVÁ, Hana. *Dotazník ze dne 1. 9. 2016*. 1 s.
- [24] ŠPINAR, Jindřich. *Dopis ze dne 1. 9. 2016*. 1 s.
- [25] KUCHAROVÁ, Hedvika. *Dotazník ze dne 16. 8. 2016*. 1 s.
- [26] SVOBODOVÁ, Miroslava. *Dotazník ze dne 17. 8. 2016*. 1 s.
- [27] DVOŘÁKOVÁ, Helena. Registr digitalizace. *Ikaros* [online]. 2014, ročník 2016-08-17]. urn:nbn:cz:ik-14208. ISSN 1212-5075. Dostupné z: <http://ikaros.cz/node/14208>
- [28] *Old maps online* [online]. [S.l.]: Klokian Technologies, 2016 [cit. 2016-08-17]. Dostupné z: <http://www.oldmapsonline.org/>
- [29] TALICH, Milan et al. Kartografické zdroje jako kulturní dědictví [online]. [cit. 2016-08-15]. In: *16. konference Archivy, knihovny, muzea v digitálním světě 2015*, Praha, 2.-3. 12. 2015. Dostupné z: http://naki.vugtk.cz/media/doc/publikace/AKM_2015_Talich-at-all.pdf
- [30] *Virtuální mapová sbírka* [online]. Zdiby: VÚGTK, v.v.i., 2016 [cit. 2016-08-15]. Dostupné z: <http://www.chartae-antiquae.cz/cs/about>
- [31] *Manuscriptorium* [online]. Praha: NK ČR, 2016 [cit. 2016-08-25]. Dostupné z: <http://www.manuscriptorium.com/cs>

- [32] IKAROS, redakce. *Manuscriptorium: příprava dat a využívání informace*. 2005, ročník 9, číslo 5/2 [cit. 2016-08-17]. urn:nbn:cz:ik-11819. ISSN 1212 z: <http://ikaros.cz/node/11819>
- [33] VÍTKOVÁ, Marie. *ESbírky v roli sektorového agregáta* [online]. [cit. 2016-08-20]. In: *16. konference Archivy, knihovny, muzea v digitálním světě 2015*, Praha, 2.-3. 12. 2015. Dostupné z: <http://bulletin.skipcr.cz/prezentace/archivy-2015/Frank-Vitkova.pdf>
- [34] VÍTKOVÁ, Marie. *Portál eSbírky jako nástroj prezentace digitalizovaných muzejních sbírek*. In: *Museum digital!? = Muzeum digitálně!?* Chemnitz: Staatliche Kunstsammlungen Dresden – Sächsische Landesstelle für Museumswesen, 2015. S. 107-114. ISBN 978-3-942780-06-3.
- [35] VORLÍČKOVÁ, Blanka. *Online zpřístupnění kulturního dědictví v kontextu vybraných témat informační politiky* [online]. 2013 [cit. 2016-09-11]. Dostupné z: <https://is.cuni.cz/webapps/zzp/detail/138770>. Vedoucí práce Richard Papík.

Petr Berki: Jak jsem na mikropočítačích Banana Pi rozběhl operační systém android s OPACem a pomocí 3D tisku krabice na banány vyrobil

Městská knihovna v Praze

Dlouhá léta u nás, v Městské knihovně v Praze, plnily funkci OPACů takzvané terminály. Což je LCD monitor, v jehož útrokách je zabudován i jednoduchý počítač. Jejich největší výhodou je fakt, že nikde pod stolem nemusí stát klasická PC skříň. Terminály nám sloužily dlouho a dobře, ale jejich čas se začal postupně nachylovat. Ani takový terminál nežije věčně.

Začali jsme tedy s kolegy bádát, jaké zařízení by naše terminály mohlo nahradit. Bylo jasné, že ke klasickým PC jsme se vracet nechtěli. Byl by to krok zpátky. A ještě jsme si přáli, aby na zařízení běžel operační systém Linux. Nebyla to vyloženě podmínka, ale každá licence Windows přeci jenom něco stojí a při počtu OPACů, kterých máme v MKP lehce přes sto, se jedná o značnou úsporu.

Skoro každý člověk pracující v IT, nebo jen technický nadšenec, slyšel o úspěchu zařízení Raspberry Pi. Mikropočítači, který je tvořen tištěným spojením o velikosti platební karty. Původně byl vyvinut britskou nadací Raspberry Pi Foundantion v roce 2012, s cílem podpořit výuku informatiky ve školách. Jeho popularita je celosvětová, tak jsme si řekli, že i my bychom se mohli vydat podobným směrem. Malé, levné zařízení s malou spotřebou a Linuxem... to znělo naprosto ideálně.

Zakoupil jsem Raspberry, hezky česky tedy malinu a začal se s ní seznamovat. Zařízení nemá žádný vlastní úložný prostor, a tak se musí operační systém nahrát na malou paměťovou kartu. První dojmy byly dobré, vše fungovalo celkem pěkně. Avšak po delším testování se ukázalo, že by pro elektronický katalog nebylo vhodné.

Bylo přeci jen pomalé. Testovat trpělivost našich čtenářů jsme nechtěli, a tak si řekli, že tohle není úplně ta správná cesta.

Věděl jsem, že podobných zařízení je na trhu víc a začal tak hledat vhodnou alternativu. Na úspěch Raspberry totiž zareagovali i další výrobci a začali produkovat podobné mikropočítače. Kupříkladu Nano Pi, Intel Edison, Orange Pi, Banana Pi atd. Navíc každý z nich existoval v několika variantách, takže bylo z čeho vybírat.

Obr. 1 Mikropočítač Bana Pi M2. *Zdroj: autor příspěvku*

Dle technické specifikace, slibující 2x větší výkon než malina, mě zaujal Banana Pi verze M2. Tento banán s Linuxem sice fungoval rychleji, ale stále to nebylo úplně to pravé. A jelikož bylo jasné, že výkonnější zařízení prostě neseženeme, vydal jsem se cestou změny operačního systému. A tak mě napadlo, proč vlastně nepoužít Android? V kapse ho v mobilním telefonu má už skoro každý. Snad jen kromě milovníků jablečných zařízení. A navíc je stejně jako v případě Linuxu zdarma. Po počátečních problémech s instalací,

kteřá zabrala delší čas, se dostavil kýžený výsledek. Katalog MKP běžící na operačním systému Android. Největším benefitem tohoto řešení je fakt, že je prakticky bezúdržbové. Maximálně snad vyžaduje jednu za čas restart systému. Spotřeba je minimální, asi jako mobilní telefon zapojený v nabíječce. A cena kolem 1500 Kč je také velice příznivá.

Vyvstala však otázka, co s takovým banánem dál. Přeci jen jde o kus tištěného spoje, který jen tak položit na stůl nelze. První možností bylo koupit hotovou krabičku za nemalé peníze. A na zkoušku zakoupená krabička vlastně problém neřešila. Co s banánem v krabičce dál? Lepení zezadu na monitor nebylo ani efektní, ani efektivní. Nejideálnějším řešením se zdálo využít děr v zadní straně monitoru, které slouží k přidělení ke zdi, tzv. VESA držák. Avšak krabička, která by využívala těchto děr, na trhu neexistovala.

A jelikož máme 3D tiskárnu, zákonitě musela přijít myšlenka, proč ji vlastně nevytisknout?

Obr. 2 Krabička s banánem uvnitř na zadní straně monitoru. Zdroj: autor příspěvku

Do té doby nám tiskárna sloužila k tisku již hotových návrhů, kterých je internet plný. Vytvořit návrh vlastní však byl poněkud oříšek. Zvláště, když jsem s 3D modelováním neměl skoro žádné zkušenosti. A tak započalo období zkoušení, pokusů, omylů, až se nakonec po desátém návrhu podařilo vyrobit funkční krabičku, do které se banán vloží a přišroubuje na zadní stranu monitoru. Spotřební materiál na tisk jednoho kusu vyjde cca na 20 Kč, což je 15x menší částka, než stojí běžně dostupná a naše potřeby beztak neřešící krabička. Při již zmíněném počtu OPACů je tedy finanční úspora značná.

Doufám, že nám budou banány dlouho fungovat a nezačnou se nám kazit.

Mgr. Marie Balíková, Mgr. Jana Šubová: INTERPI – řešení pro databáze regionálních osobností, bibliografií i faktografií

*Národní knihovna ČR
Cosmotron Bohemia s.r.o.*

Vizitka projektu:

Název: Interoperabilita v paměťových institucích (INTERPI)

Kód: DF11P01OVV023

Financování: Program aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity (NAKI)

Řešitelé: Národní knihovna ČR, Národní archiv

Doba řešení: 1. 2. 2011 – 31. 12. 2015

Databáze regionálních informací

Významnou činností knihoven působících v regionech je shromažďování, uchovávání a zpřístupňování informací a informačních zdrojů souvisejících s regionem. Knihovny vytvářejí oddělení regionální literatury a budují regionální databáze; jsou tedy jedním z přirozených center, kde uživatel informace o regionu hledá. Dalšími podobnými centry jsou regionální muzea, oblastní archivy a různá informační (turistická) centra. Rozsah databází regionálních informací co do šíře i hloubky informací je různý a závisí na personálním zabezpečení regionálního oddělení i na dostupném technologickém řešení.

Příklady regionálních databází:

- regionální osobnosti:
  - Knihovna města Plzně (<http://lanius.kmp.plzen-city.cz/clpr56.htm>),

- Severočeská vědecká knihovna Ústí nad Labem (<http://katalog.svkul.cz/1.dll?htm~clpr54.htm>),
- Knihovna Liberec (http://ipac.kvkli.cz/arli/cs/index/?src=li_us_auth-1&ok=Ulo%C5%BEit&ictx=li);
- regionální faktografie (osobnosti, památky, místopis):
  - Středočeská vědecká knihovna v Kladně (http://ipac.svkkk.cz/i2/i2.entry.cls?ictx=kl&src=kl_us_auth&ok.x=51&ok.y=9).

Základem regionálních databází jsou obvykle databáze autorit, pro účely informačního zdroje regionu jsou záznamy rozšířené o doplňující informace:

- pro osobnosti regionu:
  - přesné datum narození a úmrtí ve strojem čitelné podobě,
  - místo narození a úmrtí s odkazem na záznam autority nebo jiným způsobem unifikované pro vyhledávání,
  - místa působení s odkazem na záznam autority,
  - rozsáhlejší životopis,
  - klíčová slova pro zařazení do kategorií osob,
  - související korporace a osoby;
- pro památky, regionální korporace a místopis:
  - datace vzniku, zániku,
  - rozsáhlejší popis korporace, místa, památky,
  - související korporace a osoby.

Autority - Katalogizační lístek

NÁPOVĚDA - JAK POUŽÍVAT KATALOG

<< [Základní](#) , [MARC21](#) , **Region** >>

Záhlaví : **Vlach**, Josef, 1923-1988

Viz též : [Vlachovo kvarteto](#)

Narozen(a) : 08.06.1923 Ratměřice (okr. Příbram)

Zemřel(a) : 17.10.1988 Norrköping , Švédsko

Místo působ. : Ústí nad Labem (okr. Ústí nad Labem)

Kód působnosti : 78.071.2

Klíčová slova : houslisté
hudebníci
dirigenti

Životopis : Houslista a dirigent, zakladatel a primárius **Vlachova** kvarteta. Absolvoval pražskou konzervatoř a AMU. Od roku 1940 vystupoval jako sólový houslista. V letech 1943-1945 byl nasazen jako houslista v divadle v Ústí nad Labem. Později byl členem Talichova Československého komorního orchestru, krátce hrál v České filharmonii. V letech 1946-1956 působil v činoherním orchestru Národního divadla v Praze. Roku 1950 založil **Vlachovo** kvarteto, jehož byl primáriem.

Citace : Svaz českých skladatelů a koncertních umělců. P., Supraphon 1975.

Československý hudební slovník osob a institucí. P., SHV 1965.

Obr. 1 Příklad zobrazení regionální osobnosti (SVK Ústí n. L.).
Zdroj: autorky příspěvku

Kaple sv. Floriána (Kladno, Česko)

korporace

[Do košíku](#)

Jméno korporace	Kaple sv. Floriána (Kladno, Česko)
Jiné jméno	Floriánská kaple (Kladno, Česko)
Místo	Kladno (Česko), Masarykova ul.
Vznik	25.07.1751 - položen a posvěcen základní kámen
Události	1870 - dokončení stavby kaple 05.05.1872 - kaple vysvěcena
Osobnosti	Dientzenhofer, Kilián Ignác - Stavitel Löbl, Benno - Břevnovský opat Štulc, Václav Svatopluk - Kněz
Popis	V dolní části tzv. Hlavní třídy, ojedinelá stavba v téměř jednotné uliční zástavbě. - Původně zde stál lazaret pro chudé panské služebnictvo, z r. 1610. Na jeho místě založil Florián Jetřich Žďárský ze Žďáru kapličku sv. Floriána a sv. Alžběty (z ní dodnes zachován základní kámen z červeného mramoru s rytým nápisem, zazděný za oltářem). Stavba nové kaple započata podle návrhu stavitele Kiliána Ignáce Dientzenhofera v polovině 18. stol., stavební práce však přerušeny smrtí opata Benno Löbla (Loebla) (1750) a stavitele Dientzenhofera (1751). Stavba kaple dokončena až v r. 1870, vysvěcena byla kladenským rodákem - vyšehradským probštem Václavem Štulcem. V té době již stála za kapli škola - Barokní centrální kaple o hlavním prostoru na okoseném čtvercovém půdorysu a čtyřech apsidálních ramenech. Průčelí na jižní straně konkávně vyhloubené, nad ním dvojice na koso postavených věží. Průčelí člení ozdobné pásy, obdélná okna a niky. Střední partie s obdélnými segmentem ukončeným vchodem a kasulovým oknem vrcholí rozečkaným štítem se zvládnými římsami. Věže mají obdélná, polokruhem ukončená okna a jehlancové helmicce. Vnitřek sklenut kupolí, boční ramena konchami. Členění stěn pilastry je z 19. stol. Dřevěná kručta. - Zařízení: z 19. a 20. stol., rokoková řezaná skříňka s rokokovou postavou Pražského Jezulátka s dvojicí klečících andělů z první poloviny 18. stol. V kapli zavěšeny dva zvony, původně z kostela Nanebevzetí Panny Marie. - Kaple dnes v majetku Římskokatolické církve.
Klíč.slova	kaple * lazarety * školy * baroko
Citace	POCHE, Emanuel; et al. Umělecké památky Čech. 1. vyd. Sv. 2. Praha: Academia, 1978, s. 51. HORNYA, Mojmír. Kaple sv. Floriána na Kladně a pozdní dílo Kiliána Ignáce Dientzenhofera. In: Rozprava o baroku. Slaný, 1993, s. 10-14. VEVERKOVÁ, Irena. Procházka Kladnem. 1. vyd. Kladno: Nezávislý novinář, 1998, s. 41-42.
Viz též související	Obraz sv. Benedikta (Kladno, Česko) Zvláštní škola (Kladno, Česko)
Druh soub.	Soubor jmen korporací - regionální památky
Odkazy	(3) - Soubor jmen korporací - regionální památky (2) - Odborná literatura, mapy (22) - Regionální literatura - články (3) - Regionální literatura - knihy

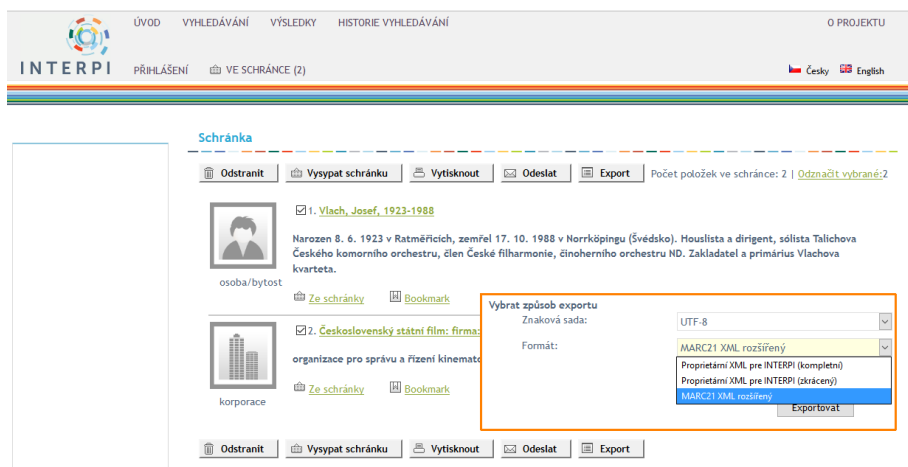
Obř. 2 Příklad zobrazení památky v regionální databázi (SVK Kladno).

Zdroj: autorky příspěvku

Tyto informace jsou zaznamenávány nad rámec metodiky pro tvorbu národních autorit a způsob jejich ukládání je individuální, odvíjí se od možností daného informačního systému, datového formátu atd. V důsledku implementace pravidel RDA došlo k rozšíření struktury záznamu autority o nová pole v MARC21 a je tak umožněno některé doplňující informace v rámci národních autorit sdílet.

Znalostní databáze INTERPI v regionálních knihovnách

Při tvorbě znalostního modelu INTERPI a návrhu datové struktury jsme vycházeli také z potřeb regionálních knihoven týkajících se rozsahu zpracovávaných dat a nabízíme regionálním knihovnám dva způsoby využití znalostní databáze INTERPI.

Obr. 3 Příklad exportu záznamů ze schránky webového rozhraní pro zpřístupnění. Zdroj: autorky příspěvku

Cesta první: INTERPI jako informační zdroj pro regionální databáze

Znalostní databáze INTERPI má poskytnout především prostor pro uchovávání informací o entitách v těch paměťových institucích, které mají větší nároky na strukturu dat o entitách a současně nemají nástroje na budování znalostní databáze. Aplikaci vidíme především v archivech, muzeích a galeriích – tyto možnosti jsme již prezentovali např. na konferenci INFORUM v tomto roce.

V případě, že jiné typy paměťových institucí v regionu začnou databázi využívat a naplňovat, bude databáze INTERPI cenným zdrojem informací i pro knihovny budující regionální databáze.

Databázi INTERPI lze připojit pomocí protokolu Z39.50 jako zdroj dat – přičemž je k dispozici formát MARC21 v rozsahu národních interpretací, nebo lze záznamy z databáze exportovat prostřednictvím webového rozhraní pro zpřístupnění entit (<https://search.interpi.cz>), kde je výsledkem rozšířený formát MARC21 v XML.

```
<controlfield tag="001">n000566654</controlfield>
<controlfield tag="003">INTERPI</controlfield>
<controlfield tag="005">20160530121729.7</controlfield>
<controlfield tag="008">100325|n|acnnaabn-----n-a|a-----</controlfield>
<datafield tag="040" ind1=" " ind2=" " >
  <subfield code="a">ABAA01</subfield>
  <subfield code="b">cze</subfield>
  <subfield code="d">INTERPI</subfield>
  <subfield code="e">rda</subfield>
</datafield>
<datafield tag="046" ind1=" " ind2=" " >
  <subfield code="q">19480413</subfield>
  <subfield code="r">19530331</subfield>
</datafield>
<datafield tag="110" ind1="2" ind2=" " >
  <subfield code="a">Československý státní film (Praha : 1948-1953)</subfield>
</datafield>
<datafield tag="370" ind1=" " ind2=" " >
  <subfield code="c">Československo</subfield>
  <subfield code="0">ge131689</subfield>
  <subfield code="e">Praha, Česko</subfield>
  <subfield code="0">ge118011</subfield>
</datafield>
<datafield tag="372" ind1=" " ind2=" " >
  <subfield code="a">film</subfield>
  <subfield code="0">ph114534</subfield>
</datafield>
<datafield tag="410" ind1="2" ind2=" " >
  <subfield code="a">Čs. státní film (1948-1953)</subfield>
</datafield>
<datafield tag="410" ind1="2" ind2=" " >
  <subfield code="a">ČSF (1948-1953)</subfield>
</datafield>
<datafield tag="510" ind1="2" ind2=" " >
  <subfield code="w">i</subfield>
  <subfield code="i">předchůdce</subfield>
  <subfield code="a">Československá filmová společnost (Praha : 1946-1946)</subfield>
</datafield>
```

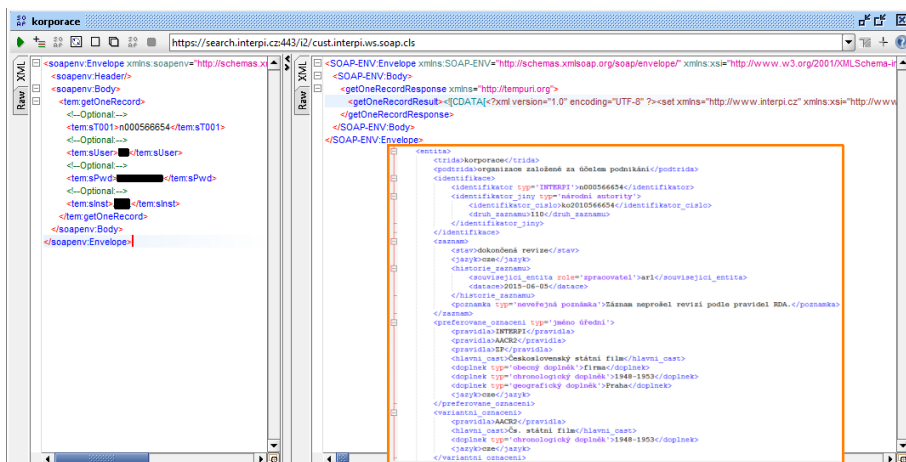
Obr. 4 Příklad rozšířeného MARC21/XML s vyznačenými specifickými údaji. Zdroj: autorky příspěvku

Cesta druhá: INTERPI jako nástroj pro vytváření regionální databáze

Pro knihovny, které nemají dostatečné technologické vybavení pro vytváření regionální databáze, může být databáze INTERPI alternativním nástrojem. Webové rozhraní pro zpracování entit poskytuje pohodlný nástroj pro vytváření záznamů v rozsahu vyhovujícím regionálním databázím. Současně lze využít výhod sdíleného vytváření databáze, kde může být záznam obohacen o informace i z jiných paměťových institucí. Potřebné je pouze respektovat, že data nejsou primárně omezoována formátem MARC21 a ne všechny zaznamenané údaje lze v tomto formátu prezentovat.

Propojení mezi regionální databází a databází autorit pro knihovní katalog lze zabezpečit zapojením databáze jako Z39.50 zdroje.

Obr. 5 Příklad volání webové služby `getOneRecord` v prostředí SoapUI s příkladem části kompletního XML výsledku. Zdroj: autorky příspěvku

Pro efektivnější prezentaci dat ze znalostní databáze doporučujeme využít webové služby, které lze zapracovat do webových stránek knihovny a poskytnout tak vyhledávání i prezentaci zkrácených i úplných informací o entitách. Entity relevantní pro konkrétní region lze vymezit například oblastí působení, sídlem, místem narození nebo úmrtí apod.

Ing. Jan Kaňka: eBadatelna Zlínského kraje

Krajská knihovna Františka Bartoše ve Zlíně

V letech 2010–2013 byl realizován projekt Digitalizace a ukládání ve Zlínském kraji. Jeho řešitelem byl Zlínský kraj a měl za cíl digitalizovat vybrané dokumenty z knihovních a sbírkových fondů většiny kulturních příspěvkových organizací zřizovaných Zlínským krajem. Projektu se zúčastnila Krajská knihovna Františka Bartoše ve Zlíně, Krajská galerie výtvarného umění ve Zlíně, Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, Muzeum regionu Valašsko ve Vsetíně, Slovácké muzeum v Uherském Hradišti, Muzeum Kroměřížska a Hvězdárna Valašské Meziříčí. V rámci projektu bylo vyrobeno bezmála půl milionu digitálních obrazů předloh nejrůznějšího typu. Šlo o monografie, periodika, staré tisky, kartografický materiál, plány a výkresy, listiny a plakáty, skleněné a filmové negativy a filmy. Tento projekt řešil pouze otázku digitalizace, tedy pořízení dat a metadat, nikoli jejich zpřístupnění. Kromě krajské knihovny žádná ze zúčastněných institucí nemá vlastní digitální knihovnu, bylo proto rozhodnuto realizovat navazující projekt: *Rozvoj e-Governmentu ve Zlínském kraji II – Zpřístupnění digitálního obsahu*. Projekt probíhal v letech 2014–15 a jeho cílem bylo vybudování portálu pro prezentaci a vyhledávání digitalizátů vzniklých ve zmíněné předchozí fázi, případně výhledově i dalších, již dříve digitalizovaných dokumentů. Slavnostní spuštění portálu **eBadatelna Zlínského kraje** na adrese ebadatelna.zlkraj.cz se uskutečnilo 26. ledna 2016.

Zadání, vývoj a architektura

Požadavky na funkcionality portálu byly standardní. Na uživatelské straně bylo třeba nabídnout běžné discovery rozhraní s možností prohlížení a vyhledávání, s využitím faset, dlaždicového zobrazení obrazů, s možností stažení dokumentu ve formátu PDF a/nebo

ePUB. Na straně pracovníků oprávněných vkládat do portálu nové dokumenty (kurátoři) bylo třeba vyvinout rozhraní pro kontrolu a případnou úpravu či doplnění metadat (jednoduchý metadatový editor), nastavení přístupnosti dokumentu a sledování workflow.

Pokud jde o provedení a použité technologie, nebylo v zadání specifikováno, zda má jít o nový systém či se použije existující a dodavatel (fa inQool a.s.) se rozhodl pro první scénář - vývoj. Pro jádro systému - datastore - byl využit systém Fedora, pro práci s obrazy a tilování framework IIIF a pro vyhledávání platforma SOLR. Discovery vrstva a back office rozhraní jsou výsledkem vlastního vývoje dodavatele. Pokud jde o konektivitu na externí systémy, klíčové pro import digitalizovaných dokumentů jsou především dva: krajský digitální repozitář realizovaný v projektu Digitalizace a ukládání - KDR (produkt fy ICZ) a muzejní systémy zúčastněných muzeí a galerií (převážně systém Bach, v jednom případě Demus). V KDR jsou uloženy výsledky digitalizačního projektu včetně různě rozsáhlého a strukturovaného metadatového popisu, z muzejních evidenčních systémů je pak možné před samotným publikováním získat a doplnit další údaje. Tato dvojrole je dána situací v době digitalizace - v dané době byly v rámci projektu Národní digitální knihovny k dispozici schválené metadatové formáty pouze pro monografie a periodika. Tyto dokumenty (převážně z fondu krajské knihovny a muzejních knihoven) byly tedy popsány dle standardu NDK, ostatní ze sbírkových fondů pouze jednoduchým, nepřiliš strukturovaným popisem získaným ze systému Bach. Dalšími komunikačními rozhraními portálu jsou OAI-PMH provider a harvester a Z39.50/SRU klient a server. Z hlediska managementu identit je back office rozhraní napojeno na proprietární systém sloužící k tomuto účelu na Zlínském kraji, uživatelská vrstva pak nabízí buď jednoduchou registraci umožňující ukládání a práci s výsledky nebo rozhraní MojeID, které ve své validované úrovni poskytne uživateli možnost přímé komunikace s muzejními kurátory za účelem dalších služeb týkajících se vystavených dokumentů.

V požadavcích byla rovněž možnost nabídnutí sklizně v metadatovém formátu pro portál Europeana. Požadavkem zadavatele bylo, aby výsledné dílo bylo zpřístupněno jako open source a je k dispozici pod licencí Affero GPLv3 na serveru GitHub.

Uživatelské rozhraní

Na domovské stránce uživatel najde pod vrchní hlavní navigační lištou zejména pole pro jednoduché vyhledávání, dále pak odkazy na vyhledání celých skupin různých druhů dokumentů dle typu a náhledy několika náhodně vybraných dokumentů jako upoutávky pro ty, kteří nepřicházejí s konkrétním požadavkem. Formou karuselových upoutávek jsou také prezentovány virtuální výstavy a články. K dispozici je dále časová osa s možností vyhledávání a v zápatí standardní informace o projektu, kontakty s odkazy na weby zúčastněných institucí a odkaz na RSS kanál novinek. K dispozici je také pokročilé hledání s možností sofistikovaného kombinování různých polí anebo procházení rejstříků.

Výsledky dotazu (který - je-li prázdný - nabídne všechny dokumenty) jsou prezentovány buď v řádkovém tvaru, či formou mřížky, s různými možnostmi řazení, uložení dotazu (pro přihlášeného uživatele), vlevo jsou k dispozici fasety pro filtrování výsledků. Zde stojí za poznámku, že výběr faset a hodnot, které se v nich objevují, nebyl a není snadnou věcí s ohledem na velké rozdíly ve struktuře a pravidlech popisu v knihovním a muzejním světě. Zde bude pravděpodobně do budoucna potřebná redakce vznikajících rejstříků a určitý způsob řízení termínů.

Detail dokumentu obsahuje náhled vybrané stránky (většinou obálka nebo titulní list), podrobný popis, nabídku podobných dokumentů a funkce pro další práci se záznamem. Zásadní je volba Prohlížet, která se zobrazí u autorsky volných dokumentů při přístupu odkudkoli, u ostatních pouze v síti instituce(cí), které vlastní originál. Dalšími volbami, pokud je kurátor povolí, jsou pak Stáhnout PDF (dvouvrstvé) a Stáhnout ePUB. Při prohlížení

dokumentu je v levém sloupci přehled náhledů stránek, vpravo pak velké zobrazení aktuální strany s možností (dlaždicového) zvětšování, možnost listování vpřed a vzad, přepínání zobrazení mezi obrazovou a textovou vrstvou, a také praktické zobrazení kompletního plného textu dokumentu v textové podobě (z OCR při digitalizaci) s možností prohledání, označení a kopírování. Pro zdůraznění provenience dokumentu obsahuje záhlaví v detailu záznamu zvolený podkresový obrázek a logotyp vlastnické instituce. K dispozici je dále několik pomůcek pro uložení záznamů do schránky či oblíbených položek, odeslání, sdílení ad.

Administrativní rozhraní

V tomto rozhraní dostupném výhradně pracovníkům kraje a zúčastněných institucí jsou dostupné různé funkce na základě přidělených rolí. Kromě role administrátora, kterou disponuje v rámci instituce zpravidla jen jeden uživatel, je nejčastější rolí kurátor s oprávněním publikovat dokumenty do portálu a rušit jejich publikování, případně tvořit z dokumentů virtuální výstavy. Role redaktora opravňuje uživatele psát a publikovat články. Ty slouží zejména k propagačním účelům, k informacím o zveřejněných dokumentech apod.

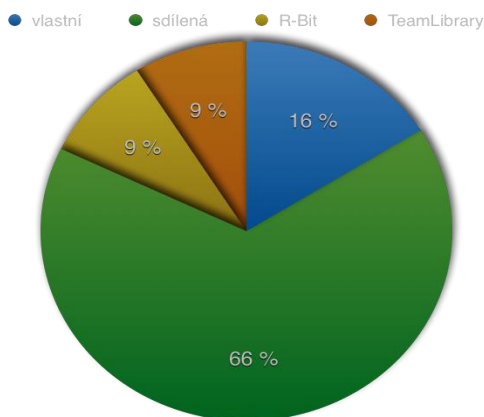
Stěžejní činností v administrativním rozhraní je příprava dokumentů k publikování a jejich zveřejnění. Vzhledem k výše zmíněné různé a často nedostatečné úrovni metadatového popisu je třeba, zejména u muzejních dokumentů, metadata v této fázi v podstatě zcela doplnit. V případě knihovnických dokumentů jde spíše o revizi a případnou aktualizaci. Procesu publikování dokumentů předchází jejich vyexportování z KDR do vstupní báze (to musí provést vrchní administrátor a děje se tak vždy po skupinách určených na základě výběru kurátorů). Kurátor následně vstoupí do rozhraní a založí si tzv. dávku, do níž si z připravených dokumentů vybere ty, se kterými chce pracovat. Postupně je projede, doplní či opraví popisy dle potřeby a nastaví úroveň a způsoby zpřístupnění,

včetně volby (ne)zobrazení vodoznaku. K rozpracované dávce se může v čase vracet a ve chvíli, kdy je hotová, může ji celou publikovat do portálu. V případě potřeby ji může odpublikovat, předat kolegovi, vytvořit její kopii pro další úpravy apod.

Bc. Josef Moravec: Otevřený knihovní systém Koha: možné cesty dalšího rozvoje na komunitní bázi

Městská knihovna Ústí nad Orlicí

Integrovaný knihovní systém Koha se za poslední 2 roky relativně rychle rozšířil do českých knihoven různých typů a v současnosti jej již využívá 54 knihoven, zpravidla ve vlastní správě. Provoz a podporu systému nabízejí také dva komerční subjekty.²⁵

Obr. 1 Knihovní systém Koha v českých knihovnách. Poznámka: typ instalace „sdílená“ znamená, že více knihoven sdílí jeden virtuální nebo fyzický server. *Zdroj: autor příspěvku*

---

²⁵ Seznam knihoven, které v ČR používají systém Koha v běžném provozu. *Github.com* [online]. San Francisco: GitHub, Inc, 2016 [cit. 2016-08-22]. Dostupné z: <https://github.com/open-source-knihovna/KohaCZ/wiki/Seznam-knihoven,-kter%C3%A9-v-%C4%8CR-pou%C5%BE%C3%ADvaj%C3%AD-syst%C3%A9m-Koha-v-b%C4%9B%C5%BE%C3%A9m-provozu>

Komunita kolem systému však nezůstává pasivní a neustále hledá nové cesty rozvoje nejen systému Koha, ale celého ekosystému knihovny, jehož je (nebo by měl být) knihovní systém stěžejní součástí.

Při implementaci systému a především převodu jsme se mnohé naučili, ale snad ještě více jsme se dozvěděli při následném provozu – a to nejen o fungování systému Koha, ale také o námi poskytovaných službách. Sledovali jsme, jak na jednotlivé změny v nastavení služeb poskytovaných systémem reagují naši uživatelé, ale také knihovníci, kteří se systémem dennodenně pracují.

Velkou inspirací je nám i celosvětová Koha komunita, která je i díky velké uživatelské základně (podle Marshalla Breedinga je Koha pravděpodobně nejpoužívanější knihovní systém na světě)²⁶ velmi aktivní. Od roku 2000, kdy byla vydána první verze Kohy, se na vývoji podílelo nebo podílí více než 300 vývojářů,²⁷ kteří na každé nové verzi, která vychází jednou za půl roku, odvedou přibližně 2000 človeko-dní práce.²⁸ Tato úctyhodná čísla hovoří jasně o tom, jak stabilní je základna vývojářů, a zároveň jsou důkazem vysoké dynamiky vývoje. I ve světovém měřítku existuje jen několik komerčních systémů, které mají k dispozici tak širokou vývojářskou základnu.

---

²⁶ [Koha] How many Koha libraries are there worldwide? *lists.katipo.co.nz Mailing Lists* [online]. Wellington: Katipo Communications Ltd, 2016 [cit. 2016-08-31]. Dostupné z: <https://lists.katipo.co.nz/pipermail/koha/2016-August/046089.html>

²⁷ History. *Official Website of Koha Library Software* [online]. Koha Library Software Community, 2016 [cit. 2016-08-31]. Dostupné z: <https://koha-community.org/about/history/>

²⁸ *Koha Dashboard* [online]. Koha Library Software Community, 2016 [cit. 2016-08-31]. Dostupné z: <http://dashboard.koha-community.org/>

Komunita

Stručně řečeno je komunita skupina lidí se společným zájmem. Být součástí komunity rovná se být aktivní a podle svých schopností a možností přispívat ke společnému dílu.

Celosvětová Koha komunita je rozsáhlá a velmi aktivní a i my v Česku se snažíme za ní nezaostávat.

Česká komunita je zatím relativně malá, ale rychle se rozvíjí a pravidelně se setkává a spolupracuje. Jsme v kontaktu, pomáháme si navzájem při řešení problémů a sdílíme získané poznatky. Z této komunikace pak často vyvěrá konkrétní podoba projektů, jejichž realizace posouvá naše služby, nebo práci knihovníků na vyšší úroveň. O některých bude řeč v následujících řádcích.

Již realizované projekty

Web komunity a demo systému

Webová prezentace systému Koha a jeho české komunity je dostupná na **www.koha.cz**. Tam se případní zájemci dozvědí podstatné informace o funkcionalitách systému, ale i projektech komunity. Texty jsou doplňovány s ohledem na vydávání nových verzí a rozšiřovány. Na webu je možné shlédnout také několik instruktážních video návodů, které pokrývají každodenní úkony vykonávané v systému. Na stránkách je také dostupný manuál v českém jazyce (aktuálně je přeloženo asi 80 %). Ten také usnadní jak první kroky, ale pomůže vyřešit i složitější situace, které přináší praxe.

Demo aktuální stabilní verze systému Koha je dostupná na adrese **demo.koha.cz** (knihovnické rozhraní), respektive **demo-katalog.koha.cz** (on-line katalog). Cílem je mít vždy po ruce aktuální verzi, kterou můžeme použít při ukázkách systému a kterou může využít každý zájemce, aby se sám se systémem mohl seznámit i po praktické stránce. Zároveň je tato instalace nastavená tak, že se každý den obnovuje ze zálohy a je tak i přes jakékoliv

případné experimenty udržována v použitelném stavu a s připravenými testovacími daty.

Statistické a komunikační centrum

V srpnu 2016 jsme spustili a zpřístupnili projekt Center (statistické a komunikační centrum pro systém Koha). A to formou služby, která je k dispozici všem knihovnám, které tento systém používají. Služba je zdarma a podrobněji se o ní můžete dozvědět na webu **center.koha.cz**.

Centrum rozšiřuje Kohu o některé funkce, které zjednodušují a zpříjemňují běžnou práci knihovníků. Například modul pro posílání a přijímání SMS. Nebo modul pro odesílání papírových upomínek poštou přímo od vašeho počítače – to umožňuje služba Hybridní pošta od České pošty, na kterou je Centrum napojeno. Milovníci čísel ocení přehledné statistiky návštěv, akcí čtenářů a plateb, stejně jako generování ročního výkazu jedním kliknutím.

Spider

Je agregátor bibliografických záznamů, jehož cílem je poskytnout bibliografické záznamy nově vydaných titulů. Jde o kompletní záznamy, nebo alespoň jejich důležité části, které mají pomoci katalogizátorům vytvořit jejich finální podobu v MARC21. A to již ve chvíli, kdy objednaný dokument dorazí do knihovny – Spider stahuje záznamy z databáze ohlášených knih Národní knihovny a také z databáze vydaných knih Svazu českých knihkupců a nakladatelů (SČKN). Záznamy ze SČKN jsou v tabulkové podobě, proto je potřeba je nejprve transformovat na MARC21. Všechny získané záznamy se slučují do jedné databáze systému Koha a následně jsou poskytovány veřejným serverem Z39.50 a pomocí OAI-PMH. Tento systém považujeme za experimentální a ještě ho upravujeme na základě zpětné vazby od katalogizátorů. Již nyní má však reálné ambice výrazně zkrátit dobu nutnou k vytvoření prvozánamu – minimálně základní údaje jsou k dispozici.

Repozitář s instalačními balíčky

K vytvoření vlastního repozitáře s instalačními balíčky jsme přikročili především proto, aby byl systém po instalaci připraven pro české prostředí a abychom případně některá naše vylepšení a opravy chyb mohli využívat dříve, než se dostanou do originální komunitní verze. V současné době tento balíček rozšiřuje Kohu o poskytování dat pomocí NCIP, generování úbytkových čísel a o práci se souborem národních autorit NK.²⁹ Poslední zmiňovaná úprava je asi jedinou, která se nedostane do originálního kódu, protože kromě odesílání autoritních záznamů na server Národní knihovny řeší také práci s podpolem 7 autoritního záhlaví jako identifikátorem záznamu. Toto řešení je užitečné pro jednoznačné určení autority, bohužel ale neodpovídá standardu MARC21 pro autority, a proto nemůže být celosvětovou komunitou Kohy přijato – na dodržování standardů se zde klade velký důraz.

Napojení na CPK

Díky grantu VISK se v roce 2015 podařilo vytvořit NCIP rozhraní pro systém Koha, které je nezbytným předpokladem pro připojení knihovny do Centrálního portálu knihoven. Koha má též integrovaný OAI-PMH provider, který stačilo jen vhodně nastavit a celý systém je tak plně připravený na spolupráci s CPK. V současné době je jedna knihovna již zapojena a další je v procesu testování.

---

²⁹ Změny v KohaCZ oproti standardní instalaci. *Github.com* [online]. San Francisco: GitHub, Inc, 2016 [cit. 2016-08-31]. Dostupné z: <https://github.com/open-source-knihovna/KohaCZ/wiki/Zm%C4%9Bny-v-KohaCZ-oproti-standardn%C3%AD-instalaci>

Projekty testované a plánované

Za českou komunitou Kohy je vidět velký kus práce, ale nechceme usnout na vavřínech. Knihovnictví je dnes díky snadno dostupným informačním technologiím dynamický obor a my chceme držet krok s dobou. Pracujeme proto nestále na nových službách, které mohou pomoci knihovnám a jejich uživatelům.

Při plánování dalšího rozvoje chceme stavět především na těchto čtyřech základních pilířích:

- sdílená správa v regionálních sítích – již nějakou dobu knihovny pověřené regionální funkcí poskytují svěřeným knihovnám přístup do knihovního systému (zpravidla přes zjednodušené rozhraní) a přebírají zodpovědnost za jeho provoz a správu. Naším cílem v této oblasti je poskytnout nejen plnohodnotný systém se širokou škálou funkcí, ale také je metodicky vést k jejich efektivnímu používání. Jsme přesvědčeni, že i malé knihovny mohou (a měli by) poskytovat svým čtenářům stejně kvalitní služby jako knihovny ve větších městech;
- služby a mikroslužby poskytované komunitou – z hlediska efektivity využívání zdrojů je často velmi výhodné některé služby knihovního systému provozovat centrálně pro více knihoven. Chceme se vydat i touto cestou;
- knihovna jako středobod – požadavky na vývoj knihovního systému musí vycházet z požadavků knihoven a především jejich uživatelů. Chceme propojit požadavky praxe s vývojem nejtěsněji, jak to je možné. Sdílením nákladů na vývoj chceme předcházet situacím, kdy paleta nabízených funkcionalit vychází z výpočtu nákladů na jejich implementaci nikoli z užitku, jaký přinese knihovně nebo uživatelům. Také chceme motivovat další knihovny příklady dobré praxe;

- outsourcing (technologií) s garancí – knihovna není technologické centrum, proto po ní nelze požadovat, aby si veškeré technologie spravovala vlastními silami. Efektivnější je nechat tyto specializované činnosti na odbornících a věnovat se raději naplno svým uživatelům.

Sdílené řešení pro snadné zapojení do CPK (NCIP)

V blízké budoucnosti máme v plánu vyzkoušet provoz sdíleného serveru, který by umožnil připojovat knihovní systémy na Centrální portál knihoven. Výhodou tohoto řešení je provoz NCIP serveru na jednom místě, což sníží celkové nároky na hardware a umožní snadnou a efektivní správu, nastavení a aktualizaci. Řešení bude primárně určené pro knihovny se systémem Koha. Bude ovšem využito software xcNCIP2toolkit, a díky tomu by teoreticky bylo možné je poskytovat i dalším systémům jako Aleph nebo Evergreen.³⁰

V první fázi otestujeme řešení v knihovnách v České Třebové a Ústí nad Orlicí, a pokud se osvědčí, nabídneme tuto možnost i dalším knihovnám.

Centrální komunitní monitoring instalací systému Koha

Na vzorku několika instalací systému jsme vyzkoušeli možnosti několika nástrojů na vzdálený monitoring. Z praxe víme, že je poměrně málo faktorů, které mohou vést k havárii instalace. Jde především o velikost volného místa na disku, zatížení procesoru a nedostatek RAM. Místo na disku lze monitorovat v čase a upozornit na jeho ubývání, včetně rozpoznání anomálního

---

³⁰ xcncip2toolkit/connectors at master · eXtensibleCatalog/xcncip2toolkit. *GitHub.com* [online]. San Francisco: GitHub, Inc, 2016 [cit. 2016-08-31]. Dostupné z: <https://github.com/eXtensibleCatalog/xcncip2toolkit/tree/master/connectors>

chování nebo predikce času, kdy místo dojde. Sledováním zatížení procesoru na úroveň jednotlivých procesů lze diagnostikovat selhání již v době jejich vzniku.

Na základě výsledků našeho testování chceme začít provozovat službu, která bude monitorovat jednotlivé instalace na různých serverech a upozorňovat na potenciálně problémové události správce jednotlivých systémů. Získané informace mohou dobře posloužit k vedení statistik vytížení a jejich analýza povede k doporučení ohledně typických konfigurací pro další instalace. Technicky je řešitelná i vzdálená správa desítek až stovek instalací z jednoho místa.

Outsourcing technologií

Knihovna nemusí být zároveň provozovatelem výpočetního centra (i když samozřejmě může, pokud chce ;)), existují firmy a instituce, které to mohou udělat pro ni a mají v tom bohaté zkušenosti. Logickým partnerem knihoven v této oblasti by mohl být například Cesnet. S ním jsme jednali a domluvili pilotní projekt, v jehož rámci testujeme jejich virtuální servery a infrastrukturu. Na podzim tento projekt společně vyhodnotíme a nabídneme knihovnám balíček služeb. Ten bude obsahovat pronájem virtuálního serveru, jeho dohledování a zálohování. Na takovém serveru již bude připravená instalace Kohy. Knihovna se sama rozhodne, jestli bude knihovní systém spravovat sama, nebo si na tuto činnost najme externí sílu. Každopádně díky tomuto řešení získá za dostupnou cenu kvalitní virtuální server od důvěryhodného partnera, který je připojen k internetu velmi kvalitní konektivitou. Nebude se muset starat o samotný běh serveru, o to se postarají odborníci Cesnetu. Knihovna také bude mít neustálý a neomezený přístup ke svým datům. Nic jí tedy nebude bránit volit poskytovatele podpory systému Koha. Vše - i při změně - zůstane na stávajícím místě, změní se jen správce.

PhDr. Zdeněk Bartl: Národní autority a jejich úloha v současném (nejen) knihovnickém světě

Národní knihovna v Praze

Malé ohlédnutí

Na podzim roku 2000 oslovila Národní knihovna ČR (dále jen NK ČR) všechny krajské a dvě největší městské veřejné knihovny (pražskou Městskou knihovnu a Knihovnu J. Mahena v Brně) a vyzvala je, aby společně utvořily kooperativní sdružení, které by zahájilo projekt tvorby a využívání národních jmenných autorit. V tu dobu už měla NK ČR za sebou více jak tříletou přípravnou etapu, kdy nejprve díky mimořádné přízni dr. Stoklasové, tehdejší vedoucí odboru katalogizace a národní bibliografie, vznikl v NK ČR samostatný útvar, později již oddělení národních jmenných autorit (dále jen ONJA NK ČR), které dostalo do vínku stát se koordinačně-kooperačním centrem pro oblast národních jmenných autorit. Mělo zajistit koordinaci tvorby, využívání a samotnou správu báze národních jmenných autorit.

Jedním z prvních kroků, který čekal nově vytvořené pracoviště, byla příprava tzv. Kuncovy kartotéky k využití pro autority. Bylo nutné kartotéku přepsat do strukturované podoby (tehdy u nás platného formátu UNIMARC/AUTHORITY). Lístková kartotéka obsahující přes 45 000 jmen autorů je uložena ve fondech Literárního archívu Památníku národního písemnictví v Praze. Kartotéka byla nejprve oskenována, po analytické fázi bylo přikročeno k ručnímu přepisu důležitých údajů a následně k jejich automatické strukturaci do formátu UNIMARC/AUTHORITY. Již v závěru roku 1996 bylo tedy k dispozici prvních několik tisíc záznamů jmenných autorit. To byl opravdu významný milník na cestě k databázi národních jmenných autorit, tak jak ji známe v dnešní podobě.

Možná ještě významnější pro úspěch projektu byla „osvěta“ mezi knihovnickou veřejností (odehrávala se poslední tři roky let devadesátých 20. století). Bez masivní přípravy by ustanovení kooperačního sdružení českých knihoven v roce 2001 nebylo myslitelné. Velmi intenzivní vysvětlující kampaň ve formě vystoupení na odborných setkáních nejrůznějšího charakteru, od regionálních po celostátní, (mj. i na minulých ročnících konference „Knihovny současnosti“), byla tím, co nasměrovalo projekt z počáteční, prenatalní fáze, do fáze postupného a úspěšného rozvoje. Bylo třeba překonat počáteční nedůvěru knihovnic a knihovníků z praxe. Stejně tak bylo nutné přesvědčit o užitečnosti a prospěšnosti využívání autorit v každodenní katalogizační praxi knihoven i střední a vrcholný management knihoven. V tomto bodě se trpělivost a vytrvalost, s jakou přesvědčovací akce probíhaly, více než vyplatila!

To vše by se však minulo účinkem, kdyby se tehdy velmi různorodé SW prostředí (v českých knihovnách bylo využíváno na počátku devadesátých let 20. století na pět různých knihovnických systémů) nepodařilo překonat nasazením české lokalizace komunikačního protokolu Z 39.50, kterou připravila firma Cosmotron Bohemia. Tento fakt byl tím, co překlenulo heterogenní SW prostředí a umožnilo vzájemnou komunikaci (rozuměj dodávání autoritních záznamů) mezi knihovnickými systémy jednotlivých kooperujících knihoven a systémem nasazeným v NK ČR.

Díky podpoře MK ČR a jeho grantového programu „Veřejné a informační služby knihoven“ (zkráceně VISK), dostávalo se (a stále dostává) této snaze (aktivně se zapojit do kooperativní tvorby autorit) finanční podpory ze strany státu. To je velmi důležité zejména pro síť tzv. veřejných městských knihoven, protože jejich rozpočty ve valné většině vykazují velmi silné „napětí“ (i dnes stále platí, že jen velmi obtížně nacházejí ve svých rozpočtech finanční částky na nákup komunikačního SW (aktivního klienta protokolu Z39.50) nutného pro on-line dodávání záznamů autorit do NK ČR).

Vedle grantové podpory státu však bylo neméně důležité i povědomí managementu knihoven, že aktivní účast v kooperaci přinese každé jednotlivé knihovně nemalý užitek v podobě racionalizace katalogizačního procesu, resp. optimalizaci zpracovatelských linek. Tato optimalizace většinou byla vedlejším produktem zapojení do využívání a tvorby národních jmenných autorit.

V současnosti je do kooperativní spolupráce zapojeno přes 120 knihoven z celé republiky. Nechybí žádná z těch důležitých – kromě všech krajských, jsou účastny v podstatě i všechny oborově centrální knihovny (např. Národní technická knihovna, Národní lékařská knihovna, Knihovna Ústavu zemědělské ekonomiky a informací), řada knihoven z akademického prostředí (Univerzity Karlovy, Masarykovy Univerzity v Brně a knihovny téměř všech dalších univerzit a vysokých škol v krajích ČR) a nechybí ale ani knihovny velmi úzce oborově zaměřené, jako je např. knihovna Geografická PřF UK nebo Knihovna JAMU v Brně. Spolupracují i knihovny vědeckých ústavů Akademie věd ČR, a v neposlední řadě několik desítek městských veřejných knihoven, zejména těch, které jsou pověřeny tzv. regionální funkcí (výčet kooperujících knihoven je k vidění zde: <http://authority.nkp.cz/jmenne-autority/prehled-ucastniku-zapojenych-do-kooperace/>).

Statistika

Díky zapojení nejrůznějších oborových knihoven (dnes už existují jakési neformální oborové „subsystemy“ kooperujících knihoven – např. lékařských knihoven, knihoven a informačních pracovišť přírodovědných oborů a zemědělství, knihovny technického a elektro-technického zaměření, humanitních oborů, teologie a religionistiky atd.) se užitečnost báze národních autorit pro každodenní katalogizační praxi vyšplhala na nečekaně vysoké procento. Nejvyšší je, pochopitelně u veřejných městských knihoven, kde dosahuje hodnot přes devadesát procent. Následují

krajské knihovny, kde dosahuje procento užitečnosti využití báze národních autorit pro katalogizační praxi hodnotu i přes 75 %. U oborově specializovaných knihoven klesá pak míra užitečnosti na hodnotu v rozmezí 40–60 %, ale i to je velmi vysoké procento.

Portál Národní autority ČR

Velmi přínosné pro kooperující knihovny bylo vytvoření a zprovoznění portálu „Národní autority ČR“ v roce 2006. Portál (<http://authority.nkp.cz/>) je důležitým zdrojem informací k problematice národních autorit pro knihovny v ČR a slouží významně zejména (ale nejen!) lokálním supervizorům jako zdroj cenných informací metodického charakteru. Základní metodické materiály jsou totiž vystaveny právě na tomto portálu.

Počty záznamů v bázi autorit

Na začátku letošního roku bylo v bázi národních autorit uloženo k využití více jak 780 tisíc jmenných autorit. Všechny autority (jmenných i věcných) je k využívání v bázi více jak 875 tisíc (!)

Tab. 1 Autoritní báze – AUT10

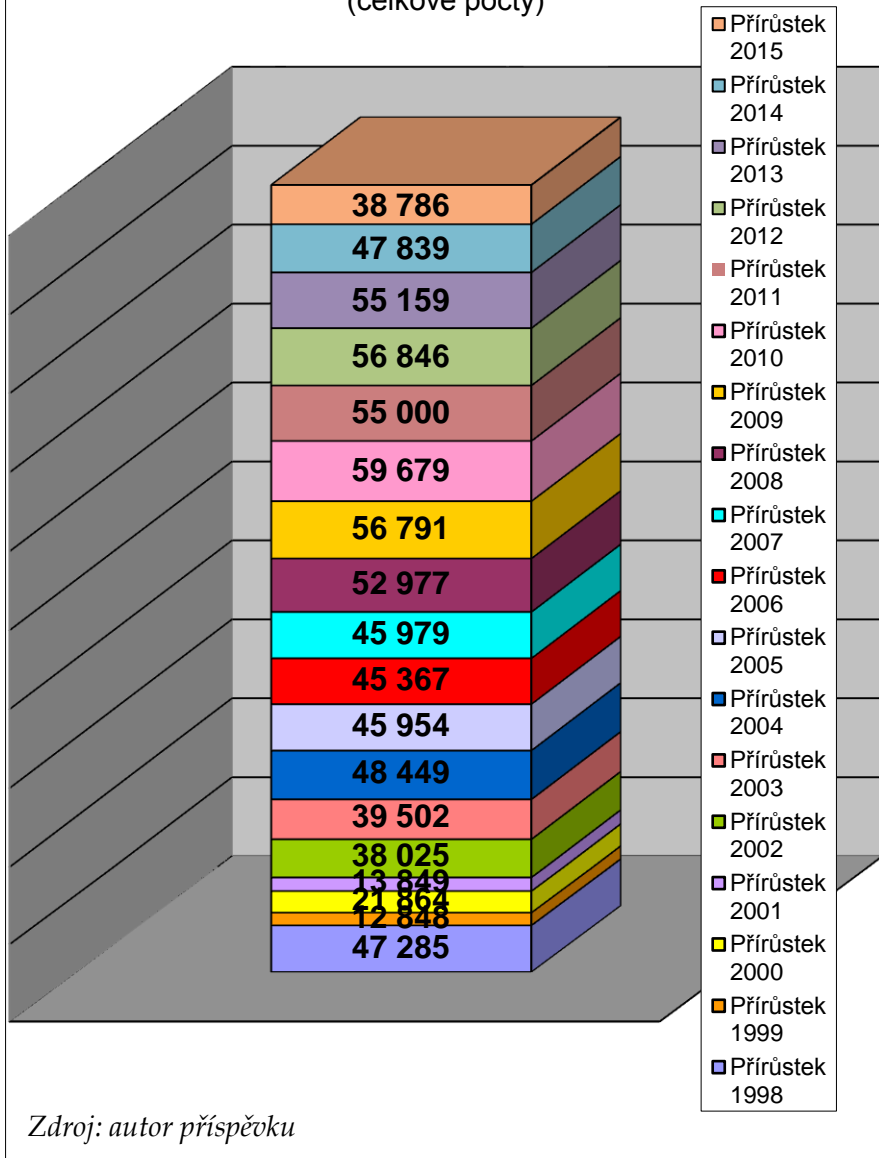
	celkem záznamů k 1. 1. 2016	přírůstek 2015 rozdílem
Jmenné autority	783 635	38 786
Personálie	644 795	34 721
Korporace	138 840	4 065
NKČR vč. složek	286 571	9 025
Jiné knihovny (rozdílem)	497 064	29 761
Zrušené autority jmenné + názv.	14 841	606

Názvové autority	23 211	1 602
Jméno + název	16 842	1 217
Korporace + název	3 817	247
Unifikovaný název	2 552	138
NKČR vč. složek	21 512	1 439
Jiné knihovny (rozdílem)	1 699	163
Věcné autority	68 188	1 954
Obecná hesla	37 535	928
Geografické autority	27 902	1 002
Formální deskriptory.	1 795	16
Chronologické autority	337	8
Konspekt	619	0
NK ČR vč. složek	55 194	1 323
Jiné knihovny (rozdílem)	12 994	631
Zrušené autority věcné	2 056	59
CELKEM	875 616	42 342
Z toho NK (vč. složek)	363 277	11 787
Z toho jiné knihovny	512 339	30 555

Zdroj: autor příspěvku

Roční přírůstky od počátku kooperace, resp. vzniku databáze národních jmenných autorit, dokládá následující graf:

Přírůstky nových autorit v jednotlivých letech (celkové počty)

Autority a paměťové instituce

Knihovny, muzea, galerie, archivy, souhrnně označované termínem paměťové instituce, zažívají v posledním desetiletí nebyvalý rozmach v prezentaci a zpřístupňování svých sbírek pomocí Internetu. Je faktem, že masová digitalizace sbírek v paměťových institucích vyvolala zvýšenou poptávku po jednoznačných selekčních prvcích. Autority se tak rázem staly středem pozornosti celé řady odborníků. Je dobře, že tato pozornost našla knihovníky připravené. Mohli nabídnout velmi sofistikovaný nástroj – nezanedbatelné množství hotových autoritních záznamů v databázích národních autorit, ale – a to je mnohem cennější – mohli nabídnout i letité zkušenosti z vytváření různých typů autoritních záznamů. Mohli nabídnout již prošlapané cesty, které vedou k úspěchu, ale i zkušenosti, „kudy cesta ale opravdu nevede“ ...

V uplynulých několika málo letech participovalo ONJA na několika projektech dalších paměťových institucí v roli spoluřešitelů projektů. Průkopnickým v tomto smyslu byl projekt řešený společně s Centrem pro informační technologie v muzejnictví Moravského zemského muzea v Brně (dále jen CITEM). V rámci čtyřletého grantu byla mj. řešena i datová struktura autoritního záznamu, která by pro muzea a galerie nabídla „přidanou hodnotu“ v nadstandardních polích a podpolích autoritního záznamu, které umožní podrobnější popis entit. Více o projektu zde: <http://www.citem.cz/projekty/narodni-autority/>. Jedním z výsledků řešení projektu byla i certifikovaná metodika tvorby muzejních autorit (zpráva a výsledky projektu, včetně metodiky, jsou k vidění zde: <http://www.citem.cz/ke-stazeni/#Autority>).

Dalším projektem, řešeným společně s Národním památkovým ústavem a Národním muzeem, byl projekt soupisu tisků 16. století – „Tisky 16. století v zámeckých knihovnách České republiky“ (identifikační kód projektu: DF12P01OVV024). V rámci tohoto projektu se pracovníci ONJA podíleli na tvorbě datové struktury

(v rámci formátu MARC21) autorit jak pro personální, tak i pro korporativní autority. Dalším významným výstupem projektu byla též metodika tvorby autorit pro oblast tisků 16. století, která taktéž získala certifikaci a je k dispozici k obecnému použití (lze si ji objednat ve vydavatelském odboru NK ČR).

Taktéž v rámci projektu „INTERPI“ (projekt VaV programu Ministerstva kultury ČR NAKI), jehož hlavními řešiteli jsou NK ČR a Národní archiv ČR, spolupracovalo ONJA s řešiteli projektu.

V návaznosti na výše zmíněné je zřejmé, že vytvořením systému národních autorit všech paměťových institucí (nejen knihoven), by se podařilo výrazně racionalizovat zpracování sbírek knihoven, muzeí a galerií a dosáhlo by se i výrazné unifikace selekčních údajů v bázích paměťových institucí.

V souvislosti s rozvíjející se spoluprací knihoven, muzeí, galerií a archivů v rámci kooperace na tvorbě a využívání souborů národních autorit, je třeba ale upozornit na hrozící úskalí, které by mohlo velmi výrazně omezit, ne-li přímo paralyzovat (!) spolupráci při využívání autoritních souborů. Stávající řešení správy a údržby autoritníchází (z pohledu pracovních kapacit) v rámci organizační struktury NK ČR se ukazuje v současné době jako již nedostatečné a pohybuje se na samé hranici únosnosti. Počet vyčleněných pracovních úvazků již dnes naprosto nedostačuje. Vizí autora příspěvku je vytvoření „Národního centra autorit“, které by – byť i nadále pod „patronací“ NK ČR, ale rozhodně ve výrazně posíleném počtu pracovních úvazků – spravovalo a udržovalo soubory národních autorit pro využívání všemi paměťovými institucemi České republiky.

VIAF

Od roku 2009 se součástí postupně se rozrůstajícího virtuálního mezinárodního souboru autorit VIAF (Virtual International Authority File) staly i české personální autority. Vedle čtyř zakládajících institucí (Kongresová knihovna, Německá národní

knihovna, Francouzská národní knihovna a OCLC) se NK ČR ke spolupráci připojila jako v pořadí druhá (!) přístupující knihovna (po Švédské národní knihovně). To je velké ocenění práce NK ČR na poli budování národních autorit a nabídky na přistoupení v rané fázi projektu si NK ČR velice považuje. VIAF vzniká jako mezinárodní služba, která zdarma umožňuje přístup k velkým světovým souborům autorit, zaznamenávajících standardizované a variantní formy jmen osob. Vizí VIAF je stát se jedním ze stavebních bloků sémantického webu a umožnit v budoucnu uživateli vyhledávat jména osob prostřednictvím formy jména a v jazyce a písmu, které si zvolí [1]. V současnosti je do spolupráce zapojeno více jak 40 knihoven z celého světa (více zde: <http://viaf.org>).

Katalogizační pravidla RDA a jmenné autority

Nová katalogizační pravidla všeobecně známá pod zkratkou RDA (Resource Description and Access) postavená na konceptuálních modelech FRBR a FRAD, přinesla též změny do praxe zpracování autorit.

Od počátku května minulého roku, od kdy začala nová pravidla platit, se mění poměrně (v některých ohledech) výrazně dosavadní pracovní postupy při zpracování bibliografického, ale i autoritního záznamu.

V tvorbě autoritních záznamů pro personální jména se projevuje snaha RDA „zapiš, jak vidíš“ v tom, že se upouští od předchozí jisté formalizace např. zápisu životních dat v záhlaví jmenných autorit (mimočodem poměrně mezinárodně srozumitelnými zkratkami, jako např. pro vyjádření přibližnosti data narození či úmrtí zkratkou „ca“, nebo k vyjádření rodinných vazeb, jako je např. mladší, starší, zkratkou „jr“ či „sr“; v době, kdy je běžné vyhledávat v mezinárodních databázích, je asi zápis podle RDA pro uživatele v mezinárodním kontextu poněkud méně srozumitelný...).

Výraznější změnou v nové praxi tvorby autorit je aplikace nových polí (3XX formátu M21), která sice nesouvisí bezprostředně s novými katalogizačními pravidly, souvisí s aktualizací formátu MARC21, který v našich knihovnách používáme pro výměnu dat, ale ukázalo se jako užitečné využít přechodu na nová pravidla k zakomponování polí 3XX do praxe. Obsah polí 3XX je ve velké většině vyplňován unifikovanou podobou věcných, resp. korporativních autorit, a tudíž mohou tato pole posloužit knihovnám pro nejružnější lokální aplikace/báze regionálního charakteru. Je jen na jednotlivých knihovnách, k jakým účelům data uložená v polích 3XX autoritních záznamů báze národních autorit využijí. Z dosavadní praxe oddělení národních jmenných autorit NK ČR vyplývá, že nově akceptovaná pole (3XX) mohou posloužit i k lepší identifikaci osob/autorů, a to zejména v případech, kdy nemá tvůrce autority dostatek konkrétních a ověřených informací o autorovi k dispozici. Kromě výhody zápisu polí 3XX ve strukturované podobě a i s možným časovým rozpětím, je to ještě i možnost přebírání údajů z věcných, geografických a korporativních autorit. A právě tato kontrola údajů polí 3XX oproti autoritním formám nabízí knihovnám možnost využívat autority lokálně v širším rozsahu, než tomu bylo dosud.

Této možnosti (využít formalizovaná data v polích 3XX) se velmi kreativním způsobem chopila Městská knihovna v Ústí nad Orlicí a nabídla uživatelům svého katalogu celou řadu užitečných filtrů (více je možné spatřit zde: <http://vufind.knihovna-uo.cz/vufind/Authority/Search?lookfor=&type=AllFields>).

Uvedená pole (3XX) ale nebyla knihovnickou komunitou přijata jednohlasně pozitivně, objevily se hlasy o jejich nadbytečnosti, duplicitě apod. Bude jistě užitečné přiblížit si na několika konkrétních příkladech, o jaká pole se jedná. Podrobný výčet polí/podpolí najde čtenář na webové stránce portálu Národní autority v oddíle metodické pokyny (více zde: <http://authority.nkp.cz/jmenne-autority/metodicke-materialy/metodika-jmena-cvicne-2>).

Zde jen informativní přehled:

- 368 – další související informace o osobě nebo korporaci,
- 370 – související místo,
- 372 – oblast působení,
- 373 – organizace spojená s osobou,
- 374 – profese,
- 375 – pohlaví,
- 376 – informace o rodu, rodině,
- 377 – související jazyk.

Jak bylo již řečeno výše, pole 3XX slouží k zaznamenání identifikačních údajů (geografických, oborových, profesních, afiliačních, jazykových a dalších) spojených s osobou v unifikované (autoritní) podobě. Při jejich tvorbě sice obecně vycházíme z biografické poznámky (pole 678), kde jsou tyto údaje uvedeny formou volně tvořené věty, ale zaznamenáme zde i údaje, které je obtížné v biografické poznámce srozumitelně formulovat a které by mohly sloužit k přesnější identifikaci osoby. Na následujícím příkladu je patrné, jak uvedení vědeckého titulu v poli 368 umožnilo jednoznačněji identifikovat dva autory téhož jména i oboru působení.

(Poznámka – mohlo by se na první pohled zdát, že identifikace pomocí roku narození je dostatečná, avšak v mnoha případech se v publikacích katalogizátoři s uvedením alespoň stručných biografických informací ve zpracovávaných publikacích neseškávají, a pak identifikace autora pomocí vědeckého titulu přijde vhod.)

Příklad č. 1:

1001 \$a Prouza, Ludvík,\$c st.,\$d 1923-

368 \$d DrSc.

374 \$a matematici

1001 \$a Prouza, Ludvík,\$c ml.,\$d 1953-
368 \$d CSc.
374 \$a matematici

Obdobný je i následující příklad, avšak s využitím vyplněného pole 373, kdy lze oba autory téhož jména i příjmení odlišit pomocí identifikace s jejich „domovským“ pracovištěm.

Příklad č. 2:

1001 \$a Dvořák, Jiří,\$d 1941 březen 24.-
374 \$a ekonomové\$a vysokoškolští učitelé
373 \$a Vysoké učení technické v Brně. Podnikatelská fakulta

1001 \$a Dvořák, Jiří,\$d 1941 červen 15.-
374 \$a ekonomové\$a vysokoškolští učitelé
373 \$a Vysoká škola manažerské informatiky, ekonomiky
a práva\$s 2002

(Poznámka – z příkladu je zřejmé, že údaje v poli 373 je vhodné zaznamenat v případech, kdy propojení s konkrétní institucí/pracovištěm slouží jako rozlišující prvek u osob se stejným jménem a stejným nebo podobným zaměřením publikační činnosti.)

Metodické pokyny NK ČR doporučují vyplnit též pole 375 – Pohlaví. Nejen proto, že mohou nastat takovéto změny, jaké je možné vidět na následujícím příkladu:

Příklad č. 3:

1001 \$a Elbe, Lili,\$d 1882-1931
375 \$a muž\$s 1882\$t 1930
375 \$a žena\$s 1930\$t 1931

(Poznámka – zde došlo u autora původně mužského pohlaví k jeho změně rok před úmrtím v roce 1930.)

Pole může být ale velmi užitečné, řekněme i „druhotně“ pro správně rodově formulovanou biografickou poznámku v případech, kdy u cizojazyčných jmen není úplně jasné/poznatelné, jde-li o jméno muže či ženy.

Podrobně k polím 3XX viz Metodika zde: <http://authority.nkp.cz/jmenne-autority/metodicke-materialy/>.

Výše již zaznělo, že zařazením polí 3XX do mezinárodně nejvíce užívaného formátu M21 se chtělo vyjít vstříc potřebám Internetu/webu. V prostředí sémantického webu je víc než žádoucí mít k dispozici unifikovanou (tj. někde kontrolovanou) podobu selekčních termínů. Autoritní báze je mocným a užitečným zdrojem pro tyto účely.

Závěr

Vytvoření souborů národních autorit je úkol dlouhodobý. Je splnitelný pouze v tom případě, že se stane dílem kolektivním, kdy každý článek kooperace, byť malým, ale pravidelným příspěvkem nově vytvořených autoritních záznamů přispěje k postupnému obohacení souborů národních autorit na početně bohatý a kvalitativně spolehlivý soubor. Tento moment bych rád podtrhl. Jedině s přispěním všech, kdo mají co nabídnout, budeme moci sami sobě, ale i ostatnímu světu nabídnout odpovídající soubory národních autorit.

Literatura a informační zdroje

- [1] [LICHTENBERGOVÁ, Edita](#). Česká jména v mezinárodním souboru autorit . *Ikaros* [online]. 2009, roč. 13, č. 7. [cit. 2009-07-01]. Dostupný na World Wide Web: <http://www.ikaros.cz/node/5587>. URN-NBN:cz-ik5587. ISSN 1212-5075.

Mgr. Michal Denár: Centrální portál knihoven z pohledu veřejné knihovny

Městská knihovna Česká Třebová
michal.denar@ceska-trebova.cz

Městská knihovna Česká Třebová patří mezi jednu z menších zakládajících knihoven Centrálního portálu. Příspěvek shrne důvody, které vedly knihovnu k zapojení do projektu. Krátce se bude věnovat účasti knihovníků na vývoji technického řešení pro připojení systému Koha a připomínkování uživatelského testování rozhraní portálu. Hlavním tématem pak budou očekávání i obavy menších knihoven ve vztahu k CPK.

Úvodem

Centrální portál knihoven (dále jen CPK) je v současnosti jedním z největších kooperativních projektů českých knihoven. Jeho ambice jsou značné: shromáždit co nejvíce dostupných informací na jedno místo, kde budou v přehledné formě k dispozici širokému publiku uživatelů. A nejde jen o zpřístupnění záznamů z katalogů knihoven, ale i dalších informačních zdrojů. Zároveň má portál co nejvíce přiblížit služby knihoven k jejich uživatelům. Jinak řečeno, chceme veřejnosti ukázat knihovny a jejich služby jako snadno dostupné, a to odkudkoli.

Proč jsme se rozhodli stát zakládající knihovnou

Vývoj projektu sledovala naše knihovna od samého počátku, nicméně v prvních fázích byl tento zájem jen pasivní. Zjišťovali jsme informace o tom, jak by měl budoucí portál vypadat, ale tehdy jsme neuvažovali nad aktivní účastí. Vize byla sice načrtnuta, ale mnoho věcí bylo pro nás spíše abstraktních a časově vzdálených.

Naše vnímání projektu se změnilo v momentě, kdy bylo rozhodnuto, že vývoj portálu bude nadále probíhat přímo na

základě požadavků knihoven a za jejich aktivní účasti. To byl pro nás důležitý zlom a impulz. Současně jsme vnímali, že je velmi důležité, aby byl zastoupen při vývoji dostatečně i segment menších veřejných knihoven. Přestože takových knihoven jsou u nás stovky, nebylo dosud příliš obvyklé, že se jejich zástupci aktivně účastní tak velkých projektů. Druhým zlomovým momentem, který dal naší účasti další smysl, byl přechod naší knihovny na otevřený knihovnický systém Koha. V této souvislosti nám připadalo rozumné přispět k tomu, aby tento nově se prosazující systém byl do vývoje zapojený a včas připravený s portálem spolupracovat. V roce 2015 jsme na implementaci protokolu NCIP pro systém Koha získali grant z projektů VISK. Díky tomu je knihovnám s tímto systémem k dispozici řešení připojení zdarma. Bude-li se chtít připojit, zaplatí pouze práci spojenou s instalací a nastavením NCIP serveru, pokud to nezvládne vlastními prostředky.

Pro nás jako tým to znamenalo výzvu, ale zároveň možnost si vyzkoušet práci na rozsahem větším a komplexním projektu. Tato aktivita byla zaznamenána v komunitách eXtensibleCatalog i Koha. Získané zkušenosti nyní využíváme i v dalších projektech. A nejde přitom o programování, ale spíše o vedení a koordinaci projektů.

Malá knihovna v nových rolích

Jsme typická veřejná knihovna v sídle s populací přibližně 15 000 obyvatel, fondem kolem 100 000 svazků a 2000 uživatelů (cca 15 % populace). Jsme zvyklí řešit záležitosti, které jsou spojené s každodenním provozem. Neměli jsme žádné zkušenosti s účastí na budování služby na národní úrovni. Také vnímání potřeb uživatelů odráží naše bezprostřední zkušenost z prostředí naší knihovny, případně knihoven v našem nejbližším okolí. Proto účast na jednáních se zástupci různých typů knihoven byla velmi důležitou zkušeností. Při nich jsme si uvědomili, jak rozdílní jsou uživatelé jednotlivých typů knihoven. Z tohoto rozdílu vyplývají i jejich odlišné požadavky a očekávání na rozsah poskytovaných služeb

a způsob jejich vykonávání. Pokud má být řešení opravdu použitelné pro široké spektrum uživatelů, musí být navrženo s ohledem na tyto rozdílné potřeby. Shoda při jednáních se hledala někdy snadno, jindy se debatovalo dlouho a vášnivě. Výsledné řešení je tedy názorovým kompromisem.

Velmi velkou roli hrály také výsledky rozhovorů se vzorky budoucích uživatelů, kteří se zapojili do testování. Naše knihovna uspořádala jedno ze sezení a bylo velmi přínosné poslouchat jejich názory na to, jak si představují služby knihoven a rozhraní, které jim je zpřístupní. Poměrně často zazníval názor, že stávající knihovní katalogy jsou pro ně matoucí, a díky tomu někdy nenalézají to, co hledají.

Portál přeje připraveným

Aby se knihovny mohly zapojit do CPK, musí být v první řadě na spolupráci připraveny. To znamená, že musí mít zpřístupněn v portálu svůj fond, služby a uživatelé knihovny se mohou do portálu přihlašovat stávajícími údaji. V praxi to znamená, že knihovní systém musí umět předávat CPK všechny potřebné údaje o fondu i čtenářích. O tuto část se postará dodavatel knihovního systému nebo jeho správce. Ve většině případů to není triviální operace, vedení knihovny by si tedy mělo uvědomit, že zapojení není možné realizovat ze dne na den.

Pro realizaci přihlašování je nutné získat tzv. eduID. Jedná se o administrativně i technicky poměrně náročný a zdlouhavý proces, naštěstí pro knihovny, které si na to samy netroufají, je připravena pomoc pracovníků Moravské zemské knihovny. Ti jsou připraveni se zprostředkováním jeho zajištění pomoci.

Během zapojování zakládajících knihoven se objevil problém s různorodostí v datech a často i v provádění některých služeb, případně v používané terminologii. Je pravděpodobné, že toto se bude opakovat i v další vlně, proto každá z knihoven musí úspěšně projít nejprve testovacím obdobím. V tomto období je nezbytné

vyčlenit pracovníka, který bude komunikovat se zástupci portálu a správcem systému s cílem celý proces koordinovat a co nejrychleji odstraňovat případné nedokonalosti. Během testování se prakticky ověřuje funkčnost propojení a dostupnost všech služeb, které knihovna nabízí, proto je neocenitelnou pomocí knihovník, který tyto služby a návazné procesy dobře zná. Platí, že čím schopnější pracovník se toho úkolu ujme, tím rychleji se podaří knihovnu úspěšně zapojit. Výrazně mohou nováčkům pomoci, sdílením svých zkušeností, pracovníci zakládajících knihoven. Je také pravděpodobné, že za nějaký čas vzniknou dokumenty popisující podrobněji celý proces zapojení přímo pro konkrétní knihovní systémy.

Pod společnou vlajkou

CPK je první krok ke společné identitě knihoven. O té se v posledních letech hovoří a na odborných fórech bylo prezentováno několik příkladů, jak jednotný brand funguje v zahraničí. Reakce ze strany odborné veřejnosti byly kladné i negativní, nedošlo však zatím k plošné debatě o tomto tématu a tím pádem ani k rozhodnutí, které by dalo vývoji jasný směr. Chceme tedy navenek působit jako jednotná síť? Jsme potom ochotni sjednotit i rozsah a formu služeb? Jsme ochotni využívat jednotné logo nebo dokonce vizuální styl? To jsou jen některé z otázek, které nás v této souvislosti mohou napadnout. Měli bychom o nich intenzivně začít hovořit a hlavně hledat na ně odpovědi.

Ale můžeme jít i dále, nad rámec společné identity. Padají i návrhy převzetí zahraničních modelů a vytvořit společnou databázi čtenářů, která by umožnila a usnadnila sdílení identit jednotlivých uživatelů a případně i jednotného identifikačního dokladu, který by bylo možné akceptovat ve všech zapojených knihovnách.

Je projekt CPK lákavý pro segment veřejných knihoven?

Menší knihovny mají někdy pocit, že nemohou být rovnocenné svým větším sestrám. Do jisté míry to platí. Mají menší rozpočty, často si nemohou dovolit zaměstnat ty nejlepší odborníky nebo nakoupit tu nejmodernější techniku. Osobně však za silnou stránku nevelkých knihoven považují flexibilitu a schopnost individuálního přístupu. Jejich týmy umí často pracovat s malým objemem zdrojů, ale odevzdat kvalitní výsledek. Změny v procesech a službách se zavádějí v prostředí malých týmů snadněji a rychleji. Jinak řečeno: ve skutečnosti i malá knihovna může poskytovat kvalitní a „moderní“ služby, a pokud má ve svých řadách inovátory, může trendy dokonce sama vytvářet.

Jak do toho zapadá myšlenka Centrálního portálu? Může veřejným knihovnám otevřít cestu ke kvalitnímu rozhraní katalogu, který je výrazně lépe sladěný s potřebami a očekáváním jeho uživatelů než jejich stávající katalogy. Pokud bude portál dobře vidět, měl by přitáhnout pozornost i lidí, kteří se knihovnám vyhýbají. Často proto, že je mají pořád ve svých představách zavedené jako přehnaně tichá a zašedlá místa, kde se dají půjčit ohmatané knihy. Nevědí, že knihovny jsou jiné než před 5 či 10 lety. Svoji městskou knihovnu může díky portálu znovu objevit i student či zaměstnanec dojíždějící do zaměstnání do jiného města. Oba totiž mohou v rozhraní portálu vidět své výpůjčky ve všech knihovnách, které navštěvují.

Z pohledu knihoven, které si často nemohou dovolit nákup předplatných elektronických informačních zdrojů, může být vnímáno jako alespoň částečný posun to, že v rozhraní CPK bude možno zjistit část informací. Dost možná nebude možné získat plný text, ale uživatel se dozví informaci o tom, kde je k dispozici daný článek v tištěné formě nebo kde je možné objednat jeho kopii.

První krok a pak další

V říjnu 2016 se portál poprvé představí široké veřejnosti. V ten čas začneme sbírat první zpětnou vazbu od skutečných uživatelů, pro které byl vytvořen. České knihovny udělaly krok směrem ke svým uživatelům. Cesta vede po nepříliš zmapované krajině, kde se teprve musí naučit orientovat. Hodnotit úspěch projektu bude možné až po roce či dvou jeho fungování. Po tu dobu se musíme ptát cílové skupiny, jak je spokojena. Poznatky pak analyzovat a navrhnout úpravy. Velmi důležité budou také reakce již zapojených knihoven, které budou motivovat další jen v případě, že budou kladné. Celkový počet zapojených subjektů zajisté ovlivní také míra nutných nákladů na technické zajištění připojení. Čím levněji to půjde, tím menší překážku to bude představovat. Pokud mluvíme o skutečném Centrálním portálu českých knihoven, musí tam uživatelé najít v rozumném čase od spuštění všechny krajské a alespoň převážnou část městských knihoven. V tom spočívá skutečná výzva, která přinese další logické otázky ve vztahu k fungování českých knihoven jako jednoho celku. O smyslu a potřebnosti společné značky, případně i standardizaci rozsahu nabízených služeb. Jen jednoznačné a plošně akceptované odpovědi pomohou načrtnout budoucnost kooperativních projektů.

PhDr. Iva Horová, Filip Šír, DiS.: Zvukové dokumenty pro všechny. Zn. Za málo peněz

Národní technická knihovna

Národní muzeum

Úvod

Zvukové dokumenty jsou kolem nás již více než 120 let. Ano, je tomu tak nejen v archivech, ale i v knihovnách, kde je řadíme do kategorie speciální typy dokumentů. Co ale v dnešní době může místní či městská knihovna udělat nejen pro zpřístupnění, ale také pro ochranu této součásti našeho zvukového kulturního dědictví? Je pro nás důležité mít nástroj, kterým umožníme všem uživatelům hledat a nalézat informace o našich zvukových nahrávkách? Který nám pomůže plnit i další důležité funkce, např. vzdělávací, výzkumné, apod.? Jakým způsobem se i vy můžete zapojit, aniž byste měli ve svém fondu zvukové dokumenty?. Pojdme společně s Virtuální národní fonotékou přispívat k šíření znalostí o této problematice a to i bez velkých projektů a významných financí.

Kulturní dědictví

Zvukové záznamy České republiky představují v našem případě nezmapovanou část kulturního dědictví, která čeká na společenskou objednávku, která by vedla k jeho uchopení a ke komplexnímu řešení ochrany a zpřístupňování. Na konferenci INFORUM 2016 jsme výchozí situaci popsali následovně.

Úvodem je třeba znovu připomenout, že Česká republika nemá instituci, která by komplexně a na národní úrovni pečovala o zvukové dokumenty, včetně jejich archivace. Zatímco ve světě je typ národní fonotéky, archivu apod. obvyklý, u nás se tuto ideu nepodařilo prosadit ani našim předchůdcům, ani současným

generacím. A že pokusů bylo již několik, jak popisujeme jinde (Novotná, 2015). Tento fakt se neblaze promítá do celé řady aspektů. Vede mj. také k tomu, že se o tyto dokumenty nestaráme tak, abychom byli schopni garantovat jejich zpřístupnění a zejména uchování pro budoucí generace. Hroživou skutečností při tom je, že řada z nich podléhá neodvratné fyzické degradaci a dostává se na hranici své životnosti (Horová, 2016).

V našem knihovním světě je třeba věnovat pozornost i jiným druhům dokumentů než klasickým tištěným: v našem případě jde o speciální dokumenty. Jakmile tyto dokumenty začneme skutečně brát stejně vážně, následující citace konečně přestane platit.

Druhým faktem je to, že zvukové dokumenty, jakožto obvykle menší součást heterogenních fondů knihoven, archivů či muzeí, dosud nebyly a nejsou prioritou: stojí až na pomyslné druhé koleji, totiž za rozpadajícím se kyselým papírem, starými tisky apod. Dokonce je nutno konstatovat, že „zvukové“ fondy dosud ještě nemáme ani spolehlivě zmapované a zpracované, a tedy je nelze ani zpřístupnit, jak ukážeme dále. Tuto situaci podle nás ovlivňuje i fakt, že tyto procesy – katalogizace, digitalizace, zpřístupnění – jsou v případě zvukových dokumentů poněkud náročnější než u textových nebo i obrazových. Jednak proto, že kurátor zvukové sbírky potřebuje mít, kromě obvyklých dovedností, také solidní znalosti z oblasti hudební (v případě mluveného slova historie, literatury, divadla apod.), že k základnímu popisu potřebuje v řadě případů dokument také přehrát – tj. potřebuje příslušná technická zařízení a schopnost s nimi adekvátně zacházet. A to v případě zejména starších typů nosičů není jednoduché: původní technika odchází, nová se nevyrobí, odborníci stárnou a své know-how nemají příležitost předávat. Také vlastní digitalizace vyžaduje zvláštní postupy, které u nás zatím příliš nezdolávají a metodiky v ČR zatím chybí (Horová, 2016).

Nástroj

Řešení celé problematiky zvukových dokumentů se neobejde bez jejich prvotního vstupního zmapování, na jehož základě lze teprve dělat další nezbytné kroky. V tomto úkolu nám pomůže vytváření nástroje pro centrální sběr dat ze všech knihoven a dalších institucí. Tímto nástrojem je pro nás portál Virtuální národní fonotéka. Portál, který dává či by měl dávat odpověď na tyto otázky: existuje dokument, kde se nachází a v jaké podobě.

Vybudovat národní zvukovou instituci na zelené louce však není snadné a to nejen z finančních důvodů³¹. S nápadem, jak řešit alespoň nejpodstatnější problémy – respektive vybudovat podmínky pro jejich řešení – přišel projekt Virtuální národní fonotéka (<http://www.narodnifonoteka.cz>) (dále VNF). Tento portál vymyslelo, stvořilo a do provozu uvedlo několik nadšenců v Moravské zemské knihovně v Brně. Za tři roky své existence se stal vyhledávaným informačním zdrojem a platformou pro spolupráci mnoha různých typů institucí a odborníků (Horová, 2016).

Tento portál pro zvukové dokumenty ČR je zajímavým a unikátním řešením. Jak již bylo zmíněno, plní funkci specializovaného souborného katalogu, který však jde napříč nejrůznějšími typy institucí včetně soukromých subjektů – tedy napříč různými typy sbíraných záznamů (nejen bibliografických metadat) – a přináší vedle těchto informací také další přidané hodnoty. Při prezentaci v zahraničí byla VNF shledána jako ojedinělá záležitost, která nemá obdoby.

Nic podobného se jinde ve světě nepodařilo vytvořit, ačkoliv takové pokusy byly činěny. Tzn. že neexistuje podobné virtuální „místo“, kde je možné získávat informace současně z různých paměťových

---

³¹ Legislativa, organizace, logistika, archivace, prostory...

institucí, ze soukromé sféry nebo z veřejnoprávních institucí, informace o diskografických datech, o vlastních sbírek, ale především také využívat přímého propojení s digitálními knihovnami. Mnohde ve světě³² mají naprosto stejné problémy: špatná komunikace a spolupráce mezi rozdílnými institucemi, neexistence centrální evidence sbírek a nemožnost se na ní shodnout, nejednotnost ve zpracovávání a v náhledu na něj apod. Proto VNF představuje velký krok kupředu a je naší velkou předností to, že jsme jejím prostřednictvím schopni prezentovat celistvost, mezi-oborovost, jaké nemohou nikdy dosáhnout projekty zaměřené např. pouze na knihovny (Horová, 2016).

Knowledge base

Neméně důležitou částí celé problematiky je také její adekvátní uchopení, resp. vytvoření pevné základny, ve které se budou setkávat vědomosti, znalosti, zkušenosti – tj. lidé, metody, kontakty a instituce. V roce 2015 se vedení Moravské zemské knihovny rozhodlo, že tato knihovna bude aspirovat na funkci národního metodika a koordinátora v oblasti péče o zvukové dokumenty. S podporou spřízněných institucí se obrátila s žádostí o pověření na Ministerstvo kultury ČR a dosáhla začlenění této role do svých povinností.

Nově ve svém statutu (Rozhodnutí ministra kultury, 2015) je oficiálně pověřena průběžným provozem a rozvojem portálu VNF, ale má zároveň plnit funkci metodického a koordinačního centra pro celou oblast zvuku pro ČR. Co to ale znamená pro samotné knihovny? Hlavní roli by měla MZK hrát především v těchto bodech:

- *podněcovat koordinované a kvalifikované zpracování dosud nezpracovaných sbírek,*

---

³² Např. Slovensko, Maďarsko.

- *vypracovávat potřebné metodické materiály (např. převzetí a lokalizace technických standardů IASA),*
- *aktivně napomáhat v oblasti digitalizace starých nahrávek z fondů knihoven a jejich zpřístupnění na Internetu (Horová, 2016).*

Poradním orgánem pro MZK v plnění nové role se měla stát Pracovní skupina pro ochranu, digitalizaci a zpřístupňování zvukových dokumentů, která byla založena na podzim 2014. Sešli se v ní zástupci všech významných zvukových pracovišť a sbírek v ČR a zároveň zástupci různých souvisejících profesí. Byla vytvořena ideální základna lidí, kteří se buď již dříve angažovali v pokusech o vytvoření národní zvukové fonotéky (90. léta 20. století), anebo se o ni začali nově zajímat. Bylo reálné očekávat, že po nezdaru na konci minulého století, za současných mnohem příznivějších technologických a dalších podmínek, tato skupina významně přispěje k pozitivnímu posunu problému. PS iniciovala vznik základního pozičního dokumentu, návrh koncepce, kterou na jaře 2015 vypracovalo užší jádro PS.

Existence platformy pro pravidelné osobní setkávání je v problematice zvukových dokumentů velmi důležitá. Ukazuje se stále více, že komunikace mezi různými typy institucí vůbec není obvyklá a že je nanejvýše nutná. Účastníci jsou na nich pravidelně informováni o aktuálním dění. Mohou zde sdílet své zkušenosti z reálného fungování a diskutovat s přítomnými odborníky. Je zde možnost konfrontace odlišných náhledů, což je jedním z cílů setkávání: podnítit debatu mezi různými typy institucí (archivy, knihovny, muzea, veřejnoprávní subjekty, soukromí sběratelé a další), spravujícími sbírky zvukových dokumentů, avšak s rozdílnými předpisy, metodami i cíli. Bez akční komunikace a snahy o nalezení společné řeči si lze spolupráci institucí, zastřešenou společným zájmem o ochranu a uchování národního zvukového dědictví, jen těžko představit.

Dosud nejvýznamnějším výsledkem užšího týmu Pracovní skupiny je vypracování návrhu Koncepce pro ochranu a zpřístupňování zvukových dokumentů v ČR. Dokument popisuje všechny základní okruhy souvisejících problémů a naznačuje směr jejich řešení. Je volně dostupný³³ na webu VNF a čeká na další rozpracování a implementaci. Otázkou stále zůstává, kdo se tohoto úkolu ujme (Horová, 2016).

Značka

Značka je jméno, název, znak, výtoarný projev nebo kombinace předchozích proků. Jejím smyslem je odlišení zboží nebo služeb jednoho prodejce nebo skupiny prodejců od zboží nebo služeb konkurenčních prodejců (American Marketing Association, 2016).

VNF už není jen název portálu – pomalu, ale jistě se stala značkou, symbolem, ikonou či produktem, který de facto zastřešuje, resp. pojmově nahrazuje celou oblast problematiky, spojenou se zvukovými dokumenty v ČR. Po prvotních nedorozuměních – kdy nebyla správně chápána její role (metadatový agregátor) a byly od ní očekávány i další úkoly, je nyní snad již zcela zřejmé, čím je. A že představuje základní pilíř, výchozí krok na dlouhé cestě, po které je třeba co nejdříve vykročit, pokud se nám má podařit bezpečně ochránit – tj. zdigitalizovat – kvalitní část obsahu našeho zvukového dědictví pro budoucí generace.

Podářilo se nám vytvořit něco, co můžeme uchopit jako platformu, která do určité míry nahrazuje to, co by se mělo setkávat v Národním zvukovém archivu: Informace o dokumentech, lidé a instituce, vize a cíle. Je potřeba značku budovat, podporovat, rozvíjet, chránit její dobré jméno a v neposlední řadě ji propagovat.

V našem případě jsme přistoupili k této strategii propagace na sociálních sítích – Facebook (narodnifonoteka) pro české prostředí,

---

³³ <http://goo.gl/sH5D50>

Twitter (@NarodniFonoteka) v anglickém jazyce pro zahraničí, Instagram (virtualni_narodni_fonoteka) na propagaci zajímavých momentů.

„Vaše značka je to, co o vás říkají ostatní lidé, když zrovna nejste v místnosti.“

– Jeff Bezos

Závěr

Co pro záchranu zvukového kulturního dědictví můžete udělat vy:

- sledovat semináře, konference, e-konference, PS, dotační programy,
- zajistit kvalifikovanou evidenci,
- zajímat se o dění,
- znát standardy a dodržovat je,
- plánovat v souvislostech,
- starat o to, co a kde dělají druzí,
- KOMUNIKOVAT s námi i mezi sebou,
- ozvat se nám,
- předat nám metadata, která už máte,
- zpracovat, co není,
- VISKY,
- tlačít na své zřizovatele.

NENECHÁVEJME zvukové nosiče až na čtvrté koleji.

NEBOJME SE jít do digitalizace vlastními silami nebo ve spolupráci s jinou institucí.

NEDĚLÁME to jen pro sebe, ale pro budoucí generace.

NERÍKEJME, že něco nejde, jde to, je jen třeba zjistit jak.

NEVÍME SI RADY? Zeptejme se – všude jinde to tak funguje.

NAUČME SE sdílet své informace, databáze, poznatky.
NAUČME SE SKUTEČNĚ SPOLUPRACOVAT!!!³⁴

Literatura a informační zdroje

- GÖSSEL, Gabriel, Iva HOROVÁ, Michal INDRÁK, Filip ŠÍR, Michal ŠKOPIK a Petr ŽABIČKA. *Návrh Koncepce pro ochranu a zpřístupňování zvukových dokumentů v ČR* [online]. 2015. Dostupné z: <http://goo.gl/sH5D50>
- HOROVÁ, Iva, Helena NOVOTNÁ a Filip ŠÍR. *Za málo peněz hodně muziky aneb co se děje v oblasti zvukových dokumentů u nás i v zahraničí*. In: INFORUM 2016: 22. ročník konference o profesionálních informačních zdrojích, Praha 24.–25. května 2016 [online]. Praha: Albertina icome Praha, 2016. Dostupné z: <http://www.inforum.cz/pdf/2016/sir-filip.pdf>. ISSN 1801–2213.
- NOVOTNÁ, Helena. *Metodika průzkumu fondů paměťových institucí se zaměřením na zvukové dokumenty pro databázi Virtuální národní fonotéky* [online]. Brno. 2015. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/399234/ff_b/. Bakalářská práce obhájená na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity.
- Rozhodnutí ministra kultury č. 3/2015: ze dne 15. června 2015* [online]. Praha: Ministerstvo kultury ČR. 2015. Dostupné z: <http://www.mzk.cz/sites/mzk.cz/files/souboryMZK/pdf/doc/20150625185154.pdf>
- ŠÍR, Filip a Kateřina VOJÍŘOVÁ. Projekt Digitalizace dlouhohrajících desek v Městské knihovně v Praze. *Čtenář: měsíčník pro knihovny*, 2014, 66(2), s. 54–58. ISSN 0011-2321.

---

³⁴ *American Marketing Association* [online]. Chicago: American Marketing Association, 2016. Dostupné z: <https://www.ama.org/>

PhDr. Ila Šedo: Oborová brána ART v novém

Západočeské muzeum v Plzni, knihovna

Trochu historie

Když se knihovníci počátkem nového století rozhlíželi po světě a v něm po knihovnických novinkách, narazili na několik projektů – informačních bran, portálů – nabízejících přístup do katalogů a jiných informačních zdrojů skupiny či konsorcia knihoven. Tým pracovníků Národní knihovny a Univerzity Karlovy pod vedením PhDr. Bohdany Stoklasové připravil tedy projekt Jednotné informační brány (<http://www.jib.cz>), která měla umožnit uživatelům komfortní přístup k heterogenním informačním zdrojům. Již na konferenci Knihovny současnosti 2001 jej v několika prezentacích představili.

Na úspěšný projekt Jednotné informační brány, spuštěný v únoru roku 2002³⁵, navázal nový projekt s názvem *Koordinovaná tvorba oborových informačních bran pro oblast výzkumu: koordinace, hudba, knihovnictví a informatika*. Projekt řešila Národní knihovna ve spolupráci s Ústavem informačních studií a knihovnictví. Jak později uvedla B. Stoklasová, hlavní řešitelka obou projektů, v závěrečné publikaci „... jsme shrnuli výsledky do podoby monografie, která kromě toho, že přehledně mapuje výsledky našeho společného pětiletého snažení, může, jak věříme, sloužit jako návod dalším zájemcům o tvorbu oborových bran pro dosud nepokryté obory.“³⁶

Tato výzva skutečně velmi rychle našla své adresáty, a tak díky iniciativě Květy Hartmanové, tehdy knihovnici

---

³⁵ V témže roce získal projekt na konferenci Inforum 2002 ocenění.

³⁶ *Oborové brány / kolektiv autorů pod vedením B. Stoklasové* – 1. vyd. – Praha: Národní knihovny, 2008 – ISBN 978-80-7050-555-7 (brož.).

Uměleckoprůmyslového muzea, se podařilo dát dohromady čtyři knihovny (Vedle UPM to byly Národní galerie, Moravská galerie a Vysoká škola uměleckoprůmyslová) a společně vytvořily *Virtuální uměleckou knihovnu*. Úspěch projektu a jeho kladné přijetí veřejností vyvolaly zájem dalších institucí, a tak se zanedlouho zrodil nový projekt *Oborová brána ART – umění a architektura*.

The screenshot shows the homepage of the 'Umění a architektura' (ART) website. At the top, there is a header with the logo 'Umění a architektura' and a search bar. Below the header is a navigation menu with tabs for 'ÚVOD', 'VYHLEDÁVAČ', 'VUK', 'NENAŠLI JSTE?', 'AKCE', 'NOVINKY', 'O PROJEKTU', and 'NÁPOVĚDA'. The main content area is titled 'Oborová brána Umění a architektura (ART)'. It features a search bar, a list of sources, and a gallery of artworks. A sidebar on the right lists 'PLÁNOVANÉ AKCE' with dates and locations.

Obr. 1 Homepage první varianty Brány ART. Zdroj: autor příspěvku

To již jsou účastny vedle dříve zmíněných další knihovny: Muzea umění v Olomouci, Galerie výtvarného umění v Ostravě, Národního technického muzea, Akademie výtvarných umění v Praze a později i Západočeského muzea v Plzni. Spojujícím článkem těchto knihoven je obsahová příbuznost jejich fondů, týkající se dějin architektury, malířství, kresby, grafiky a užité grafiky, sochařství, uměleckého řemesla, uměleckého průmyslu,

designu, fotografie, teorie a kritiky umění, památkové péče, archeologie, genealogie, restaurátorství apod. Tak vznikl unikátní projekt na základě spolupráce devíti knihoven, navíc z různých oblastí zřizovatelů (muzea, galerie, vysoké školy). Předchozí dosud realizované brány, jak Musica, tak i Knihovnictví a informační věda jsou totiž zřizovány jednou institucí. Od počátku bylo zřejmé, že tak náročný projekt je možné řešit pouze prostřednictvím grantových projektů realizovaných díky programům VISK. Když byl tedy zahájen 6. prosince roku 2007 zkušební provoz Oborové brány ART, byl to úspěch nejen toho primárního projektu JIB a jeho výzvy, ale především ohromného nasazení knihovnic a knihovníků ze jmenovaných institucí, kteří neměli za sebou zdaleka takovou podporu svých zřizovatelů, jakou mohla poskytnout Národní knihovna. Proto se domnívám, že vedle úspěšné realizace Oborové brány ART, je uskutečněná spolupráce skrze rozdílná prostředí tím nejcennějším, co projekt může knihovnické veřejnosti poskytnout.

Změna

Všichni dobře víte, jak velmi rychle zastarávají technické prostředky, které máme k dispozici. Z toho vyplývá, že pokud se chceme udržet na předních místech pokroku, je nutné hledat stále nová řešení. To bylo i příčinou nové koncepce naší oborové brány ART, ke které jsme se po dlouhé době hledání odhodlali. Základním nedostatkem byl způsob vyhledávání v našem souborném katalogu. To probíhalo postupně po jednotlivých zdrojích, a tak musel uživatel čekat na prohledání všech zdrojů. Teprve potom se mu zobrazily relevantní informace dle výsledků vyhledání v jednotlivých zdrojích. V novém prostředí je vyhledávání jednodušší. Jelikož vyhledávač pracuje s OAI-PHM, má v podstatě aktuální informace stále k dispozici, a tak zobrazí vyhledané informace téměř okamžitě. Nebudu zabíhat do technických detailů, abych nebral vítr z plachet svému kolegovi, který se hned po mně ujme slova. Co je však na našem souborném katalogu cenné a čím se

skutečně odlišujeme od souborného katalogu Caslin i CPK, je zpracování základních popisů. Samozřejmě základní normu, jíž jsou pro nás prozatím pravidla AACR2 a formát MARC21, držíme stále s ostatními knihovnami. Jak však již bylo výše řečeno (pardon napsáno), jsme knihovnami s většinovým zaměřením knižního fondu na umění. A tak, vycházejíce z požadavků našich čtenářů, snažíme se zpracovávat všechny informace v tomto oborovém spektru tak, aby pro uživatele byly vždy dostupné. To je především v oblasti údajů o odpovědnosti, kde je nutné vzít do úvahy opravdu všechny, kteří se na finální verzi knihy podíleli. Samozřejmě se to týká především bibliofilských, vzácných a výpravných tisků, k jejichž přípravě byli pozváni ti nejlepší umělci. A pak není důležité, zda Cyril Bouda navrhoval jen obálku a iniciály (Sborník Žižkův), nebo vytvořil celou obrazovou přílohu 15 obrazů (Chodské pohádky). Podobně je důležitý typograf, tvůrce písma, knižní grafik atd. Kdo by si troufl někoho z nich vyloučit pro nedůležitost a kdo by si troufl někoho z nich neuvést pro nevýznamnost? Vždyť v uměleckém vývoji všech zúčastněných umělců je každá kniha malým schůdkem, jímž zdolává svoji uměleckou dráhu, a my nemáme právo mu z toho schodiště udělat polámaný žebřík jen proto, že údaje neuvedeme.

Pro ilustraci uvádím 3 příklady. Jsou skutečně vybrané náhodně tak, jak mi při kontrole přišly pod ruku.

Záznam o knize *Smrt Pavla I.* vypadá v Caslinu takto:

MEREŽKOVSKIJ, Dmitrij Sergejevič. *Smrt Pavla I. : drama o pěti dějstvích* / D. S. Merežkovskij ; se svolením autora přeložil St. Minařík - Na Smíchově : B. Minaříková, 1910. - 139 s.

V našem katalogu pak takto:

MEREŽKOVSKIJ, Dmitrij Sergejevič (1865–1941). *Smrt Pavla I. : drama o pěti dějstvích* / D. S. Merežkovskij ; [se svolením autora přeložil St. Minařík ; vyzdobil Vratislav Hugo Brunner] - Na

Smíchově : B. Mínaříková, 1910 (Praha : Ant. Ries) – 139, [3] s. : il. ; 17 x 12 cm (brož.) – (Knihovna slovanských autorů ; sv. 9.)

Další záznam knihy Svatopluku Klírovi k 50. narozeninám je v Caslinu prezentován takto:

Svatopluku Klírovi k padesátým narozeninám: [sborník]. V Praze: Božena Klírová se synem Přemyslem, 1946. 68 s.

V našem katalogu pak následovně:

Svatopluku Klírovi k padesátým narozeninám : v Praze dne 26. září 1946 / [v typografické úpravě Karla Dyrynka ; vyzdobeno lepty Emila Filly a Jana Konůpka, a deseti kresbami různých autorů] – V Praze : B. Klírová se synem Přemyslem, 1946 (Státní tiskárna) – 68, [4] s. : il. ; 25 x 17 cm (brož.)

A do třetice kniha *Mé mládí z Caslinu:*

FRANTA ŠUMAVSKÝ, Josef. *Mé mládí: paměti.* Klatovy: Ot. Čermák, 1940. 49 s.

A z našich katalogů:

FRANTA ŠUMAVSKÝ, Josef (1796–1857). *Mé mládí : paměti* / Jos. Franta Šumavský ; [obálku (rodný domek Jos. Franty v Polence), frontispis a 4 kresby v textu kreslil V. Lehner ; knižní značka Sv. Havrlíka ; autorem portrétu Jos. Franty na s. 53 jest Jos. Vilímek ; biografická data autora napsal Bp.] – V Klatovech : knihtiskárna Ot. Čermáka, 1940 – 49, [7] s. : il. ; 20 x 13 cm – (Vlastivědná knihnice Klatovska ; 5. řada, 2. sv. (22. sv.))

Z uvedeného je tedy jasné patrné, o co nám v našich záznamech jde, že chceme poskytnout našim uživatelům kompletní informace o díle. A musím upozornit, že chápu problémy Caslinu a nepovažuji jeho koncepci za špatnou nebo jinak nedostatečnou. Je prostě jen jiný, poskytuje základní informace o hledaném titulu, a je to tak jistě

dobře. Ale také není možné říci, jak napsal jeden nejmenovaný pracovník MZK, že jsme jen náhrada za Caslin. My jsme prostě jiní.

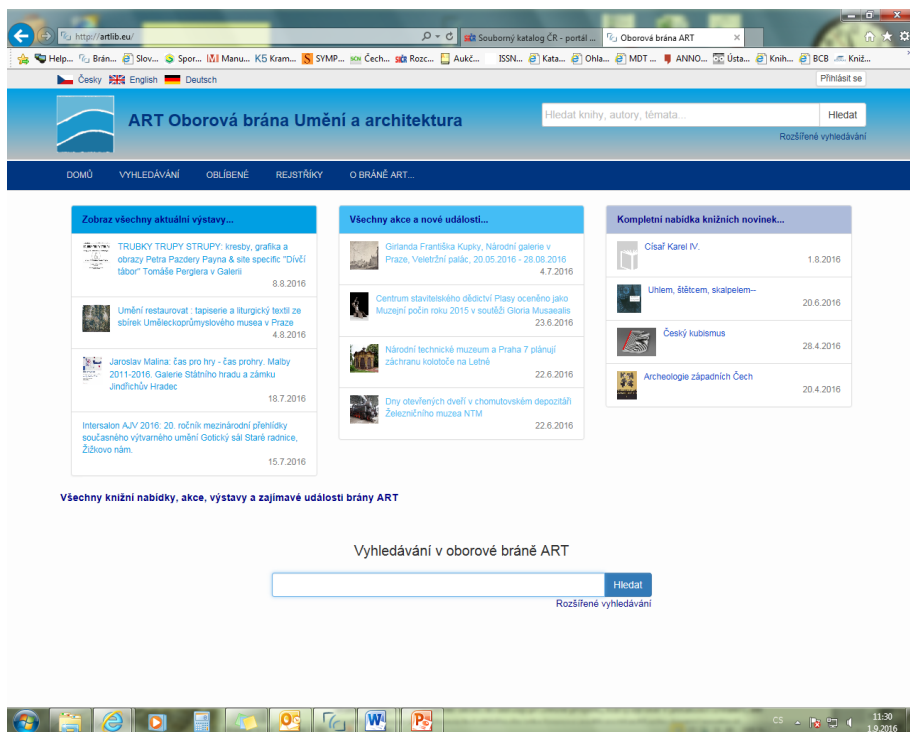
Rozšířená nabídka

Ale to je stále jen o našem základním souborném katalogu. V průběhu let jsme došli k poznatku, že prostor, který nám Brána poskytuje, málo využíváme. A tak jsme do ní založili nové složky Knižní noviny, Knižní akce, Výstavy a Události. Snažili jsme se informovat naše čtenáře o tom, co se v našich institucích děje. Pomocí běžného editoru jsme mohli do těchto složek umisťovat informace o nových publikacích, které naše instituce vydávaly. Jistě víte, že muzea a galerie většinou nemají prostředky na nákladnou reklamu, o jejich tisky se Kosmas nepřetahuje, a přesto jde často o velmi zajímavé, odborné i výpravné knihy, které si jistě pozornost čtenářů zaslouží. Také výstavy, zvláště v regionálních institucích, mohou často unikat pozornosti umění milovného publika. Vždyť nejedno muzeum či galerie uspořádalo průkopnickou, záslužnou výstavu. A že jsme připojili informace o akcích a událostech, již bylo samozřejmostí. Tak vznikl velký informační prostor, který však nebyl spojen s žádným vyhledávačem (krom samozřejmě běžných webovských vyhledávačů).

Teprve při modernizaci našeho webu nám byla nabídnuta možnost propojit tento informační prostor s naším souborným katalogem a poskytnout tak uživateli skutečně komplexní heterogenní informace. Při zadání termínu do kolonky vyhledávače (např. jméno umělce) se zobrazí nejen publikace o umělci, ale zároveň i informace o výstavách, přednáškách a dalších různých akcích. To je něco, co prozatím žádné brány nedokáží. Je jistou výhodou naše specializace, zahrnující umělecké oblasti a architekturu. Tedy prostředí bohaté na osobnosti, události a další zajímavosti přitažlivé nejen pro odborníky, ale i pro řadu laiků, obdivovatelů či sběratelů. Opět jako již výše odkazují na

pokračování přednášky kolegy ing. Petra Štefana, který vysvětlil technické záležitosti.

Obr. 2 Homepage Brány ART, poslední verze. Zdroj: archiv autora

Závěr

Pokud ale mohu upozornit na jednu okolnost, která je podle mne cenná, pak to nebude ani unikátní technické řešení, ani bohaté informační prostředí brány a ani obohacené výsledky vyhledávání. Osobně považuji za unikátní spolupráci několika knihoven z různých prostředí (muzejní, školské, akademické), které již téměř deset let udržují při životě projekt, který byl sice v počátcích

chválen, ale později i zatracován, dokonce byl ohlašován jeho konec a nedávno téměř celou komisí grantové skupiny VISK8B dehonestován. A přesto projekt žije, a dokonce se přihlásily další knihovny, které mají zájem o spolupráci. Takže budeme v letošním roce obnovovat základní smlouvu. Ještě malou připomínku – knihovnice a knihovníci, pracující na projektu nemají za sebou štáb pomocníků, nemají příliš velkou podporu vedení svých mateřských organizací a vzhledem k výše řečenému ani podporu své mateřské veřejnosti. Ale zatím tady jsme a pracujeme dál.

Mgr. Lenka Damborská: Digitální knihovna MZK: její vývoj, mobilní aplikace a uživatelé

Moravská zemská knihovna v Brně

Digitální knihovna MZK se vyvíjí jak po stránce obsahové, tak i technické. V současné době Moravská zemská knihovna přechází na nové webové rozhraní digitální knihovny a vyvíjí a propaguje mobilní aplikace Kramerius pro Android a iOS. Dále se zabývá i svými uživateli a jejich motivací používat Digitální knihovnu MZK a mobilní aplikace. Při pojednávání o těchto tématech vystávají v Moravské zemské knihovně otázky, se kterými se mohou ztotožnit i ostatní knihovny.

Vývoj Krameria a aplikačního rozhraní

Digitální knihovna MZK využívá pro uložení a prezentaci digitálního obsahu systém Kramerius. Ten je používán i dalšími českými knihovnami a neustále se vyvíjí, což je pro Moravskou zemskou knihovnu zásadní. Klíčové bylo přidání aplikačního programového rozhraní (API) ve verzi 5 (srpen 2014)³⁷. To umožnilo vytváření nových webových i mobilních aplikací, které využívají data a funkce Krameria prostřednictvím API. Aplikace nemají přístup k autorsky chráněným dílům a uživatelům poskytují pouze veřejné dokumenty. Vše se děje v souladu s autorskoprávními podmínkami.

Nové webové aplikace postupem času nahradí stávající webové rozhraní Krameria, které je dnes již poměrně zastaralé. Mezi tyto aplikace v současnosti patří klient vyvinutý firmou Incad v rámci

---

³⁷ <https://github.com/ceskaexpedice/kramerius/wiki/Changelog>

projektu Česká digitální knihovna³⁸ a také klient digitalniknihovna.cz vyvinutý Janem Rychtářem³⁹. Obě aplikace umí využívat data Krameria a jsou stále ve vývoji. Během tohoto procesu vlastního vývoje značně přispívají i k vývoji samotného API díky zpětné vazbě na jeho funkčnost.

Co se týče mobilních aplikací pro Kramerius, jejich vývoje se ujala Moravská zemská knihovna v roce 2014⁴⁰. Nejprve byla vyvinuta aplikace pro operační systém Android a v roce 2015 začala vznikat aplikace pro iOS. Minimální verzí Krameria pro přidání digitální knihovny do mobilních aplikací je 5.0.2, ideálně však 5.2.0 a výše.

Mobilní aplikace Kramerius

Mobilní aplikace Kramerius pro Android i iOS se stávají plnohodnotnou alternativou k webové službě Krameria. Nabízí prohlížení digitálních dokumentů v moderním a uživatelsky přívětivém prostředí. Jejich výhodou je soustředění digitálního obsahu více knihoven na jednom místě – uživatel si v aplikaci vybírá, jaké dokumenty které knihovny bude prohlížet. Výhodou aplikací je také přizpůsobení pro mobilní telefon a tablet. Obě aplikace jsou dostupné zdarma.

Mobilní aplikace pro Android

Mobilní aplikace pro Android je vyvíjena od druhé poloviny roku 2014 a v roce 2015 se stala plně funkční aplikací pro práci s digitálními dokumenty. V letošním roce probíhá propagace aplikace. Aktuální verze 1.1.0 je ke stažení na Google Play.

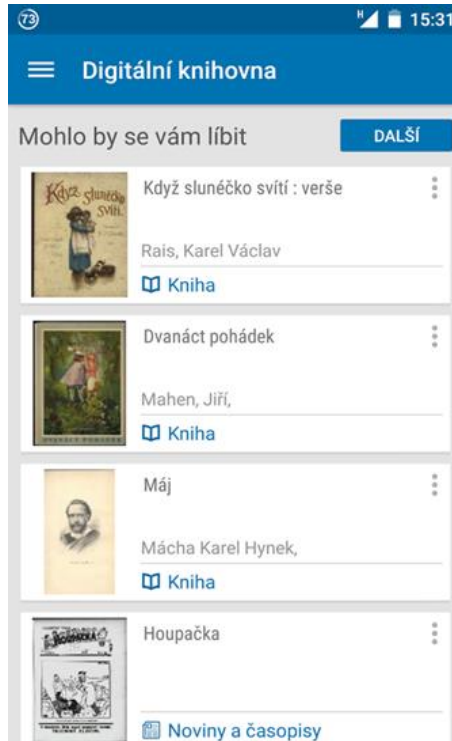
³⁸ <http://cdk.lib.cas.cz/client>

³⁹ <http://www.digitalniknihovna.cz>

⁴⁰ <https://www.mzk.cz/o-knihovne/vyzkum-projekty/visk/mobilni-aplikace-kramerius>

V aplikaci zpřístupňují své digitální dokumenty tyto knihovny:

1. Moravská zemská knihovna v Brně
2. Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích
3. Vědecká knihovna v Olomouci
4. Studijní a vědecká knihovna v Hradci Králové
5. Městská knihovna Česká Třebová
6. Severočeská vědecká knihovna v Ústí nad Labem
7. Krajská knihovna Františka Bartoše ve Zlíně
8. Digitální studovna Ministerstva obrany ČR
9. Národní technická knihovna
10. Národní filmový archiv
11. Krajská knihovna Karlovy Vary
12. Univerzita Karlova – Fakulta sociálních věd
13. Knihovna Akademie věd ČR
14. Krajská vědecká knihovna v Liberci
15. Knihovna Antonína Švehly
16. Mendelova univerzita v Brně
17. Městská knihovna v Praze

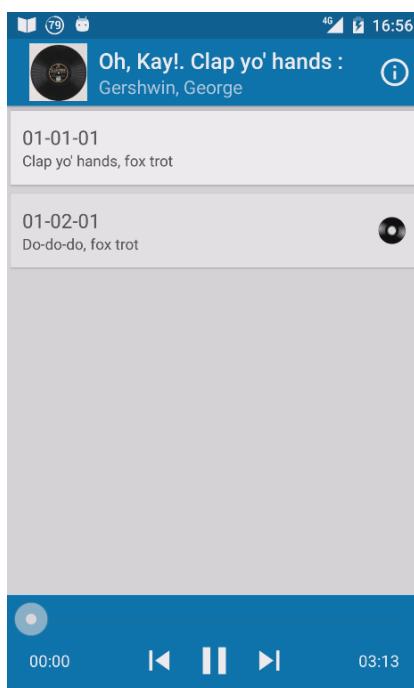
Obr. 1 Hlavní strana aplikace pro Android. *Zdroj: autorka příspěvku*

Aplikace umí následující:

- Prohlížení dokumentů (zobrazení a přibližování stran, výběr strany dle seznamu, zobrazení informací o dokumentu),
- vyhledávání dokumentů (hledání v záznamu díla i v plném textu, filtrování dle autora, názvu, jazyka, roku vydání, typu dokumentu aj.),
- prezentaci vybraných a nejnovějších dokumentů v digitální knihovně,
- prohlížení virtuálních sbírek dané digitální knihovny,
- možnost vrátit se k naposledy otevřeným dokumentům,

- stažení konkrétní strany do zařízení,
- sdílení dokumentů na sociálních sítích nebo emailem,
- přehrávání zvukových nahrávek,
- nastavení barvy pozadí aj.

Přehrávání zvukových nahrávek je možné i na pozadí. Uživatel tedy může při poslechu zvukové nahrávky z aplikace odejít a věnovat se jiné aktivitě na zařízení.

Obr. 2 Prohlížení strany. Zdroj: autorka příspěvku

Obr. 3 Přehrávač zvukových nahrávek. Zdroj: autorka příspěvku

Aplikace je určena k prohlížení veřejných dokumentů, a to díky nastavení jejich přístupnosti v Krameriu. Pomocí speciálního

nastavení je ale možné prohlížet i neveřejné dokumenty v budově knihovny na vlastních zařízeních knihovny. Moravská zemská knihovna zakoupila několik tabletů Nexus 10. Tablety jsou připojeny ke speciální Wi-Fi síti, která umožňuje prohlížení všech dokumentů včetně těch autorsky chráněných na místě samém. Uživatel na daném tabletu nemá přístup k internetu a nemůže si např. chráněné dílo stáhnout do tabletu a poslat emailem. Tablety jsou dobrou alternativou jak přistupovat k neveřejným dílům, která si uživatel z domova neprohlédne a musí kvůli nim přijít do knihovny. Uživatel si půjčí v knihovně tablet a může s ním jít na své oblíbené místo v knihovně. Není tak vázán na pevné umístění počítače na studovně, kde má digitální knihovnu běžně k dispozici.

Více informací o aplikaci na Google Play získáte zde:

<https://play.google.com/store/apps/details?id=cz.mzk.kramerius.app>

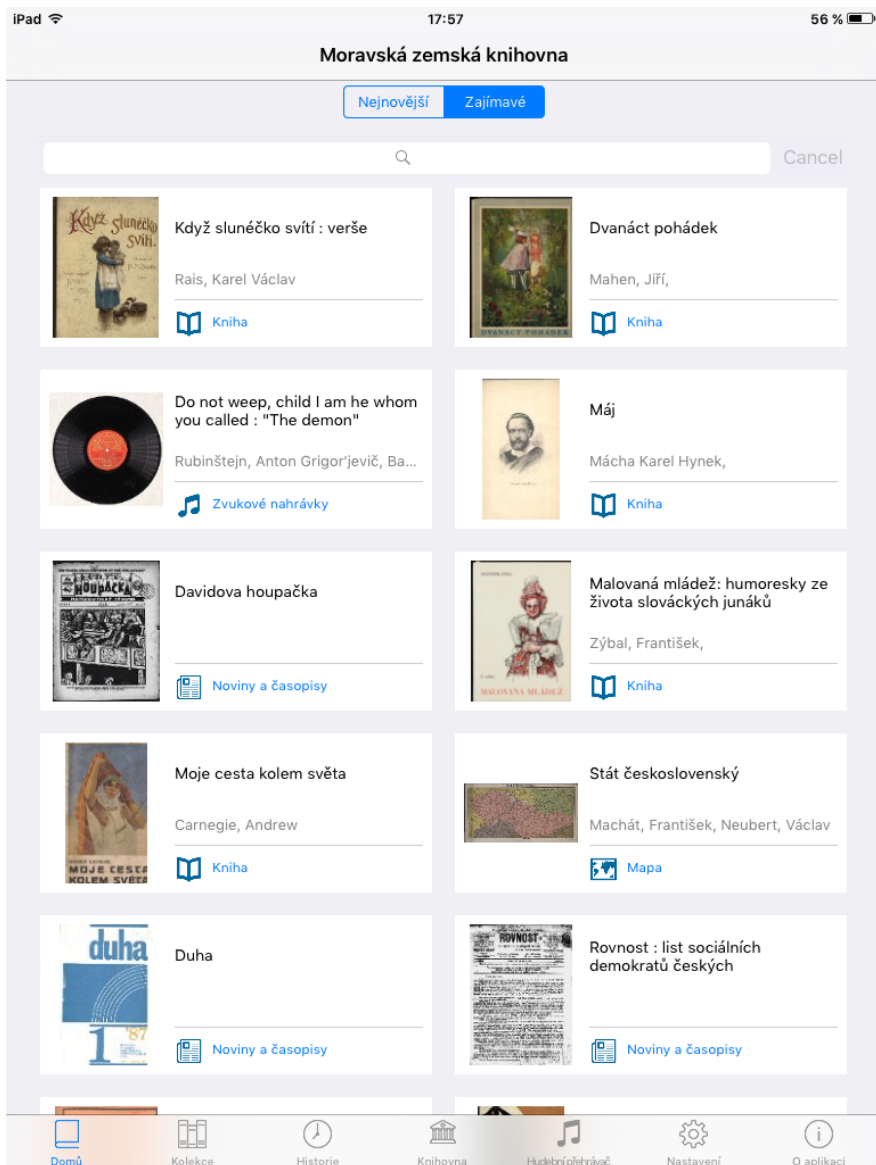
Vyzkoušejte aplikaci a doporučte ji svým uživatelům!

Připomínky k funkčnosti, prosím, pište do „issues“ na <https://github.com/moravianlibrary/kramerius-for-android/issues> anebo pošlete email na lenka.damborska@mzk.cz.

Mobilní aplikace pro iOS

Od poloviny roku 2015 vzniká aplikace pro systém iOS, která je určená všem uživatelům mobilních telefonů iPhone a tabletů iPad. Aplikace je nyní ve verzi 1.1 a je stále ve vývoji. Byl změněn design a byl více přizpůsoben „applovskému“ vzhledu. Aplikace je k dispozici zdarma na App Store a taktéž zpřístupňuje dokumenty více knihoven. Poskytuje stejné funkce jako aplikace pro Android, avšak využívá grafické prvky iOS.

Obr. 4 Hlavní strana aplikace (iOS). Zdroj: autorka příspěvku

Obr. 5 Seznam stran dokumentů (iOS). Zdroj: autorka příspěvku

Více informací o aplikaci získáte na stránkách iTunes od Apple:
<https://itunes.apple.com/al/app/kramerius/id1065771974?mt=8>

Budeme rádi za vyzkoušení aplikace a zpětnou vazbu. Připomínky můžete zanechat zde:

<https://github.com/moravianlibrary/kramerius-for-ios/issues>.

V roce 2016 plánujeme dokončení aplikace pro iOS a její propagaci. Pokud by vaše knihovna měla zájem o přidání Krameria do obou mobilních aplikací, ozvěte se na mail lenka.damborska@mzk.cz. K přidání potřebujete verzi Krameria min. 5.0.2 a alespoň několik veřejných dokumentů.

Registr Krameriiů

Vedle mobilních aplikací stojí za zmínku i tzv. Registr Krameriiů⁴¹, který vznikl v loňském roce 2015. Registr je další aplikací, která přistupuje k API více Krameriiů a zjišťuje o nich informace (verze, URL, začlenění do mobilních aplikací, počty veřejných/všech/vybraných dokumentů, počty stránek, informace o digitální knihovně aj.). Podává aktuální přehled stavu Krameriiů v ČR, nyní zahrnuje 32 Krameriiů.

---

⁴¹ <http://registrkrameriu.mzk.cz/>

Registr Krameríů										Vývoj	Obnovit	Odhlásit
Stav	Klienti	Název	Verze	Vybrané	Dokumenty	Stránky						
✓	K4 K5 DK	Moravská zemská knihovna	5.3.3	26 26	12 486 138 134	4 269 860 36 914 239	Detail					
✓	K4 K5 DK	Vědecká knihovna v Olomouci	5.3.3	17 27	591 696	1 581 115 2 786 367	Detail					
✓	K4 K5 DK	Studijní a vědecká knihovna v Hradci Králové	5.3.3	17 20	233 1 344	173 824 1 057 454	Detail					
✓	K4 K5 DK	Severočeská vědecká knihovna v Ústí nad Labem	5.3.1	5 18	83 633	62 137 356 553	Detail					
✓	K4 K5 DK	Knihovna Akademie věd ČR	5.3.3	21 21	165 2 722	962 430 2 907 725	Detail					
✓	K4 K5 DK	Městská knihovna Česká Třebová	5.2.0	6 6	24 24	20 268 20 268	Detail					
✓	K4 DK	Digitální studovna Ministerstva obrany ČR	5.1.1-SNAPSHOT	12 12	45 45	202 207 202 207	Detail					
✓	K4 K5 DK	Městská knihovna v Praze	5.2.0	0 0	1 342 6 556	174 765 1 025 264	Detail					
✓	K4 K5 DK	Krajská knihovna Karlovy Vary	5.3.3	4 6	314 782	77 986 185 295	Detail					
✓	K4 DK	Krajská vědecká knihovna Liberec	5.2.0	4 10	5 3 710	149 735 1 370 846	Detail					
✓	K4 DK	Studijní a vědecká knihovna Plzeňského kraje	5.1.1-SNAPSHOT	0 0	1 50	8 830 366 325	Detail					
✓	K4 DK	Národní filmový archiv	5.2.0	13 13	38 202	13 421 334 014	Detail					
✓	K4 K5 DK	Židovské muzeum v Praze	5.3.3	2 2	3 24	49 353 138 675	Detail					
✓	K4 K5 DK	Národní muzeum	5.3.3	0 5	0 35	0 334 373	Detail					
✓	K4 K5 DK	Knihovna Západočeského muzea v Plzni	5.3.3	1 10	2 42	20 345 488 520	Detail					
✓	K4 K5 DK	Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích	5.3.2	27 31	906 1 160	1 301 827 1 814 784	Detail					
✗	K4	Krajská knihovna Františka Bartoše ve Zlíně	5.1.0	0 0	81 597	25 723 345 766	Detail					
✗	K4	Národní knihovna	5.0.1	? ?	6 933 128 764	1 078 139 34 406 507	Detail					
✓	K4 DK	Univerzita Karlova v Praze - Fakulta sociálních věd	5.2.0	5 5	65 119	345 954 717 756	Detail					
✓	K4 K5 DK	Národní technická knihovna	5.2.0	16 16	448 1 723	147 718 385 593	Detail					
✓	K4 K5 DK	Středočeská vědecká knihovna v Kladně	5.3.2	11 18	74 1 576	17 779 307 289	Detail					
✗	K4 K5	Lesnický a myslivecký digitální archiv	5.0.2	1 5	2 2	70 888 70 888	Detail					
✗	K4	Knihovna Antonína Švehly	5.1.0	0 0	77 77	59 100 59 993	Detail					
✗	K4	Univerzitní knižnice v Bratislavě	5.0.2	0 0	1 6	74 401 146 924	Detail					
✗	K4	Slezská univerzita v Opavě	5.0.1	? ?	130 130	49 911 49 911	Detail					

Obr. 6 Registr Krameríů. Zdroj: autorka přispěvku

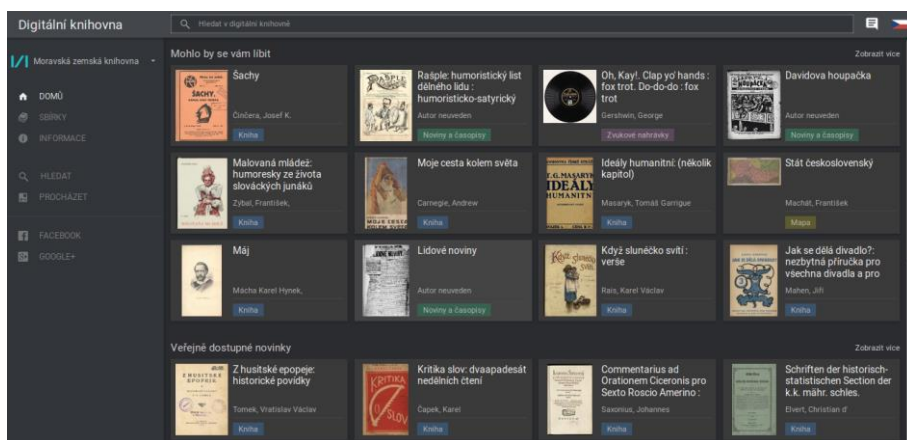
Nový vzhled Digitální knihovny MZK

Moravská zemská knihovna má snahu rozvíjet Digitální knihovnu MZK v moderní službu, která bude pro uživatele atraktivní. Vedle mobilních aplikací usiluje o zlepšení i webového uživatelského rozhraní. Stávající webové rozhraní Krameria vzniklo v roce 2009 a dnes je již přirozeně zastaralé. Proto je nutné ho nahradit rozhraním novým, příjemným a uživatelsky přívětivějším. Jak již bylo zmíněno výše, v posledním roce a půl vznikly dvě nové webové aplikace, které mají potenciál stávající webové rozhraní nahradit.

Po otestování obou nových aplikací se Moravská zemská knihovna rozhodla použít klienta digitalniknihovna.cz. Důvodem

bylo zejména intuitivnější procházení obsahu a srozumitelné ikony, propracovaný systém filtrů, zvukový přehrávač, našeptávač vyhledávače a také moderní grafický vzhled. Testování proběhlo jak na straně knihovníků, tak uživatelů. Byly objeveny i některé menší nedostatky, ale obecně knihovna posoudila klienta digitalniknihovna.cz jako moderní a použitelnou alternativu.

Momentálně existují nové i staré rozhraní Digitální knihovny MZK vedle sebe. Do budoucna má MZK v plánu uživatelům nabízet pouze digitalniknihovna.cz (případně digitalniknihovna.mzk.cz jakožto vlastní instalaci klienta). Původní rozhraní kramerius.mzk.cz bude během září 2016 skryto a bude dostupné pouze pro knihovníky a administrátory systému.

Obr. 7 Hlavní strana klienta digitalniknihovna.cz/mzk. Zdroj: autorka příspěvku

Obsah Digitální knihovny MZK

Uživatel najde v Digitální knihovně MZK různé typy dokumentů: monografie, periodika, rukopisy, archiválie, mapy, grafiky, zvukové nahrávky, hudebniny. Aktuální počty dokumentů jsou k nalezení

zde: <http://www.digitalniknihovna.cz/mzk/browse/>. V Digitální knihovně MZK by měla být obsažena veškerá digitální produkce knihovny (výstupy projektů NDK, TEMAP, VISK 6, VISK 7, vlastní digitalizace atp.).

Nejvyšší počet dokumentů mají **monografie** (kolem 138 500 titulů). Patří do nich jak stará a vzácná díla vydaná do r. 1800 (např. sbírka komeniana), tak i významná díla 19. stol. (např. moravika 19. stol.), a dále moderní produkce 20.-21. století. Velkou část této moderní produkce tvoří výstupy projektu Národní digitální knihovna (NDK), v rámci kterého společně s Moravskou zemskou knihovnou digitalizuje také Národní knihovna ČR. Podobně jsou na tom i **periodika** (1879 titulů), která jsou také digitalizována ve spolupráci s NK ČR v rámci téhož projektu.

Další skupinou dokumentů jsou **mapy** z fondu MZK, kterých jsou již digitalizovány necelé dva tisíce, a **grafiky** z fondu MZK (pohlednice, fotografie, karty), kterých je necelý tisíc. Digitalizovány jsou také staré **hudebniny**, **rukopisy** a **archiválie**. Dále do Digitální knihovny MZK putují i **zvukové dokumenty** digitalizované v rámci Oddělení digitalizace zvukových dokumentů.

Projekt NDK je pro Moravskou zemskou knihovnu stěžejním zdrojem digitální produkce. Jeho obecným cílem je digitalizace novodobých dokumentů vydaných od roku 1801 až do současnosti. Výhodou je velké množství digitalizovaných moderních dokumentů, nevýhodou je tím pádem velké množství autorsky chráněných dokumentů. To je jedna z charakteristik projektu NDK. V důsledku toho je v celé Digitální knihovně MZK pouze 9 % dokumentů autorsky volných či veřejných. Tato skutečnost může neblahým způsobem ovlivnit motivaci uživatelů používat Digitální knihovnu MZK. Nás, knihovníky pracující v oblasti digitalizace a digitálních knihoven, to vede k přemýšlení, co dalšího ovlivňuje motivaci uživatelů digitální knihovnu používat a jaké jsou jejich překážky.

Motivace uživatelů

Co tedy ovlivňuje motivaci uživatelů používat Digitální knihovnu MZK, příp. digitální knihovny obecně? Na základě komunikace s uživateli pozorují několik zásadních faktorů. Seznam jistě není vyčerpávající.

Veřejnost díla

Z komunikace s uživateli je poměrně evidentní, že pro ně je zásadní veřejnost díla. V dnešní době, kdy mnoho služeb je dostupných z domova, ne moc uživatelů je ochotných přijít do knihovny a číst si digitální dílo tam. Navíc už z podstaty věcí by měl být hlavním přínosem digitální knihovny vzdálený přístup. Častými dotazy uživatelů jsou, proč máme určitý dokument neveřejný, zda ho můžeme zveřejnit, zda jim ho můžeme poslat po zaplacení poplatku nebo např. proč pro ně není ani po registraci v Krameriu dokument odemčen. Dalším příkladem je také zadávání uživatelských požadavků na digitalizaci v katalogu MZK⁴² – uživatelé v důvodu pro digitalizaci díla uvádí možnost číst si dílo z domu v digitální podobě. Nečtou ale informaci, že zveřejnění bude možné jen u autorsky volných dokumentů (uživatelé většinou nečtou, to je známá věc). Faktem je, že po ztučnění textu v katalogu zdůrazňující zveřejnění díla až po uplynutí ochranné lhůty (květen 2015) začalo chodit výrazně méně požadavků na digitalizaci.

Zde vyvstává otázka, jestli jako knihovna uživatelům dostatečně a správně komunikujeme limity autorsko-právní ochrany. Chápu to naši uživatelé? Obávám se, že spíše ne. Běžné je, že uživatelé autorský zákon neznají a neví, proč jim dokumenty zneprístupňujeme. Vzhledem k tomu, že jako knihovna musíme respektovat autorský zákon, nezbyvá nám nic jiného než nadále

---

⁴² Příklad „tlačítka“ Navrhnout k digitalizaci u záznamu:
<https://vufind.mzk.cz/Record/MZK01-000808450>

vysvětlovat, proč je dílo neverejné. Vysvětlování ale musí být srozumitelné a hlavně jednoduché. Když příliš mluvíme nebo píšeme, uživatelé to přirozeně budou ignorovat. Jinak se můžeme snažit digitalizovat díla, která jsou již autorsky volná, a co se týče chráněných děl, vytvořit takové podmínky pro uživatele, aby měli motivaci do knihovny za dílem přijít. To samozřejmě souvisí i s propagací a způsobem komunikace s uživateli. O tom bude více pojednáno níže.

Obsah digitální knihovny

Dalším faktorem, který může uživatele ovlivnit, je obsah digitální knihovny. Jsou tam zajímavá a hodnotná díla k přečtení? Jsou tam tematické či autorské sbírky? Co např. vzácná a dobová díla? Kdo ale posoudí kvalitu či hodnotu děl? Je pravda, že často závisí na úhlu pohledu. Zatímco pro někoho může být jedna kniha brakem, pro někoho může být zajímavým příkladem myšlení lidí v určité době. Různí uživatelé ocení různá díla. Co ale ocení každý, je dílo dostupné z domu. Tak se opět vracíme k problému digitalizace ne/veřejných děl.

Přínosem každopádně může být průzkum zájmů uživatelů o určitá témata nebo autory, a poté se podle toho zařídit. V MZK jakožto v knihovně s velkým fondem stavěným dle velikosti jednotek a s masovou digitalizací to není jednoduchá záležitost. Do budoucna máme v MZK snahu více zjišťovat preference uživatelů či institucí a zasazovat se o větší (alespoň částečnou) tematickou digitalizaci. To s sebou nese ale samozřejmě problémy, kdo bude určovat témata a díla k digitalizaci a jak usnadníme pracovníkům skladů vybírání jednotlivých knih po celé knihovně.

Použitelnost a uživatelská přívětivost digitální knihovny

Když posadíme uživatele před obrazovku s digitální knihovnou, většinou neví, jak a kde začít, co tam najde a jak se s „tím“ pracuje. Digitální knihovna sama o sobě není jednoduchá aplikace, a jak ji

používat musí být dobře vysvětleno a znázorněno. Webové rozhraní musí být použitelné, tzn. intuitivní, srozumitelné a logické. Je jasné, jak se dá vyhledat dokument? Je menu srozumitelné? Jsou ikonky jasné a viditelné? Ví uživatel, kde se zrovna nachází, když někam klikne? Vypadá rozhraní natolik atraktivně, že ho uživatel bude rád používat? Pokud není webové rozhraní srozumitelné a uživatelsky přívětivé, tak ho nebude rád používat. To se týká všech způsobů přístupu k digitální knihovně, ať už jde o webové, či mobilní aplikace. V MZK vnímáme důležitost zjišťování, jak se uživatelům s digitální knihovnou pracuje. Často už máme nějaké předsudky o tom, jak uživatelé hledají a co chápou či nechápou. Proto je dobré provádět průběžné uživatelské testování.

Dostatečná nápověda

Důležité je uživatelům poskytnout kvalitní nápovědu. Z uživatelského testování, které bylo v MZK prováděno, lze vidět, že i dobře znázorněné funkce digitální knihovny mohou být pro někoho problematické. Záleží uživatel od uživatele. Nápověda ale musí být stručná, jednoduchá a graficky dobře znázorněná. Uživatelé nemají trpělivost číst dlouhé nestrukturované texty. Také musí být viditelný kontakt a možnost dát zpětnou vazbu, pokud má uživatel problém.

Co se týče nápovědy, je Moravská zemská knihovna stále v procesu ladění i zjišťování zpětné vazby uživatelů, jak nápovědu chápou. Pro potřeby uživatelů MZK vznikl tzv. rozcestník na adrese vknihovne.mzk.cz, který by měl pomoci uživatelům zorientovat se na počítačích knihovny, kde je mimo jiné vysvětleno i používání Digitální knihovny MZK. Je to stále novinka a probíhá sběr zpětné vazby. Na nápovědě umístěné přímo v novém uživatelském rozhraní pracujeme.

Stabilita a funkčnost systému

Stabilita systému je také zásadním faktorem, který ovlivňuje motivaci uživatelů používat digitální knihovnu. V MZK máme bohužel neblahé zkušenosti s častými pády a zpomalováním systému Kramerius v důsledku různých zásahů, které jsme od začátku roku 2016 prováděli. Velmi často se při takovém výpadku někdo z uživatelů ozval. Lze tedy vidět, že uživatelé digitální knihovnu opravdu používají a její výpadky je ovlivní. V současné době pracujeme intenzivně na tom, aby k výpadkům již nedocházelo.

Co je jinde ve světě

V dnešní době jsou uživatelé zvyklí na vyspělé moderní vyhledávače. Např. Google není závislý na diakritice, používá našeptávání a nabízí správné tvary slov. To Kramerius neumožňuje. Složitost nebo těžkopádnost vyhledávání může uživatele také demotivovat. Rozhodně je užitečné pro knihovny investovat do toho, aby se jejich digitální knihovna přibližovala moderním trendům, na které jsou uživatelé jinde zvyklí.

Propagace

Propagace digitální knihovny (ať už webové služby, nebo mobilních aplikací) působí na uživatele jako vnější motivátor. Potřebují se o službě, jejích novinkách a změnách nějakým způsobem dozvědět. Také potřebují vědět, co konkrétního jim používání služby přinese a proč by ji vůbec měli chtít používat. V rámci nasazení nového webového rozhraní a vývoje mobilních aplikací budeme zesilovat propagaci Digitální knihovny MZK, ať už prostřednictvím běžných kanálů, jako jsou novinky na webu a na sociálních sítích či letáky, nebo prostřednictvím workshopů a prezentací. Pokud nám nejde pouze o digitalizaci a archivaci digitálních dokumentů, potom je propagace směrem k uživatelům téměř nutná.

Prostředí knihovny, komunikace s knihovníky na studovnách

Posledním faktorem, který bych ráda zmínila, je prostředí a vybavení knihovny. Možná vznášejí otázky, jakou to má souvislost s digitální knihovnou. Vzhledem k tomu, že máme v Digitální knihovně MZK 91 % dokumentů neveřejných a najdou se mezi nimi hodnotné a zajímavé knihy, považuji za nutné uživatelům jejich prohlížení v budově knihovny nejen umožnit, ale také zpříjemnit.

Má např. naše knihovna výkonné počítače, na kterých se dá digitální knihovna bez dlouhého čekání používat? Je počítačů dostatek? Je srozumitelná nápověda, jak používat počítače na studovně? A je srozumitelné, za jakých podmínek mohou uživatelé prohlížet autorsky chráněné dokumenty? V MZK máme pro prohlížení digitálních dokumentů chráněný a nechráněný webový prohlížeč. V tom nechráněném (= běžném) prohlížeči se uživatelé nedostanou k autorsky chráněným dokumentům. V chráněném prohlížeči se dostanou k celému obsahu digitální knihovny, ale není v něm umožněno kopírovat ani stahovat. Na jaře 2016 jsme poměrně intenzivně řešili, jak toto uživatelům i knihovníkům na studovnách jednoduše vysvětlit a znázornit. Výstupem toho byl tzv. rozcestník vknihovne.mzk.cz, který je v procesu sběru zpětné vazby od uživatelů.

Potom se nabízí i otázka: Chápou používání Digitální knihovny MZK i naši knihovníci? Jsou schopní to uživatelům správně vysvětlit? Na tom, jak knihovník uživateli podá použití digitální knihovny, skutečně záleží. Někteří knihovníci na studovnách mají sami potíž pochopit, jak digitální knihovna funguje. Řešením je opravdu dělat průběžná školení a knihovníkům pomoci, aby oni mohli být zase schopní pomoci uživatelům.

Do vybavení knihovny se dají počítat také tablety Nexus 10, které MZK zakoupila pro práci s mobilní aplikací Kramerius pro Android. Na podzim knihovna plánuje zesílit i jejich propagaci. Tablety jsou uzpůsobeny tak, že umožní prohlížení autorsky chráněných děl v budově knihovny pomocí skryté Wi-Fi sítě, ke které se tablety

připojují. Zároveň se z tabletů nedá stahovat, tudíž se nemůže stát, že by si uživatel dílo stáhl do tabletu a následně zkopíroval k sobě do zařízení. Velkou výhodou i potenciál mají tablety v tom, že uživatel není vázán na pevné umístění počítače na studovně při prohlížení digitálního díla. Může si půjčit tablet a vzít si ho na své oblíbené místo v knihovně, kde se mu příjemně čte a studuje. Důležitá v tomto je opět schopnost knihovníků na studovnách uživatelům použití tabletů dobře vysvětlit.

Závěr

Cílem Moravské zemské knihovny je nabídnout Digitální knihovnu MZK jakožto kvalitní službu s kvalitním uživatelským rozhraním, ať už v mobilní, či webové aplikaci, a motivovat uživatele ji používat. Případně je motivovat přijít do knihovny přečíst si autorsky chráněné dílo, pokud k němu není možný vzdálený přístup. Dále je také zásadní zabývat se potřebami a požadavky uživatelů a budovat službu, která bude zejména pro ně použitelná a uživatelsky přívětivá.

Bc. Kristýna Kalmárová: Jak propagovat knihy skrze jejich příběhy

KISK, Masarykova Univerzita
kristyna.kalmar@gmail.com

Příspěvek je věnován využití online nástrojů pro obsahovou analýzu textu k propagaci knižních titulů směrem ke čtenáři. V jeho rámci budou nastíněny současné technické možnosti těchto nástrojů a navrženy konkrétní možnosti využití výstupů textové analýzy.

***Klíčová slova:** obsahová analýza, analýza textu, text mining, marketing, propagace knih.*

Přemýšleli jste někdy nad tím, proč vlastně tak rádi čteme? Co je to, co nás nutí se k rozečtené knize stále vracet, a po jejím dočtení ihned sáhnout po další? Trávníček [Trávníček 2013, s. 92] ve své studii z roku 2013 uvádí, že pro 75 % českých čtenářů a čtenárek je pravidelné čtení motivováno především touhou po zábavě a odpočinku. Z toho lze usuzovat, že důvod, proč čteme, se skrývá především v rysech, které jsou typické pro beletrii: zajímavé postavy, překvapivé zvraty a především silný příběh. Čtení nás baví, protože nám dává možnost prožít stovky, ba i tisíce různých příběhů. A právě příběh je také tím, co má potenciál knize udělat tu nejlepší reklamu.

Dávno jsou pryč doby, kdy byli knihovníci a knihovnice něčím jako „chodícími katalogy“. Nikdo z nás nemá načteno vše, co má jeho knihovna ve fondu, a prodávání příběhů se tak stává úkolem, na který nestačíme bez pomocníků v podobě vydavatelů, autorů anotací a internetových resumé. To však nejsou jediné možnosti, které nám současné technologie nabízejí. Jedním ze způsobů, jak text uchopit a dále s ním pracovat, aniž bychom byli nuceni knihu doopravdy číst, je tzv. text mining, neboli textová analýza.

Výhodou textové analýzy je především to, že díky specializovaným softwarovým nástrojům jde o do jisté míry automatizovanou činnost, při které je lidský zásah nutný pouze v minimálním rozsahu. A jejich obsluha je často tak jednoduchá, že ji zvládne i uživatel problematikou počítačové lingvistiky zcela nepolíbený. S výsledky textové analýzy každé knihy lze nakládat mnoha způsoby. Vhodnější je ale začít odpovědí na otázku, co vlastně současné online nástroje na analýzu textů umějí.

Mezi nástroje, jež disponují velkým množstvím funkcí, a přitom jsou dostupné zdarma, patří např. Concordle nebo open-source nástroj Voyant Tools. Především druhý jmenovaný je velmi kvalitní alternativou specializovaných softwarových řešení pro analýzu textu. Kromě množství funkcí disponuje jednoduchým uživatelským rozhraním a pečlivě vypracovanými manuály, které práci s ním dovedou velmi usnadnit.

Voyant Tools sestává z více než 20 jednotlivých nástrojů, z nichž každý umí trochu něco jiného. Nejoblíbenější funkcí (která je ovšem paradoxně z hlediska datové analýzy užitečná jen minimálně) je tvorba tzv. wordcloudů, neboli mraků skládajících se z nejfrekventovanějších slov. Po úpravě seznamu stop slov (který v nejnovější verzi Voyant Tools podporuje také češtinu) je možné se poměrně rychle dopracovat k seznamu pojmů, které nejlépe vystihují obsah knihy. Výsledný wordcloud je pak možné upravit tak, aby byl pro čtenáře vizuálně přitažlivý. Už s tímto produktem několikaminutové práce lze při propagaci knih pracovat, Voyant Tools ovšem nabízí také další funkce, kterých je možné využít. Z těch jednodušších si můžeme jmenovat např. funkci *Trends*, která umožňuje výskyt jednotlivých pojmů v textu zkoumat prostřednictvím grafů, nebo *Word Tree*, která slouží k zmapování vzájemných souvislostí mezi vybranými pojmy.

Jak ale tyto funkce mohou pomoci propagaci knih směrem ke čtenářům? Dá se říci, že jejich využití je dvojí. Prvním z nich je prosté využití výsledků textové analýzy k propagačním aktivitám. Velmi frekventované výrazy mohou např. posloužit jako zajímavá

alternativa k předmětovým heslům nebo tagům, kterými jsou jednotlivé tituly opatřeny v elektronických katalozích. Uživatelé tak dostanou příležitost dohledávat pro ně zajímavé knihy jiným, a možná i efektivnějším způsobem. Další využití těchto pojmů se nabízí v oblasti klasických propagačních aktivit, od tvorby zajímavých vizualizací až po netradiční soutěže a aktivity pro uživatele všech věkových kategorií.

Další možný způsob využití textové analýzy v knihovnách vychází z toho, že Voyant Tools umožňuje sestavení vlastního „dashboardu“ z vybraných funkcí, který lze následně sdílet. S uživateli se tak můžeme podělit o předem připravené, netradiční klikatelné nástěnky, s nimiž mohou interagovat, a sami tak objevovat skryté souvislosti ve svých oblíbených příbězích. Skrze své příběhy se tak knihy vlastně propagují samy – bez žánrových předsudků a dalších vlivů, které mohou čtenářům překazit cestu za dalším skvělým titulem.

Literatura a informační zdroje

TRÁVNÍČEK, Jiří. *Překnížkováno: co čteme a kupujeme* (2013). Brno: Host, 2014. ISBN 978-80-7491-256-6. S. 92.

Voyant Tools [online]. 2016 [cit. 2016-09-05]. Dostupné z: <http://voyant-tools.org/>

Knihovna jako bezpečný veřejný prostor

Úvodní slovo k sekci „Knihovna jako bezpečný veřejný prostor“

Garant sekce: Ing. Jiří Mika

Spolugaranti: Zdena Ciprová, Mgr. Ivo Kareš

Téma zajištění bezpečnosti ve veřejném prostoru není nové a netýká se jen knihoven. V knihovnách, které chápeme jako kulturní a vzdělávací instituce a také jako přívětivá místa otevřená pro všechny, může být bezpečnost součástí oné kultury, přívětivosti a otevřenosti. Zároveň však cítíme, že mezi snahou být vstřícní a potřebou zajistit bezpečnost – pro návštěvníky, pro knihovníky, ale také pro knihovní fond a vybavení knihovny – může být výrazný rozpor.

Základním dokumentem, v němž se snažíme vyvážit vztah mezi otevřeností služeb a bezpečností, je knihovní řád. Již Ladislav Živný v knize *Veřejné knihovny – jejich vývoj a správa* z roku 1919 uvádí knihovní řád jako hlavní nástroj, „jímž se upravují styky knihovny se čtenářstvem“. A hned upozorňuje: „Správy knihoven veřejných, vydávající řád knihovní mají si býti vědomy, že nic tak nesnižuje ideální poslání knihovny jako úzkoprsý byrokratizm.“ Následně cituje britského knihovníka J. D. Browna, jehož slova stojí za uvedení i v kontextu s naším tématem: „Jsou knihovníci, jichž jediná představa o jich povinnosti k obecnstvu záleží v tom, že přísně a bez rozdílu provádějí pravidla a řády knihovní. Není pochyby, že taková horlivost je v mnoha směrech doporučení hodná, leč v našem případě hledali bychom ji spíše u dozorce nebo vrátného než u vzdělaného úředníka, ustanoveného, aby pomáhal čtenářstvu a je vedl, a aby podněcoval a nikoli překážel snahám lidí, toužících po vzdělání.“

Živného kniha vznikla v prvním roce samostatného Československa, kdy se chystal zákon o veřejných knihovnách, a je nepochybně ovlivněna ideály té doby. V obsáhlé kolektivní práci

Československé knihovnictví vydané jen o šest let později (1925) už se hovoří i o jiných typech čtenářů, než jaké zná J. D. Brown. „I v pražské univerzitní knihovně jest občas někdo přistizen, že se pokusí odnést knihu pod šatem, což jest dobrým svědectvím pro obezřetnost dozoru. (...) Jak trpí knihy v příruční knihovně tím, že jsou z nich vytrhávány listy, vyřezávány obrázky, ano i celé větší partie, tj. běžná zkušenost knihovnická.“ Autoři publikace však nemají starost jen o knihovní fond. Velkou pozornost věnují vnitřnímu uspořádání a zařízení knihovny, přičemž důraz kladou na poskytování kvalitních služeb a současně se zmiňují o pohodlí čtenářů a také o bezpečnosti. V čítárnách je „třeba hleděti k tomu, aby byl snadný dozor po celém sále“, ale třeba i k tomu, aby stoly byly ve spodní části odděleny „svislou stěnou, aby se čtenář cítil bezpečným před eventuálním utlačováním od souseda“.

Po téměř stu letech od vydání těchto knih se jistě mnohé změnilo, problémy však zůstaly v principu stejné. Čtenářům chceme poskytnout co nejvíce svobody, zároveň si ale přejeme, aby jeden nebyl utlačován od druhého. A dobře víme, že to nemusí být jen pod stolní deskou.

Téma bezpečnosti je pro knihovníky i dnes aktuální a při přípravě programu letošního ročníku konference Knihovny současnosti tak říkajíc viselo ve vzduchu. Vražda knihovnice v Horní Bříze v roce 2015 pravděpodobně nebyla důvodem pro zařazení tohoto tématu, nicméně možná leckomu prolétla hlavou, když o programu konference přemýšlel. Obsahová náplň sekce věnované bezpečnosti se vyvíjela postupně. Když v listopadu 2015 padaly první nápady, co by zde mělo zaznít, hovořilo se o krizových plánech, o způsobech řešení konfliktních situací, o právních aspektech toho, jak zamezit vstupu agresivních čtenářů do knihovny, o spolupráci s bezpečnostními složkami, o nabídce služeb pro imigranty, o zabezpečovacích technologiích, o hygienických podmínkách atd.

V lednu 2016 jsme formulovali anotaci sekce a v ní jsme uvedli mimo jiné to, oč nám od začátku šlo asi nejvíce: „Blok bude věnován

problematice bezpečnosti v knihovnách z různých pohledů. Zdůrazněn bude určitý protiklad mezi snahou, aby knihovna byla maximálně otevřeným veřejným prostorem, a nutností zajistit v tomto prostoru bezpečnost – bezpečnost pro návštěvníky, pracovníky knihovny, knihovní fond nebo vybavení.“ Při následném sjednávání příspěvků jsme se skutečně snažili o jejich různorodost, zároveň jsme ale chtěli, aby na sebe nějakým způsobem navazovaly a prolínaly se. Chtěli jsme vyjít z praktických zkušeností v knihovnách, ukázalo se však, že zatímco zkušeností je patrně dost, hovořit o nich se mnoho nechce. Knihovníci možná považují toto téma za příliš citlivé nebo od sekce očekávali spíše pomoc a radu, jak v nepříjemných situacích postupovat, než se podělit o to, co je v profesním životě potkává. I s ohledem na to jsme se snažili příspěvky vybírat.

Sekci uvedla **Zuzana Hájková** ukázkou krizového plánu pro případ živelných pohrom, vytvořeného Francouzskou národní knihovnou. Téma bezpečnosti naplno otevřela **Zdena Ciprová** a představila bezpečnostní plán, jaký používají pro řešení krizových situací v Městské knihovně v Praze. **Petr Čáp** na ni navázal a hovořil o krizových situacích, jež mohou nastat při jednání se sociálně znevýhodněnými nebo vyloučenými skupinami osob. K jejich řešení doporučoval spíše měkká než tvrdá opatření, vzdělávání knihovníků, budování důvěry a spolupráci se sociálními službami. Jak lze vytvářet bezpečný prostor knihovny sídlící v bývalé tovární budově a jaké jsou s tím spojené problémy, o tom pohovořila **Zdeňka Friedlová** z Krajské knihovny Františka Bartoše ve Zlíně; její kolega **Jan Kaňka** ji doplnil o přehled technických zabezpečovacích prostředků. O pohled na „prazvláštní prostor knihoven“ z pozice psychologa, filozofa a čtenáře se podělil **Lubomír Kostroň**, naopak klinická psychologka **Katarina Durecová** se zaměřila na zvláštní typy osobností, které se v tomto prostoru mohou pohybovat – a připustíme, že jimi nemusí být jen návštěvníci, ale v některých případech i sami knihovníci. **Jan Chodora** ze společnosti SECURITAS ČR představil možnosti spolupráce knihoven

s poskytovateli komerčních bezpečnostních služeb. Na to, zda máme dostatečně zabezpečené systémy a prostředky výpočetní techniky proti ztrátě a zneužití dat nebo proti páchání trestné činnosti, se zeptal a základní rady poskytl příslušník Policie České republiky **Roman Kohout**, více se lze dočíst v jeho publikaci *Bezpečnost v online prostředí*, vydané ve spolupráci s Krajskou knihovnou Karlovy Vary. Neradostnou škálu trestných činů, které mohou nastat v souvislosti s provozem veřejné knihovny (a patří k nim třeba i nedostatečná ochrana osobních dat), přednesla vedoucí státní zástupkyně **Nina Brozová**. Sebeobranný systém Krav Maga nelze řadit k měkkým opatřením při řešení konfliktů, jeho trenér **Tomáš Martinovský** se svými pomocníky přesto předvedl, jak si i křehká knihovnice může poradit v některých obtížných situacích a jak předvídat hrozící nebezpečí.

I přes rozmanitost příspěvků, které jsme do sekce zařadili (včetně jejího dynamického zakončení panem Martinovským), jsme si vědomi, že zůstala řada otázek z oblasti bezpečnosti nezodpovězených. Je možné o nich jednat na jiných fórech, při jiných setkáních nebo v dalších ročnících této konference.

PhDr. Zuzana Hájková: Krizový plán v knihovně

Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích

Každá knihovna, nejen ta s největšími či vzácnými fondy, ochraňuje dokumenty, které jsou pro ni cenné a mimořádné – staré tisky, vzácné mapy, hudebniny, regionální fondy. Pokud je tento fond ohrožen – vodou, ohněm, biologickými škůdci, trestnou činností – jsme na to připraveni? Víme, jak nejrychleji zachránit právě nejvzácnější části fondu nebo třeba jen počítačová data s katalogizačními záznamy, údajích o čtenářích, výpůjčkách?

Živelná pohroma v knihovně je většinou nepředvídatelná a nečekaná událost, která může vážně narušit provoz knihovny, ohrozit či poškodit její sbírky. A právě krizový plán předvídá možná rizika, připravuje předem postup zásahů, které mohou alespoň minimalizovat možné škody.

Francouzská národní knihovna (*Bibliothèque nationale de France* – BnF) patří mezi největší a nejvýznamnější světové knihovny. Její fondy čítají více než 14 milionů dokumentů, již od r. 1537 má právo povinného výtisku, který se během staletí rozšířil i na další druhy dokumentů – např. pro elektronické dokumenty platí od r. 1993. Právě velikost i význam těchto fondů je jedním z důvodů, proč BnF věnuje takovou pozornost jejich ochraně, a to i v případě živelných katastrof. Potřebuje předvídat různá rizika případných škod, která by mohla postihnout její fondy, předem se na ně připravit. Proto na jejích webových stránkách najdete obsáhlý materiál, který se věnuje právě krizovému plánu – http://www.bnf.fr/documents/plan_urgence.pdf.

Co je tedy obsahem takového krizového plánu:

Obsah

Předmluva

1 - INTRODUCTION

2 - METODOLOGIE

2.1 Odhad reálných rizik

2.2 Přehled základních preventivních měření

2.3 Vytvoření nouzového plánu

2.3.1 Obecná organizace, vytvoření (pracovních) skupin s určenou odpovědností

2.3.2 Nezbytné dokumenty a jejich rozšíření

2.3.3 Vzdělávání

2.3.4 Materiální zabezpečení

3 - REAKCE NA HAVARIJNÍ SITUACI

3.1 Poplach a evakuace

3.2 Přístup do zasažených míst

3.3 Stav míst

3.4 Určení strategie postupu záchrany

3.4.1 Před příchodem pracovních skupin

3.4.2 Organizování postupu prací

3.4.3 Příprava prostor, pohyb dokumentů

3.4.4 Aktivace záchranných skupin, s přesně přidělenými úlohami

3.5 Evakuace dokumentů

3.5.1 Pořadí jednotlivých kroků a zákroků

3.5.2 Identifikace dokumentů

3.5.3 Vytvoření seznamů dokumentů

3.5.4 Identifikace krabic/přepravních boxů

3.5.5 Sledování historie přesunu dokumentů

3.6 Poškození vodou – péče o dokumenty

3.6.1 Roztřídění dokumentů

3.6.2 Roztřídění dokumentů podle typu sbírek

3.6.3 Zákroky u poškozených dokumentů - sušení, zmrazování (časová prodleva)

3.7 Požáry

4. NÁVRAT K NORMÁLU

Obr. 1 Obsah z krizového plánu BNF - Plan d'urgence pour le sauvetage des collections en cas de sinistre : du projet au déploiement. *Zdroj: autorka příspěvku*

Krizový plán můžeme rozdělit do tří časových fází:

I. Před vlastní událostí

II. Během ní

III. Po skončení, návrat k normálu

I. Před vlastní událostí

Je samozřejmé, že na tuto část má knihovna relativně nejvíc času, zahrnuje také řadu časově náročných činností. V první řadě jde o to, aby odhadla reálná nebezpečí, která fondům hrozí, zjistila, jak je knihovna na ně připravena. Je vhodné projít všechny prostory knihovny, systematicky prohlídnout, kde by mohlo dojít ke škodám (popř. doplnit o místa, kde ke škodám už došlo) – stav stropů, podlah, oken, elektroinstalace, topení... a hlavně pořídit podrobný soupis. Je dobré věnovat pozornost i již existující preventivní technice – detektory tepla, ohně, kouře, autom. hasicí systém, měřicí přístroje vlhkosti, teploty atd., vedle pravidelné kontroly a jejich správného rozmístění je nutné ověřit i informovanost personálu. Žádné sebevíc přesné měření není nic platné, pokud o jeho výsledcích nikdo neví a nenásledují další kroky.

Zásadní prací této přípravné fáze je příprava následujících materiálů:

- schémata a plány budov, plány uložení fondů,
- seznam kontaktů – odpovědných osob, ale i dobrovolníků, expertů,
- seznam dodavatelů, partnerů, dopravců,
- seznam míst pro provizorní uložení sbírek (předem připravit smlouvy),
- plán lokalizace a evakuace majetku – stanoveny priority při záchraně.

Je vhodné tyto materiály umístit i přímo do konkrétních prostor knihovny, aby zůstala možnost se k nim včas a bez překážek dostat. Je ale také nezbytné je ochránit před možným zneužitím.

II. Práce během krizové události

V této fázi krizový plán přesně definuje postupy, které by měly být prováděny - mezi první kroky patří evakuace osob, upozornění všem osobám uvedeným v krizovém plánu, vyhlášení poplachu, případná evakuace prostor. Pokud je již možný přístup do zasažených prostor, je třeba zjistit jejich stav - je vhodné pořizovat podrobnou dokumentaci s fotografiemi, plánky, které ukazují stav sbírek před všemi zásahy. Určuje se také zdroj škod, jejich rozsah, dokumentují se příklady poškozených dokumentů. Pak nastává doba věnovat se záchranným pracím ve fondu. Pokud je to možné, vytvoříme co nejdříve vhodné podmínky pro již zasažené fondy - v případě např. povodní připravíme ventilátory, odvlhčovače a připravíme místa pro přemístěné fondy.

Zde je ukázka z již citovaného Krizového plánu BnF Paris, týkající se např. přemístění vlhkých dokumentů:

Documents humides

- Les documents humides présentent des traces de mouillures sur les tranches et les pages mais il n'y a pas d'écoulement
- Seule la reliure est éclaboussée
- En touchant le document, on sent l'humidité
- Le papier reste manipulable

Les documents humides sont placés dans les caisses et séparés entre eux par des buvards.

Buvard

Obr. 2 Výňatek z krizového plánu BNF –Plan d’urgence pour le sauvetage des collections en cas de sinistre : du projet au déploiement. *Zdroj: autorka příspěvku*

Je zde např. přesně definované, jak rozdělovat dokumenty – separovat od sebe kontaminované a nezasažené fondy, nyní je třeba určit, které dokumenty mohou počkat, které je třeba chránit před dalším poškozením.

Tab. 1 Přehledné rozdělení dokumentů

Požár	Nezasažené	Zasažené kouřem	Poškozené/ zničené ohněm
Poškození vodou	Suché	Vlhké	Zcela mokré, plíseň
Plísně, napadení hmyzem	Zdravé	Podezřelé	Napadené

Zdroj: autorka příspěvku

Krizový plán může určit pracovní skupiny s přesně stanovenými úkoly (vyklízení regálů, třídění, dohled nad přepravou, zaznamenání obsahu krabic ...). Při evakuaci dokumentů je totiž důležitá jednoznačná identifikace dokumentu, na základě čárového kódu, signatury, umístění v regálu atp. V případě velkých přesunů se připravují seznamy dle přepravních boxů či krabic, je nutné evidovat veškerou historii přesunu fondu (kdy, odkud, kam, komu).

Podstatná část krizového plánu se velmi detailně věnuje péči o zasažené dokumenty (např. sušení na vzduchu, zmrazení, lyofilizace), jsou zde uvedeny velmi podrobné postupy v případě poškození vodou, ohněm. Zde jen zdůrazním časovou naléhavost všech úkonů u dokumentů poškozených vodou – do 8 hodin se objevuje deformace svazků, do 48 hodin se objevují první stopy plísní! Dá se říci, že nejdůležitější a zásadní je prvních 72 hodin od události!

III. Návrat k normálnímu režimu knihovny

Pokud jsou prostory vyklizené, zasažené dokumenty již přemístěné, je nutné určit priority péče o tyto dokumenty. Je třeba je rozdělit na ty, které je možné znovu zakoupit, ty, u kterých je třeba drobnější oprava – převazba nebo např. reformátování, i na ty, které vyžadují náročnější péči – list po listu, restaurování. Posledním krokem pak zůstává úklid a dezinfekce zasažených prostor. – A vše se může vrátit k normálnímu stavu, knihovna může zcela obnovit své služby.

Od uvedeného krizového plánu BnF nečekejte kompletní návod, který je použitelný pro každou knihovnu. Je třeba si však pokládat otázky: Víme, která část fondů je nejcennější, víme, jak ji co nejdříve zachránit? Jsou všichni dostatečně informováni, pokud v knihovně nebude ihned přítomna odpovědná osoba? Víme, co – kdo – kdy – jak má dělat? Pokud na všechny tyto otázky můžeme odpovědět kladně – tak jsme na krizovou situaci v knihovně připraveni!

Zdena Ciprová: Knihovna – bezpečný veřejný prostor. Praktické zkušenosti se zajištěním bezpečnosti v Městské knihovně v Praze

Městská knihovna v Praze

Veřejná knihovna je součástí veřejného prostoru včetně jeho negativních jevů. Vnitřní opatření, nastavení pravidel, komunikace mezi zaměstnanci, komunikace s veřejností, to vše posiluje pocit bezpečného prostoru, který všichni požadujeme. Městská knihovna v Praze patří k největším veřejným knihovnám v České republice a prostředí velkoměsta včetně jeho specifických kriminogenních faktorů ovlivňuje bezpečnost v jejích prostorách. V předložené práci jsou uváděny opatření a příklady na práci v oblasti bezpečnosti v Městské knihovně v Praze.

***Klíčová slova:** bezpečnost, bezpečnostní agentura, bezpečnostní deník, knihovní řád, liberální prostředí, návštěvní řád, respekt, samostatnost, sebejistota, strategie, veřejný prostor, zaměstnanci*

Knihovna je bezpečné místo

Bezpečnost veřejného prostoru byla vždy sledována, nejinak tomu je i u knihoven. Položme si tudíž otázku, za jakých podmínek může a má být knihovna bezpečná.

Jak vnímáme knihovnu

Veřejné knihovny v mnoha aspektech nemají srovnání s jiným prostorem, který poskytuje služby v takové šíři veřejnosti. Je to nízkoprahový a liberální prostor pro získávání informací, setkávání, studium, určený širokému spektru uživatelů v jejich volném čase.

Je proto opravdu důležité si uvědomit, že **bezpečnost veřejného prostoru je vlastnost, jež je od jeho uživatelů očekávána a požadována.**

Nabízíme a chceme

V prostorách knihovny nabízíme liberální prostředí a na oplátku očekáváme, že uživatelé budou respektovat naše pravidla a vzájemně respektovat svá práva včetně ochrany majetku knihovny i majetku ostatních.

Jsme součástí dnešního světa

Knihovna je součástí současného světa a nemůže být vnímána jako oddělená enkláva, nemůžeme být za zdí. Poskytováním informací máme na jeho formování vliv.

Opěrné body

Pro zajištění bezpečného prostředí v knihovnách máme několik opěrných bodů. **Knihovní zákon**, který přímo říká, že knihovna zajišťuje rovný přístup všem bez rozdílu a poskytuje přístup na veřejný internet. Dalším bodem jsou **Knihovní řád** a **Návštěvní řád knihovny**. V neposlední řadě přistupujeme k jednotlivým situacím a jejich řešení na základě zdravého rozumu a vyhodnocení situace na základě předchozích zkušeností se znalostí příslušných pravidel nastavených knihovnou.

Knihovní řád MKP

Knihovní řád Městské knihovny v Praze v čl. 6 uvádí:

Uživatel je povinen se v knihovně chovat vůči svému okolí ohleduplně, zejména zachovávat klid a v prostoru knihovny nic nepoškozovat. Uživatel nesmí ostatní ohrožovat, obtěžovat a omezovat v právu na pokojné využívání služeb MKP. Prostory knihovny uživatel smí užívat jen v souladu s jejich určením. Pobyt v knihovně je zakázán osobám znečištěným, podnapilým nebo pod vlivem psychotropních látek.

Uživatel, který porušuje právní předpisy, knihovní řád nebo návštěvní řád knihovny, může být z prostor knihovny vykázán.

Městská knihovna v Praze

Největší veřejná knihovna v Praze – Ústřední knihovna v centru města a 40 poboček po celé Praze. V roce 2015 ji navštívilo celkem 1 965 967 fyzických návštěvníků a 151 775 uživatelů veřejného internetu.

Bezpečnost v MKP

V roce 2015 bylo v souladu se Strategií MKP do roku 2020 a jednotlivými tezemi stanoveno **10 okruhů pro práci na bezpečnosti služeb a z toho vyplývající úkoly.**

Jsou to okruhy: Poslání, Město, Otevřenost, Vzdělávání, Změny, Uživatelé, Prostor, Spolupráce, Zaměstnanci, Efektivita.

Pro příklad uvádím z okruhu Poslání:

- Teze: Otevřenost a liberální přístup kombinujeme s pevným a důsledným postojem vůči těm, kteří omezují právo ostatních na pokojné využívání služeb knihovny.
- Úkol: nastavit mechanismy průběžného monitoringu úrovně zajištění bezpečnosti na jednotlivých pracovištích.

Kriminalita v ČR v roce 2015 ve srovnání s rokem 2014

Je zajímavé, že v době, kdy velmi citlivě vnímáme negativní jevy kolem nás, dochází dle zprávy v oblasti vnitřní bezpečnosti a veřejného pořádku na území České republiky předložené Parlamentu ČR Ministerstvem vnitra ČR v červnu roku 2016 k poklesu kriminality o 14, 2 %. S touto informací bychom také měli pracovat a přenášet dál.

Vyňato z čísel zprávy: míra objasněnosti vzrostla o 2 %; násilná kriminalita klesla o 7,5 %; majetková kriminalita klesla o 19,8 %; došlo poklesu kriminality u mládeže; **Praha má největší podíl na celkové kriminalitě – 25,8 %.**

Konfliktní situace v knihovně

V prostředí knihoven dochází k jevům, kdy se uživatelé i zaměstnanci cítí ohroženi a právo na užívání prostoru knihovny je negativním chováním jiného uživatele narušeno. V takovém případě dochází k porušení nastavených pravidel a uživatel může být z prostoru knihovny vykázan.

Kde dochází ke střetům:

- při užívání veřejného internetu a nerespektování nastavených pravidel;
- nedodržování pravidel hygieny;
- užívání alkoholu a drog v knihovně (omamné látky, které jsou v knihovně zakázány);
- nepřiměřené reakce uživatelů na požadavky knihovny, verbální napadání zaměstnanců;
- projevy vandalismu;
- další.

Pro zajištění bezpečnosti byla učiněna v MKP systémová opatření

- **Bezpečnostní tým** – v létě 2015 vzniká bezpečnostní tým, který na základě úkolů předkládá opatření, monitoruje situaci, pravidelně informuje zaměstnance i vedení knihovny.
- **Bezpečnostní deníky** – v srpnu 2015 jsou na intranetových stránkách MKP zavedeny bezpečnostní deníky.

- **Vnitropodniková směrnice MKP/Bezpečnost provozu** – duben 2015; směrnice stanoví pro zaměstnance postup při řešení mimořádných situací.
- **Spolupráce s městskou policií** – na základě jednání mezi vedením MKP a Městskou policií Praha pochůzkáři v rámci svých okrsků pravidelně navštěvují pobočky, v Praze 1 je sjednána i hlášená povinnost pro policisty, kteří docházejí do Ústřední knihovny.
- **Spolupráce s bezpečnostní agenturou** – bezpečnostní tým i vedení knihovny se pravidelně schází a předávají si informace ze zajištění bezpečnosti v knihovně; na začátku každé směny v Ústřední knihovně i na pobočce Smíchov jsou vzájemně předávány informace o dění v knihovně příslušného dne a společná obhlídka prostor – zaměstnanec bezpečnostní agentury i knihovny jsou v úzkém kontaktu.

Bezpečnostní deník

Deník slouží k zaznamenání mimořádné události z hlediska bezpečnosti provozu (např. havárie, vloupání, krádeže, úrazy a zdravotní problémy čtenářů, konflikty se čtenáři a návštěvníky, zásahy bezpečnostní agentury, MP Praha, Policie ČR, použití bezpečnostního tlačítka atd.). Veškeré údaje včetně jména návštěvníka slouží pro vnitřní potřebu.

Zaznamenání mimořádné události do deníku nenahrazuje povinnost nahlásit událost vedoucímu.

Příklad záznamu z bezpečnostního deníku na intranetu MKP

Popis události: [editovat]

Na pokladnu přišla čtenářka a stěžovala si na skupinku mužů v čítárně časopisů (hluk, sprostá slova). Zjistili jsme, že se jedná

o stejné muže, se kterými již byly v nedávné době problémy (viz záznam v BD z 28. ledna). Na základě stížnosti a vzhledem k alkoholovému oparu, který se kolem skupinky vznášel, jsem poprosila člena ostrahy, aby muže vykázal. Muži na výzvu k odchodu nereagovali, začali se hádat a sprostě nadávat.

Řešení události: [editovat]

Přivolána hlídka Městské policie, která muže z knihovny vykázala.

Bezpečnost v číslech

Záznamy v bezpečnostních denících za 1. pololetí 2016 v Ústřední knihovně ukázaly následující čísla. Za 150 provozních dnů bylo vykázáno 1188 vyvedených návštěvníků, z toho v 54 případech asistovala policie. **Celkem to znamenalo 0,47 % vyvedených návštěvníků z celkového počtu návštěvníků 254 229 za uvedené období.** Pobočky v témže období zaznamenaly 110 vykázaných návštěvníků z celkového počtu 811 248.

Bezpečnostní deník není jen záznamem

Záznam v bezpečnostních denících slouží k vyhodnocování situací, navrhování opatření, sdílení zkušeností. Všichni zaměstnanci jsou na intranetu tímto způsobem informováni o řešení mimořádných situací. Vedoucí zaměstnanci situaci vyhodnocují a poskytují zpětnou vazbu.

Další opatření v rámci bezpečnosti

Uvedená opatření jsou stávající i plánovaná v roce 2017. V současné době máme kamerový systém v ÚK a 14 pobočkách v síti, v r. 2017 plánujeme v některých pobočkách navýšení počtu kamer, pro některé plánujeme zřízení nových. Bezpečnostní tlačítko v ÚK je dalším opatřením, které využívají zaměstnanci ve studovně

s přístupem k veřejnému internetu a databázím. Zmáčknutím tlačítka si zaměstnanec rychle a bezpečně přivolá pomoc vedoucího provozu nebo zaměstnance bezpečnostní agentury. Služební mobily využívají při práci v prostoru všichni vedoucí provozu v ÚK. V roce 2017 plánujeme bezpečnostní audit a zavedení služby Videotíseň v pobočkách s jedním zaměstnancem.

Co je to služba Videotíseň?

Kamera je umístěná v objektu, zaměstnanec má k dispozici tísňové tlačítko, probíhá vzdálený monitoring. Při pocitu ohrožení pracovník stiskne tísňové tlačítko a operátor Tísňové linky vyhodnocuje situaci v objektu. V případě přepadení operátor okamžitě informuje Policii ČR.

<http://www.bezpecnostnicentrum.cz/cs/videosluzby/videotiseň/jak-to-funguje>

Komunikace

Dobrá komunikace je nezbytným předpokladem pro budování bezpečného prostoru, bez předávání informací dochází ke ztrátě jistoty a pocitu ohrožení. Informace je nutné předávat dovnitř i ven. Vnitropodniková komunikace je zabezpečena předáváním informací na poradách, osobním setkáním, vnitropodnikovými komunikačními kanály (intranet). Je velmi důležitá komunikace mezi vedoucím a zaměstnancem, bezprostřední informace ze strany zaměstnance o řešení mimořádné situace v oblasti bezpečnosti a okamžitá reakce vedoucího má pro posílení jistoty zaměstnanců velkou roli. Musíme rovněž správným způsobem komunikovat i s veřejností, aby znala naše pravidla a rozuměla jim.

Zaměstnanci – důležitý faktor

Zaměstnanci knihovny nejsou sociální pracovníci, ale současné nároky na ně jako zaměstnance ve veřejné knihovně při komunikaci

s uživateli se stále zvyšují. Pro jednání v konfliktních situacích a jejich řešeních je nutné a v zájmu knihovny, aby byli sebejistí a přiměřeně asertivní, postupovali samostatně v rámci nastavených pravidel, která by měli dobře znát a věřit jim. Platí, že znalost pravidel, kdy vím, jak mám postupovat, zvyšuje pocit bezpečí. Vzhledem k širokému spektru našich uživatelů nesmíme zapomínat na empatii.

V roce 2016 plánuje MKP pro zaměstnance školení Řešení konfliktních situací (verbální techniky, fyzická sebeobrana, legislativa). Tato školení je nutné pravidelně opakovat.

Zpětná vazba

Každý z nás potřebuje zpětnou vazbu. V případě, kdy řešíme konflikt, je to nesmírně důležité.

Zpětná vazba je důležitá jak ze strany vedoucího zaměstnance, tak i od kolegů.

Osobní příklad vedoucího při řešení mimořádné situace je velmi názorný a motivující pro další zaměstnance. Zpětnou vazbou a leckdy i platformou, kde se mohou najít i jiné problémy včetně jejich řešení, je předávání informací na vnitropodnikových poradách.

Jako možná školení v následujících obdobích uvažuje MKP o školení pro vedoucí zaměstnance v krizové intervenci a supervize zaměstnanců. Základní supervizi ale plní vždy nadřízený zaměstnanec.

Spolupráce

V posilování bezpečnosti ve veřejných knihovnách nezapomínejme na širší spolupráci se zřizovatelem, policií, bezpečnostní agenturou, organizacemi poskytujícími sociální služby, s neziskovými organizacemi, s veřejností.

Připravujeme

Na podzim 2016 MKP plánuje komunikační kampaň, kde chceme pokračovat ve sdílení a předávání informací zaměstnancům i veřejnosti. Kampaň by měla být pozvolná se stejnou mírou předávaných informací na obou stranách. Chceme být srozumitelní a se zaměstnanci i s veřejností spolupracovat na posílení bezpečí ve veřejném prostoru. Do budoucna bychom rádi i posílili bezpečnost nejen represivními opatřeními. Jedním z takových možných opatření je sociální pracovník v terénu, koordinátor akcí a komunikátor mezi knihovnou a komunitou sociálně vyloučených. Dalším možností se nebráníme a budeme se snažit je hledat.

Knihovna je bezpečné místo

Knihovnu jako bezpečné místo můžeme označit: ... **když o bezpečí prostoru, kde se pohybujeme, všichni usilujeme, když známe pravidla a umíme si je předávat, když víme, že žijeme v současnosti a jsme součástí dnešního světa, když hledáme opatření a řešení, když se cítíme dobře.**

Na posilování bezpečnosti budeme pracovat pořád, jsme součástí veřejného prostoru a musíme s tím počítat.

Mgr. Petr Čáp: Činnost veřejných knihoven v procesech integrace sociálně znevýhodněných osob (s ohledem na prevenci konfliktů)

Odbor pro sociální začleňování (Agentura), Úřad vlády České republiky
cap.petr@vlada.cz

Článek se zaměřuje na výskyt sociálního vyloučení v České republice a provazuje tento negativní společenský jev s omezením přístupu sociálně vyloučených osob do veřejného prostoru. Veřejné knihovny jsou popsány jako služby, které umí ve veřejném prostoru pracovat s lidmi na periferiích společnosti a podílejí se tak na integračních procesech. Tyto aktivity knihoven s sebou často nesou nejen zdroj konfliktů v knihovně, ale též odmítnutí ze strany zřizovatelů a veřejnosti. Příklady dobré praxe a výzkumy ukazují, že tato rizika je možné překonávat systematickým vzděláváním zaměstnanců knihoven, politickou podporou ze strany zřizovatele, spoluprací s neziskovým sektorem a aktivní participací osob z cílových skupin na přípravě komunitních aktivit v knihovnách.

Klíčová slova: Agentura pro sociální začleňování, komunitní knihovny, sociální začleňování.

Česká republika v současné době čelí velkému vnitřnímu problému, problému sociálního vyloučení a zvyšování disparit, které zasahuje nejen velká města, ale i venkovské regiony. Analýza sociálně vyloučených lokalit v ČR (Čada 2015) hovoří o podílu osob ohrožených chudobou nebo sociálním vyloučením kolem 14,6 procenta. Termín sociální vyloučení je třeba chápat v širším pojetí. Sociální vyloučení může zasáhnout různé skupiny napříč celou společností, zahrnuje lidi žijící na hranici chudoby, pracující chudé, nezaměstnané, členy různých etnických skupin a různé menšiny. Také hovoříme o lidech opuštěných, trpících znevýhodněním či handicapem, lidech bez domova nebo lidech

trpící závislostmi. Být vyloučení znamená nepodílet se plně na politickém, sociálním, ekonomickém a kulturním životě v místě a státě, kde žijí, včetně nemožnosti a neschopnosti užívat veřejný prostor, který je vůči sociálně vyloučeným netransparentní, nečitelný a plný bariér.

Existence vyloučených oblastí ohrožuje sociální soudržnost české společnosti, rozděluje ji na většinovou část, jež odvozuje svůj způsob života od zaměstnání a spotřeby vymezené pracovními příjmy, a na vyloučenou menšinovou část (Čada 2015: 18). Této situaci odpovídá i zesilující polarizace sociálních a ekonomických zájmů obou částí české společnosti, jež se od sebe v současné chvíli velmi rychle vzdalují. V sousedství vyloučených lokalit posilují extremistické nálady a stoupá jejich veřejná podpora, čímž se problém sociálního vyloučení přesouvá rovněž do oslabování demokratické soudržnosti české společnosti a demokratického systému. Symptodem vyloučení je právě ne-participace a ne-angažovanost. Sociální vyloučení tak silně ovlivňuje možnost žít nějaký občanský život.

Pracovní definicí pro tento text se jeví vymezení sociálně vyloučených jedinců „jako jedinců, kteří jsou obyvateli/občany dané společnosti, ale z důvodů, které nemají sami pod kontrolou, nemohou participovat na obvyklých aktivitách, k nimž by je jejich občanství opravňovalo a na něž aspirují“ (Burchardt, Grand a Piachaud 1999: 229). Jak a skrze které činnosti veřejných knihoven je možné vytvářet příležitosti pro sociální a občanskou integraci pro osoby ohrožené sociálním vyloučením je předmětem tohoto textu.

Výše zmíněné skupiny jsou tak kvůli sociální distanci a prostorové izolaci obrazně vytlačeny z veřejného prostoru, stojí na periferiích. Tento jev popisuje například Zpráva o stavu Romů (2014) „Sociální vyloučení Romů je proces, během něhož jsou jednotliví Romové, romské rodiny či celé skupiny Romů vytěšňovány na okraj společnosti a je jim ztížen či omezen přístup ke zdrojům a příležitostem, které jsou běžně dostupné ostatním členům společnosti... Produktem diskriminace a sociálního

vyloučení je u části sociálně vyloučených Romů hluboký propad do apatie bez jakéhokoliv aktivního přístupu do života společnosti.“ Zmíněný efekt sociálního vyloučení se netýká jen vyloučení z důvodu etnické odlišnosti, ale působí stejně i na sociálně vyloučené zástupce majority.

Z toho důvodu jsou sociálně vyloučení lidé pro většinu intervencí vedoucích z centrálních majoritních pozic vnímáni jako obtížně dosažitelní. Navíc předpokladem úspěšnosti jakékoliv efektivní integrační intervence je zapojení samotných osob do inkluzivních procesů. Zde se dostáváme do bludného kruhu, protože tyto skupiny nejsou často připraveny se dialogu účastnit. „Tito lidé nevěří, že je možno změnit společnost, a nevěří ani tomu, že by jim v jejich nedobré situaci mohl někdo pomoci. Začali se řídit heslem, že než znova neuspět, raději se už o nic nepokoušet. Mají pocit, že jsou definitivně ze hry, a vlastně už ani nemají chuť hrát,“ (Keller 2014: 20).

Sapatí jde ruku v ruce i odvaha vstupovat do veřejného prostoru. V sociologii se veřejný prostor definuje jako takový prostor, do něž mají všichni za normálních okolností zákonný přístup (Atkinson 2000). Fran Tonkiss (2003) uvádí, že sen o veřejném prostoru je snem o „sociální diferenciaci bez exkluze“. Podle tohoto výkladu je nárok na veřejný prostor pro všechny stejný, aniž by sami žadatelé museli být stejní. „Veřejné“ v sobě proto nutně obsahuje prvek konfrontace s rozdílností. A právě odvaha „být jiný“ v rámci veřejného prostoru (a čelit pohledům majority) je projev, kterého se sociálně vyloučeným nedostává.

V této souvislosti je zde také otázka, nakolik jsou sociálně vyloučení vítáni mimo hranice svého území a nakolik se je většinová společnost snaží udržet v hranicích „jejich“ území, ať již jde o fyzické nebo sociální (Mareš 2008). Ve veřejnosti existuje vědomá i podvědomá snaha zajistit si vlastní bezpečí tak, že jsou z něho vymístěni cizí (jiní, nepřizpůsobení, neintegrování). Giddens (1998) v této souvislosti hovoří o „veřejném“ strachu z ohrožení svého bezpečí jinakostí těch, kdo narušují homogenitu společnosti.

Při hledání klíčových partnerů pro sociální začleňování v regionech není možné opomenout hustou síť veřejných knihoven, které hrají důležitou roli kulturních a vzdělávacích center plně zakořeněných do lokálních komunit. Knihovny historicky hrají důležitou roli na poli rozvoje občanské společnosti a budování vzdělaných komunit, a to už od doby národního obrození či budování nového Československa (viz Zákon o veřejných knihovnách obecních č. 430/1919 Sb.).

Tradiční role veřejných knihoven spočívala od počátku v poskytování možnosti číst, a tedy se vzdělávat, z vlastní vůle a zdarma, a to zejména pro chudé občany, kteří si jiný typ vzdělání nemohli dovolit. Vzdělaný člověk měl být schopen se plně účastnit života v demokratické společnosti a knihovna měla být prostředím, které mu k tomu může pomoci. V době moderních informačních technologií začaly knihovny čelit úbytku uživatelů a musely začít redefinovat svou roli spojenou s půjčováním knih. Současně začalo docházet k zanikání veřejných míst v původním slova smyslu, které by umožňovaly občanům se scházet a diskutovat. Veřejné prostory měst jako náměstí, parky a ulice stále častěji ztrácejí svou funkci a lidé jsou z nich vytlačováni, ať už hustým automobilovým provozem, uzavřenými společenstvími nebo třeba novými nákupními centry. Z mnoha se stávají spíše než občanské agory místa zábavy a odpočinku. Komunitní život v obcích se často odehrává v homogenních uzavřených skupinách, kam sociálně vyloučení nemají přístup. Na tuto situaci se snaží zareagovat knihovny po celém světě a nabízejí příslušné komunitě nejrůznější služby (IFLA 2015, Návrh Koncepce rozvoje knihoven na léta 2016 až 2020 s výhledem do roku 2025). Z knihoven se stávají místa veřejného prostoru, v kterých se mohou setkávat občané, a kde má docházet k interakci mezi jednotlivými skupinami v obci v rámci rozvoje sociálního kapitálu.

Jedním z principů boje proti sociálnímu vyloučení a chudobě je iniciovat vnitřní rozvojové potenciály ve venkovských obcích, podporovat ve venkovských regionech inovativní lokální aktivity,

vytvářet sociální sítě mezi aktéry lokálního rozvoje, a přispívat tak k posilování lokálních rozvojových zdrojů (Bernard 2010). Knihovny mají silný horizontální potenciál na propojování důležitých místních partnerů, ať už se jedná o spolky, instituce samosprávy a veřejné správy, zástupce soukromé sféry, školy či lokální občanské iniciativy a stávat se tak klíčovými partnery pro vnitřní socioekonomický rozvoj ve venkovském prostředí.

Veřejné knihovny jsou ze své podstaty předurčeny být přirozenými komunitními centry, které díky své nízkoprahovosti a důvěře ze strany občanů poskytují služby všem bez rozdílu vzdělání či sociálního postavení. Představují tak potenciální veřejný prostor, jež je otevřený, poměrně neformální a dosažitelný bez nutnosti se prokazovat nějakým průkazem (pouze v případě, že si chcete půjčit knihu domů). Z každoročních statistik vyplývá, že poskytují různé služby než jen půjčování knih – prezenční čítárna tisku, poradna, vzdělávací programy. Jako takové představují pro sociálně vyloučené skupiny nízkoprahové veřejné instituce, které mohou využívat bez strachu z konfrontace s vlastním vyloučením.

Výzkum o možnostech veřejných knihoven (Agentura pro sociální začleňování, 2015) v integraci osob sociálně vyloučených a sociálním vyloučením ohrožených identifikoval klíčové aspekty, které je potřeba zvážit, když se veřejná knihovna vydá na cestu inkluze. Ty nejdůležitější představíme na následujících řádcích.

Výzkum ukázal, že setkávání různých subkultur v rámci jedné knihovny může přinášet *potenciální prostor pro vznik konfliktů*. Kultura knihovny a s ní nastavená pravidla vycházejí z potřeb a pojetí majoritní společnosti a často dochází k dichotomii *normální × odlišní* uživatelé knihovny, kterou je třeba překonávat. Knihovny se zde ocitají v pozici, kde ač by rády fungovaly jako komunitní a integrační centra, strukturální podmínky jim to velmi ztěžují, až znemožňují. Knihovny ve výzkumu popisují téměř nulovou podporu od místní i národní politické reprezentace a latentní rasismus a šovinismus zakořeněný v české většinové

společnosti. Bez *aktivní politické podpory zřizovatele* jsou možnosti knihoven velmi omezené a pro zaměstnance ohrožující. Jednou z klíčových podmínek pro rozvoj knihoven směrem k překonávání bariér a potenciálních konfliktů je *stálé vzdělávání zaměstnanců knihovny* v překonávání stereotypů, ve specifikách práce s jednotlivými cílovými skupinami a měkkých dovednostech, jako je empatie, nenásilná komunikace a otevřenost. Knihovny by měly při plánování nabídky služeb a aktivit pro jednotlivé cílové skupiny *využívat spolupráci a potenciál místních organizací*, které již s cílovými skupinami pracují, mají kontakty a pro které by knihovna mohla být důležitým partnerem. Příklady dobré praxe z knihoven ukázaly, že pokud chtějí plnit svou sociální úlohu jako komunitní centra, která podporují sociální integraci a prevenci sociálního vyloučení, musejí být *samy proaktivní a aktivně vyhledávat jak cílové skupiny*, tak partnery a dotační programy, a tím cíleně a dlouhodobě *budovat důvěru a rovnocennou spolupráci* mezi členy komunity a knihovnou (participace).

Jak konkrétně výše zmíněné v knihovnách naplňovat ukazuje jedna z knihoven, které byly výzkumem identifikovány jako příklady dobré praxe. Paní ředitelka Blanka Tauberová z Městské knihovny v Sedlčanech popsala desatero Sedlčanské komunitní knihovny – bezpečného místa pro všechny:

1. Je nutná *politická deklarace* této činnosti v knihovnách.
2. Situace v místě se *musí neustále mapovat*.
3. Nelze budovat komunitu uvnitř knihovny. Je nutné oslovovat neustále partnery směrem ven a napříč komunitou. *Musíme být naprosto otevření pro všechny* (nejenom skupinky, ale i jednotlivce) *a podporovat jejich propojování*.
4. Důležité je zachovat *neutrální a bezpečný prostor* pro všechny skupiny obyvatelstva. Je důležitá i notná dávka *psychologických a sociálních znalostí a dovedností a samozřejmě empatie*.

5. *Nikdo není důležitější* – všichni jsme si rovni.
6. Uvědomme si, že jednou z nejdůležitějších věcí jsou *kompromisy*. Nesmíme chtít nemožné.
7. Učme se říkat *děkuji* a *prosím*.
8. Vycházejme vždy z *konkrétních potřeb*.
9. Mysleme na všechny, *nejenom na partnery a čtenáře*.
10. *Mysleme i na sebe* a nezapomínejme na to! A myslíme i na to, že jsme omylní a neustále se učíme!

Knihovny ve své každodenní práci ukazují, že veřejný prostor může plnit roli pro vzájemné setkávání, pro pomoc ohroženým lidem najít služby, jež je nevyklučují, ale naopak jim pomáhají se vracet do společnosti. Abychom ovšem v tomto nelehkém procesu předcházeli možným konfliktům a nepochopením, bude třeba do těchto procesů v knihovnách více investovat, a to nejen financí a legislativních změn, ale také vůle a ochoty ke změně.

Literatura a informační zdroje

- ATKINSON, R. *Combating Social Exclusion in Europe: The New Urban Policy Challenge*. *Urban Studies* 37(5–6). pp. 1037–1055, 2000.
- BERNARD, J. *Endogenní rozvojové potenciály malých obcí a místní samospráva*. Sociologické studie. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2010.
- BURCHARDT, Tania, Julian LE GRAND a David PIACHAUD. *Social Exclusion in Britain 1991–1995*. *Social Policy Administration*, 33(3). 1999. s. 227: 244.
- ČADA, K. (ed.). *Analýza sociálně vyloučených lokalit v ČR*. Praha: GAC spol. s r. o., 2015.
- GIDDENS, A. *Třetí cesta*. Praha: Mladá fronta, 1998.
- KELLER, J. *Exkluze jako sociální problém a jako otázka metodologická*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2014.
- MAREŠ, P. *Prostorové aspekty sociální exkluze*, Brno: VÚPSV, 2008.

Návrh Koncepce rozvoje knihoven na léta 2016–2020 s výhledem do roku 2025 [online]. In: [cit. 2016-10-03]. Dostupné z: <http://www.ukr.knihovna.cz/priprava-koncepce-rozvoje-knihoven-cr-na-leta-2016-2020/>

PROTIVÍNSKÝ, Tomáš, Milan HRUBEŠ a Petr ČÁP. *Komunitní činnost veřejných knihoven v procesech integrace sociálně znevýhodněných osob: výzkumná zpráva* [online]. In: Praha: Agentura pro sociální začleňování, 2015 [cit. 2016-10-03]. Dostupné z: <http://socialni-zaclenovani.cz/dokumenty/ostatni/komunitni-cinnost-ver-knihoven-v-procesech-soc-znev-os-2015/download>

Směrnice IFLA: Služby veřejných knihoven. Praha: Národní knihovna České republiky, 2012.

TONKISS, F. [The ethics of indifference: community and solitude in the city](#), *International Journal of Cultural Studies*, 6 (3). 297-311, 2003.

Zpráva o stavu romské menšiny za rok 2014. Praha: Úřad vlády ČR, 2015.

PhDr. Zdeňka Friedlová, Ing. Jan Kaňka: Bezpečný prostor knihovny – předpoklady versus praxe na příkladu krajské knihovny ve Zlíně

Krajská knihovna Františka Bartoše ve Zlíně

Krajská knihovna Františka Bartoše ve Zlíně sídlí od podzimu 2013 v bývalé tovární budově, která prošla rozsáhlou rekonstrukcí s cílem poskytnout sídlo nejen knihovně, ale i dalším souvisejícím aktivitám. Jednoduchá konstruktivistická budova skýtá mnoho možností díky své čistotě, otevřenosti a „průhlednosti“, zároveň to však s sebou nese určitá provozní omezení. Příspěvek si klade za cíl ukázat, jak se projekt vypořádal s využitím prostoru, jeho reálnou „obyvatelností“, jaká úskalí odhalil až samotný provoz a jak je možné se v prostoru vypořádat s mimořádnými událostmi – to vše v době udržitelnosti projektu dotovaného evropskými fondy.

Historický a lokální kontext

Výrobní areál Baťovy továrny ve Zlíně je považován za jeden ze skvostů české industriální architektury a díky úsilí státu, veřejné správy i soukromých investorů se podařilo zabránit postupnému úpadku a rozpadu zlínského brownfieldu, především jeho východní části, která se přimyká k centru města. Klíčovou roli přitom sehrála rekonstrukce 21. budovy, která byla realizována v letech 2002–2004. Tzv. zlínský mrakodrap – jediný památkově chráněný objekt v areálu, který je součástí městské památkové zóny – se stal sídlem Krajského úřadu Zlínského kraje a finančního úřadu. Podmínky pro to byly vytvořeny koordinovaným úsilím politické reprezentace města, státu a vznikající krajské samosprávy. Město Zlín v roce 2006 obnovilo s pomocí evropských fondů jednu z typických výrobních budov (č. 23) s novou funkcí „podnikatelského inkubátoru“. V roce

2013 byla dokončena rekonstrukce a konverze budov č. 14 a 15⁴³, postavených v letech 1946–1948 podle projektu architekta Jiřího Voženílka, ve kterých se do 90. let vyráběla obuv [1]. Nyní zde sídlí čtyři instituce zřizované Zlínským krajem – kromě krajské knihovny ještě Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, Krajská galerie výtvarného umění ve Zlíně a příspěvková organizace 14 | 15 Bařův institut. Tuto organizaci zřídil Zlínský kraj jako servisní a koordinační a svěřil jí správu budov i veškerého majetku všech čtyř organizací. Celý komplex nese název 14 | 15 BAŘŮV INSTITUT a navazuje na myšlenkový odkaz zlínských Studijních ústavů, budovaných firmou Bařa ve 30. letech 20. stol.

Současným fenoménem areálu je sousedství objektů, které si uchovaly svou výrobní funkci, s budovami transformovanými pro jiný účel (veřejná správa, pošta, policejní ředitelství, kulturní instituce, kanceláře, zdravotnická zařízení, obchody, služby apod.) a s úseky, které na svou rekonstrukci a transformaci stále čekají (plochy po zbořených továrních budovách, nevyhovující vlakové a autobusové nádraží ad.). Rekonstrukce a konverze čtyř budov veřejnou správou byla výrazným podnětem pro soukromý sektor, který postupně revitalizuje další objekty v areálu. Tato svým způsobem „revoluční“ situace se obráží i v nejbližším okolí knihovny, kdy každá ze světových stran nabízí jinou variantu a stupeň revitalizace areálu.

Představení komplexu 14 | 15 Bařova institutu

Vítězem architektonické soutěže [2] a autorem projektu rekonstrukce a revitalizace budov 14 a 15 na Bařův institut je ateliér A.D.N.S. PRODUCTION, s.r.o., z něhož se v průběhu prací oddělila společnost City Work, s.r.o., již tvoří spoluautoři původního návrhu. Budovy se přeměnily v kulturně vzdělávací komplex, propojený

---

⁴³ Více o projektu na adrese <http://rop.14-15.cz/>

v jeden celek pomocí přistavěného přízemního skladu knih z pohledového betonu, jehož pochozí střecha vytváří nový veřejný prostor – tzv. platformu, místo pro setkávání, výstavy, koncerty a další kulturní, společenské i sportovní aktivity. Architektonický výraz původních budov zůstal zachován včetně členění fasád a materiálového řešení. Prohloubením základů budovy 15, ve které sídlí knihovna, vzniklo nové podlaží pro parkování. Provozní uspořádání budov volně navázalo na původní osovou geometrii stavby, kdy základní osu tvoří výtahové věže, ve kterých jsou umístěny hlavní komunikační trasy. V případě knihovny byla tato hlavní komunikační trasa pro veřejnost doplněna ještě služební trasou, kterou tvoří jeden osobonákladní a dva knižní výtahy. Velký důraz byl kladen na jasné komunikační trasy a toky dokumentů a lidí. Záměrem architektů bylo zachovat ve veřejných prostorách jejich velkolepost, světlost, přehlednost a srozumitelnost. Koncová pole podlaží zůstala určena, tak jako v původních budovách, pro hygienické zázemí a další servisní funkce.

Obř. 1 Pohled na budovy 15 a 14 ze severozápadu. *Zdroj: Dalibor Novotný*

Základními principy a cíli, které jsme si vytkli při budování nové knihovny, byly:

- svobodný přístup k informacím,
- otevřenost a dostupnost,
- zaměření na uživatele,
- spojení nejmodernějších technologií, on-line a klasických knihovnických služeb,
- sdílení, sítě, řád,
- snaha o co nejoperativnější dostupnost a plynulé toky dokumentů a informací,
- jedinečnost, účelnost a přívětivost prostor,
- prostor pro soustředěné studium i setkávání a
- spolupráce s paměťovými, kulturními a vzdělávacími organizacemi ve městě a kraji.

Zadáním zřizovatele bylo propojit činnost všech čtyř organizací, koordinovat jejich program, tak aby se vzájemně doplňoval a vznikaly zajímavé společné projekty, které se budou určitému tématu věnovat z různých úhlů a přinesou nové podněty a inspirace. Proto bylo rozhodnuto i o společném marketingu, jednotném vizuálním stylu a spolupráci při propagaci činnosti a akcí.

Projekt byl realizován za podpory dotace z Regionálního operačního programu regionu soudružnosti Střední Morava, investorem byl Zlínský kraj.

V průběhu realizace záměru rekonstrukce a revitalizace budov 14 a 15 došlo především z důvodu snížení budoucích provozních nákladů a jejich udržení na úrovni stanovené zřizovatelem k opatřením, která měla dopad na realizaci interiérů knihovny i na její celkové uspořádání.

Technické řešení bezpečnosti v Ústřední knihovně

Společný projekt pro knihovnu a dvě významné sbírkotvorné instituce – galerii a muzeum – si dal za cíl mj. bezpečné uložení a zpřístupnění sbírek a knihovnických fondů, které je zajištěno komplexem technických a organizačních opatření, které zahrnují požární ochranu, řízení klimatu, přístupové systémy, centrální velín, bezpečnostní systém a 24hodinový dohled bezpečnostní služby.

Elektronická zabezpečovací signalizace (EZS)

Struktura EZS vychází z platných technických norem a je navržena tak, že je koncentrována do jedné ústředny pro všechny tři stavební objekty (dvě budovy a blok skladů mezi nimi – tzv. platforma). V jejím rámci je řešeno:

- plášťová ochrana (kontrola fasády pomocí magnetických kontaktů do úrovně cca 4 m),
- prostorová ochrana (kontrola vytipovaných místností pomocí infrapasivních detektorů a audiodetektorů, doplněná přístupovým systémem a kamerami na místech klíčových pro pohyb osob v budovách),
- hlídání uzavření (kontrola uzavření důležitých dveří a oken),
- ochrana osob (tísňové hlásiče na vybraných místech),
- autoochrana (ochrana před sabotáží, při nepovoleném otevření ústředny, porušení kabeláže, čidel a hlásičů),
- předmětová ochrana (ochrana vystavených předmětů ve výstavních prostorách proti dotyku a ochrana knihovního fondu).

Přístupový systém

Přístupy do jednotlivých prostor v interiéru budovy jsou zabezpečeny kombinací čteček RFID čipových karet a klasických

klíčů. Prostor je celkově dělen na větší celky – zóny –, které jsou na svých vstupech/výstupech opatřeny čtečkami karet. Takovou zónou je např. prostor vzdělávacích sálů a jejich předsálí či výpůjční patro. Uvnitř zóny jsou pak jednotlivé dveře opatřeny klasickými klíči, které buď patří některé ze skupin systému generálního klíče (SGK), nebo jsou unikátní pouze se vztahem k dané vložce.

Zóny užívané knihovnou:

- parkoviště – 1. podzemní podlaží (částečně),
- služební podlaží – 1. nadzemní podlaží (částečně),
- blok skladů – objekt mezi budovami 14 a 15, úroveň 1. nadzemního podlaží (částečně),
- foyer – 2. nadzemní podlaží (částečně),
- půjčovna beletrie, zvukových dokumentů a dětské oddělení – 3. nadzemní podlaží (celé),
- půjčovna naučné literatury, periodik, IRC – 4. nadzemní podlaží (celé),
- administrativní podlaží – 5. nadzemní podlaží (částečně).

Přístupy na kartu a klíče v SGK jsou definovány na úrovni skupin pracovníků, kteří mají stejná oprávnění (typicky pracovníci jednoho oddělení). Výjezd z podzemního parkoviště je možný buď pomocí parkovacího lístku s čárovým kódem, nebo pomocí čtečky čipových karet.

Kamerový systém

Plášť budovy, vybrané vstupy/výstupy z budovy a jednotlivých zón, případně důležitých místností uvnitř budovy, jsou snímány různými typy kamer. Dle požadavků knihovny (soukromí uživatelů) jsou kamery v knihovním prostoru pro veřejnost (půjčovny a studijní místa) zaměřeny pouze na vchod/východ

z obou dvou knihovních podlaží (jedny dveře na jednom podlaží). Záznamy z kamer se uchovávají 2 dny.

Elektrická požární signalizace (EPS)

Je navržena dle platných předpisů a technických norem. Zvláštními prvky, kterými se liší od běžných menších objektů, je systém samohasícího zařízení (SHZ) a protipožární přepážky pro rozdělení velkých prostor na menší požární úseky. Systémem SHZ je vybaven depozitář vzácného fondu knihovny a serverovna a funguje na principu vytlačení vzduchu přívodem stlačeného plynu (dusík) do prostoru. V objektu není použito automatické hašení vodou pomocí sprinklerů. Ve velkoprostorech (obě půjčovny knihovny a podzemní parkoviště) jsou instalovány protipožární přepážky (roleta ze speciální textilie, která je v případě požáru spuštěna a skrápěna vodou).

Zabezpečení knihovního fondu

Bezpečnost fondu je řešena jednak volbou jeho umístění (sklad/depozitář, záplutí/příruční sklad, volný výběr), jednak technickými prvky. V různých fondech knihovny se používá všech variant v současnosti běžných řešení: čistá RFID technologie (fond absenčně půjčovaných monografií a postupně i CD), čistá elektromagnetická (EM) ochrana (fond periodik) i kombinace obojího (fond příruční knihovny). S ohledem na prostorové řešení budovy nebylo možné řešení s jedním centrálním kontrolním bodem a detekční antény (brány) jsou umístěny po jednom páru v obou podlažích s knihovním fondem (v jednom s detekcí RFID, ve druhém v hybridním provedení s detekcí RFID a EM).

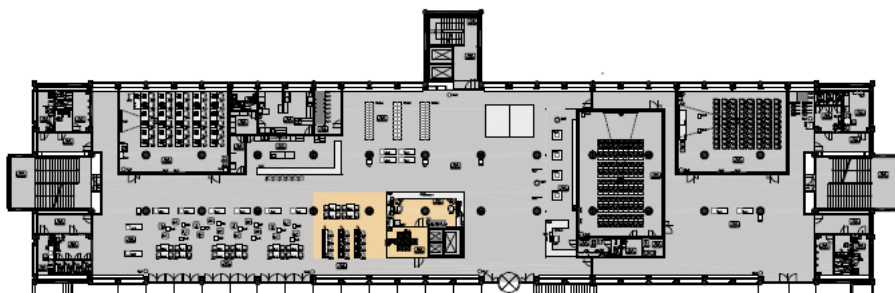
Dokumenty expedované ze skladu jsou ad hoc opatřovány příslušným prvkem (EM etiketa nebo RFID čip), pokud jej již neobsahují. Fond ve skladech umístěných v objektu platformy přímo pod venkovní pochozí plochou je chráněn proti případnému zatečení stříškami na vrchních policích regálů. Proti běžnému

opotrebení a znečištění je fond (monografií) až na výjimky chráněn balením do umělohmotné folie, v případě lepených brožur preventivním prošitím hřbetu drátem a u vybraných knih a periodik klasickou pevnou knihovní vazbou. Nesvázaná periodika jsou ve skladu uložena v ochranných obalech z pH neutrální archivní lepenky.

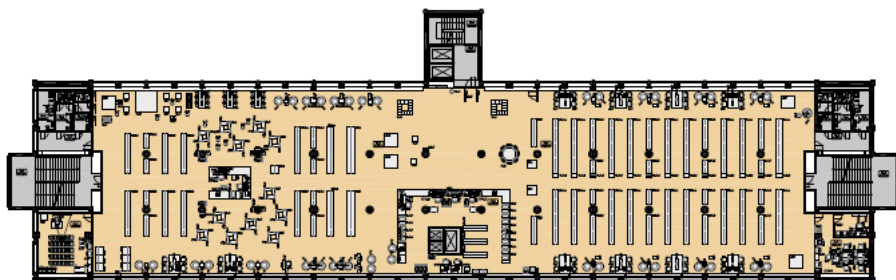
Prostorové uspořádání budovy Ústřední knihovny

Z hlediska bezpečnosti osob i majetku jsou klíčové vertikální komunikace: centrální schodiště pro veřejnost i pracovníky se dvěma veřejnými (evakuačními) osobními výtahy (v přístavku na severní fasádě), dvě boční (výhradně evakuační) schodiště po východní a západní straně budovy a osobonákladní služební výtah (prochází středem budovy, blíže k její jižní fasádě).

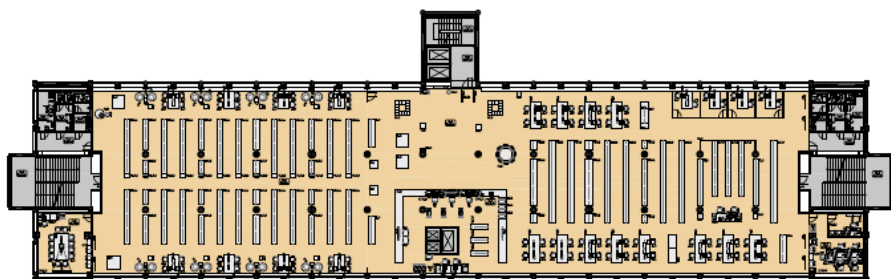
Půdorysy podlaží pro veřejnost s vyznačením prostor užívaných knihovnou

Obr. 2 Půdorys 2. nadzemního podlaží (čítárna denního tisku, terminály, foyer). Zdroj: City Work s.r.o.

Obr. 3 Půdorys 3. nadzemního podlaží (beletrie pro dospělé, zvukové dokumenty a hudebniny, oddělení pro děti). Zdroj: *City Work s.r.o.*

Obr. 4 Půdorys 4. nadzemního podlaží (naučná literatura pro dospělé, periodika, příruční knihovna, IRC, studovny). Zdroj: *City Work s.r.o.*

Interiérové řešení, prostorové uspořádání a dopady do oblasti bezpečnosti

V prvních verzích projektu rekonstrukce a osídlení tovární budovy číslo 15 byl knihovně a jejím provozům věnován značný prostor. Ten při plánování dovoľoval počítat především s poměrně malou hustotou rozmístění regálů ve volných výběrech (tj. s dostatkem místa mezi nimi) a jejich menší výškou (přehlednost prostoru –

horní police pod úrovní očí dospělého člověka, spodní police dostatečně vysoko nad zemí – pohodlně dosažitelné). V roce 2011 však došlo k výrazné změně prostorového členění a potřebě umístění dalších subjektů v komplexu, což mělo za následek citelný úbytek plochy pro knihovní provozy a nutnost částečné reorganizace zamýšlených knihovních služeb, procesů, toků dokumentů a komunikace. Zachování potřebných kapacit volných výběrů a studijních míst si vynutilo úspornější interiérové řešení – méně volného prostoru, vyšší regály, sloučení některých oddělení do jednoho prostoru apod. Nejcitelnější konkrétní dopady těchto redukcí dle našich zkušeností z provozu a z hodnocení kontroly BOZP, jsou následující:

- **Rizika plynoucí ze spojení úseku beletrie pro dospělé, hudebního a dětského oddělení do jednoho neděleného prostoru s možností volného pohybu dětí:**
  - *sklopné poličky na čelech regálů v úseku beletrie pro dospělé (riziko úrazu hlavy u dětí),*
  - výsuvné poličky na knihy v úseku beletrie pro dospělé (riziko úrazu hlavy u dětí),
  - nezasunuté zásuvky s CD v regálech hudebního úseku (riziko úrazu hlavy u dětí) a jejich obtížná dosažitelnost pro děti a dospělé menšího vzrůstu – rizikové používání k tomu účelu neurčeného sedacího nábytku náhradou za stupátka (riziko pádu),
  - nemožnost vyčlenění části sociálního zařízení výhradně pro děti.
- **Rizika plynoucí z prostorového uspořádání nebo interiérového řešení:**
  - PC na sloupech v dětském úseku – poličky nevhodného typu pod klávesnice trčí do prostoru (riziko úrazu),

- umístění PC na stolech v úseku pro nejmenší (nekryté kabelové přívody),
- nevhodně řešené podlahové krabice (nemožnost dovršení při plném využití zásuvek),
- nevhodně umístěné vstupy do velkého prostoru záputí centrálních pultů (za zády obsluhy ve značné vzdálenosti),
- nepřehlednost knihovních podlaží v určitých úsecích (poměrně hustý rastr vyšších regálů v prostoru),
- relativně snadno dostupný volný přístup ke služebnímu výtahu.

S některými nedostatky jsme se museli vyrovnat organizačními a technickými opatřeními už před zahájením provozu, jiné jsou stále v řešení. Nejvíce opatření bylo provedeno ve 3. podlaží, kde na sebe volně navazují oddělení pro děti, hudební úsek a oddělení pro dospělé (např. odstranění výsuvných poliček na knihy v úseku pro děti, kryty na rohy poliček pro počítače, barevné označení sklopných poliček na bočních stěnách regálů, zakrytí kabelových přívodů u počítačů v oddělení pro děti, odstranění abecedních rozřadovačů vystupujících do prostoru). Nenašlo se zatím řešení pro zvýšení bezpečnosti regálů na zvukové dokumenty se zásuvkami, k nábytku jsme alespoň doplnili vhodné stupátko.

Spojení oddělení pro děti s knihovnou pro dospělé (hudební úsek a beletrie) má i výhody, příjemné pro uživatele: zvýšilo se např. využití zvukových dokumentů, které byly ve staré budově dostupné v samostatném oddělení, sjednotila se provozní doba všech oddělení, rodiče mohou snáze spojit návštěvu oddělení pro děti se svými zájmy v knihovně. To však není předmětem tohoto příspěvku.

Obr. 5 Interiér 4. podlaží – studijní místa a volný výběr periodik.

Zdroj: Petr Zákutný

Nečekaně se nám naskytla možnost dílčí změny uspořádání prostoru díky rekonstrukci podlah v rámci jejich reklamace v roce 2015. Protože obě podlaží s volnými výběry pro veřejnost bylo nutno vystěhovat včetně demontáže výpůjčních pultů, upravili jsme nově vstupy do služebního prostoru v zápuťích tak, aby lépe vyhovovaly provozním podmínkám. Doladili jsme stavění fondu především v úseku beletrie, který byl v abecedním uspořádání pro některé čtenáře příliš rozsáhlý, a vyčlenili jsme další žánry – tato změna byla čtenáři pozitivně hodnocena.

Je třeba konstatovat, že za tři roky provozu došlo pouze k jednomu drobnému úrazu dítěte, které se poranilo právě o policičku v oddělení pro dospělé. Největší problémy vyplývají ze situací, kdy

z pohledu odborně způsobilé osoby jsou některé interiérové prvky nevyhovující z hlediska bezpečnosti, ale z pohledu vlastníka a správce majetku je u stejného vybavení konstatováno, že je v souladu s normami a v době udržitelnosti projektu ho nelze vyměnit ani do něj podstatným způsobem zasahovat.

Rizika vyplývající z volného přístupu do knihovny a z umístění knihovny

Jedním z základních principů fungování veřejné knihovny v České republice je podle knihovního zákona rovný a svobodný přístup k dokumentům a informacím.

Přístup do KKFBZ není podmíněn registrací, u vstupu do podlaží nejsou turnikety. Knihovna je otevřena všem návštěvníkům za podmínky, že dodržují knihovní a návštěvní řád.

Knihovna je umístěna v lokalitě, která přiléhá k jedné z nejkomplicovanějších oblastí města z hlediska kriminality a narušování veřejného pořádku. Tou je přilehlé autobusové a vlakové nádraží a navazující park především ve večerních a nočních hodinách. Přestože tento prostor pravidelně monitoruje městská policie, incidenty jsou zde poměrně časté. To je velmi nepříjemné pro návštěvníky a zaměstnance, protože přes tuto lokalitu vede nejkratší cesta k zastávkám veřejné dopravy. V budoucnu se připravuje rekonstrukce vlakové trati a vytvoření dopravního terminálu s přiblížením zastávek městské hromadné dopravy, což by mohlo situaci výrazně zlepšit.

Tak jako jiné veřejné knihovny i zlínská knihovna musí především v zimním období řešit problémy s bezdomovci, kteří by rádi užívali knihovnu jako místo pro spánek a ohřívárnu. Existuje skupina bezdomovců, kteří knihovnu navštěvují i v průběhu roku, s cílem přečíst si noviny, odpočinout, nabít telefony atd. Pokud neruší, neobtěžují ostatní a využívají sociálních služeb pro hygienu a výměnu oblečení, nejsou zásadním problémem. Pokud jsou návštěvníci knihovny opilí nebo pod vlivem návykových látek, je

optimální, pokud se podaří zabránit jejich vstupu do knihovny už ve vstupní hale. Největší problémy měla knihovna po poslední celostátní amnestii v roce 2013, kdy hrozilo, že lidé, kteří opustili vězení, promění tehdejší čítárnu ve staré budově ve svůj „výsostný prostor“, kde budou určovat pravidla hry. Opakované zásahy městské policie spočívající ve vyvedení nejagresivnějšího jednotlivce mimo budovu nebyly dlouhodobě efektivní. Osvědčila se nám spolupráce s bezpečnostní službou, která zajistila několik týdnů dozor přímo u vstupu do budovy. Klíčové byly kompetence pracovníků bezpečnostní služby, kteří bez jakéhokoliv fyzického zásahu budili respekt, nebáli se a řadu klientů osobně znali ze své pracovní činnosti, takže dovedli konfliktům zabránit.

Konfliktům se snažíme především předcházet, pracovníci absolvují opakovaně psychologická školení, jak pracovat s problémovými klienty. Pokud už k porušení knihovního a návštěvního řádu dojde, řeší ho podle závažnosti personál knihovny, případně žádá o spolupráci bezpečnostní službu objektu. V mimořádných případech volá bezpečnostní služba městskou nebo státní policii. V roce 2015 se to stalo celkem šestkrát, z toho tři zásahy byly přímo v budově knihovny, další ve venkovních prostorech. Ostatní problémové situace vyřešila služba samostatně. Centrální pulty ve všech třech patrech jsou vybaveny tísňovými tlačítky, která jsou napojena přímo na Policii ČR, zatím jsme je v ostrém provozu nemuseli použít. Od zahájení provozu usilujeme o doplnění této signalizace i na boční pulty na patrech – jedná se o pult oddělení pro děti ve 3. podlaží a pult informačního a referenčního centra ve 4. podlaží. Zatím se nám nepodařilo získat souhlas zřizovatele s financováním této úpravy.

Nastavení organizačních opatření a pravidel, které by předcházely nebezpečným situacím a ohrožení zdraví a života návštěvníků a pracovníků, je v našich podmínkách komplikovanější s ohledem na nastavenou organizační strukturu, pravomoci a odpovědnosti ve 14|15 Baťově institutu. Řadu věcí nemůžeme přímo rozhodnout a zajistit a musíme je řešit prostřednictvím

servisní organizace, která je následně řeší prostřednictvím objednávky služby u komerčních subjektů. Některá opatření trvají proto z našeho pohledu příliš dlouho a stojí nás velké úsilí, aby vůbec byla zahájena příprava jejich realizace. Navíc nemůžeme nijak ovlivnit, kdo bude zadanou službu zajišťovat.

Jako problematické se v posledních letech jeví, že podle našeho názoru i podle konzultace s právníkem prakticky není možno klienta, který opakovaně narušuje provoz v knihovně, obtěžuje ostatní návštěvníky, porušuje návštěvní i knihovní řád, vykázat na delší dobu z knihovny. Je možné pouze jednorázové vykázení z důvodu aktuálního porušení knihovního řádu. Vzhledem k tomu, že tito klienti často nemají registraci, nelze jim ji odebrat.

Z hlediska dopadu na pracovníky jsou nejkomplikovanější konflikty s návštěvníky s psychickými problémy, pokud jsou doprovázeny agresivním nebo obtížně předvídatelným chováním. Setkali jsme se zprostředkovaně i se stalkingem, který uplatňuje problematický klient směrem k pracovníkům bezpečnostní služby.

Princip rovného přístupu, otevřenosti a dostupnosti knihovních a informačních služeb je velmi důležitý a neměl by být preventivně omezován. Naprostá většina našich návštěvníků pravidla neporušuje a má právo na bezpečný prostor v knihovně pro své vzdělávací, kulturní, společenské nebo odpočinkové aktivity. Na druhou stranu by knihovny měly usilovat o to, aby měly právní, organizační a technické nástroje, jak se bránit zneužití tohoto přístupu.

Literatura a informační zdroje

- [1] VŠETEČKA, Petr, ed. a Sonja BAŤOVÁ. *Jiří Voženílek: budovy č. 14 a 15 ve Zlíně – dědictví industriální éry*. [Zlín]: Zlínský kraj, 2013. 127 s. ISBN 978-80-87833-03-2.
- [2] VŠETEČKA, Petr, ed. a Stanislav MIŠÁK. *Krajské kulturní a vzdělávací centrum ve Zlíně: v budovách 14 a 15 bývalé továrny firmy Baťa: Krajská galerie výtvarného umění ve Zlíně, Muzeum jihovýchodní Moravy ve*

*Zlíně, Krajská knihovna Františka Bartoše, Centrála cestovního ruchu
Východní Moravy. 1. vyd. Ve Zlíně: Krajská galerie výtvarného
umění, 2009. 141 s. ISBN 978-80-85052-83-1.*

Doc. PhDr. Lubomír Kostrůň, CSc., M.A:

Prazvláštní prostor knihoven a proč jej pěstovat

Brno International Business School

Funkce knihoven v průběhu věků

Knihy a jejich sbírky představovaly objekty, kde se hromadí reflexe reality a z nich odvozené záznamy představ a snů. Tím vždy měly blízko k posvátným místům usebrání a ztišení, odpojení od naléhání a požadavků okolního světa. V kláštorech se přepisovaly rukopisy pozůstalé z dob minulých, přemítalo se o jejich současném významu, postupně vznikala i díla nová. Do doby vzniku knihtisku se jednalo o zcela výjimečná místa duchovního a světského bohatství, významu i prestiže. Na skvostné umělecké výzdobě sálů s knihami, svého druhu pokladnic, je to patrné i dnes. Revoluce knihtisku ovšem dopomohla k dostupnosti i rozšíření knih (a jejich sbírek) mezi širší vrstvy lidí. Když jsme na návštěvě u známých, místa s knihami obvykle přitahují naši pozornost – vypovídají i dnes něco o jejich majiteli.

Proměna role knihovny v životě jednotlivce

Knihy jsou s námi od prvních krůčků. Nejnověji knihy ovšem batolata nečtou, ale žvýkají. Předpokládám, že jejich zprvu obrázkový obsah není až tak podstatný, ale vjemy zvířátek, zahrádky a sluníčka se mají postupně spojovat do pocitu užívání si pohody, uspokojování základních potřeb a časem snad i zvědavosti, zda ta další stránka se slonem vydrží tak intenzivní žužlání, jako ta předchozí. Pak nám rodiče snad i dnes čtou pohádky, mají nás k jejich samostatnému čtení nebo nás odkládají do péče televizních či mobilových chůviček. Chtěl bych chovat naději, že současná generace zcela nevymění psané texty

za obrazová a filmová média. Píše se o tom, že slovo a písmo jsou daleko výživnější pro pěstování představivosti a fantazie než významově příliš jednoznačné obrázky.

Knihovnamí jsou polička doma i průmyslový objekt

Když přemýšlíme o knihovně jako prostoru, musíme uvážit, o jakou knihovnu jde. Knihovnamí můžeme rozumět kde co: počínaje soukromou poličkou na knížky doma, konče institucí s budovami, podobající se spíše průmyslovému provozu. Přeneseně můžeme knihovnou také myslet soubor programů v počítači. Funkcemi, které plní, se knihovna vlastně podobá i našemu mozku – s tím, že informace si chodí obvykle půjčovat a nové doplňovat jen jeden klient. Knihovny obvykle bývaly součástí většího stavebního komplexu, třeba kláštera nebo v modernější době univerzitního kampusu. Řadu funkcí plnily objekty okolo. V naší době se staví významné knihovny ve městech jako samostatné, často velikostí i výtvarně dominantní objekty, připomínající dřívější katedrály. V dalších úvahách je tedy třeba představit si naši knihovnu, kterou dobře známe a uvažovat, co z řečeného může platit právě pro ni.

Struktura prostoru jako skladba funkcí (metafory obydlí či vesnice)

Soustředíme-li naši pozornost na prostor knihovny jako instituce, stojíme před běžným, obvyklým problémem jako i jinde při rozhodování o tom, co kam dát. Každý to dobře známe a umíme; většinou o tom ani nemusíme přemýšlet. Vždy jde o soulad tří hledisek:

- co se tam má dělat,
- kdo to má dělat,
- za jakých podmínek, okolností.

„Co se má dělat“

znamená rozbor funkcí, které v daném prostoru musí mít vhodné místo. Čím je podrobnější záznam takové úvahy o procesech, které v knihovně probíhají, tím lépe. V organizacích obvykle probíhá přesun materiálů (od surovin přes jednotlivé výrobní operace po hotový produkt), ale také v organizacích přibývají, spotřebovávají se a ubývají znalosti i dovednosti, jejich nositelé (lidé), samozřejmě i peněžní prostředky. V provozu náročných organizací dochází i k vyvolávání a „spotřebě“ prožitků („spalování emocí“) zaměstnanců. Představte si pracovní procesy, potřebné k plnění funkcí organizace jako vánočku, kde jednotlivé prameny se od počátku splétají, kříží, zdánlivě mizí, až na konci vyúsťují ve službu/produkt, určený koncovému zákazníkovi. Odborníci o takovém rozboru procesů mluví jako zkoumání hodnototvorného řetězce. Při zkoumání toho, které činnosti čemu slouží, obvykle přijmete i na takové, které mohou být zcela zbytečné a představují rezervy organizace pro lepší využití jinde. V odborné literatuře se uvádí docela šokující podíl práce, která snad nějak slouží organizaci, ale ne zákazníkovi. Čas od času si takový rozbor udělejte, budete překvapeni tím co, jak moc a proč děláte.

„Kdo má co udělat“

je navazující pohled na zaměstnance, kteří se jednotlivými činnostmi zabývají. Nejde jen o rozdělení práce, ale i o definování odborných a společenských kompetencí, potřebných pro úspěšné vykonávání práce v dané pozici. O jak velký „provoz“ jde? Pracuje se každý den, od kdy do kdy máme otevřeno pro čtenáře, probíhá práce na směny? Jak je to se střídáním pracovní zátěže v průběhu dne, týdne, roku? Taková úvaha pomáhá dobře rozdělit síly a vidět přetížené uzly procesů i to, kam jakou odborníci/odborníka je třeba dát. Je třeba nejen rozumět tomu, co dělám, ale i umět vyjít s lidmi (což bývá obvykle mnohem obtížnější). Jak známo, pracovníci „první linie styku se zákazníkem“ na přepážkách tvoří image firmy.

Nemohou tam být proto jen do knih ponoření morousové. Přímý dopad mají úvahy o potřebných kompetencích pro výběrová řízení při přijímání nových pracovníků/pracovnic. Sem může patřit i úvaha o vhodném stylu řízení/vedení lidí a tedy i o manažerských kompetencích.

„Za jakých podmínek“

je jádrem tohoto tématu; bez předchozích úvah by ale nemělo smysl se jím zabývat. Takže se budeme věnovat fyzikálním okolnostem a kulturně společenským souvislostem. To první znamená, zda si přiměřený prostor pro funkce, které knihovna plní, můžeme vymýšlet (při projektování nové či přestavbě starší budovy) nebo jen uvažovat o stěhování stolů a regálů v místnostech. Může mít každá funkce (pracovní operace) svou místnost nebo lze některé sdružit do jednoho místa? Kde bude „poloveřejný“ prostor pro návštěvníky knihovny, kde bude „soukromé“ zázemí zaměstnanců, kde budou umístěny knižní fondy? Jak uspořádat rozmístění jednotlivých činností ergonomicky, s co nejkratšími vzdálenostmi od sebe – zejména u těch, které se stále opakují? Kde použít nějakou mechanizaci a výpočetní techniku? I představy čtenářů o optimálním místě ke studiu se mohou samozřejmě odlišovat. Já třeba považuji za správné místo k soustředěné práci s informacemi nejlépe intimní hnízdečko, kde mám vše po ruce, nic mne netlačí a nikdo pokud možno neruší. Proto představa studovny s rozměry tovární haly se mi moc nezdá, nejraději bych si knížku odnesl někam jinam a tam si ji vychutnal. Jenže hledisko bezpečnosti prostoru dává přednost dobře přehledným místům, tedy nejspíše velkým, kde je hodně lidí a málo „hluchých“ míst.

Moderní kloubení takto opačných požadavků představují záznamové kamery, o kterých jsme při vstupu informováni – a musíme se s nimi smířit. Svou roli hraje i umístění pracovišť personálu knihovny tak, aby měl co největší přehled o situaci kolem – to znají dobře ve výstavních sálech galerií. Toto jsou úvahy,

které dobře znají projektanti, specializující se na knihovny; mívají k dispozici typizované projekty a ty dobře vyzkoušené opakují.

Nových knihoven se však u nás nestaví tak mnoho, a většina zakázek je asi na adaptace a modernizace knihoven. Myslím, že skuteční odborníci se poznají tak, že místo, na které projekt dělají, nejen navštíví, a tedy vidí, ale pozorně vyslechnou přání a stesky klíčových zaměstnanců, společně je projednají a využijí je. Zaměstnanci mají nenahraditelné, často specifické zkušenosti a rádi se účastní na pracovišti vzniku něčeho nového; tráví tam část svého života. Pokud je to finančně možné, a umístění knihovny v komunitě to napovídá, odhadují dobří projektanti i budoucí, rozvojové potřeby knihovny a vědomě vytvářejí prostorové rezervy.

Pokud nejste v situaci velké přestavby knihovny a jde jen o drobná vylepšení, použijte zdravý rozum a zkušenosti z postupného budování například své domácnosti. Nejlépe ne malé garsonky (kde je to hodně obtížné), ale většího bytu nebo rodinného domku. Opět základní otázka: kde co má být, aby to dobře fungovalo? Krátké cesty s nákupem do kuchyně nebo spižírny (ideálně zvláštní vchod pro „personál“, ne pro hosty). Pak máme poloveřejný prostor předsíně nebo vstupní haly, toalety, obývací pokoj nebo salon. Nějak oddělený soukromý prostor, kde jsou ložnice rodičů i dětí a koupelny, bývá třeba v prvním patře. Určitě si dovedete na základě zkušenosti představit, jak asi vypadá denní provoz rodiny v takovém uspořádání, kolik místa je třeba (vytvořit) pro kterou činnost, jaké hmotné vybavení je k tomu potřeba někde po ruce uložit, pro kolik členů užší (případně širší) rodiny a pro jak rušný společenský život má být prostor uzpůsoben. Jaké individuální potřeby (věkové, zdravotní, koníčky, práci doma) je třeba zohlednit. Jak asi vypadá přiměřené vybavení a výzdoba veřejných, poloveřejných i soukromých prostor objektu. To vše představuje nejen intimní prostor domova (jeho srdcem bývá kuchyně), ale dává o nás i jasné informace našim návštěvníkům.

Na pracovišti se soukromí projevuje nejčastěji jen na pracovním stole či obrázkem na zdi. Prostor tedy bývá strukturován viditelně

(místnostmi, nábytkem, písemnými informacemi a pokyny) či neviditelně (kulturně danými zvyklostmi, které popisuje tzv. proxemika prostoru). Takové strukturování prostoru navádí návštěvníky k chování, které je spíše opatrné a situaci přiměřené.

Jiná dobrá metafora bývá představa obce, vesnice. Objekt knihovny plní nejen funkci naleziště a výměny knih, ale i společenské funkce, z nichž některé na vesnicích tradičně plnily studny na návsi pod lipou, kostel, hřbitov, hospoda (a stůl, vyhrazený váženým štamgastům, tzv. „parlament“), sokolovna či prostory sloužící hasičským spolkům. Pokud ve vsi bývala škola, pak omezenému okruhu čtenářů dostupné knihy se asi nacházely zde. Takže, kde je v knihovně místo, kde mohou návštěvníci poklábosit, aniž by rušili ostatní? Mohou si koupit nějaké občerstvení? Mohou u toho v něčem listovat? Mohou se při tom všem seznámit a poznat i cizí návštěvníci? Je vaše knihovna místem, které je přitažlivé a je chloubou obce?

Takovéto úvahy o konkrétní knihovně obvykle proběhnou v hlavě několika jednotlivců a jejich výsledek je nejlépe zachytit na papíře, v nějakém nákresu. Druhá, významná etapa pak je nad papírem sednout, prohlédnout si jej a porovnat s tím, co si myslíme sami. Prostě projednat co a proč je na něm nakresleno tak, jak je – porozumět nákresu. Zkusit najít slabá i dobrá místa, zkusit navrhnout úpravy, zlepšení. Ztotožnit se s výsledkem, který pak bude nějakým způsobem realizován, protože je to i můj vlastní návrh.

Knihovny a věk IT: autentičnost fyzického místa či virtuálnost globálního informačního prostoru

Existuje názor, že i fyzický svět, ve kterém žijeme, není jediný, ale že každý jej vnímáme a prožíváme poněkud jinak; takže těch fyzických světů je mnoho i v jednom místě (časově i geograficky). Dokud se dovedeme shodnout na tom, jak se jmenuje to, co vidíme, po čem

šlapeme, čeho se dotýkáme, sdílíme, jaký to vše má význam, pak je docela dobře – je to „autentické“, protože sdílíme jednu kulturu.

Připomínám to proto, že svět naší generace zalila vlna virtuálních, komunikačních světů, kterou mnozí považují za něco revolučně, kvalitativně nového. Překryla naše individuálně různá pojetí reality o novou vrstvu a je čím dál složitější poznat, v jakém světě informací se nacházíme a který s kým sdílíme. Jisté je, jak pravil Ignác z Loyoly, že „d'áblu nasloucháš, s d'áblem rozmlouváš, d'áblem se stáváš“. Informace vytvářejí (význam) nejen svět(a) kolem nás, ale i nás samotné. Mluví se o „analogové a digitální generaci“, kdy rozdíl je ve zvládnání odlišných technologických prostředků, obsahy/významy informací snad zůstávají shodné – byť dostupnost informací o časově i prostorově vzdálených kulturách vzrostla podobně revolučně, jako za časů Gutenbergových. Najít informaci, o které jsem zapomněl, kde ji mám (ve své hlavě nebo i doma, v počítači), je díky technice jednodušší vyhledat na Googlu. Běž a „vygúgluj si to“! Naše děti tam najdou snad úplně vše, počínaje vařením a konče rezervací hotelu. Takovou univerzální, přitom zcela konkrétní a interaktivní poradnu pro řešení problémů (s připojenými zkušenostmi lidí s jejich použitím) prostě nelze do knihy zpracovat. To, co jsme si říkali o společenských funkcích knihovny jako spojovací instituce v obci, vlastně docela platí i o virtuálním, informačním prostoru internetu, webu, sociálních sítích. Žije ještě kamarád, kterého jsem neviděl třicet let? Žádný problém. Náhle je mnoho toho dostupného ze židle, na které sedíme (tam, kde je signál, stačí i mez u lesa). Je třeba napsat seminární práci? Jak snadné, pro méně náročné učitele stačí doložit, že jsem zručný editor citací cizích textů. Vlastní myšlenky mít netřeba. Poslání školy se změnilo na místo, kde se učíme diskutovat, vidět věci kriticky z různých úhlů a hlavně klást si otázky o tom, co nevíme. Proč tedy vůbec chodit do knihovny? Pro toho, kdo hledá, je náhle knihovna všude kolem nás.

Místa magické fúze – kotvení do kultury i cestování ve světech fantazie

Nejdůležitějším prostorem knihoven jsou místa, kde se do knížky (?) začteme a ponoříme se do jejího světa. Čítárny, studovny. Celý ostatní provoz tu jakoby jen pomáhá, aby se čtenáři v jeho mozku propojovala nová spojení mezi neurony, ukládaly nové představy a cítil se proto obohacen. Proč výraz „magická fúze“? Některé představy mohou být nové jen pro mne, učím se, na co přišli jiní, přede mnou. Některé představy výjimečně mohou být zcela původní – heuréka! (I když Aurelio Peccei, prezident Římského klubu prý říkával, že „nové je jen to, co již bylo zapomenuto“.) Prostory, které věnujeme ukládání informací a znalostí, jsou tedy místy, kde spočívají základy naší civilizace, je to tunel zpět do minulosti. Nabízí-li se nám dostatek různorodého materiálu k přemýšlení, podněcuje nás to ke hraní: představy v mysli jen vyskakují. Vzpomeňte si na autory, jako byl Jules Verne („cokoliv, co si jeden člověk může představit, jiný dokáže vytvořit“). Lidé jeho druhu vytyčují směry dalšího rozvoje civilizace. Připadá mi, že naše kultura roste znalostmi jako korálový útes: ve směrech, o kterých se přemýšlí a kladou otázky, přirůstá, tam, kde nikoho nic nenapadá, přírůstek reality není. Navíc, zdá se mi, že možnost snadného přenosu obrazových informací výrazně posílila představivost autorů (k sestavení obrázku nemusíte být malíř). Podívejte se na rostoucí podíl žánru „fantasy“, masovou produkci a sdílení videí na „you tube“. Jenže tyto nosiče informací jsou dostupné právě mimo klasické knihovny.

Knihovníci jako průvodci: Stanislaw Lem o proměně podnětů v informace. Kvalitu prostoru dávají lidé

Z obchodu víme o důležitosti prodavačů. Při vyrovnané nabídce produktů a služeb na více místech půjdeme tam, kde to máme blíže

a kde jsou k nám vlídní a poradí, navedou ke správnému regálu. Dají něco navíc, než co se standardně očekává. Dobří knihovníci, kteří přicházejí do styku se čtenáři, plní právě tuto roli. Použiji další metaforu. Spisovatel Stanislaw Lem popsal ve své knize „Summa technologiae“ vznik informace nějak takto: z podnětů, působících na naše smysly, vznikají informace tehdy, když jim umíme připsat nějaký význam. Význam však je dán okolnostmi, situací, a ty se ovšem neustále mění. Vnímání a porozumění jsou vícevrstevnaté a aktivní procesy. Když si nevíme rady, dobří knihovníci nás v záplavě knih orientují, dovedou odhadnout hledaný význam, účel, pro který něco hledáme. Někteří architekti říkají, že umístění a tvar okna jsou v prostoru místnosti prubířským kamenem kvality. Tento odstavec končím konstatováním, že v našem kontextu kvalitu prostoru dodávají lidé. I ve velice skromném prostředí můžete najít skvělé lidi, kteří činí místo skvělým. Takové, kteří v něm slouží, i ty, kteří jej navštěvují; potřebují se ke svému rozvoji navzájem. Žádná velká metafyzika.

Knihovny jako prostor virulentní intelektuální infekce

Dvě poznámky na závěr. První je moje zkušenost z moderní univerzitní knihovny v Bielefeldu, v Severním Porýní-Vestfálsku, z 90. let. Fakulty jsou tam umístěny ve výškových budovách, sestavených do obdélníku, které na úrovni přízemí propojuje dohromady velická společenská hala. V jejím prvním patře je umístěna po celém obvodu knihovna. Každá fakulta má tedy fondy ke svým oborům umístěny u sebe (pod sebou), ale tyto oborové tříděné knihovny nejsou odděleny, můžete chodit kolem dokola a volně prohlížet vše, co tam mají. Všude hnízda kopírek, služby personálu knihovny nefungují jen od půlnoci do čtyř hodin ráno. Pokud ale máte spacák a zaberete se do práce, můžete přespat na podlaze, mezi knihami. Kdy tam uklízejí, nevím. U každé fakultní knihovny byla tehdy i místnost plná prázdných regálů. Samozřejmě,

prohlídka knih a časopisů o psychologii, matematice, umění, filozofii i technických oborech nabízí vidět a hledat vzájemné možné souvislosti a už jen tím množstvím prostě bere dech. U nekončící řady specializovaných časopisů o psychologii jsem se rozhodl, že nic nikdy psát nebudu. Odvezl jsem si kabelu kopií „vzácných“ odborných knih; většinu jsem ale dodnes nepřečetl. Nebyl čas pro čtení jiných. Ránu z milosti tehdy představovala filozofická kniha „O ničem“. Z této knihy jsem nekopíroval jen kapitolu o radarech. Kdyby to za něco stálo, jistě by to přece nebylo uvolněno pro publikaci. Až doma jsem časem zjistil, že existují pasivní radary (které zdánlivě nic nedělají), a tedy že kapitola smysl měla také, i když byla o „ničem“. Dnes ji už asi nedokážu najít, ale „vygügloval“ jsem podobnou: „Encyklopedii neznalosti – vše co byste mohli chtít vědět o tom, co neznáme“. Je z roku 1978, ale asi se v ní moc nezměnilo. Toto jsou knihy, které považuji za důležité. Inspirují, dotýkají se totiž záhady: věci, které víme, umíme většinou pojmenovat a vysvětlit (výjimku tvoří osobní zkušenosti, „tacit knowledge“ Michaela Polanyiho). Knížky o tom, co víme, se proto píší snadno. Na druhé straně, to, co nevíme, jména a slovní vyjádření nemá. Jak chcete napsat knihu beze slov? Poněkud rozdílná situace je v případě, když píšeme o praktických dovednostech: co umíme udělat, se dá většinou popsat (příklad výjimky: zkuste napsat použitelný návod na udržování rovnováhy na kole). Vymyslet si seznam toho, co udělat neumíme a stálo by za to to umět, se dá mnohem lépe.

Poslední poznámka věcně navazuje. Je o tom, že i když je prostory knihoven třeba vhodně rozložit z hlediska bezpečnosti provozu, kde rizika případně představují návštěvníci (ne „nepřátele českých knížek líti“, o nichž se zmiňoval Karel Havlíček Borovský), existují i samotné nebezpečné knihy, „libri prohibiti“, tedy oddělení knihoven s „omezeným přístupem“ (jako například v Bradavicích). I ty představují nebezpečí, ale pro čtenáře. S oběma druhy rizik si profesionálové dovedou poradit.

Posledním rizikem, kterému jsme vystaveni ve styku s knihami překvapivě všichni, představuje text o „informační patologii“, který jste dostali vytištěný. Jak jistě porozumíte, hloubání v křesle nad ním si zasluhuje delší čas.

Roman Kohout: Knihovna v online prostředí

KŘP Karlovarského kraje – OAIK, Oddělení informační kriminality

Príspevek je zaměřen na online bezpečí knihoven současnosti obecně. Řeší většinu současných rizik souvisejících s průnikem knihoven s moderními informačními a komunikačními technologiemi. V úvaze je řešena webová prezentace knihoven včetně databází, do kterých lze skrze toto rozhraní vstoupit, zabezpečení těchto databází nejen z pozice kybernetického útoku, ale i ze strany zaměstnanců, kteří databáze využívají ke své činnosti. Uvádí možný náhled bezpečného řešení k poskytování volného přístupu návštěvníků knihovny na internet s odkazem na možnou spolupráci s Policií České republiky v případě páchaní trestné činnosti takto připojených návštěvníků.

***Klíčová slova:** knihovna, online prostředí, bezpečnost, internet, malware, databáze, router, kybernetický útok, WiFi připojení, Policie České republiky*

Knihovna - minulost, současnost, budoucnost

Knihovna, jakožto instituce, jejíž prim spočívá především v zápůjčkách knižních svazků, byla vždy vnímána jako zdroj cenných a především ověřených informací. Počátky knihoven, ať už byly nazývány jakkoliv, sahají až do dalekého starověku, jehož dědictvím je i rozšíření písma – pro knihovny ekvivalent svatého grálu. Hliněné destičky, svitky nebo svazky nesoucí vzácné informace byly shromažďovány, tříděny a chráněny především ze strany učenců a některá jejich jména dodnes nalzáme v učebnicích dějepisu. Kdo by za ta staletí neotřesitelné pozice knihoven mohl pomyslet, že ve chvíli, kdy kalendář ukáže datum 29. října 1969, se tato pozice lehoučce zatřásla. Tohoto data se zřejmě v učebnicích dějepisu nedočteme – nejedná se o takový milník, jakým by se dal označit pád Římské říše, přesto další řádky napoví, že pro knihovny, tak jak je známe, se jedná o více než jen důležitý milník – v tento den

byla zprovozněna síť ARPANET - univerzitní počítače v různých koutech USA byly propojeny do jedné počítačové sítě. Tento milník, vnímaný jako zrod internetu, jak jej známe dnes, lze pro knihovny současnosti vykládat jako jejich brzký konec - brzký chápeme v kontextu délky existence knihoven napříč historií.

Internet v současné době obsahuje nesmírné množství informací (dat na webových stránkách), disponuje kvanty elektronických knih (eBooky), Wikipedií, jakožto encyklopedií všech encyklopedií, diskuzní fóra a další a další zdroje cenných informací. Navíc zde lze dohledat veškerou hudební tvorbu - dále filmovou, grafickou, fotografickou atd. A takto naservírovanou tvorbu, připravenou ihned ke konzumaci z pohodlí svého domova, může jedinec okamžitě komentovat na sociálních sítích - fenoménu dnešní doby.

Nejednou jsem na internetu narazil na články, které mimo jiné knihovnám předpovídaly brzký konec. Nač přeci dvacet minut ztratit cestou do knihovny, zde pracně vyhledat knihu s žádaným tématem a tu následně dlouze prohledávat k získání potřebné informace, když postačí využít strýčka Googla, který potřebnou informaci vyhledá ve zlomku vteřiny? Navíc zadarmo a bez potřeby si pamatovat, že danou knihu je třeba ve lhůtě vrátit - tedy opět ztratit dvacet minut cestou do knihovny.

Je možné napsat celý článek o výhodě internetu oproti knihovně a je velice jednoduché nalézt desítky argumentů, které knihovnu oproti internetu znevýhodní. Je ale třeba vzít v potaz i váhu těchto argumentů a myslím, že pro vyvážení celé situace postačí pouze jeden protiargument, a tím je především kvalita informací získaná v knihovně.

Knihovny své místo ve společnosti mají a mít vždy budou. Však ani v tak přetechizované době není lidstvo zatím schopno dalším generacím předat informace na lepším datovém nosiči nežli papíru. Papír je schopen přežít staletí, moderní datové nosiče - magnetické pásky, optické disky, pevné disky, flash paměti a jiné vymoženosti nejsou schopny informaci po takovou dobu nést. Mnohem dříve, už po desetiletí v nejlepších případech, data na nich uložená degradují,

nemluvě o dosažitelnosti periferií, které jsou schopny takto uložená data přečíst.

Knihovny tedy svou budoucnost určitě mají!

Knihovna v online prostředí

Z výše uvedeného textu je zřejmé, že i přes svá pozitiva musí knihovna reflektovat dobu, ve které je třeba internetu „konkurovat“. Instituce, která s sebou nese příjemné břemeno důvěryhodnosti, by si neměla dovolit na své pověsti utrpět sebemenšího šrámu. Na své prezentaci a působení v online prostředí je tedy třeba ze strany knihovny vynaložit nemalé námahy a finančních prostředků.

Webové stránky by měly být příjemné, jednoduché, a co se týče ovládacích prvků, ty musí být snadno pochopitelné i pro ty nejmladší - nejstarší návštěvníky knihovny. To však není zas až takový problém jako zajištění databází obsahující osobní údaje, napojené právě na webovou prezentaci knihovny. Ne zřídka se v online prostředí stává, že tyto databáze jsou napadeny hackery za účelem získání osobních údajů v nich uložených. O své zkušenosti by mohl mluvit i takový technologický gigant jako je společnost T-Mobile Czech Republic a.s., kterému byla za únik osobních údajů klientů v roce 2016 uložena Úřadem pro ochranu osobních údajů pokuta ve výši 3,6 miliónu Kč. Zajímavý je však na tomto případě především fakt, že se tohoto skutku nedopustil hacker tzv. na dálku, ale přímo zaměstnanec této společnosti. Důvodem, proč poukazují právě na tento případ je skutečnost, že většina bezpečnostních analýz provedených za účelem zjištění „slabých“ míst v zabezpečení firemních počítačových sítí a databází v nich uložených poukázala jako na nejslabší článek celého „systému“ právě na zaměstnance společnosti – a to ať v důsledku v jakém se ocitla společnost T-Mobile Czech Republic a.s., nebo neuváženém chování zaměstnanců společnosti užívajících k výkonu svého zaměstnání síť internet. Hackeri často volí jednodušší cestu napadení systému společnosti skrze neuvážlivého zaměstnance nežli složitější,

technicky sofistikovanější útok přímo na systémy společnosti jako takové. Tomuto často postačí zaslat mailovou zprávu, ve kterém jej v rámci dobře provedeného sociálního inženýrství „donutí“ otevřít přílohu s vloženým malwarem (škodlivým kódem) nebo kliknout na odkaz na webovou stránku, která rovněž počítač zaměstnance s přístupem do interních databází infikuje sofistikovaným malwarem. Tento malware poté často zajišťuje odesílání požadovaných informací z databází společnosti na předem nastavené cílové stroje (servery) hackerů. Je třeba připomenout i tzv. kryptovirální vydírání: neuváženým chováním – kliknutím na odkaz nebo přímo spuštěním přílohy z mailové komunikace může dojít ke spuštění malwaru, který zašifruje data na daném počítači, nebo se může po vnitřní síti společnosti šířit dál a zašifrovat přímo databáze na serverech, na kterých jsou uloženy. Společnost je často nucena uhradit nemalou částku ve virtuální měně k získání správného klíče k rozšifrování cenných dat. Náprava takové situace je často až nesmírně jednoduchá, a to i bez nutnosti zvolení cesty výpalného ve virtuální měně! Tato náprava se nazývá pravidelné zálohování, avšak i v dnešní době je tato praxe bohužel spíše sci-fi nežli realitou.

Stejně, nebo spíše větší pozornost je dále třeba věnovat vzdálenému přístupu do výpůjčního systému knihovny, který je možný přes internet za účelem zjednodušení komunikace uživatele s knihovnou. Je třeba si uvědomit, že pro zdatného uživatele informačních a komunikačních technologií může být využití online výpůjčního systému knihovny rovněž ne zrovna obtížnou cestou k penetraci do dalších systémů knihovnou užívaných.

Sofistikované přímé útoky na systémy knihovny však běžní zaměstnanci knihovny příliš ovlivnit nemohou – zde je třeba dobře vsadit na společnost nebo ty zaměstnance knihovny, kteří předmětné databáze spravují. Nelze se spokojit s myšlenkou, že dnes databáze řádně zabezpečí a u stejného způsobu zabezpečení bez modifikací setrvají další dva nebo tři roky! To by bylo usnutí na vavřínech. Dále je třeba dobře a citlivě nastavit individuálně

uživatelská práva každého zaměstnance a tyto účty zaměstnanců v systému opět řádně zabezpečit. Uživatelská práva vnímejme např. tak, že u zaměstnance přepážky knihovny je nežádoucí přístup do personální databáze, které využívá personální oddělení. V neposlední řadě je třeba řádně zabezpečit každý počítač s přístupem na internet i do interních databází společnosti, případně omezit možnost spouštět některé programy na takových počítačích.

Co tedy zbývá na běžného zaměstnance knihovny? Právě ono již zmíněné uvážené chování. To však může zaměstnanec aplikovat až poté, co mu bude umožněno (a on sám bude ochoten) seznámit se s nebezpečími, se kterými se v rámci užívání online prostředí může setkat. Až poté bude schopen patřičně reagovat např. na případný phishing nebo jiné hrozby. Aktivní úlohu dále může sehrát tím, že své uživatelské účty do různých interních databází bude mít zabezpečeny silným heslem a to nejlépe tak, aby do každé databáze bylo jiné heslo. Tato hesla poté nebude užívat u dalších online služeb, a to ani v soukromém životě. Tuto úlohu může podtrhnout tím, že se nebude snažit do počítače zaměstnavatele instalovat další aplikace nad rámec těch schválených organizací.

V neposlední řadě je třeba se v posledním odstavci bloku Knihovna v online prostředí zmínit o její prezentaci v rámci sociálních sítí. Je prakticky nemyslitelné, aby knihovna tak důležitý kanál pro předávání informací ignorovala. V současnosti je prezentace v rámci sociálních sítí každé úspěšné společnosti nezbytná a to samé platí i pro instituci, jakou knihovna je. Mladí lidé – naše budoucnost – v dnešní době věnuje sociálním sítím nesmírně vysokou časovou dotaci a pro některé jedince to může být bohužel jediný kanál, kde zaregistrují činnost knihovny.

Volný přístup návštěvníků k internetu v prostorách knihovny

Problematika volného přístupu návštěvníků k internetu v prostorách knihovny není dle praktických zjištění zas až tak

jednoznačná, jak by se mohla zdát. Knihovny často řeší otázku otevřenosti a vstřícnosti k návštěvníkům, avšak pod obláčkem strachu ze zneužití této otevřenosti. Je zřejmé, že v dnešní době je nepředstavitelné, že by knihovna jako cenný zdroj kvalitních informací nedisponovala volným přístupem k internetu pro své návštěvníky a přesně jako v běžném životě nebo politice je zde nutné najít správnou hranici bezpečí na úkor ztráty soukromí návštěvníka.

V první řadě by každá knihovna v rámci své vstřícnosti měla hledět na své bezpečí. Síť, skrze kterou návštěvníkům knihovny bude volný internet poskytovat, je třeba hardwarově hermeticky oddělit od sítě, jež knihovna k připojení na internet sama užívá. Obě tyto sítě řádně zabezpečit – tímto není myšleno pouze vymyslet silné heslo Wi-Fi sítě k zabránění připojení „nezvaných hostů“, ale také zejména zabezpečení všech zařízení, skrze které je tento volný internet šířen, konkr. opatřit administrační prostředí každého zařízení silným heslem v kombinaci se změnou uživatelského hesla. Opírajíce se o praxi, je až zarážející, kolik institucí a organizací ponechá v přístupu do administračního prostředí svého routeru jako uživatelské jméno „admin“ a stejně tak zní i heslo!!! Jako druhý stupeň základní ochrany sítě knihovny spatřuji ve kvalitním firewallu s možností filtrovat a logovat přístupy k požadovaným webovým stránkám a online aplikacím. To vše však v souladu s platnou právní úpravou.

Nyní je moment, kdy je třeba uvažovat o vstřícnosti a otevřenosti. Knihovna by samozřejmě měla být institucí, kde se návštěvník bude cítit dobře a zejména na této půdě by nerad očekával jakékoli překážky na cestě k získání potřebných informací. Na druhou stranu je třeba si uvědomit, že tuto službu knihovna nabízí návštěvníkům většinou zdarma a malé strpení ztráty možného soukromí je na místě. Bude-li návštěvník využívat volného připojení k internetu v knihovně k páchání trestné činnosti, je jisté, že dříve nebo později bude knihovna poctěna návštěvou informací chtivých příslušníků Policie České republiky. V případě, že knihovna nevede žádnou

evidenci o návštěvnicích připojených k volnému internetu a neprovádí žádné sledování (logování) své sítě, nebude schopna Policii České republiky poskytnout žádné informace. V rámci obecného mínění, kdy by knihovna v očích populace neměla mít pověst instituce, odkud lze trestnou činnost páchat, není takový stav žádoucí. Naopak knihovna by měla být schopna potřebné informace Policii České republiky v rámci zákonných mezí poskytnout. Nabízí se možnost každému registrovanému návštěvníku knihovny vytvořit uživatelský účet vázaný právě na provedenou registraci a dále není již třeba řešit, zda návštěvník bude užívat zařízení knihovny nebo v prostorách knihovny bude užívat zařízení svoje (notebook, tablet, mobilní telefon apod.). Neregistrovaný návštěvník sice danou bezdrátovou síť na svém zařízení nalezne, avšak bez možnosti připojení se. Otázkou však zůstává, zda je knihovna ochotna internet zpřístupnit i neregistrovaným návštěvníkům. Z hlediska bezpečnosti by tato možnost měla být zcela zavržena a pro neregistrovaného návštěvníka by měla knihovna disponovat institutem jednorázové registrace a poté možnost využít zařízení knihovny připojené k internetu.

Další vážnou otázkou, kterou by se knihovna měla zabývat, je možnost filtrace závadového obsahu, jež internet obsahuje. Je více než zřejmé, že knihovna by neměla být místem, kam návštěvník přijde shlédnout webové stránky s pornografickým, xenofobním nebo rasistickým zaměřením. Logicky pak připadá v úvahu takové webové stránky filtrovat a blokovat. Avšak knihovna by měla pamatovat i na ty návštěvníky, kteří mají potřebu (např. z důvodu studia nebo pracovního zaměření) studovat některé sociopatologické jevy, a těmto po předchozím nahlášení umožnit prohlížení i takového obsahu internetu.

Knihovna a budoucnost

Knihovna a její budoucnost? První blok tohoto příspěvku uvádí, že knihovna budoucnost má – je však potřeba institut knihovny

podřídít a přizpůsobit současné době. Jak bylo již uvedeno, internet je knihovnám silným „konkurentem“ a mladí lidé často dají přednost právě internetu nežli hledání v rejstříku knihovny, dají přednost výtazku informací nežli ucelené a komplexní kvalitní informaci. A to je stále smýšleno pouze o internetu tak, jak jej známe dnes – a již dnes často nestačíme jeho rychlé dynamice. Myšlenka na vyspělou umělou inteligenci se pak může zdát noční můrou knihovny jako takové. Co bude jedince motivovat navštívit knihovnu, když z pohodlí domova, ať už holograficky, nebo prostřednictvím rozšířené reality, může informace vysávat právě z databází připojených na umělou inteligenci se schopností vést bezchybný dialog? Můžeme na umělou inteligenci nahlížet jako dalekou budoucnost, avšak již dnes společnost Google užívá svou umělou inteligenci pro optimalizaci spotřeby elektrické energie a to s úspěšnými výsledky. Zprávy o testování autonomních vozidel střídají virální videa na sociálních sítích, kde řidiči vozidel značky Tesla při řízení spí a uklidňující myšlenky na skutečnost, že toto vše se odehrává v zámoří, může vystřídat studená sprcha s tím, že v České republice máme experty na umělou inteligenci, kteří se řadí mezi špičku ve svém oboru.

Nicméně ta blízká budoucnost, o kterou by se tento příspěvek měl opírat, je zatím mnohem prostší. Knihovna nechápajíc internet a další moderní technologie jako konkurenci, ale jako další prostor a způsob pro realizaci svých záměrů, by měla plně využít potenciál internetu k propagaci svých aktivit a jejich následných zhodnocení – zvláště pak se zaměřením na mladší generaci, která třeba původní a pravé kouzlo knihovny dosud neobjevila.

Zdárným příkladem z praxe spatřuji ve spolupráci Krajské knihovny v Karlových Varech a Krajského ředitelství Policie České republiky Karlovy Vary, v rámci kterého vznikl kurz „Bezpečnost v online prostředí“, jehož náplní byl soubor odborných přednášek na stejnojmenné téma a hmatatelným výstupem této spolupráce je publikace s názvem Bezpečnost v online prostředí, kterou je možné zdarma stáhnout na odkaze

<http://www.knihovnakv.cz/soubor/bezpecnost-v-online-prostredi>.

Z hlediska zájmu o kurz se jednalo o velice podařený projekt, neboť ze strany posluchačů je silný zájem o jeho pokračování. I když se jednalo o velmi obecný kurz, je na místě v rámci budoucnosti uvažovat o podrobnějším představení a rozebrání celé problematiky bezpečného chování v online prostředí – tedy i s praktickými ukázkami řešení uvedených problémů.

Proč by takto knihovna nemohla spolupracovat s dalšími státními organizacemi, jejichž problematika se jedince – potencionálního návštěvníka knihovny – dotýká prakticky dennodenně?

Závěr

Proč by se knihovna současnosti a budoucnosti nemohla stát lídrem na trhu informací, které se týkají právě bezpečnosti v online prostředí? Proč by si jedinec při položení otázky „Jak vlastně funguje internet nebo sociální sítě?“ nemohl vzpomenout právě na knihovnu? Na SVOU knihovnu, kde místo odbytého článku na internetu dostane k dané problematice důvěryhodné a ucelené informace s možností podrobnějšího výkladu a odpovědí na doplňující otázky? Nemluvě o odkazech na odbornou literaturu, jež je v knihovně okamžitě k dispozici.

JUDr. Nina Brozová: Knihovna – veřejný prostor a trestní právo

Okresní státní zastupitelství v Kladně

V souvislosti s činností knihoven se mohou vyskytnout situace, při jejichž řešení je třeba užít prostředky trestního nebo občanského práva.

A. Prostředky trestní represe

Pro přehled rozdělím problematiku do dvou částí:

- trestná činnost páchaná zaměstnanci knihoven,
- trestná činnost páchaná návštěvníky (klienty) knihoven.

a) Trestná činnost páchaná zaměstnanci knihoven

Úvodem je třeba říci, že zřejmě s ohledem na skutečnost, že osoby, které mají zájem o knihy a vykonávají zaměstnání s knihami spojená, bývají na vyšší kulturní úrovni nežli průměrný občan, je trestná činnost těmito pracovníky, pokud jde o jednání, související s jejich zaměstnáním, páchána jen výjimečně.

Jiné je tomu v osobním životě, kde ani pracovníkům knihoven nejsou cizí jednání, kterých se dopouští ostatní občané, ať již jde o nedbalostní trestnou činnost v dopravě, problémy vyplývající z partnerského soužití apod. Samozřejmě i pracovník knihovny se může ocitnout v osobní nouzi, která jej přiměje k uzavření nevýhodných půjček apod.

Pokud jde o trestnou činnost, která může být spojena s výkonem pracovního zařazení v knihovně, je třeba odlišit postavení řadového zaměstnance a vedoucího pracovníka.

Osoby, které z titulu svého pracovního zařazení rozhodují o nákupu materiálu a zařízení nebo jinak hospodaří s finančními

prostředky, se mohou dopustit jednání, které spadá pod tato ustanovení trestního zákoníku č. 40/2009 Sb. (ve znění pozdějších novel).

§ 212 – dotační podvod

– spáchá ten, kdo v žádosti o poskytnutí dotace, subvence nebo návratné finanční výpomoci nebo příspěvku uvede nepravdivé nebo hrubě zkreslené údaje nebo podstatné údaje zamlčí, případně použije v nikoli malém rozsahu (tj. nad 25 000 Kč) prostředky na jiný, než určený účel.

§ 220 – porušení povinnosti při správě cizího majetku

– spáchá ten, kdo poruší podle zákona mu uloženou nebo smluvně převzatou povinnost opatrovat nebo spravovat cizí majetek, a tím jinému způsobí škodu nikoli malou. Výše trestu se řídí výší škody, tj. od 25 000 do 500 tisíc Kč – trestní sazba až 2 roky odnětí svobody, škoda nad 500 tisíc do 5 mil. – sazba 6 měsíců až 5 let a škoda nad 5 mil. Kč – sazba 2 roky až osm let.

Pokud se takového činu pachatel dopustí z nedbalosti – § 221 – sazby jsou méně nežli poloviční (až 6 měsíců, až 3 roky).

V podstatě každý zaměstnanec se může dopustit jednání, jímž jsou naplněny zákonné znaky skutkových podstat následujících trestných činů. Vzhledem k podmínkám trestnosti, které stanoví trestní zákoník, však jde o zcela výjimečné jednání. Konkrétně by mohlo jít o tyto trestné činy:

§ 205 – krádež

– spáchá ten, kdo si присvojí cizí věc tím, že se jí zmocní. Hodnota věci však musí přesáhnout částku 5000 Kč (pojem škody nikoliv nepatrné) nebo musí být při krádeži překonána překážka chránící cizí věc před odcizením, což zpravidla nebude možné naplnit.

Mohlo by se však jednat například o vloupání do objektu knihovny s užitím násilí nebo nepovoleným překonáním uzamčení.

§ 206 - zpronevěra

- čin spáchá ten, kdo si присvojí cizí věc, která mu byla svěřena. I zde zákon vyžaduje, aby způsobená škoda přesáhla částku 5000 Kč.

§ 207 - neoprávněné užívání cizí věci

- čin spáchá ten, kdo se zmocní cizí věci nikoli malé hodnoty (tj. v hodnotě nejméně 25 000 Kč) nebo motorového vozidla v úmyslu přechodně je užívat.

§ 180 odst. 2 - neoprávněné nakládání s osobními údaji

- čin spáchá ten, kdo byť z nedbalosti poruší státem uloženou nebo uznanou mlčenlivost tím, že neoprávněně zveřejní, sdělí nebo zpřístupní třetí osobě osobní údaje získané v souvislosti s výkonem svého povolání a způsobí tím vážnou újmu na oprávněných zájmech osoby, o jejíž údaje se jedná.

§ 232 - poškození záznamu v počítačovém systému

- lze spáchat hrubou nedbalostí porušením povinnosti vyplývající ze zaměstnání, povolání nebo funkce tak, že data uložená v počítačovém systému nebo na nosiči informací pachatel zničí, pozmění, poškodí, učiní neupotřebitelnými nebo tak, že pachatel provede zásah do technického nebo programového vybavení počítače nebo jiného technického zařízení pro zpracování dat. Podmínkou trestnosti je však, že tímto jednáním pachatel způsobí značnou škodu (nejméně 500 tis. Kč).

Samozřejmě, stejně jako každý jiný občan, se i pracovníci knihoven mohou dopouštět tzv. obecně kriminálních trestných činů na pracovišti, mezi které patří např. trestné činy:

§ 184 - pomluva

- spáchá ten, kdo o jiném sdělí údaj, o němž ví, že je nepravdivý a je způsobilý značnou měrou ohrozit jeho vážnost u spoluobčanů, zejména poškodit jej v zaměstnání.

§ 352 - násilí proti skupině obyvatelů a proti jednotlivci

- čin spáchá ten, kdo buď skupině obyvatelů vyhrožuje usmrcením, ublížením na zdraví nebo způsobením škody velkého rozsahu (nad 5 mil. Kč), nebo kdo takové skupině či jednotlivci tímto způsobem vyhrožuje z důvodů příslušnosti poškozené osoby k etnické skupině, pro její rasu, národnost, politické přesvědčení, vyznání nebo proto, že je bez vyznání. Sazba zde činí až 3 roky odnětí svobody.

§ 353 - nebezpečné vyhrožování

- čin spáchá ten, kdo jinému vyhrožuje usmrcením, těžkou újmou na zdraví nebo jinou těžkou újmou způsobem, který může vzbudit důvodnou obavu u napadené osoby, tedy obavu, že pachatel své výhrůžky uskuteční. Tento trestný čin se zpravidla označuje anglickým slovem stalking a jeho výskyt se v posledních letech zvyšuje.

b) Trestná činnost páchaná návštěvníky knihoven

Majetkové delikty

Je nezbytné uvést, že převážně se může jednat o majetkové delikty, u nichž však k tomu, aby byly postižitelné prostředky trestního práva, je nezbytné, aby výše způsobené škody činila minimálně 5000 Kč. Pokud výše škody této hranice nedosahuje, jedná se pouze o přestupek, k jehož řešení jsou příslušné orgány samosprávy, a to zpravidla přestupkové komise obecního úřadu (ve velkých městech magistrátu). I když návštěvník knihovny odcizí při návštěvě knihovny nějaký předmět, v případě knih zřejmě tato hodnota

dosažena nebude, nepůjde-li o vzácný tisk, který se však zpravidla uživatelům knihoven domů nepůjčuje.

Obdobná je situace v případě trestní odpovědnosti za trestný čin poškození cizí věc podle § 229 tr. zákoníku, kde opět musí výše způsobené škody být větší nežli nepatrná, tedy dosáhnout minimálně hranice 5000 Kč. Škoda musí být v obou případech spáchána úmyslně.

Trestná činnost související s využíváním informační techniky

Pokud knihovna zajišťuje uživatelům přístup k počítačům, může se návštěvník, stejně jako pracovník knihovny, být zřejmě s jiným záměrem, dopustit trestného činu neoprávněného přístupu k počítačovému systému a nosiči informací podle § 230 tr. zákoníku, pokud se např. pokusí při legálním užití počítače prolomit jeho zabezpečení, případně chce úmyslně počítač nebo nosič informací poškodit, nikoli však ve hmotném slova smyslu, ale zasáhnout neoprávněně do databáze nebo narušit funkčnost systému.

Úmyslem pachatele může být i neoprávněný zásah do autorského práva – § 270 tr. zák. (např. okopírováním autorských děl, jejichž kopírování není obecně autorem povoleno). I v tomto případě je podmínkou trestnosti, aby zásah do autorského práva byl proveden v nikoli nepatrném rozsahu, při jehož vyčíslení se opět jako měřítko užívá hranice 5000 Kč, jako výše majetkové škody, kterou pachatel neoprávněným zásahem do autorského práva způsobil autorovi.

Zasáhnout je v každém případě nezbytné, vyjde-li najevo, že pachatel užívá počítačové vybavení knihovny k přístupu na internetové stránky, které obsahují dětskou pornografii nebo zoofilní tematiku.

V případě dětské pornografie je trestnost dána v § 192 tr. zákoníku, kde je uvedeno, že se tohoto trestného činu dopustí ten, kdo prostřednictvím informační nebo komunikační technologie získá přístup k dětské pornografii.

Násilná trestná činnost

V současné době nelze vyloučit ani skutečnost, že knihovnu navštíví osoba pod vlivem návykových látek, případně trpící duševní poruchou, která se dopustí násilí vůči pracovníkům knihovny, ostatním návštěvníkům, nebo se na tomto místě dopustí výtržnického jednání na verbální úrovni.

Řešení těchto konfliktů není snadné.

Je proto třeba vědět, jak postupovat v případech majetkové i násilné trestné činnosti spáchané uživateli knihoven.

Pravomoc a povinnosti policejních orgánů

Obecně není zákonem stanovena pro pracovníky knihoven oznamovací povinnost. Tu mají všichni občané dānu pouze v případech uvedených v § 368 trestního zákoníku u trestných činů v tomto ustanovení vyjmenovaných. Jedná se o vysoce společensky nebezpečné trestné činy, které se v souvislosti s provozem knihoven nevyskytují (např. vražda, těžké ublížení na zdraví, mučení, trestné činy související s obranou republiky apod.). Zřejmě však povinnost řešit případy poškození majetku knihoven a narušování jejich řádného provozu jsou stanoveny ve vnitřních předpisech pro provoz knihoven.

Případy, kdy dojde v objektu knihovny nebo v souvislosti s jejím provozem ke spáchání trestného činu, případně přestupku, lze řešit zpravidla za pomoci policejních orgánů, případně orgánů obecní policie. Jejich pravomoci jsou uvedeny v příslušných zákonech.

Pokud jde o tzv. státní policii, je její pravomoc upravena v zákoně č. 273/2008 Sb. o Policii České republiky, který byl od jeho vydání již 14x novelizován.

Podle § 2 citovaného zákona je základní povinností policie chránit bezpečnost osob a majetku a veřejný pořádek. Při plnění této povinnosti jsou policisté povinni chovat se zdvořile, současně mají stanovenou povinnost zasáhnout, pokud dochází k ohrožení osob,

majetku a veřejného pořádku. Povinnost zasáhnout mají policisté podle zákona i v případech, k jejichž řešení je příslušný jiný orgán veřejné správy, pokud hrozí nebezpečí z prodlení. Policista je navíc povinen zasáhnout i v případě, kdy není zrovna ve službě. V tomto smyslu skládá služební slib a v případě, že by tuto povinnost nesplnil, byla by vůči němu vyvozena disciplinární, případně trestní odpovědnost (podle toho, jaká škoda hrozila nebo byla způsobena).

Výjimky z povinnosti zasáhnout má podle zákona policista pouze v případech, kdy na místě plní jiný důležitý služební úkol (např. jde-li o policejního agenta ap.), nebo jeho schopnosti ke splnění úkolu jsou narušeny jeho aktuálním zdravotním stavem nebo např. požitím alkoholu. Další výjimkou je případ, kdy zásah musí být proveden vysoce odborně (plynové nebo elektrické vedení, pyrotechnický problém) a policista není k tomuto zásahu odborně proškolen, tedy zásah by zjevně nebyl schopen úspěšně dokončit.

Obecně při provádění úkonu je policista povinen užít výraz: „Jménem zákona,“ a poté vyzvat pachatele, aby od dalšího jednání upustil. Není-li výzvě vyhověno, je oprávněn užít k překonání odporu osoby násilí, včetně užití střelné zbraně, pokud bezprostředně hrozí těžká újma na zdraví nebo smrt ohrožené osoby.

Policista je oprávněn při provádění zákroku požadovat pomoc od fyzické nebo právnické osoby (§ 18). Zatímco organizace, vyjmenované v § 14 zákona (ozbrojené složky, orgány veřejné správy atd.), jsou povinny pomoc poskytnout, fyzické osoby nemusí pomoc poskytnout v případě, že by tím ohrozily sebe samy nebo osobu jim blízkou.

Pravomoci obecní policie upravuje zákon č. 553/1991 Sb., který byl od jeho vydání již 17x novelizován.

Obecní policie je orgánem obce, který zřizuje a ruší obecní zastupitelstvo obecně závaznou vyhláškou. Je tedy zcela věcí konkrétní obce, zda obecní policii zřídí, či nikoli. Pokud je obecní policie zřízena, řídí ji starosta obce nebo jiný člen zastupitelstva,

který je tímto zastupitelstvem k řízení policie pověřený. Faktickou činnost obecní policie provádí strážníci. Ti mají, obdobně jako příslušníci policie, stanovenou povinnost provést zákrok nebo úkon, nebo učinit jiné opatření, je-li páčán trestný čin, přestupek nebo jiný správní delikt, nebo je dáno důvodné podezření z jejich spáchání. Také strážník je povinen zasáhnout i mimo pracovní dobu, v tomto případě se však za splnění povinnosti považuje i přivolání policejních orgánů. Také strážník je před provedením zákroku povinen užít slov: „Jménem zákona,“ pokud mu v tom nebrání samotná povaha zákroku, který provádí. V případě podezření ze spáchání trestného činu je strážník povinen oznámit tuto skutečnost policii a do jejího příjezdu zajistit místo činu proti vstupu nepovolaných osob. V případě spáchání přestupku plní tuto povinnost vůči správnímu orgánu, který je k řešení přestupku příslušný. Zpravidla se bude jednat o orgány, zřízené obcemi pro vedení správní agendy na úseku přestupků, existuje však řada přestupků, které řeší jiné orgány (např. Hasičský záchranný sbor ČR, orgány hygienické služby, orgány ochrany přírody atd.).

K této problematice je třeba ještě dodat, že pokud nějaká osoba přímo páchá trestnou činnost, nebo bezprostředně poté, co ji spáchala, může ji zadržet kdokoli, tedy kterýkoli občan, pokud je to nezbytné ke zjištění její totožnosti, k zamezení jejímu útěku nebo k zajištění důkazních prostředků. Má však povinnost tuto osobu bez prodlení předat policejnímu orgánu nebo příslušníku ozbrojených sil. Pokud vzhledem ke konkrétním podmínkám zadržanou osobu nelze těmto orgánům ihned předat, je třeba jim bezodkladně skutečnost, že osoba byla zadržena, oznámit (§ 76 odst. 2 zák. č. 141/1961 Sb. o trestním řízení).

B) Prostředky občanského práva

Občanskoprávní vztahy upravuje nově vydaný občanský zákoník, který byl publikován ve Sbírce zákonů pod č. 89/2012 Sb. a vstoupil v účinnost dnem 1. 1. 2014.

Občanský zákoník upravuje dva druhy smluv, jejichž obsahem je půjčování věcí. Smlouvy se liší zejména tím, zda jsou věci půjčovány bezúplatně nebo úplatně.

a) Smlouva o výpůjčce

Práva a povinnosti vyplývající z uzavřené smlouvy jsou upraveny v § 2193–2200, v části označené jako Oddíl 2 – výpůjčka. Od předchozí právní úpravy se liší spíše užitými formulacemi, nežli obsahem. Výpůjčku definuje zákon jako smlouvu, jíž půjčitel přenechává vypůjčitelu nezužitkovatelnou věc a zavazuje se mu umožnit její bezplatné dočasné užívání. Na straně vypůjčitele ukládá povinnost věc užívat sjednaným způsobem přiměřeným povaze věci a zakazuje bez svolení půjčitele věc přenechat k užívání jiné osobě. Vypůjčitel má právo věc vrátit i před uplynutím sjednané doby, naproti tomu půjčitel má právo žádat vrácení věci pouze v případě, že zjistí, že vypůjčitel věc užívá v rozporu se smlouvou. Jinak, pokud vypůjčitel věc nevyhnutelně potřebuje z důvodu, který nemohl při uzavírání smlouvy předvídat, může o její předčasné vrácení žádat jen, pokud to bylo ujednáno.

Pokud se chce některá ze stran smlouvy o výpůjčce domáhat splnění práv a povinností z této smlouvy soudně, musí svůj nárok uplatnit do tří měsíců od vrácení věci, jinak, pokud v řízení druhá strana namítne, že tato lhůta uplynula, soud žalobě nevyhoví.

b) Smlouva o nájmu

Pokud jsou za půjčení věci požadovány nějaké poplatky, nejedná se o smlouvu o výpůjčce, ale o smlouvu o nájmu, která je upravena v oddílu 3, § 2201–2234. Smlouva o nájmu je definována jako

smlouva, jíž se pronajímatel zavazuje přenechat nájemci věc k dočasnému užívání a nájemce se zavazuje platit za to pronajímateli nájemné. V případě nájemní smlouvy se dohodne doba trvání nájmu, přičemž i v tomto případě má pronajímatel právo v případě, že zjistí, že nájemce věc užívá způsobem, při kterém hrozí poškození, zničení nebo ztráta věci, nájem vypovědět a požadovat okamžité vrácení věci. Jinak může kterákoli ze stran smlouvu vypovědět jen v případě, že ve smlouvě jsou důvody výpovědi a výpovědní lhůta výslovně ujednány. Pokud druhá strana porušuje své povinnosti zvláště závažným způsobem a působí tím značnou újmu druhé straně, lze smlouvu vypovědět i bez výpovědní doby.

Pokud jde o formu smlouvy, nový občanský zákoník ponechává zcela na vůli jednajících stran, zda ji uzavřou písemně, nebo konkludentně, tedy faktickým souhlasným jednáním. Uzavření smlouvy lze potvrdit tzv. potvrzovacím dopisem, jímž si dodatečně strany obsah uzavřené smlouvy potvrdí (§ 1757 obč. zák.). Uzavírání smluv podle občanského zákoníku je tak velmi neformální, což ovšem může později komplikovat dokazování v případném občanskoprávním sporu např. o náhradu škody, o vrácení věci apod.

Přestože otázka náhrady škody je kategorií, která spadá pod občanské právo, lze náhradu škody uplatnit v případě, že byla způsobena v souvislosti s trestnou činností, i v trestním řízení, v části, která se nazývá adhesní řízení. Poškozený má právo se k trestnímu řízení připojit s požadavkem, aby mu pachatel nahradil způsobenou škodu, a pokud soud pachatele odsoudí, uloží mu v odsuzujícím rozsudku i povinnost nahradit škodu, kterou svým jednáním způsobil.

Marketing

Úvodní slovo k sekci „Marketing“

Garant bloku: Mgr. Daniel Bechný

Spolugaranti: Mgr. Věra Ondřichová, Mgr. Martina Wolna

V našem bloku jsme se rozhodli prozkoumat známé a představit některé neznámé trendy využívané v marketingovém prostředí podnikatelské i neziskové sféry, které by bylo možné přenést i do knihoven. V rámci bloku jsme si vymezili čtyři hlavní témata: sociální média, design zaměřený na člověka, dramaturgii vzdělávání a gamifikaci. Dle tradičního schématu jsme témata rozebírali v teoretické části a doplnili je praktickým cvičením s možností vyzkoušet si vyslechnutou teorii v malých pracovních skupinách.

Prvním řečníkem, který pomyslně odstartoval přednáškovou část bloku Marketingu, byla **Kateřina Borovanská** z marketingové agentury FREYA & Fénix content marketing. Její příspěvek s názvem *Social Media* se zaměřil, podobně jako minulý rok, na fenomén sociálních sítí a možnost jejich využití v knihovnách. Zdůraznila fakt, že rozdílné aplikace (např. Twitter, LinkedIn, Instagram), vyžadují rozdílné komunikační přístupy. Posluchačům také prozradila tipy pro komunikaci na sociální síti, kterou knihovny využívají nejvíce – Facebooku. Na příkladu této aplikace přednášející vyzdvihla některé nové fenomény, které sociální sítě produkují. Zajímavým jevem je například tzv. generace „hned“. Generace, která své informace musí mít během vteřiny, jinak o ně ztrácí zájem. Způsob komunikace této generace, tedy i těch uživatelů, kteří využívají Facebook v knihovnách, se tak dle Borovanské mění z asynchronní v synchronní. Dalším důležitým prvkem v komunikaci s uživateli sociálních sítí je „recyklace“. Aby byla funkční, měla by mít přidanou hodnotu, nový názor, který musí být vyjádřen se správnou „tonalitou“, zabarvením vhodným pro danou skupinu. Neposledním prvkem virtuálního prostoru je

nápaditost příspěvků v kombinaci s důrazem na obrazovou stránku informace. Příspěvatel, zejména zastupuje-li knihovnu, by neměl zapomínat na „etiku“ a uvádět vždy autora původního příspěvku. Protože monetizace sociálních sítí je dnes na vzestupu, mohli se posluchači dozvědět i informace o tom, jak zvýšit dosah svých příspěvků na sociálních sítích bez nutnosti propagaci platit.

Petr Škyřík z Filozofické fakulty Masarykovy univerzity a Kabinetu informačních studií a knihovnictví Masarykovy univerzity ve svém příspěvku *Designování v knihovnách* obrátil, takřka v koperníkovském stylu, naši pozornost v oblasti designování a připomněl všem jeden důležitý fakt. Totiž ten, že přestože se bavíme stále více v prostředí sociálních sítí, jsou knihovny především fyzickým místem, které nás limituje, ale které nám dává i nové šance na zhodnocení jejich potenciálu při designování nových služeb. Služby samotné dělí Škyřík na inovativní (zavádějící novinky) a na ty, které jen zlepšují stávající nabídku. Při designování doporučuje přemýšlet nad elementárními otázkami - co děláme a jak. Knihovny by měly podle slov přednášejícího „začít tam, kde jsou; používat, co mají; udělat, co mohou“. Při designování služeb je třeba mít na paměti, že smysl každé nové služby je nutné dobře vysvětlit všem aktérům. Při propagaci služeb knihovny bychom měli mít na mysli vymezení následujících šesti základních příznaků: identita (kdo jsme), integrita (jsme konzistentní), respekt (uznávají nás), účel (víme, proč jsme) a kontext (jsme v kontextu většího celku).

V příspěvku *Smysl a principy dramaturgie* nám **Jakub Šneider**, lektor osobního rozvoje a lektor Prázdninové školy Lipnice, přiblížil hlavní metody výstavby dramaturgie na příkladu zážitkového kurzu pro rodiče a děti. Pro tento kurz vybrali lektori ukázky z beletrie, které zpracovávají témata odvahy, přátelství, silné vůle nebo spolupráce. Dramaturgie se následně zaměřila na přenesení těchto vybraných témat na účastníky programu s určitým cílem. V případě tohoto konkrétního kurzu se postupně cílilo na děti, na rodiče a nakonec i na celou rodinu. Dramaturgie tak představuje

kreativní proces, který bere vždy v potaz účastnickou skupinu, záměr, čas, místo a zdroje (lidé, finance a materiál). Důležitým momentem při výstavbě programu je jeho načasování a využití principu tzv. „bezpečné nejistoty“, při němž není prozrazeno vše najednou a účastník zůstává stále v napětí, co bude následovat. Dramaturg musí mít na paměti, že vše co používáme, používáme k naplnění cílů.

Jednou ze základních lidských aktivit je hra. Toho využívá i relativně nová marketingová strategie zahrnující princip hry - gamifikace. **Petr Pouchlý**, jednatel, mentor a lektor ze společnosti Court of Moravia, nás v přednášce *Gamifikace v knihovnách* provedl teorií hraní a her a nakonec navrhl i několik možností využití gamifikace v knihovnách. Základní premisou při využití gamifikace v marketingu je přijetí toho, že „hrát si“ je v pořádku, a to i když jsem dospělý nebo pracuji v knihovně. Řekli jsme si krátce o typologii her dělících se na následující typy: agon (síla touhy vyhrát), alea (zahrnuje prvek náhody), ilinx (radost z toho přestat se kontrolovat), mimikry (touha být někým jiným), paidia (přirozená hra) a ludus (umělá hra). Dozvěděli jsme se, že některé typy her mají patologické konce v podobě závislostí všeho druhu nebo mohou končit i smrtí (například když se přestane kontrolovat řidič auta). Spojujícím prvkem her je hloubka ponoření, kterého je možné využít v poznávacím nebo vzdělávacím procesu. Zjednodušeně řečeno je gamifikace designovým procesem zaměřeným na člověka, který se snaží o využití herních prvků v neherním prostředí za účelem zvýšení loajality a angažovanosti cílové skupiny. Cílem gamifikace tak může být vzdělávání, změna chování, marketing nebo budování komunity.

Druhou část bloku představovalo šest workshopů, které mnohdy rozvíjely teoretické přednášky. **Kateřina Borovanská** tak seznámila účastníky kurzu *Sociální média – jak na to* s metodami budování sociálních sítí Facebook, LinkedIn nebo Instagram. A díky tomu, že

byl již zprovozněn internet v učebně, probíhala dílna i s praktickými ukázkami.

Jak vyrobit plakát aneb kde knihovníci (ne)dělají v marketingu chyby zněl název workshopu **Jany Leitnerové** z Knihovny Třinec. Poukázala v něm na to, že je možná cennější připravit si opravdu dobré podklady pro grafika než se bezhlavě, i když samostatně, vrhnout na tvorbu plakátů v programu Word. Zároveň upozornila na to, že je dobré si uvědomit, že plakát by měl být součástí celé marketingové kampaně, která by měla končit vyhodnocením, a to včetně vyhodnocení fungování plakátu na cílovou skupinu.

Věra Ondřichová, lektorka prozákaznické komunikace a PR konzultantka, se spolu s **Kateřinou Šimovou** z Městské knihovny Tábor zamyslely nad tím *S čím a jak oslovit novináře*. Dobrodružný lov na novináře začal popisem a vysvětlením jeho práce. Následovala lekce, jak se s novinářem seznámit a přilákat ho ke spolupráci. Autorky dílny vysvětlily, proč potřebuje mít novinář informaci dobře a srozumitelně zpracovanou, proč je dobré mít k takové informaci kvalitní fotografii a k čemu, mimo jiné, slouží VIP hosté.

V dílně *Metody designového myšlení pro knihovny* provedli **Pavla Minaříková** a **Roman Novotný** z Kabinetu informačních studií a knihovnictví Filozofické fakulty Masarykovy univerzity posluchače systematickým procesem designového myšlení za využití metody „world café“. Knihovnám by mohla být tato metoda blízká, protože představuje dobrou příležitost pracovat na problému s větším množstvím lidí. Vyžaduje však odvahu mluvit v plénu a dát prostor k vyjádření se i ostatním aktérům.

Příspěvek *Jistě, pane starosto* **Martina Čandry**, Knihovna Třinec, odkazuje svým názvem na nejmenovaný britský sitcom. Dílna samotná se zabývala lobbingem, který je v české společnosti vnímán poměrně negativně. Nejdůležitějšími prvky v lobbovací strategii se staly určení si cíle a vytýčení představy o výsledku. V procesu lobbingu je dobré seznámit se v podobě předem sestaveného profilu s druhou stranou a té, při následném setkání, srozumitelně popsat,

o co nám jde. Důležité je si před schůzkou probrat možné varianty výsledku, a to včetně negativního. Dobře zvládnutý lobbying má velice často pozitivní dopad pro obě strany a o jeho potřebě při vykonávání regionálních funkcí asi není potřeba diskutovat.

Dílenské finále si vzala na starost dvojice **Jan Delong**, Knihovna Třinec, a Jan Kunze, básník, textař a dramaturg. V příspěvku *Dramaturgie vs. marketing* představili autoři knihovnu jako místo s velkou příležitostí zaujmout různé skupiny uživatelů. Zdůraznili potřebu dramaturgických plánů a důležitost „zasíťování“ knihovny v daném městě nebo komunitě. Marketing založený na dobře připraveném dramaturgickém plánu může pak jedině posílit celkový dopad připravených kulturních a doprovodných akcí v knihovně a posílit tak pozici knihovny ve městě.

Bc. Jakub Šneidr: Smysl a principy dramaturgie, pojetí dramaturgie na kurzech Prázdninové školy Lipnice

Prázdninová škola Lipnice

Dramaturgie je pojem přejatý z oblasti dramatické kultury a vystihuje tu část umělcovy práce, která souvisí s tématy. Autorské kurzy Prázdninové školy Lipnice obsahují vždy silné téma, které je jasně prezentováno navenek. Kromě tématu pracují v metodickém základu kurzu ještě záměr a cíle kurzu. A toto trio, tedy záměr-téma-cíle je klíčové pro přípravu jakéhokoliv kurzu, případně výukového programu.

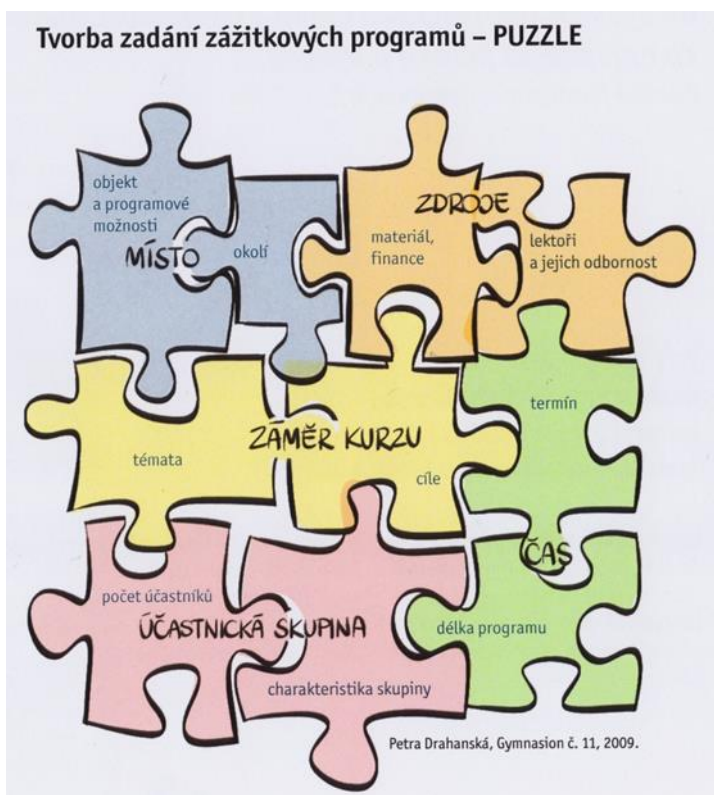
- **Záměrem** chceme vystihnout celkový rozvojový záměr kurzu, pedagogické východisko a směřování kurzu.
- **Téma** vystihuje hlavní myšlenku, pojmenovává oblasti rozvoje, definuje ohnisko naší pedagogické práce na kurzu.
- **Cíle** vyjadřují plánovanou pozitivní změnu. Definují nám, co se má přesně s účastníkem stát, čím chceme účastníky našich kurzů provést.

Jakákoliv práce na kurzu či jakémkoliv programu začíná vždy u nápadu. Tvůrce má nápad co udělat, změnit, co docílit. Inspirace pro takové nápady se dá najít všude. Při čtení knih, při sledování filmů či klidně jen tak v parku při odpolední procházce. Co může pomoci při aktivním hledání nápadu, je základní dramaturgova otázka, která zní: „Jaká témata jsou ve společnosti živá?“ Na základě těchto úvah a díky použití dvou základních aspektů vzniku díla, kterými jsou tvořivost a metodika, pak může náš nápad postupně získávat jasné kontury, jasný tvar. Tvořivost založená na tvůrčím myšlení, hledání nových netradičních pohledů, vymýšlení

neotřelých novostí společně se znalostí a praktickým užitím metodiky, principy a zásady platné pro pojmenování obrazů (programů) do smysluplného celku jsou jedinečnou kombinací, která může pomoci stvořit kurz či program s dlouhotrvajícími účinky na účastníky kurzu.

Dramaturgická práce vyžaduje i promyšlení dalších věcí a aspektů důležitých v rámci uvažování o kurzu či programu, jako jsou místo, zdroje, záměr, čas a účastnická skupina. Říkáme tomu praktická dramaturgie. Krásně to vyjadřuje následující obrázek:

Obr. 1 Tvorba zadání zážitkových programů – puzzle. Zdroj: autor příspěvku

Když tedy víme, **čeho** (záměr) chceme dosáhnout, víme, na **co** (téma) se zaměříme, a víme, **kam** (cíle) chceme účastníky kurzu či programu dovést, můžeme začít připravovat konkrétní scénář. Tedy co zařadit, abychom dosáhli toho, co jsme si předsevzali. Neustále při tom mějme na paměti, že vše, co vymyslíme, jakékoliv programové prostředky, které zařadíme, jsou pouze prostředky k dosažení námi stanovených rozvojových cílů. Tvorba scénáře není tedy nazírána optikou: „To jsem zažil, to bylo dobré, to tam dáme...“ ale spíše optikou: „Co je třeba zařadit do programu (scénáře), abychom dosáhli stanovených cílů?“

Na začátku tvorby kurzu tedy stojí otázky:

- Jaké programy máme použít, aby kurz zanechal v účastnících plánovaný otisk?
- Jaké programy máme použít, aby kurz zhmotnil a naplnil témata kurzu?
- Jaké programy a v jaké kombinaci přivedou účastníky ke stanoveným cílům?

Naplnit tyto otázky reálným scénářem kurzu či programu je právě oním uměním dramaturgickým. Krásně to vystihuje Allan Gintel v *Metodických listech* z roku 1974:

Trojí umění dramaturgické:

- Umění namíchat z různých programových zdrojů takovou směs, která bude na jedné straně respektovat předem stanovené cíle akce, a na druhé straně potřeby účastnické skupiny.
- Umění vybrat z každého programového zdroje aktivity nejvhodnější pro danou akci a pro danou účastnickou skupinu.

- Umění předložit vybrané programy v pravý čas a ve správné a promyšlené kombinaci.

V dosahování mistrovství v rámci umění dramaturgického nám mohou výrazně pomoci dramaturgické zásady a principy, jejichž respektování může mít velký vliv na celkový zdar kurzu či programu.

Dramaturgické zásady

Popisují základní pravidla našeho pedagogického uvažování. Tyto zásady popsal Allan Gintel v knize *Prázdniny se šlehačkou* (MF 1984). Popsal jich 23 a všechny dodnes platí.

1. Není důležité, jaké typy činností do programového plánu zařadíme, ale jaké cíle jejich volbou sledujeme
2. Každý program má své specifické místo ve scénáři, a ten je vzájemně provázané kontinuum.
3. Žádný program není taková pecka, aby mohl být uveden kdykoliv, bez ohledu na to, co předchází, a na to, co po něm následuje.
4. Dějovost, tj. dramaturgická funkčnost jednotlivých programů, je podmíněna tím, do jaké míry dokážeme vytvořit skutečné myšlenkové a emocionální kontinuum.
5. Rytmus kurzu, jeho spád a gradace jsou v práci instruktora důležitými.
6. Všeho s mírou!
7. Nejde o to, aby se programy líbily, ale aby vzrušovaly, aby dojímal, aby nutily k akci.
8. Scénář kurzu je představou o možném vývoji snů a dějů, představou prozatím nekonfrontovanou se skutečností. Proto je nutno ji v průběhu akce modifikovat, dále dotvářet a pružně přizpůsobovat momentálním konkrétním okolnostem.

9. Důležitou roli hraje krajina a objekt, kde se kurz odehrává.
10. Změna těší, střídání baví, rozmanitost působí libě.
11. Spánek jej jedním z programových zdrojů.
12. Každý program oslovuje jinak a zanechává jiné dojmy. Těžko se nám odhaduje, koho nakonec osloví a o koho ani nezavadí.
13. S programy můžeme občas nakládat jako s hokejovými hráči: po určitém čase je střídat nebo nahrazovat jinými, formovat silnější sestavy.
14. Měli bychom poznat každého účastníka blíže, prozkoumat jeho potřeby, zájmy, povahu.
15. Vědět o existenci zvláštních kontrastů a kontrapunktů znamená zároveň držet v ruce účinnou kartu pro kouzlení dramaturgické.
16. Úmyslně zpomalené, do krajnosti zadržované tempo podtrhuje závažnost dějů, dává vyznít emocím.
17. Zahájení akce nechť připomíná rozlet letadel s kolmým startem. Závěr ať je pak happy endem, lahodnou a povznášející mixází pestrých programů.
18. Ne vše se dá naplánovat. Kouzlo některých činností spočívá v jejich nepravidelném a živelném provozování.
19. Má-li účastníky nějaký program překvapit, nadchnout, musí to dokázat nečekaností, jakousi dramaticky přepjatou podivností situace.
20. Tatáž hra vyvolá jiné pocity a jiné chování.
21. Nezáleží na poměru premiérových her a osvědčených kousků.
22. Usilujeme o programový soulad, vyváženost a harmonii uprostřed pestrosti, dospěje však nejspíš k vědomí disproporcí a nevyváženosti. Nesmíme se tím nechat odradit.
23. Musíme umět rozlišit, kdy vrcholí určitá fáze výchovného procesu a kdy kulminuje celý proces – kdy se odkrývá vlastní smysl akce.

Dramaturgické principy

Jsou praktickými nástroji pro sestavování scénáře kurzů a jejich použití se děje na úrovni myšlenkových pochodů. Vědomě je užíváme jako kritérium pro výběr a zařazení jednotlivých programů do scénáře.

- **Dynamika kurzu** – můžeme ji vnímat ve dvou rovinách – vnější (střídání programů, fyzické hry, intenzivní programová náplň atp.) a vnitřní (hloubka prožitku, četnost psychicky náročných programů, hloubka sebereflexivních programů, pronikání do tématu atp.). Pracujeme zde s intenzitou, tempem, spádem, gradací atd.
- **Gradace** – postupné zvyšování intenzity zatížení, prožitku od jednoduššího, mělčího a běžného k složitějšímu, hlubšímu a svátečnímu.
- **Vrchol kurzu** – hra, která má z programového plánu největší potenciál zasáhnout účastníka intenzitou prožitku, z napětí, délky hry, přitažlivosti herního principu apod. Rozlišujeme několik základních vrcholů kurzu – fyzický, emoční a sociální. Vrcholné programy ve scénáři nikdy nestojí osamoceně, naopak vždy navazují na programy, které jim předcházejí a účastníky na něj připravují.
- **Červená nit** – linky ve scénáři, které propojují programy směřující k cíli kurzu nebo ke stejnému tematickému vyústění. Červených nití bývá ve scénáři hned několik, a to podle počtu cílů nebo témat kurzu.
- **Dramaturgické oblouky** – jsou spojkami mezi programy navlečenými na stejnou červenou nit. Délka oblouku nám ukazuje, zda časový odstup mezi programy není příliš malý či velký. Četnost oblouků zase vypovídá o plynulém propojení programů, velikost oblouku o gradaci tématu.
- **Dramaturgický střih** – jde o zastavení či prudké zrychlení programu, změnu, například zařazením programu

s opačným emočním nábojem či typem zatížení než měl program předcházející. Slouží k vyvážení psychosomatické rovnováhy, k odstrižení od hloubky prožitku apod.

- **Zlatý řez** – místo v celku, které člověk vnímá intenzivněji než zbytek celku. V zážitkové pedagogice mluvíme zhruba o přelomu druhé a třetí třetiny dlouhého autorského kurzu jako o momentu, který má potenciál zasáhnout účastníka hlouběji.
- **Přesah kurzu** – záměrný výrazný dopad (účinnost, efekt) patrný v reálném životě i po skončení kurzu
- **Přechod** – začátek a konec kurzu jsou důležité momenty změny životního časoprostoru účastníků. Na začátku kurzu opouštějí každodenní realitu, na konci kurzu se ze světa hry vrací do běžných dní. Tyto přechody je vhodné ohraničit silným a působivým rituálem.
- **Bezpečná nejistota** – pocit bezpečí umožňuje plně se odevzdat věcem příštím. Důvěra účastníků v tým instruktorů přináší důvěru a očekávání bez detailního zkoumání a doptávání se „co nás čeká“. Umožňuje nám pracovat s tajemstvím v atmosféře důvěry.

Konkrétní příklad využití a práce s dramaturgií na kurzu Prázdninové školy Lipnice

V letech 2011, 2015 a 2016 proběhl kurz s názvem PLŽ, jehož záměr byl nastartovat a posílit vyprávění příběhů v rodinách jako platformu pro předávání zkušeností, pro sdílení životní moudrosti a pro výchovu k přirozenému a zodpovědnému lidství. Klíčové pro kurz byly kvalitní dětské knihy, které jsme ztvárnili v konkrétních hrách a vyzvedli ctnosti v nich obsažené. Cílová skupina byly rodiny s dětmi ve věku od 3 do 6 let.

Téma kurzu bylo tedy příběhy a cíle jsme si definovali ve třech rovinách – cíle vztahové na děti, cíle vztahové na rodiče a cíle rodinné.

Cíle vztažené na děti

- Provést děti zážitkovými programy inspirovanými vybranými dětskými knihami,
- dotknout se zážitkem vybraných ctností a učit děti vidět je a užívat v jednání s druhými lidmi,
- opakovaně vytvářet pro dětskou skupinu prostor pro spontánnost,
- vytvářet prostor pro samostatné a odpovědné jednání.

Cíle vztažené na rodiče

- Poskytovat opakovaně programový prostor pro společnou blízkost partnerů, a to různými formami programů,
- předat dramatické minimum, které jim usnadní vyprávět příběhy,
- nabídnout přístup „příběh místo řemene“ a vytvořit prostor pro její praktické vyzkoušení,
- vytvořit bezpečné prostředí pro opakované odkládání rodičovské role – užít si bez zábran.

Cíle rodinné

- Opakovaně poskytovat prostor pro rodinné vyprávění,
- nabídnout rodinám způsob vizuálního záznamu jejich rodinného příběhu z kurzu a opakovaně jim k tomu poskytovat zdroje (materiál, čas, prostor, prožitky),
- umožnit dětem i rodičům, aby sebe samé spatřovali jako nositele ctností – žít je denně.

so	7:30																	7:30
	7:45																	7:45
	8:00																	8:00
	8:15																	8:15
	8:30																	8:30
	8:45																	8:45
	9:00																	9:00
	9:15																	9:15
	9:30																	9:30
	9:45																	9:45
	10:00																	10:00
	10:15																	10:15
	10:30																	10:30
	10:45																	10:45
	11:00																	11:00
	11:15																	11:15
	11:30																	11:30
	11:45																	11:45
	12:00																	12:00
	12:15																	12:15
	12:30																	12:30
	12:45																	12:45
	13:00																	13:00
	13:15																	13:15
	13:30																	13:30
	13:45																	13:45
	14:00																	14:00
	14:15																	14:15
	14:30																	14:30
	14:45																	14:45
	15:00																	15:00
	15:15																	15:15
	15:30																	15:30
	15:45																	15:45
	16:00	příjezd, ubytování, příprava oslavy + oslava																16:00
	16:15	Jahlo																16:15
	16:30																	16:30
	16:45																	16:45
	17:00																	17:00
	17:15																	17:15
	17:30																	17:30
	17:45																	17:45
	18:00																	18:00
	18:15																	18:15
	18:30																	18:30
	18:45																	18:45
	19:00																	19:00
	19:15																	19:15
	19:30																	19:30
	19:45	hají																19:45
	20:00																	20:00
	20:15																	20:15
	20:30																	20:30
	20:45	úvod kurzu + kontrakt																20:45
	21:00	DAL																21:00
	21:15																	21:15
	21:30																	21:30
	21:45																	21:45
	22:00																	22:00
	22:15																	22:15
	22:30																	22:30
so	7:30																	7:30
	7:45																	7:45
	8:00																	8:00
	8:15																	8:15
	8:30																	8:30
	8:45																	8:45
	9:00																	9:00
	9:15																	9:15
	9:30																	9:30
	9:45																	9:45
	10:00																	10:00
	10:15																	10:15
	10:30																	10:30
	10:45																	10:45
	11:00																	11:00
	11:15																	11:15
	11:30																	11:30
	11:45																	11:45
	12:00																	12:00
	12:15																	12:15
	12:30																	12:30
	12:45																	12:45
	13:00																	13:00
	13:15																	13:15
	13:30																	13:30
	13:45																	13:45
	14:00																	14:00
	14:15																	14:15
	14:30																	14:30
	14:45																	14:45
	15:00																	15:00
	15:15																	15:15
	15:30																	15:30
	15:45																	15:45
	16:00																	16:00
	16:15																	16:15
	16:30																	16:30
	16:45																	16:45
	17:00																	17:00
	17:15																	17:15
	17:30																	17:30
	17:45																	17:45
	18:00																	18:00
	18:15																	18:15
	18:30																	18:30
	18:45																	18:45
	19:00																	19:00
	19:15																	19:15
	19:30																	19:30
	19:45																	19:45
	20:00																	20:00
	20:15																	20:15
	20:30																	20:30
	20:45																	20:45
	21:00																	21:00
	21:15																	21:15
	21:30																	21:30
	21:45																	21:45
	22:00																	22:00
	22:15																	22:15
	22:30																	22:30
so	7:30																	7:30
	7:45																	7:45
	8:00																	8:00
	8:15																	8:15
	8:30																	8:30
	8:45																	8:45
	9:00																	9:00
	9:15																	9:15
	9:30																	9:30
	9:45																	9:45
	10:00																	10:00
	10:15																	10:15
	10:30																	10:30
	10:45																	10:45
	11:00																	11:00
	11:15																	11:15
	11:30																	11:30
	11:45																	11:45
	12:00																	12:00
	12:15																	12:15
	12:30																	12:30
	12:45																	12:45
	13:00																	13:00
	13:15																	13:15
	13:30																	13:30
	13:45																	13:45
	14:00																	14:00
	14:15																	14:15
	14:30																	14:30
	14:45																	14:45
	15:00																	15:00
	15:15																	15:15
	15:30																	15:30
	15:45																	15:45
	16:00																	16:00
	16:15																	16:15
	16:30																	16:30
	16:45																	16:45
	17:00																	17:00
	17:15																	17:15
	17:30																	17:30
	17:45																	17:45
	18:00																	18:00
	18:15																	18:15
	18:30																	18:30
	18:45																	18:45
	19:00																	19:00
	19:15																	19:15
	19:30																	19:30
	19:45																	19:45
	20:00																	20:00
	20:15																	20:15
	20:30																	20:30
	20:45																	20:45
	21:00																	21:00
	21:15																	21:15
	21:30																	21:30
	21:45																	21:45
	22:00																	22:00
	22:15																	22:15
	22:30																	22:30

Obr. 2 Reálný scénář kurzu PLŽ. Zdroj: autor příspěvku

Za scénáře jsou patrné některé výše zmíněné dramaturgické zásady a principy, které jsme při tvorbě uplatnili. Jako například červené nitě - pravidelné bloky pro práci na denících, pravidelné vyprávěcí dílny pro rodiče či pravidelné ranní servisy a večerní checky. Vrchol kurzu, kterým byla hra *Tlukot a bubnování*, byla zařazena podle zásady zlatého řezu na konec druhé třetiny kurzu. Přesahem kurzu jsou právě reálné deníky, které každá rodina dostala a zaznamenávala si do nich vše, co na kurzu prožívala, stejně jako vyprávěcí dílny, které rodičům pomohly začít vyprávět, což se udrželo i po skončení kurzu atd.

Závěr

Všechny principy a zásady výše zmíněné nám mohou pomoci při tvorbě jakéhokoliv programu či kurzu, pomáhají nám neustále mít na paměti, jaké cíle sledujeme a jakými cestami můžeme podpořit jejich reálné naplnění. Tak aby bavili nás tvůrce, stejně jako mohou bavit a pedagogicky rozvíjet i účastníky našich programů.

Literatura a informační zdroje

KOLEKTIV AUTORŮ. *Instruktorský slabikář*. 2015.

HORA, P. a kol. *Prázdniny se šlehačkou*. Praha: Mladá fronta. 1984.

Bc. Martin Čadra: Jistě, pane starosto (v kostce)

Knihovna Třinec, p. o.

Tento text by měl být brán pouze jako odrazový můstek, jakýsi základní bodový orientační plán v problematice lobbingu v rámci regionálních funkcí knihoven. Čtenář tak zjistí, co je v základu nezbytné o lobbování vědět (co si dále prostudovat), aby měl vůbec minimální šanci na úspěch.

Pro začátek trocha teorie.

Definice lobbingu

Lobbing je vnímán jako ovlivňování, přesvědčování, reprezentace zájmů, součást komunikačního procesu od lobbisty k rozhodovateli, kterým je nejčastěji poslanec nebo jiný politik.

Lobbing je proces cíleného ovlivňování poslanců – politiků, *decision makerů*.

Obhajoba zájmů – tato činnost bývá popisována jako veřejná obhajoba zájmů (vlastních nebo klientových) a zejména jako ovlivňování veřejného mínění. Jde o širší pojem než lobbing, který je její součástí.

Historie lobbingu se opírá o trojici zemí: starověký Řím, Velká Británie, USA.

Důležitými milníky peripetií prosazování zákona o lobbingu v ČR byly:

- rok 2007 – vznikly dva návrhy zákona o lobbingu – nepodařilo se schválit ani jeden,
- jedinou aktivitou na toto téma byly expertní kulaté stoly,

- únor 2010 – návrh zákona prošel poslaneckou sněmovnou, ale senát jej v červnu 2010 zamítl,
- zákon o lobbingu dodnes nemáme, problémy by měly řešit dílčí změny v jednacím řádu sněmovny a zákon o financování politických stran, který dodnes není schválen.

Dělení lobbingu: strategický, ad hoc, přímý, nepřímý.

Druhy lobbingu: informační, legislativní, exekutivní, soudní, volební.

Nástroje lobbingu jsou: osobní setkání (je nejúčinnější), průzkumy, studie, analýzy a promyšlené využití všech typů médií.

Business lobuje především za zisk, „neziskový sektor“ za poslání.

Lobbing versus korupce: je důležité si uvědomovat rozdíl mezi účelovým a profesionálním lobbistou.

Definice korupce podle Transparency International:

Korupce je zneužitím pravomocí za účelem získání nezaslouženého osobního prospěchu. Znamená takové jednání představitelů veřejného sektoru (ať už se jedná o politiky či státní úředníky, nebo osoby jim blízké), jímž se nedovoleně a nezákonně obohacují prostřednictvím zneužívání pravomocí, které jim byly svěřeny.

Trestní zákoník nepoužívá samotný pojem, ale tzv. postihy „trestných činů proti pořádku ve věcech veřejných“.

Lobbista je osoba, která soustavně vykonává lobbing, přičemž pojem „soustavně“ je v neschváleném zákonu přesně popsán.

Profesionální lobbing je řádné zaměstnání. Lobbista má svá práva a povinnosti. Uznává a podporuje transparentnost, je etický.

Struktura návštěvy, příprava na schůzku / kontaktní fáze

Pro začátek oslovujte lidi „zapálené“ (srdcaře), pravděpodobný úspěch ve vyjednávání vám dodá energii pro další práci.

Analýza

Je důležité si stanovit cíl, komunikovat s partnerem, zda máme a chápeme společný cíl jednání – jaký by byl optimální výsledek, s čím chceme odcházet?

My (Mgr. Martina Wolna, Bc. Martin Čadra) jsme se pro začátek spokojili s příslibem, že se s knihovnou v dané obci do budoucna počítá za alespoň stávajících provozních podmínek, bonusem měl být příslib zlepšení některých standardů, ve kterých měla rezervy - převážně výdaj na nákup knihovního fondu.

Před jednáním si vytvořte **profil druhé strany** – zjistěte co nejvíce o osobě, se kterou budete jednat.

Nejdříve sjednejte schůzku s ředitelem knihovny / knihovníkem, pak teprve oslovte kompetentní zástupce obce (nejlépe starostu, místostarostu). Schůzku se snažte sjednat stručně, výstižně, představte se a vysvětlete, o co vám jde, proč to děláte, za koho jednáte, co z toho bude druhá strana mít. Pokud jste již nějakou schůzku v minulosti měli, připravte si stručné shrnutí. Vymezte si, co by byl **zisk / ztráta** na konci jednání (viz cíl). Co se týče **časového rozsahu** schůzky, snažte se přizpůsobit druhé straně, jednání by ale nemělo být kratší než 30 minut, druhou stranu na tento fakt předem připravte.

Místem jednání byla v našem případě knihovna, což je z logiky věci ideální.

Stručný **postup jednání** byl následující – představení, stručné připomenutí, proč jsme přijeli – připomenutí **standardů**,

zdůraznění, že nejsme inspektoři, ale **pomocníci a partneři**. Doporučujeme si předem připravit **otázky mapující situaci v knihovně / obci**, my jsme si připravili tyto:

- Jaké máte vize týkající se knihovny, realizovatelné plány?
- Co vše (kromě finančních prostředků) brání dalšímu rozvoji knihovny?
- Máte dobrovolníky?
- Rozrůstá se obec?
- Kdo a v jakém zastoupení navštěvuje knihovnu?
- **Je vůle k vylepšení statistik?**
- Co se nejvíc čte?
- Co ve fondu chybí, o co je největší zájem?
- Kde je kulturní centrum obce? (V kulturním domě, hospodě, knihovně, sokolovně, u starosty doma, jinde?)
- Lze výše uvedená kulturní centra nějak propojit?
- Baví vás to ještě? Co by vás nejvíc bavilo?

Je dobré si předem rozmyslet, kam nechcete, aby se váš rozhovor z různých důvodů ubíral, a směřovat ho tam, kde se cítíte jistě, zda zavedete pro tato jednání nějaké rituály, jako např. drobné dárky, upomínkové předměty apod.

Předem si promyslete všechny negativní reakce, protiargumenty, které druhá strana může mít, a jak na ně budete reagovat, rozmyslete si, jaké jsou reálné a další v budoucnu možné překážky v rozvoji knihovny.

Nejdůležitějším bodem celého jednání je závěrečná **rozhodovací fáze**, kde taktně shrnete / ujistíte se o uzavřené dohodě. Upozorněte, že vše bude zapsáno do Záznamu o metodické návštěvě, který přepošlete i všem zúčastněným stranám jednání. „Takže nikoho nemůžete ze své pozice do ničeho nutit, ale co bude psáno, to by mělo být dáno.“

Závěrem

Nejdůležitějším úkolem pro úspěšné jednání je samozřejmě obchodní nabídka. Nikdo nedělá nic zadarmo!

Co jsme mohli a můžeme nabídnout my? Všem zúčastněným dát pocit důležitosti – prestiže. Jak? Prostřednictvím příkladů dobré praxe, pozornosti, dárku, popularity v tisku.

1. Popularitu v knihovnických i neknihovnických periodících – „oslava“ toho, co kompetentní zástupce obce slíbil, splnil, podpořil.
2. Společná setkání – důležité je připravit zajímavý program (něco navíc), raut, sponzoři.
3. **Po úvodní schůzce, zjištění situace, nabídnout možné formy spolupráce, poskytnutí KNOW-HOW knihovny ZDARMA!** – Např. náš „balíček služeb“:
  - nákup knih s rabaty vyjednanými Knihovnou Třinec,
  - materiály, metodické podklady k lekcím a besedám, které má sama Knihovna Třinec v praxi odzkoušeny a odpovídají jí uznaným trendům,
  - materiály k dotazníkovým průzkumům,
  - realizace (max. jednou ročně) besed a lekcí přímo pověřenými zaměstnanci Knihovny Třinec,
  - dotazník mapující požadavky profesionálních i neprofesionálních knihoven ohledně vzdělávání jejich knihovníků atd.

Literatura a informační zdroje

ŠEDIVÝ, Marek a Olga MEDLÍKOVÁ. *Public relations, fundraising a lobbying: pro neziskové organizace*. Praha: Grada, 2012. Management (Grada). ISBN 978-80-247-4040-9.

Mgr. Věra Ondřichová, Mgr. Kateřina Šímová: S čím a jak oslovit novináře

lektorka prozákaznické komunikace a PR, na volné noze
Městská knihovna Tábor

Workshop S čím a jak oslovit novináře se zabýval problematikou komunikace knihovny se zástupci médií. Vysvětlil, jak vypadá každodenní práce novináře a jak nejlépe se mu přizpůsobit. Radil knihovníkům, jak se s novinářem seznámit a domluvit si s ním spolupráci. Radil, jakým způsobem ho nalákat na knihovní akci, jak vytvořit pro novináře zajímavou fotografii i proč si na akci pozvat VIP hosta.

Klíčová slova: novinář, deník, VIP host, fotografie

Máte po maturitě. Nebo po maturitě a půlroční praxi u strýčka ve firmě. Šla vám čeština, hlavně slohovky, tak si říkáte, proč to nezkusit v místním deníku. Místní novinář je zdejší celebrita, peníze ujdou a hlavně to nebude nuda. Vypadá to dobře, ale pak přijde realita. Do práce nemusíte brzy vstávat, ale zůstáváte do večera. Máte hodně úkolů a strašně málo času. Každodenní porada, rychlé rozdělení témat, napsat třeba tři věci, jednou za 14 dnů víkendová služba. Témata máte v diáři, vlastní iniciativa se cení, tak se snažíte vyhledat něco z toho, co vás baví. Něco přidělí šéfredaktor, něco je z četky a má se rozpracovat, a pak potřebujete něco, co se dá fotit. Kde v tomhle kalupu, který vlastně nikdy nekončí, je čas se zamyslet, co přišlo do mailu? Tisková zpráva u vás dostane 3 až 6 sekund. Nezaujme-li v té době, končí. Tiskovky píše kdekdo a v mailu vypadá jedna jako druhá. Není důvod přemýšlet, zda právě tahle nezisková škola, tahle akce skautského oddílu nebo tahle občanská iniciativa si nezaslouží podval a fotku. Co neudělá dojem na úvod, neudělá ho vůbec. Co s tím? Jak ten dojem vzniká? **Co novinář potřebuje?**

Potřebuje mít rychle hotovou svou práci, protože má málo času. Nepotřebuje zbytečně číst tiskovku a hledat v ní, zda přece jen nejde nějak použít. Potřebuje to, co budou čtenáři rádi číst – možná je to potěší, možná rozčilí, ale musí se o tom chtít bavit, nebýt k tomu lhostejní. Potřebuje, aby měl všechny atraktivní údaje po ruce a zbytek doladil během pár minut po telefonu. Potřebuje, aby to bylo jednoduché, aby to nemusel číst čtyřikrát. Proto, pokud mailujete do redakce, buďte struční, sepište jen nejdůležitější a nejzajímavější informace a připojte na sebe telefonní kontakt. Novinář si vás sám najde. Nebo lépe, přijďte do redakce osobně. Osobní setkání prolomí ledy a budete mít jistotu, že článek o vaší knihovní akci vyjde. Seznámíte se, předáte si na sebe vzájemně kontakt a zjistíte, že i novinář je jenom člověk. Další jednání bude o moc snazší. Nebojte se zeptat, jestli je možné ozývat se redakci pravidelně. Novinář bude jen rád, témat ke psaní je v deníku často velmi málo. Možná zjistíte, že zařídit si s deníkem dlouhodobou spolupráci vás nestálo víc než absolvovat pár kroků do redakce. A o propagaci knihovny máte postaráno!

Potřebuje něco nového. Může psát o tom, co loni, může psát o stálých věcech, jako je knihovna, ale ve spojení s nějakou novostí, novinkou. Máte v knihovně super novou službu? Budete rekonstruovat budovu? Zpřístupnili jste v knihovně nově prostory, kam se dříve čtenáři nepodívali? Šup s tím do novin. Buďte struční a nezapomínejte na čísla - rozpočet na rekonstrukci bude všechny ohromně zajímat. Co když ale pořádáte Noc literatury po čtvrté za sebou? I na tomto typu akce se dá najít něco nového, zaměřte se na to. Možná se tentokrát bude číst na novém, netradičním místě, možná přijede známá osobnost. Vystihněte, čím je akce jiná a ještě lepší než loni. A na to novináře nalákejte.

Potřebuje fotku, pěknou fotku. Rozpoznatelné tváře 2-3 lidí a k nim jméno. Nějaký zajímavý detail. I fotka z brigády se dá použít, ale ne pohled na 20 lidí v dálí, co „asi něco dělají“. Lepší je pohled na chlapíka, co veze na hromadě hlíny na zahradnickém kolečku dítě. Nebo dítě, jak stojí na špičkách, aby vhodilo knihy do

biblioboxu. Důchodkyni s velkými sluchátky na uších, jak si vychutnává hudbu. Novinář hledá emoce, fotka by je měla vyjadřovat. Nebojte se jít k fotografovanému objektu „blíž“.

Potřebuje VIP osobnosti, které přitáhnou pozornost. Chcete-li, aby na autorské čtení, které v knihovně pořádáte, přišlo co nejvíce lidí, udělejte dopředu rozhovor s předčítajícím spisovatelem a nabídněte jej deníku, ať jej vydá jako pozvánku. Ptejte se i na spisovatelův vztah k vašemu městu. **Novinář totiž potřebuje článek vztahovat ke svému regionu**, píše pro lidi z konkrétní oblasti.

Příklad

Letos Českou republiku objížděl Robert Fulghum se svou novou knihou. Nebylo snad město, kde by se nezastavil. Žádný z deníků s ním neopomněl udělat rozhovor. Ale titulky vycházely stále stejné: „Jsem vnuk Járy Cimrmana,“ což je fráze, kterou Robert Fulghum opakoval všude. Sama o sobě je to ideální věta do titulku, pokud ji ale nepoužije deset novinářů naráz. V takovém případě je lepší zaměřit se na to, co jinde R. Fulghum neřekl, jen u vás. V Táboře prohlásil, že se mu naše město moc líbí a za rok by se k nám opět rád vrátil. Nejspíš to byla jen zdvořilostní fráze, nicméně pro titulek ideální: **Robert Fulghum: Za rok se k vám opět vrátím, Táboráci!** K rozhovoru nezapomeňte připojit fotografii zpovídaného. Čtenáři budou alespoň vědět, „s kým mají tu čest.“

Bc. et Bc. Pavla Minaříková, Bc. Roman Novotný: Metody designového myšlení pro knihovny

Kabinet informačních studií a knihovnictví

Design služeb není v českém prostředí žádnou novinkou. V komerční sféře se s designovým myšlením můžeme setkat dnes a denně a pomalu si jej osvojují i knihovny a další veřejné instituce.

Proč designové myšlení?

Jedním z významných teoretiků designu je kognitivní psycholog Daniel A. Norman, věnuje se mu mj. ve své knize *Design pro každý den* (2010). Na základě studia interakcí uživatelů s obyčejnými věcmi jako jsou dveře nebo telefony identifikoval, že pokud člověk není schopen věc použít tak, jak to designér zamýšlel, není to jeho chyba, nýbrž chyba designéra. Tento přístup kladoucí důraz na použitelnost postupně sílil při navrhování produktů a později i služeb. Instituce potřebují služby, kterými jejich uživatelé dokáží projít intuitivně a bez problémů. Proto je dobré, když do jakékoliv nové služby, případně inovace služby stávající, zapojíme uživatele samotné.

Proč bychom měli myslet designově zrovna v knihovnách? Veřejná a společenská funkce knihovny je vykonávána díky množství služeb, které poskytuje svým uživatelům. Pokud knihovna má zachovat svou roli v moderní společnosti, je nutné, aby služby, jež nabízí, uživatelé skutečně používali. Knihovna dnes nemusí být pouze onou „půjčovnou knih“, jak ji stále část populace vidí, ale i komunitním centrem, místem pro přednášky a vzdělávání, zkrátka oním tzv. „třetím místem“, které se nachází na půli cesty mezi domovem a zaměstnáním. To samo o sobě představuje množství služeb, které bude nutné vytvořit, případně společenskou potřebu

uspokojit inovací služeb stávajících. V tom může napomoci právě designové myšlení.

Co znamená „myslet designově“?

Designově myslet znamená především uvědomovat si problém v celé jeho komplexnosti a přistupovat k němu postupně, nesnažit se vymýšlet řešení bez toho, že problém dostatečně poznáte atp. Postupnému řešení se v tomto případě říká designový proces a existuje mnoho různých modelů, které jej popisují a přistupují k němu různým způsobem. Tím snad nejznámějším je model HCD, zkratka pro *Human-Centered Design*, přičemž každé písmeno zároveň zastupuje jednu fázi designového procesu (*Hear, Create, Deliver*). Pracuje s ním například do češtiny přeložená publikace *HCD: Design zaměřený na člověka: soubor nástrojů* (2013).

Všechny modely se víceméně shodují v základním postupu. Zjednodušeně lze designový proces popsat takto: Výchozím bodem je dostatečné **poznání** problému, získání informací, po jejichž **analýze** se dostáváme k **tvůrčí** fázi, designování prototypu služby (nebo produktu), jejímu zavedení a průběžnému **testování**. To vše za účasti uživatelů, potažmo všech zainteresovaných stran. Všemi fázemi designového procesu procházíme pomocí metod, které jsou zčásti přejeté ze sociálního výzkumu (lze použít tradiční metody jako dotazníky nebo pozorování), zčásti z designu (storyboard, mock-up), nebo se můžeme setkat i s metodami, které byly vytvořeny přímo pro design služeb (nakresli toast, value-proposition canvas). Existuje velké množství metod, takže je takřka nemožné, abyste nenašli metodu použitelnou při řešení vašeho problému.

Průběh workshopu

Na workshopu jsme se zabývali otázkou, jaká vlastně je výše zmiňovaná společenská role knihoven, a to z pohledu jejich zaměstnanců. Navázali jsme tím na probíhající diskuzi o branding

a identitě knihoven (na konferenci Libdesign 2016 nebo právě na Knihovnách současnosti). Zvolili jsme metodu World Café, která je formou diskuze s větším počtem účastníků. Metodu využili např. v knihovně v dánském Aarhusu, kde se v prvním kole také ptali na roli knihoven ve společnosti. (The Library's Voice 2008)

Metoda World Café

Metodu jsme zvolili z důvodu velkého množství nahlášených účastníků. Nakonec se nás na workshopu sešlo 19, z naprosté většiny šlo o ženy. Uváděný minimální počet účastníků pro průběh World Café je 12, horní hranice není stanovena a může jít až o tisíce lidí. S rostoucím počtem účastníků se úměrně zvyšuje náročnost přípravy a koordinace.

World Café má svá pravidla, která se postupně vyvíjela od prvního použití metody v roce 1995. Vedle pravidel stanovujících průběh setkání kladou autoři metody důraz také na zásady dobré diskuze a společnou snahu podílet se na řešení stanovené otázky (obr. 1).

10 zásad

- 1 Co na srdci, to na jazyku
- 2 Nebojte se přispět svými myšlenkami
- 3 Ved'te sebe i ostatní
- 4 Soustřed'te se na to, co je opravdu důležité
- 5 Naslouchejte a snažte se porozumět
- 6 Propojujte nápady mezi sebou
- 7 Snažte se nacházet podobnosti a hlubší souvislosti
- 8 Nespěchejte – zastavte se a zamyslete
- 9 Hrajte si, kreslete, čmárejte
- 10 Bavte se

Obr. 1 Deset zásad World Café. *Zdroj: upraveno podle Café to Go, 2015*

Pravidla setkání

Diskuze při World Café probíhá ve skupinách a v několika kolech, obvykle po 20 minutách (tento čas se může mírně odchýlit). Počet kol obvykle nepřevyšuje čtyři. Skupiny bývají usazeny u samostatných stolků, aby se diskutující vzájemně nerušili. Důležitým prvkem diskuze je, že se účastníci ve skupinách střídají. Prostředí setkání by mělo být příjemné, Café v názvu metody naznačuje, že by mělo připomínat kavárnu. Zmiňovány bývají kavářenské stolky, (papírové) ubrusy, čajové svíčky a další dekorace, nápoje a (drobné) občerstvení.

Průběh jednoho kola

V každé skupině je jeden zapisovatel, který se obvykle s nikým nestřídá (ale i toto pravidlo bývá někdy porušováno), a tři nebo čtyři další účastníci. Role zapisovatele naznačuje, že u stolků musí být k dispozici papír, tužky, fixy a další pomůcky.

Na začátku kola položí pořadatel otázku, o které budou účastníci diskutovat. Následná diskuze trvá obvykle 20 minut. Posledních 5 minut může být vyhrazeno sdílení myšlenek s ostatními skupinami, to se ale děje spíše při menším počtu účastníků. Zapisovatelé mají za úkol zaznamenat vše, co se u jejich stolku děje a hlídat, aby se každý ve skupině dostal ke slovu. Zapisovatele může pořadatel kontaktovat předem nebo je zvolit až na místě.

World Café na Knihovnách současnosti

V něčem jsme se od ideálního užití metody odchýlili. Krom prostředí se na World Café obvykle setkávají zástupci různých zájmových skupin. My bychom tak například měli přizvat uživatele knihoven, lidi, kteří knihovnu nenavštěvují, nebo třeba i zřizovatele.

Na workshopu proběhla tři kola po 20 minutách, z nichž posledních 5 bylo vždy věnováno sdílení. V jednotlivých kolech se můžeme ptát stále na stejnou otázku nebo zvolit nějakou přirozeně

navazující. My se rozhodli pro tři kola se třemi odlišnými otázkami. Zvolili jsme následující otázky, které se řídí doporučením začínat od konkrétního a postupovat přes abstraktnější aspekty tématu k závěrečnému shrnutí.

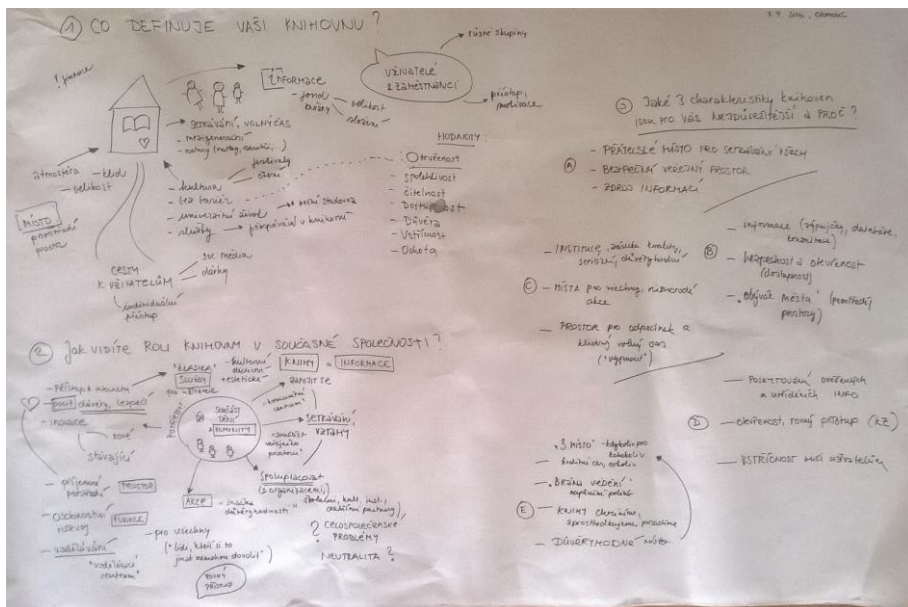
1. Co definuje vaši knihovnu?
2. Jak vidíte roli knihovny v dnešní společnosti?
3. Jaké 3 charakteristiky knihoven jsou pro vás nejdůležitější a proč?

Obr. 2 Účastnice a účastník workshopu. *Zdroj: autoři příspěvku*

Představení výsledků

Výstupem workshopu bylo několik popsanych papírů s podněty od jednotlivých diskuzních stolů a jeden shrnující flip, na který jsme zaznamenávali souhrnné výstupy z diskuze (obr. 3).

Obr. 3 Souhrn výstupů z workshopu. Zdroj: autoři příspěvku

V poznámkách jednotlivých diskuzních skupin byla patrná opakující se témata, a to i napříč otázkami, k čemuž metoda World Café přímo vybízí. Následující text je výsledkem rozdělení podnětů do tematických skupin a popisuje nejčastěji zastoupené kategorie. V závěru uvedená tabulka (tab. 1) obsahuje nezpracované podněty z workshopu. Předem je nutné zdůraznit, že se workshopu účastnili zástupci veřejných i akademických knihoven a že jsme tuto

skutečnost při dělení skupin ani práci s odpověďmi nijak nezohledňovali.

V první otázce **Co definuje vaši knihovnu?** se účastníci nejvíce shodli na třech hlavních kategoriích, kterými jsou: prostředí knihovny, její zaměstnanci a v neposlední řadě sami uživatelé. Ostatní zmiňované pojmy se dají více méně shrnout pod tyto kategorie. To ale neubírá na jejich důležitosti pro výsledek, nejvíce pojmů se pojí s prostorem (přátelskost, otevřenost, vybavenost, bohatost fondu) a zaměstnanci (vstřícnost, informovanost, ochota a snaha pomoci)

Otázka **Jaká je role knihovny v dnešní společnosti?** přinesla další zajímavá zjištění. Především by se daly výpovědi jednotlivých skupin shrnout do sousloví „šířitelky vědění“, a to jak prostřednictvím knižního fondu, časopisů či elektronických zdrojů, tak prostřednictvím kulturně vzdělávacích akcí. Druhou důležitou skutečností je knihovna jako místo, kde se může kdokoli realizovat, a zároveň knihovna jako součást společnosti a veřejného prostoru.

Poslední otázka **Jaké 3 charakteristiky knihoven jsou pro vás nejdůležitější a proč?** byla záměrně postavena jako vyústění předchozích úvah a byla, dalo by se říci, ze všech nejsložitější. Na zvolených charakteristikách totiž potenciálně lze tvořit výslednou společnou značku knihoven, nad kterou se momentálně uvažuje. Všechny skupiny se v podstatě shodly na tom, že knihovna je „bránou vědění“, nabízí uživatelům ověřené a kvalitní informace, dále je oním třetím místem, kde si uživatelé mohou odpočinout, a to, čímž se dostáváme ke třetí charakteristice, v bezpečném, otevřeném, bezbariérovém a nízkoprahovém prostředí.

Doufáme, že budou výstupy workshopu někomu užitečné a že se knihovnám bude dařit řešit výzvy, které nás čekají.

Tab. 1 Nezpracované podněty z workshopu

Legenda k tabulce – Jde o přepsané a mírně zkrácené zápisy jednotlivých diskuzních skupin. Tato data poskytujeme v celém znění, protože doufáme, že mohou být užitečná i v hrubé podobě. Každá buňka představuje jeden podnět vztahený k otázce (tématu) v záhlaví sloupce. V tabulce není nijak rozlišeno, od které diskuzní skupiny dané podněty vzešly.

Co definuje vaši knihovnu?	Role knihovny ve společnosti	3 charakteristiky knihoven
uživatelé (studenti, učitelé, akademici)	místo setkávání	zprostředkování informací (výpůjčky, databáze, MVS, akce, přístup na internet)
prostředí (příjemné, dostatek prostoru, historická atmosféra, atraktivita polohy, symbol intelektuálního života, knihy všech oborů, noční studovna, dlouhá otevírací doba)	zprostředkování informací	bezpečnost, otevřenost (lidé se zde cítí dobře, vstřebávání informací, cenová dostupnost, různorodost cílových skupin)
zaměstnanci (vztahy s uživateli, vstřícný přístup, snaha být otevření potřebám, přátelství)	kulturní a vzdělávací funkce	„obývák města“ (příjemné prostředí, dokonalé prostory, sledování trendů)
cesty k uživatelům (soc. média, pozornosti)	možnost realizace amatérů	3. místo (můžu tam jít kdykoliv, kvalitní trávení času, chodím tam rád/a)

otevřenost	místo, kde člověk může říct svůj názor	„brána vědění“ – místo, kde mi poradí (naplnění potřeby) příjemní lidé
uživatelé	snaží se lidi spojit	knihovní fond, vybavení (místo, kde knihy chráníme, kde víme, co se čte, poradíme)
místo, kde se nachází, dostupnost	přístup ke kulturnímu dědictví za nízké částky	důvěryhodné místo, bezbariérovost (místo, kde se mi nic nestane a které je pro každého zdarma)
přátelské, příjemné prostředí	spolupráce s jinými organizacemi	přátelské místo pro setkávání všech (bezpečný veřejný prostor, sdílení/trávení volného času, příjemný prostor – jídlo, pití)
zaměstnanci	zpřístupnění technologií	zdroj informací (místo pro vzdělávání)
vybavení	dobré pracovní prostředí	kultura, akce (knihovna jako významná kulturní instituce)

prostor, jeho velikost	příjemné trávení volného času	poskytování ověřených a utříděných informací (protože to umíme, a dobře)
snaha pomoci	propojování mezilidského, technického, institucionálního	otevřenost a rovný přístup (protože se to od nás očekává a nařizuje to legislativa)
dostatek financí	podpora a udržení čtenářství	vstřícnost vůči uživatelům (protože jsou pro nás důležití a jsme tu pro ně)
ochota knihovníků	podpora osobního rozvoje (uživatelů i zaměstnanců)	seriózní a důvěryhodná instituce
složení fondu	uchování fondů	přístupnost a aktivity pro všechny věkové kategorie
zaměření na práci s dětmi, se seniory	komunitní centrum	prostor pro odpočinek a zapomenutí na starosti (útočiště před technologemi)
spolehlivost a čitelnost, „dobrá značka“ (důvěryhodnost pro čtenáře, návštěvníky, zaměstnance)	spolehlivé centrum ověřených informací	

otevřenost a bezbariérovost	kulturní centrum, vzdělávací centrum	
dostupnost	jistota toho, že tady bude pořád	
zdarma nebo za symbolické ceny	důvěryhodnost akcí	
bezkonfliktní (X úřady)	pro uživatelsky zařízená, příjemná (vybavení, flexibilita ve službách)	
osobní přístup	komfort ve službách	
oddanost zaměstnanců	orientace ve světě literatury	
znalost cílových skupin	vzdělávací funkce (akreditace + vzdělávání, knihovník jako lektor/tutor)	
učit se v oblasti cílení služeb	zprostředkovatel vzdělávání	
efekt „má to smysl“, motivace	prostor/obývací	
hledání skulin na trhu (velká konkurence)	akce (i mimo běžný provoz)	
rodinné prostředí	zapojení veřejnosti/komunikační platforma	

místo setkávání všech generací	neutralita (řešení celospolečenských problémů – ano x ne?)	
přátelské místo	posun od půjčování (větší rozmanitost aktivit)	
pozitivní vnímání veřejností	zprostředkování informací (třídění)	
banka informací	součást veřejného prostoru	
univerzální knihovna	komunitní centrum	
genius loci	místo vzdělávání a podpory vzdělávání	
dobrá adresa	místo setkávání	
oáza klidu	bezpečné místo	
rozsáhlý knihovní fond	nízkoprahová, otevřená instituce	
bezbariérovost	rovný přístup k uživatelům	
neformální vzdělávání	spolehlivé informace z různých zdrojů	
bohatý kulturní a vzdělávací program	podpora čtenářství, výchova ke čtenářství a knižní kultuře	

metodická pomoc knihovnám v regionu	sepjetí s regionem	
naslouchání uživatelům	uchovávání, ochrana a zpřístupnění kulturního dědictví	
propagace cizích jazyků	systematické pořádání informací	
výstavy	sdílení informací	
podpora regionální kultury	profesionální a kompetentní personál	
literární festival	jasná komunikace uvnitř i vně	
nové prostory	kooperace se školami a jinými institucemi	
trávení volného času	místo, kam se budou uživatelé rádi vracet	
knihy a informace	neustálé zjišťování potřeb uživatelů a inovace služeb	
profesionální přístup	vstřícný přístup	
lidský a vstřícný přístup	propagace nových technologií	
služby nad rámec	být součástí dění	

kontakt s komunitou	být zde pro komunitu	
individuální přístup k uživatelům	poskytovat příjemné prostředí	
ne/tradiční akce pro veřejnost	přístup k internetu	
podpora čtenářské gramotnosti	přístup k informačním zdrojům	
nadšení zaměstnanců z práce	místo pro trávení volného času	
pro rodinný přístup	být přítelem uživatelů	
práce s dětmi	poskytnutí zájmu, důvěry a bezpečí	
široká škála nabízených služeb	být alternativou	
	překvapovat	
	neustále sledovat dění	
	vymýšlet nové a neotřelé věci	
	spolupracovat s organizacemi a mezi sebou	
	dbát na pohodlí uživatelů	

	rozmanitost	
	být místem, kam se lidé rádi vrací	
	průvodce světem informací	

Zdroj: autoři příspěvku

Literatura a informační zdroje

- ♥ *The World Cafe* [online], 2016. The World Café Community Foundation [cit. 2016-09-14]. Dostupné z: <http://www.theworldcafe.com>
- Café to Go: A Quick Reference Guide for Hosting World Café*, 2015. The World Café Community Foundation. Dostupné také z: <http://www.theworldcafe.com/wp-content/uploads/2015/07/Cafe-To-Go-Revised.pdf>
- HCD: design zaměřený na člověka: soubor nástrojů*, 2013. 2. vyd. Brno: Flow, 187 s. ISBN 978-80-905480-1-5.
- NORMAN, Donald A. *Design pro každý den*. 1. vyd. v českém jazyce. Praha: Dokořán, 2010. 271 s. ISBN 978-80-7363-314-1.
- The Library's Voice: A Guide to User-Driven Innovation*, 2008. Aarhus: Strong Bright Hearts & The Municipality of Aarhus. Dostupné také z: https://www.aakb.dk/sites/www.aakb.dk/files/files/file_attachments/24._juni_2010_-_1004/the_librarys_voice_eng.pdf

Jan Delong a Jan Kunze: Dramaturgie (a marketing)

Knihovna Třinec, Opavská kulturní organizace

Role knihoven ve společnosti se mění. V návaznosti na to mění se také rozsah služeb a aktivit, které nabízejí svým uživatelům. Z knihoven se stávají kulturní, vzdělávací a komunitní centra obcí a regionů. Patrné je to např. na statistikách návštěvnosti⁴⁴.

Různorodost programů s sebou nese i zvýšené nároky na schopnosti knihovníků, kteří mají na starosti programovou nabídku. Stávají se z nich dramaturgové, kteří mají na starosti nejen přípravu, ale také realizaci akcí.

Následující text se v bodech zaměří na deset zásad, které by měl mít dramaturg nebo organizační pracovník, pracující v kulturní příspěvkové organizaci jako je knihovna, na paměti. Poznatky vycházejí z dlouholetých zkušeností autorů tohoto příspěvku, kteří pracují v institucích, jež nabízejí široké veřejnosti velké množství kulturních a jiných akcí.

KULTURA je široká

Veřejné knihovny ve velkých, ale také malých městech nebo na vesnicích mají vždy široké spektrum potenciálních návštěvníků – od nejmladších až po nejstarší.

Stejně tak, jak je široká cílová skupina knihoven, je i kultura velmi nesnadně uchopitelná a široká. Jedná se o jeden z nejdůležitějších bodů, na které by měli dramaturgové v knihovnách a jiných institucích myslet.

---

⁴⁴ V Knihovně Třinec dosahuje návštěvnost kulturních a vzdělávacích akcí více než 10 % z celkového počtu návštěvníků knihovny.

Směřovat vše kolem literatury a knih je jednou z cest. Větší potenciál však mají koncerty, divadelní představení, výstavy nebo performance.

Úzce profilovaná dramaturgie je výsadou spíše specifických a žánrově vyhraněných míst např. hudebních klubů.

Různorodost se vyplatila u projektu Literárních večerů v Třinci⁴⁵, které už 6 let kombinují literaturu, hudbu a příležitostně také výtvarné umění nebo divadlo.

CÍLOVÉ skupiny

Při plánování je důležité brát v potaz cílové skupiny. Dramaturg by měl znát prostředí, v němž působí a v případě knihovny i její uživatele.

Kulturní programy by měly být koncipované tak, aby oslovily nejen generace mladých lidí nebo seniorů. Výzvu v tomto ohledu přináší velmi početná skupina lidí v produktivním věku, s rodinami a malými dětmi.

Je důležité vědět, kdo jsou návštěvníci knihovny. Většinou jsou to mladí lidé nebo ti staří, v důchodovém věku. Naopak je těžké vytvářet program pro lidi v aktivním věku, mladé rodiny, pracující. Ale i v jejich případě existuje cesta skrze programy pro celé rodiny.⁴⁶

K definování cílových skupin a person může dramaturg využít metod designu služeb.⁴⁷

---

⁴⁵ Facebook LVT: <https://www.facebook.com/literarni.vecery.trinec>

⁴⁶ Opavská kulturní organizace se v letošním roce podílela na organizaci úspěšného festivalu KOUPÁK. Viz <http://polar.cz/zpravy/opavsko/opava/1100005347/festival-koupak-pritahnul-3-000-lidi>

⁴⁷ Designem služeb v knihovnách se zabývá Libdesign. Viz <http://libdesign.cz>

DRAMATURGICKÝ plán

Dramaturgický plán by měl být jeden ze základních stavebních kamenů při tvorbě např. ročního kulturního programu.

Samozřejmě, že nelze naplánovat všechny akce a události konkrétně a stanovit přesný termín konání na rok dopředu. Určitě by do něj dramaturgové a organizační pracovníci měli zahrnout opakující se akce a pravidelné akce (Noc literatury, Týden knihoven atd.).

Dramaturgický plán je možné také tvořit s ohledem na téma nebo významné výročí.

Pokud k plánování bude organizace přistupovat důsledně, může se pak takový plán koncepčním prostředkem, může být nápomocný při obhajobě činnosti u zřizovatele a také může sloužit jako podklad pro získávání grantů a dotací.

TRENDY

Dramaturg by měl být neustále v obraze, měl by sledovat aktuální trendy nejen v oblastech, ve kterých působí jeho organizace - u knihoven je to primárně literatura. Je dobré sledovat i další odvětví nebo oblasti, které s knihovnami příliš nesouvisí.

Trendy můžeme sledovat na lokální, republikové nebo světové scéně. Ne vše se dá aplikovat a využít. Občas se může být dosah a reakce návštěvníků překvapivá.⁴⁸

MÍSTNÍ kulturní scéna

Místní scéna by měla být v popředí zájmu dramaturgů, i když stavět program jen na lokálních umělcích a autorech je spíše krátkodobé řešení.

---

⁴⁸ V roce 2015 Knihovna Třinec uspořádala dvě setkání s místními „youtubery“, která dohromady přilákala zhruba 120 mladých lidí.

Občasné vytipování zajímavého projektu nebo mladých talentovaných tvůrců může kulturní program ozvláštnit.

Zároveň tím instituce ukazuje, že to, co se děje v její bezprostřední blízkosti, jí není cizí a také na lokálním poli můžete sledovat, co připadá lidem atraktivní.

Z lokálních umělců nebo spolků se mohou stát zajímaví partneři nebo dobrovolníci, kteří mohou vzbudit zájem o knihovnu mezi svými známými nebo podporovateli.

PARTNERSTVÍ a síťování

Snad žádná instituce není ve městě nebo místě působení osamocena. Spolupráce s ostatními, třeba i jinak zaměřenými organizacemi může nabídnout přínosná partnerství.⁴⁹ Ta mohou přinést finanční nebo lidskou pomoc, mnohdy i pomoc s propagací. Před zřizovatelem se vždy obhájí lépe komunitní funkce a spolupráce než solitérství.

VĚDĚT, ale nechat si poradit

Dramaturg by měl sice mít všestranný přehled, ale není v lidských silách být odborníkem na všechny oblasti kultury. A pokud v dané organizaci neexistuje široce vyprofilovaný tým odborníků, je dobré mít po ruce seznam lidí, kteří jsou schopni doporučit určitého umělce či autora. Odborníci mohou působit na místní kulturní scéně nebo mimo ni.

Kontakty je dobré doplňovat o inspirační zdroje. Díky internetu a sociálním sítím existuje spousta možností k hledání zajímavých podnětů a poznatků.

---

⁴⁹ Knihovna Třinec např. spolupracovala s místní vinotékou, a díky tomu mohla uspořádat sérii přednášek o víně s profesionálním sommelierem a degustací vybraných vín.

ZAŽÍT to na vlastní kůži

Bez vlastní zkušenosti se mnohdy dramaturg neobejde. Dramaturgie pořadů se sice dá plánovat „od stolu“, vlastní zkušenost nic nenahradí.

Není to jen případ koncertů, ale týká se to v mnoha ohledech i autorských čtení. Není totiž nic horšího než si do knihovny pozvat sice oceňovaného nebo čteného autora, který však není schopný divákům nic ze své tvorby předat. Ti si pak ze čtení odnášejí negativní zážitek a na další podobnou akci už dorazit nemusí.

PŘÍLEŽITOSTI

Stává se, že knihovny nemají prostory vhodné pro určité typy akcí nebo programů. V takovém případě by neměly trvat na tom, aby se vše odehrávalo u nich. Své aktivity mohou přesunout do jiných prostor nebo míst a využít tak příležitosti, které se jim tím nabízejí.

Mohou to být parky, kavárny nebo bary. Zajímavou příležitostí mohou být site-specific projekty.⁵⁰

Důležité je nabídnout návštěvníkům něco nečekaného, případně jim nabídnout komfort, kterým knihovna sama o sobě nedisponuje.

DRAMATURGIE akce

Jeden z nejpodstatnějších bodů je dramaturgie samotné akce. Aby byly koncert, autorské čtení nebo divadelní představení úspěšné, je nutné mít vše dopředu promyšlené a připravené.

Nestačí hosta nebo kapelu pozvat a nechat je vystoupit. Většina akcí potřebuje moderátora, technické zajištění (ozvučení, osvětlení),

---

⁵⁰ Opavské nakladatelství Perplex a Opavská kulturní organizace pravidelně pořádají básnické maratony. Ten první se konal v mongolské jurtě, další např. v indiánském teepee (<http://www.klubart.cz/opavsky-basnicky-maraton.html>). Maraton je vždy součástí rozsáhlejšího kulturního programu.

fotografa, hosty je potřeba ubytovat, věnovat se jim před a po akci a vyplatit jim honorář.

Jakýkoliv zanedbaný detail se může podepsat na tom, jak nakonec akce dopadne a jaký dojem si z ní lidé odnesou.

(a marketing)

Na první pohled se může zdát, že marketing a dramaturgie spolu nesouvisí. Opak je ale pravdou. Ve všech bodech, které jsme popsali, jde najít něco z marketingu, ať už je to práce s cílovými skupinami, nebo vytváření partnerství na místní kulturní scéně.

Na kvalitním dramaturgickém plánu se dá stavět marketing a propagace události. Pokud je program složený z více vystupujících, je vhodné zaměřit se na tzv. headlinera, hlavní hvězdu programu.

V některých případech může mít na propagaci vliv samotná postava dramaturga v případě, že se jedná o influencera⁵¹.

K propagaci a marketingu je dnes skoro nezbytností využít sociálních sítí, především Facebooku. Sociálním sítím je pak potřeba přizpůsobit i propagační materiály a grafiku.

Na závěr

Jak už bylo zmíněno, knihovny mají potenciál připravovat velké množství rozdílných kulturních programů a pořadů. Pokud se zaměří na dramaturgii nejen konkrétních akcí, může jim to přinést nové příležitosti, pestrost a kvalitu. Díky tomu se mohou stát vyhledávanými kulturními centry obcí nebo regionů.

---

⁵¹ Vysvětlení pojmu na zde: <http://wiki.knihovna.cz/index.php/Influencer>

Koncepce rozvoje knihoven

Úvodní slovo k sekci „Koncepce rozvoje knihoven“

Garant bloku: PhDr. Vít Richter

Rok 2016 je specifický v tom, že se na jedné straně ohlížíme zpět do uplynulých let 2011 až 2015 a hodnotíme naplňování cílů a projektů minulé koncepce rozvoje knihoven, a současně se jedná o rok, kdy vrcholí příprava nové strategie pro knihovny na léta 2016 až 2020.

Úvodní příspěvek *Knihovny.cz – Začínáme* autorů **Ing. Petra Žabičky, Mgr. Petry Žabičkové a Mgr. Martina Kravce** informuje o ukončení první etapy vývoje Centrálního portálu knihoven (CPK), který od roku 2015 vyvíjí Moravská zemská knihovna. Právě na konferenci Knihovny současnosti 2016 byl Centrální portál knihoven poprvé představen v plném provozu na adrese www.knihovny.cz.

Zásadní změnu při výběru, sjednávání licenčních smluv a nákupu elektronických informačních zdrojů pro celou výzkumnou a vzdělávací sféru v ČR by mělo přinést *národní centrum CzechELib*. Ředitel Národní technické knihovny **Ing. Martin Svoboda** ve svém příspěvku informuje o přípravě centra, na kterém pracuje Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy spolu s Národní technickou knihovnou a týmem expertů zastupujících budoucí hlavní uživatele - veřejné vysoké školy, ústavy Akademie věd ČR, knihovny a další subjekty. Projekt by měl být podpořen jako Individuální systémový projekt v rámci Prioritní osy 1, Specifický cíl 4 Operačního programu Výzkum, vývoj, vzdělávání v gesci Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy.

Jednou z nových priorit koncepce rozvoje knihoven příštího období je vybudování poradenského a metodického centra pro výstavbu a rekonstrukce knihoven, které by mělo vzniknout v Moravské zemské knihovně v Brně. Příspěvek **PhDr. Víta Richtera a Mgr. Vladany Pillerové** z Knihovnického institutu

Národní knihovny ČR uvádí dílčí výsledky průzkumu *Prostorového a technického vybavení veřejných knihoven ČR*, který se uskutečnil v průběhu května 2016 ve více než dvou tisících knihovnách. Výsledky průzkumu budou využity jak pro přípravu poradenského a metodického centra, tak i pro návrh dotačního programu na podporu výstavby knihoven.

Příspěvek **RNDr. Tomáše Řeháka**, ředitele Městské knihovny v Praze, *Už znáte své šťastné číslo?* informuje o další fázi projektu zaměřeného na hodnocení návratnosti investic do knihoven. Městská knihovna v Praze ve spolupráci s Univerzitou Pardubice se dlouhodobě věnuje vývoji nástroje, který pomáhá změřit efektivitu vynaložených prostředků ve veřejné knihovně. Podrobná analýza výdajů na jednotlivé služby umožňuje odpovědět na celou řadu otázek: Jak se daňovým poplatníkům vyplácí investice do instituce a veřejných služeb, které z podstaty negenerují žádný ekonomický zisk? Jak si to má spočítat ředitel/ka knihovny, a jak knihovník/knihovnice? A komu se svým výsledkem pochlubit?

Programový blok věnovaných Koncepci rozvoje knihoven České republiky uzavřel *diskuzní panel*, který moderovala ředitelka Knihovny města Olomouce, **Ing. Lenka Prucková**. V panelu byli zastoupeni náměstek ředitelky Krajské knihovny F. M. Bartoše ve Zlíně, **Ing. Jan Kaňka**, ředitelka Knihovny Kroměřížska, **PhDr. Šárka Kašpárková**, předsedkyně Asociace knihoven vysokých škol, **PhDr. Hana Landová, PhD.**, předseda Ústřední knihovnické rady, **PhDr. Vít Richter**, ředitel Městské knihovny v Praze, **RNDr. Tomáš Řehák**, a náměstek ředitele Moravské zemské knihovny, **Ing. Petr Žabička**. Všichni diskutující potvrdili význam existence strategického materiálu pro rozvoj knihoven, kterým vláda a Ministerstvo kultury formuluje cíle pro příští období včetně podpory rozvoje formou dotačních programů a návrhu legislativních opatření. Koncepce je také východiskem pro spolupráci knihoven na projektech, které usilují o změnu celého systému knihoven.

Ing. Petr Žabička, Mgr. Petra Žabičková, Mgr. Martin Kravec: Knihovny.cz – Začínáme

Moravská zemská knihovna v Brně

Spouštění ostré verze portálu jsme rozdělili do dvou etap. Nyní, na konferenci Knihovny současnosti 2016, otevíráme portál pro knihovníky. Knihovníci si budou moci portál vyzkoušet a přijít s vlastními připomínkami a návrhy na vylepšení. Pro všechny strany aktivně zapojené do projektu pak budou následující týdny příležitostí k odladění posledních nedostatků. Na 26. října 2016 je naplánováno představení portálu široké veřejnosti.

Současná podoba portálu je výsledkem několikaletého vývoje, během něhož jsme museli průběžně přehodnocovat naše plány a přizpůsobovat se skutečností spojeným s rozmanitostí praxe v zapojovaných knihovnách. Je až překvapivé, nakolik se od sebe liší terminologie používané v jednotlivých knihovnách. Nabízí se myšlenka, že by v budoucnu stálo za pokus zapracovat alespoň na částečné standardizaci v této oblasti.

Nyní mohou uživatelé prohledávat katalogy zapojených knihoven a v případě, že jsou registrovanými čtenáři, využívat knihovní online služby. Plánujeme soustavné vylepšování funkčnosti portálu (MVS, DDS, centrální index) a zapojování dalších knihoven a zdrojů. Počítáme rovněž s organizací školení a propagací portálu směrem k široké škále cílových skupin.

Na co se připravit při zapojování vaší knihovny do portálu Knihovny.cz (CPK)

Rádi bychom v tomto článku poskytli praktické informace všem knihovnám zvažujícím zapojení do portálu Knihovny.cz, aniž bychom zabíhali do technických detailů. Na následujících řádcích se lze dočíst, co celý proces

zapojování knihovny do portálu vlastně znamená a jaké konkrétní kroky musí knihovny podniknout, pokud se rozhodnou, že se chtějí také přidat.

První kroky

V případě, že máte zájem se do portálu Knihovny.cz zapojit, napište nám na adresu knihovny@knihovny.cz. K mailu můžete rovnou připojit vyplněný dotazník se základními informacemi o vaší knihovně (**Dotazník o knihovně**). Na základě poskytnutých informací schválí vaši žádost Řídící výbor portálu a vyzve vás k podpisu **smlouvy o přistoupení** [1].

Proto, aby se knihovna mohla zapojit, je potřeba, aby splňovala jisté **technické předpoklady**.⁵² Nezbytné je, aby uměla zpřístupnit svůj fond a služby s ním spojené a umožnila portálu ověřování identit svých registrovaných čtenářů. Pro využití maximálního potenciálu portálu, a tedy i knihovny, je doporučováno dále poskytnout možnost vzdálené registrace, online plateb a zprostředkování přístupů k elektronickým informačním zdrojům, které knihovna platí. Pokud byste chtěli konzultovat, zda dané předpoklady splňujete nebo k nim měli jakýkoli dotaz, můžete nás kontaktovat na cpk-support@mzk.cz.

Komunikace mezi zapojovanou knihovnou a pracovníky portálu probírá výhradně prostřednictvím osoby, která je knihovnou označena jako **technický kontakt**. Tato osoba zprostředkovává veškerou komunikaci v případě, že se na zapojování podílí za knihovnu více osob. Toto opatření je nutné pro to, aby bylo jednoznačně určeno, kdo je na straně připojované knihovny za komunikaci odpovědný. V případě, že by nám různí pracovníci zapojované knihovny poskytli rozporuplné informace, budeme brát za autoritativní informace poskytnuté určenou kontaktní osobou.

---

⁵² <https://docs.google.com/document/d/1qralxwAp2WN1H2Rud05W58g00jp9Fn0poniEuQECCQOk/edit?usp=sharing>

Zpřístupnění fondu

Pro správnou funkci portálu je nezbytné, aby měl vlastní a vždy aktuální kopii informací o fondu zapojované knihovny. Nejde tedy jen o bibliografické záznamy, ale i o informace o jednotlivých exemplářích. Bibliografické záznamy se do portálu sklízejí pomocí protokolu OAI-PMH. Knihovna tedy musí provozovat tzv. **OAI provider** a musí CPK poskytnout jeho adresu, název setu určený pro přenos dat do CPK a označení metadatového prefixu. Tato informace Vám bude ve většině případů nachystána dodavatelem vašeho knihovního systému. OAI set pro CPK je specifický především tím, že obsahuje navíc **pole 996**, které CPK využívá pro přenos informací o exemplářích.

CPK nejprve provede **počáteční sklizeň**, která v závislosti na velikosti knihovny a typu knihovního systému trvá 2 hodiny až 7 dní. Následně pak pravidelně každou noc dochází k **pravidelné aktualizaci** těch dat, která byla v daném časovém intervalu změněna nebo smazána. To znamená, že nové záznamy by se do portálu měly dostávat **maximálně s jednodenním zpožděním**. V případě, že váš knihovní systém bývá v noci pravidelně v určitý čas mimo provoz, např. z důvodů zálohování, je dobré se s námi domluvit na vhodných časech určených pro noční sklizeň.

Ve specifických případech, kdy není možné sklizeň provádět pomocí OAI-PMH, je možné se domluvit na pravidelných exportech záznamů. V takovém případě je potřeba poskytovat i každodenní aktualizace ve stejném rozsahu.

Zpřístupnění služeb

Aby bylo možné v dané knihovně prostřednictvím portálu knihovny.cz provádět objednávky, rezervace či prolongace nebo zobrazovat aktuální dostupnost dokumentů, je nutná strojová komunikace mezi portálem a vašim knihovním systémem. V případě knihovního systému Aleph se k tomu využívá REST API,

u ostatních knihovních systémů je nutné zavedení NCIP protokolu. Knihovna tedy musí **poskytnout odkaz na rozhraní NCIP**.

Protokol NCIP bude do vašeho knihovního systému dodán dodavatelem vašeho knihovního systému alespoň v rozsahu **minimálních požadavků**. Existují však některé funkce portálu, které funkcionalitu dále rozšiřují (např. historie výpůjček). Tyto funkce nemusí být dodavatelem vašeho knihovního systému implementovány. V takovém případě Vám některá služba nemusí být k dispozici nebo nemusí fungovat v plném rozsahu.

Protože se pomocí protokolu NCIP přenáší osobní údaje uživatelů, je nezbytné, aby byl jejich **přenos dostatečně zabezpečen**. Měl být zpřístupněn jen pro vybrané IP adresy, jejichž seznam poskytneme, a jeho přenos by měl být šifrován pomocí protokolu HTTPS. Ten doporučujeme používat i pro přihlašování uživatelů do vlastního knihovního systému knihovny, protože to významným způsobem zvýší ochranu osobních údajů uživatelů knihovny. Certifikáty pro HTTPS je možné v dnešní době získat i zdarma, například prostřednictvím služby letsencrypt.org. S nasazením https musí knihovně pomoci dodavatel příslušného knihovního systému. Domníváme se, že v dnešní době by mělo použití https pro přístup ke knihovnímu systému být již standardem.

Přihlašování uživatelů knihovny do portálu

Umožnění přihlašování je možné provádět dvěma způsoby. Tím prvním je, že se knihovna sama **zaregistruje do eduId.cz**, což je služba provozovaná sdružením CESNET. To může být pro menší knihovny procesně a technicky náročné, touto cestou však musejí jít všechny knihovny se systémem Aleph.

Alternativou je vytvoření **IDP (identity provider) proxy brány**, kterou za vás bude provozovat CPK a která využívá protokolu NCIP pro ověření uživatelského jména a hesla. V takovém případě bude vaším úkolem pouze jmenovat dva pracovníky MZK jako **administrativní kontakt** své knihovny **pro eduID.cz**. Toto probíhá

podepsáním jmenovacího formuláře nachystaného pracovníky CPK statutárním zástupcem knihovny a jeho následným zasláním na adresu eduID. Pracovníci CPK následně přeberou veškerou další agendu spojenou s vytvořením a provozováním přihlašovací brány.

Testovací uživatelé

Abychom v procesu zapojování knihovny mohli otestovat základní funkcionalitu vaší knihovny, je potřeba, aby nám knihovna vytvořila **dva testovací uživatele (čtenáře)**. Protože jsou v knihovnách velmi rozdílné zvyklosti ohledně množství a způsobu zápisu čtenářských informací, potřebujeme, abyste nám tyto testovací uživatele vytvořili podle vámi zaběhlého způsobu s maximálním množstvím údajů, které o čtenářích vedete. Jeden z uživatelů by měl být bezproblémový, měl by na svém kontě mít alespoň jednu výpůjčku, objednávku a rezervaci. Druhý by měl být problémový s včas nevrácenou výpůjčkou, nezaplacenými dluhy a/nebo propadlou registrací. Pro tyto uživatele je potřeba nám zaslat ID uživatele, jejich přihlašovací jméno a přihlašovací heslo. Část testování pak spočívá v tom, že porovnáváme, jaké informace a jaká práva jim dává knihovní systém vaší knihovny a jestli se tito uživatelé dostanou ke stejným informacím a službám i prostřednictvím portálu.

Platby (nepovinné)

Pokud vaše knihovna umožňuje uživateli platit pokuty a poplatky on-line, může tuto službu zprostředkovávat i portál Knihovny.cz. V takovém případě je ale nezbytné, aby byly platby ve vaší knihovně **používány již v plně rutinním provozu**.

Protože platby nemohou být přímo realizovány portálem Knihovny.cz, realizace plateb bude probíhat pomocí přesměrování na server vaší knihovny, který další přesměrování na platební bránu provede. Kromě adresy na serveru vaší knihovny je nezbytné domluvit s CPK předávané parametry a návratové hodnoty, aby

mohl být uživatel po zaplacení přeměrován zase zpět do portálu, a to jak v případě úspěšného, tak i neúspěšného provedení platby.

Vzdálená registrace/předregistrace (nepovinné)

Pokud vaše knihovna uživatelům umožňuje vzdálenou on-line registraci nebo předregistraci, portál tuto službu uživatelům může zprostředkovat. V takovém případě budeme potřebovat znát adresu, kde se váš registrační formulář nachází. Stejně tak rádi zprostředkujeme vašim uživatelům online prodloužení registrace, pokud ji vaše knihovna nabízí.

Další požadavky

Mimo výše uvedených informací potřebujeme získat **logo** vaší knihovny (podle něj se budou vaši uživatelé orientovat při přihlašování do portálu, při objednávání dokumentů apod.). V případě, že máte různé formáty loga, upřednostňujeme logo čtvercového tvaru tak, aby zapadlo mezi loga dalších institucí. Pokud žádné logo zatím nemáte, zvažte například možnost použití loga vašeho zřizovatele.

Pokud se domníváte, že by uživatelé při použití portálu měli získat nějaké informace, které jsou specifické pouze pro vaši knihovnu, můžete nám je dodat a my je zpřístupníme formou **nápovědy**, kterou umístíme v oblasti seznamu jednotek vašich záznamů a do objednávacího/rezervačního okna. V případě, že by nápověda měla být příliš dlouhá, tak bude použita kratší verze s odkazem na dlouhou verzi.

Součástí portálu budou také informace o knihovnách, proto vás prosíme o **kontrolu záznamu vaší knihovny v adresáři knihoven**⁵³

---

⁵³ On-line aktualizace dat v bázi ADR. Dostupný z:

<http://www.caslin.cz/caslin/spoluprace/jak-prispivat-do-sk-cr/spoluprace-se-sk-cr/on-line-aktualizace-dat-v-bazi-adr>

Národní knihovny ČR, zejména správnost a úplnost informací o knihovně, např. otevírací dobu, kontaktní údaje, odkazy na webové stránky knihovny a vašeho katalogu.

Testování

Projde-li knihovna celým procesem zapojování, je potřeba vše řádně otestovat. Přestože testování provádí i pracovníci CPK, je hlavní zodpovědnost na vás, zapojující se knihovně. Musíte zkontrolovat především to, zda veškeré funkce portálu fungují, tak jak by měly, což ve většině případů znamená konzistentně s chováním vašeho lokálního systému. Prakticky to znamená otevřít si vedle sebe okno vašeho knihovního systému a CPK, přihlásit se do obou jako stejný uživatel a provádět obdobné akce (vyhledávání, objednání apod.).

Při testování je potřeba se držet **seznamu implementovaných funkcí**, který vám pracovníci CPK poskytnou. V některých případech je při testování a ladění nastavení systému nutné, aby knihovna pracovníkům CPK **popsala chování některých specifických funkčností**.

Pracovníci, kteří zapojují vaši knihovnu do CPK, neznají podrobně chování vašeho systému a vycházejí při zapojování především z informací předávaných strojově pomocí protokolu NCIP/API. Proto je při testování nezbytné se zaměřit na to, zda se objednávky, rezervace, prodlužování a další funkce chovají správně i pro různé typy dokumentů, statusy, typy čtenářů a pobočky, pokud mají ve vašem systému specifické chování.

Zapojování knihovny a celé testování probíhá na vývojové verzi portálu, která běží na adrese cpk-front.mzk.cz. Do **produkční verze portálu**, která běží na adrese www.knihovny.cz, se dostanou pouze ty knihovny, u nichž se jak knihovna, tak správce CPK shodnou na tom, že vaše knihovna je zapojena správně. Beta verze portálu (beta.knihovny.cz) je mezistupeň mezi vývojovou a produkční verzí a slouží především k testování funkčnosti obecnějšího charakteru, např. vyhledávání.

Vzhledem k tomu, že různé knihovny používají pro stejné informace a procesy zcela **odlišnou terminologii**, je potřeba při testování klást zvláštní důraz na tento aspekt. V případě, že se vaše terminologie od terminologie portálu natolik liší, že si nejste jisti, že jí rozumíte, tak se na nás prosím obraťte.

Hlášení chyb

Pro hlášení veškerých problémů knihovny bude použit **ticketovací systém**, do kterého každá knihovna dostane přístup. Celá komunikace bude privátní, což znamená, že si zapojované knihovny navzájem nebudou vidět do řešených problémů a mohou tak sdělovat i poměrně citlivé informace jako například hesla testovacích uživatelů. Tento systém je jednoduchý, přehledný a nabízí funkce pro notifikování zúčastněných, což celkově urychluje proces řešení problémů.

Kde najít další informace a možná spolupráce

Více podrobnějších aktualizovaných informací lze najít na stránkách portálu www.knihovny.cz v patičce v menu O portálu nebo při komunikaci s pracovníky CPK.

Bližší informace o tom, jakým způsobem lze portál využívat, můžete získat na některém ze školení, které se budou konat v každém krajském městě na podzim tohoto roku (<http://skipcr.cz/akce-a-projekty/knihovnicke-akce/>).

V případě zájmu knihovny o další spolupráci se mohou knihovny aktivně zapojit do **tvorby obsahu pro čtenáře**, a to především seznamy zajímavé literatury do inspirační části portálu. V případě zájmu nás můžete kontaktovat na adrese cpk-support@mzk.cz.

Závěr

Doufáme, že vás informace poskytnuté v tomto článku neodradily a že s vaší knihovnou začneme brzy spolupracovat.

Literatura a informační zdroje

- [1] STOKLASOVÁ, Bohdana, Petra ŽABIČKOVÁ, Petr ŽABIČKA, Martin LHOTÁK, Jan POKORNÝ, Lenka MAIXNEROVÁ a Karolina KOŠŤÁLOVÁ. *Smlouva o spolupráci: projektový záměr: verze 5*. [online] 2016. [cit. 2016-08-09]. Dostupné také z: http://www.knihovny.cz/wp-content/uploads/2012/08/KNIHOVNY-CZ_Projektovy-zamer_verze-5_Finale.docx

Ing. Martin Svoboda: CzechELib žije!

Národní technická knihovna

Tento článek věnuji památce PhDr. Věry Kubíkové, která byla dobrou vílou vysokoškolských, resp. akademických knihoven, a která se na sklonku 90. let zasloužila o zahájení éry podpory elektronických informačních zdrojů.

Je smutné, že se uskutečnění svých představ nedožila.

Příspěvek informuje o aktuálním stavu přípravy projektu, jehož Chartu (detailní popis projektu včetně personálního obsazení a rozpočtu) schválila 30. 8. Porada vedení MŠMT. Poskytne informace o finančním, personálním i systémovém zabezpečení projektu, který nastartuje na konci tohoto roku.

***Klíčová slova:** informační zdroje, konsorcia, financování knihoven, akademické knihovny*

CzechELib v kostce

Je pozoruhodné, povzbuzující a současně zavazující, že zástupci České konference rektorů, Rady vysokých škol, Rady pro výzkum, vývoj a inovace, Akademie věd ČR i městské knihovny v České Třebové říkají totéž: o tom už dávno sníme, už tu ten projekt měl být.

Základní fakta: projekt je podáván na základě výzvy č. 02-16-040 programu OP VVV Strategické řízení VaVaI na národní úrovni.

Projekt je plánován na 74 měsíců počínaje listopadem 2016 do konce roku 2022. Jeho hlavním cílem je zvýšení výkonnosti a efektivity výzkumu, vývoje a inovací v České republice prostřednictvím systémové změny způsobu zajištění elektronických vědeckých časopisů, knih a speciálních databází. Soustředěním finančních prostředků do jednoho centra bude výrazně snížena

zátěž uživatelů – výzkumných organizací, a budou dosaženy výhodnější smluvní podmínky.

Pro pilotní ověření fungování národního centra CzechELib bude z prostředků projektu po tři roky podpořen nákup přístupů k elektronickým informačním zdrojům. Celkové náklady projektu jsou téměř 1,3 miliardy Kč, z čehož méně než 10 % spotřebuje vytvoření, vybavení a provoz CzechELib po dobu šesti let projektu. Uvážíme-li, že celkový objem finančních prostředků, který bude projekt během pěti let (rok 2017 je rokem organizačního, právního a ekonomického vytvoření centra, vybavení softwarem a především vysoutěžení všech požadovaných zdrojů) obhospodařovat, lze odhadnout na 3,82 miliardy Kč, spotřebuje provoz centra cca 3,2 % a v době udržitelnosti tento podíl dál poklesne na přibližně 2 %.

Elektronické informační zdroje

Pod pojmem elektronické informační zdroje (dále už jenom EIZ) rozumíme elektronickou podobu časopisů a knih, které vydavatelé za poplatek (licenci) zpřístupňují na svých více či méně sofistikovaných portálech, případně další speciální databáze: citační, faktografické a jiné. Časopisy i knihy jsou obvykle zpřístupňovány v tzv. kolekcích čítajících jednotky až desetitisíce titulů časopisů nebo knih. Lze předpokládat, že díky již více než patnáctileté podpoře z programů vyhlašovaných MŠMT se výběr titulů i databází víceméně samovolně „vyladil“ a stabilizoval. Na druhé straně je pravda, že za celou tu dobu nikdy nebyl proveden otevřený průzkum zájmu. V současnosti existuje 18 „konsorcií“ sdružujících přibližně 130 institucí (veřejné vysoké školy, ústavy Akademie věd ČR, velké, zejména fakultní, nemocnice, velké knihovny a další výzkumné organizace), pro které zajišťují přístup do téměř 100 kolekcí či jednotlivých zdrojů.

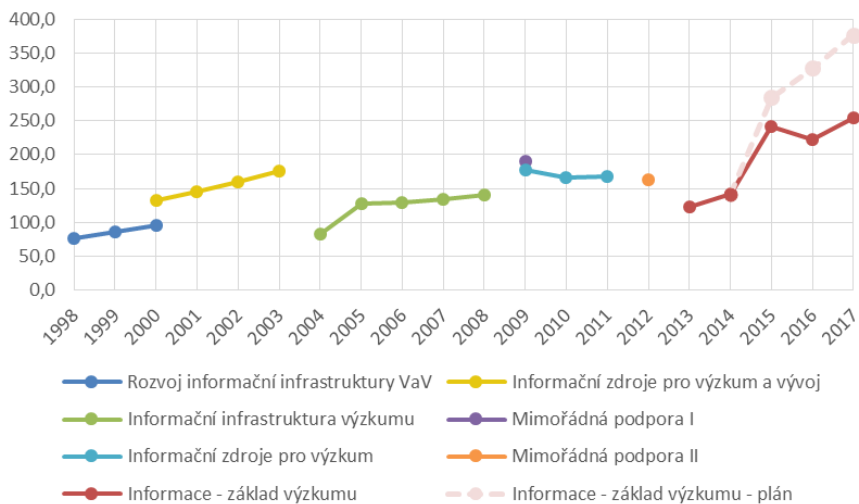
Evropský a národní kontext

Ve vyspělých zemích je centralizace již dávno zavedena a existují různé modely její podpory. Ve velkých zemích (Německo, Španělsko, Francie, UK) existuje více center nebo regionálních konsorcií, menší země mají spíše národní centra. Úroveň podpory ze státních prostředků je různá: nejběžnější je, že stát nějakým způsobem zároveň financuje centrum, tak i podporuje nákup EIZ. Ale např. v Norsku stát podporuje jen provoz centra, EIZ si platí univerzity a ostatní organizace ze svého, a v Holandsku je jak provoz centra, tak i hrazení zdrojů plně k tíži univerzit.

Projekt navazuje, jak již řečeno, na programy vyhledávané MŠMT od roku 1997: tehdy poprvé v programu INFRA II bylo možné požádat o podporu nákupu elektronických zdrojů, což učinili Miroslav Bartošek na Masarykově univerzitě v Brně a pořídil pro několik institucí tehdy atraktivní Current Contents - vlastně „jen“ signální informace, a Jaroslav Šilhánek na VŠCHT Praha, který pro několik chemických škol a fakult zajistil databázi Chemical Abstracts Service. První plnotextové databáze se v ČR objevily díky programu „Informační zdroje pro výzkum a vývoj“ (známému pod zkratkou LI), na jehož přípravě měla lví podíl zmíněná Věra Kubíková. Byla to jednak celostátní otevřená licence na úplnou kolekci časopisů vydavatelství Springer, jednak kolekce Science Direct vydavatelství Elsevier pro více než 30 institucí.

Programy MŠMT nijak nestimulovaly - a ze své soutěžní podstaty ani nemohly - užitečnou domluvu a koncentraci žadatelů, přesto, vlastně poněkud proti pravidlům soutěže, ale ve shodě se zdravým rozumem, počet „konsorcií“ - uchazečů o podporu klesal v navazujících programech geometrickou řadou. Nebýt v posledním období rozdělení podpory na operační program VaVPI a program MŠMT, měli bychom dnes konsorcií nanejvýš devět.

Programy informační podpory VaVal 1998-2017

Obr. 1 Programy informační podpory VaVal 1998–2017. Zdroj: autor příspěvku

Podstatnou událostí v evropském kontextu bylo zasedání Rady pro konkurenceschopnost 27. května 2016, kde po veřejné rozpravě Rada přijala závěry o přechodu k systému otevřené vědy:

Členské státy se dohodly na společných cílech v otevřené vědě, k nimž hodlají dospět jednáním ve shodě s Komisí a zúčastněnými stranami. Delegace se zavázaly k otevřenému přístupu k vědeckým publikacím jako výchozí volbě v roce 2020 a na nejlepším možném opakovaném použití výzkumných dat jako na cestě, jak urychlit přechod k systému otevřené vědy.⁵⁴

⁵⁴ Council of the European Union EN, 9357/16, OUTCOME OF THE COUNCIL MEETING, 3470th Council meeting Competitiveness (Internal Market, Industry, Research and Space), Brussels, 26 and 27 May 2016.

To znamená, že v průběhu projektu bude pravděpodobně docházet k (nejspíše postupně) změně od modelu předplatného na EIZ k modelu plateb za vědeckou redakci článků (Gold Open Access). Lze předpokládat, že tento přechod bude také obsažen v Národní politice otevřeného přístupu na léta 2017–2020, která by měla být v příštím roce schválena vládou ČR.

Návaznost na strategické a další dokumenty

Historicky první „vládní“ dokument, který se zabýval dostupností EIZ, je Koncepce rozvoje knihoven ČR na léta 2011–2015, schválená vládou ČR na sklonku roku 2011. Její Priorita 7 zní: *Zabezpečit efektivní dostupnost elektronických informačních zdrojů pro podporu VaVaI po roce 2011.*

Dokument, který již požaduje změnu soutěžního principu, je Stanovisko Rady pro výzkum, vývoj a inovace k programu INFOZ z února 2012, kde se prohlašuje:

Je třeba změnit stávající způsob podpory financování EIZ ze SR, ... vytvořit koncepční model finanční podpory EIZ, jako základní nezbytné informační infrastruktury pro VaV, a od roku 2018 tento model zavést do praxe v ČR.

Projekt CzechELib tak reaguje na tyto výzvy a je přímou odpovědí na Národní RIS3 strategii⁵⁵, která v analytické části konstatuje, že *přístup k vědeckým informacím v digitální formě ... je klíčový předpoklad pro kvalitní výzkum* a v návrhové části pak požaduje

podporu přístupu k informačním zdrojům VaV, odborným publikacím a datovým zdrojům (časopisy, e-knihy, bibliografické a scientometrické databáze apod.), včetně volného přístupu k výsledkům (úložiště dat a informací).

---

⁵⁵ <http://www.vyzkum.cz/FrontClanek.aspx?idsekce=741706>

Pro přípravu projektu CzechELib byl významný výstup *Implementace jednotného systému plánování nákupu EIZ do ČR* projektu NTK v OP LZZ. Ten mapoval zajištění EIZ v ČR i v zahraničí (Finsko, Norsko, Velká Británie, Nizozemsko a Slovensko) a navrhl model fungování národního centra v ČR. Byl projednán a odsouhlasen ve spolupráci s VŠ a AV ČR na konci roku 2012 a byl dále upravován. Posloužil v mnoha ohledech jako zdroj pro přípravu projektu.

Uživatelé a další zainteresované skupiny

Cílovou skupinou projektu jsou **pracovníci** (zaměstnanci, studenti či jinak s organizací svázané osoby) výzkumných organizací podle zákona č. 130/2002 Sb., o podpoře výzkumu a vývoje. Do této kategorie institucí spadají zejména veřejné výzkumné instituce zřizované Akademií věd ČR a dalšími subjekty, veřejné, státní i soukromé vysoké školy, velké knihovny, muzea a galerie, fakultní nemocnice, Česká geologická služba, Český hydrometeorologický ústav a další. Koncovým uživatelem (smluvně vázaným k CzechELib) jsou výše zmíněné organizace.

Služby CzechELib

CzechELib poprvé v České republice uspořádá průzkum potřeb či požadavků otevřený všem zájemcům splňujícím kritérium výzkumné organizace (viz citovaný zákon 130/2002 Sb., poznámku 44). V několika kolech pak proběhne vyvážení zájmu s reálnými finančními možnostmi jak na straně účastníků, tak i projektu. CzechELib pak zajistí sjednání optimálních smluvních podmínek ve veřejné zakázce, uskuteční nákup a fakturaci.

Bude poskytovat průběžnou podporu zahrnující vyřizování změn (IP adresy, vznik, zánik atd. titulů) a reklamaci. Bude shromažďovat a standardizovaným způsobem vyhodnocovat statistiky využívání zdrojů. Po provedení průzkumu zájmu je připraven poskytovat bibliometrické služby. Součástí služeb je

i dlouhodobá archivace nakoupených zdrojů (pro případ zániku či nefunkčnosti titulu nebo vydavatele) v souladu s licenčními podmínkami, stejně jako informačně-referenční servis k příslušným zdrojům.

Jak již bylo zmíněno, v průběhu projektu bude docházet k „překlopení“, změně od modelu předplatného na EIZ k modelu plateb za vědeckou redakci článků (Gold Open Access); s tím budou počítat nově uzavírané smlouvy.

Součástí projektu je konečně i podpora vzdělávání prostřednictvím seminářů a konferencí.

Závěr

V době, kdy článek vzniká, prošel projekt – kromě permanentní diskuse uvnitř pracovních skupin – několika stupni schvalovací procedury: v červenci Porada vedení MŠMT schválila Projektový záměr, a tím dala signál, že takto koncipovaný projekt je ministerstvo připraveno podpořit. Na konci srpna pak Porada vedení MŠMT schválila Chartu projektu, velmi detailní dokument obsahující časový plán projektu, popis plánovaných aktivit, analýzu rizik, schema řízení projektu i podrobný seznam předpokládaných pracovních pozic, a tím své rozhodnutí potvrdila. Tentýž dokument pak prozkoumali experti Evropské komise a na zasedání Monitorovacího výboru programu OP VVV dne 23. září 2016, kde byl za přítomnosti zástupců České konference rektorů, Rady vysokých škol, Akademie věd České republiky, Rady pro výzkum, vývoj a inovace, Asociace výzkumných organizací a řady dalších více než dvaceti členů Monitorovacího výboru projekt představen, Chartu projektu schválili a doporučili k realizaci a podání žádosti o podporu.

Jak je patrné, jednotlivé kroky za sebou následovaly v poněkud hektickém tempu. Podobné projekty se ve světě připravují obvykle několik let. V jistém smyslu je tomu tak i v České republice: poměrně podrobná studie vznikla před čtyřmi lety. Je ovšem rozdíl

mezi diskusemi o možných variantách a mezi nutností během týdne domyslet a sepsat detaily. Každý takovýto projekt závisí na dobré vůli nejen na straně řešitelů projektu, ministerstev a dalších vládních orgánů, ale také těch, komu především bude projekt sloužit, to jest výzkumníků, pedagogů, studentů, doktorandů, knihovníků a všech organizací, které je sdružují. Přestože by autoři projektu rádi viděli širokou diskusi ke každému kroku vývoje projektu, čas do skončení současných programů podpory, a tedy nutnost zahájit realizaci projektu co nejdříve, tuto širokou diskusi neumožnil. Pro začátek jsme se museli spolehnout na názory několika málo členů pracovní skupiny s důvěrou, že téměř vše již bylo diskutováno. Nepochybujeme o tom, že v průběhu projektu bude dostatek vůle a času podstatné věci i někdy otravné drobné nedostatky vylepšit tak, aby projekt fungoval ke spokojenosti těch, komu je určen především.

Veškeré další informace o projektu a jeho detailech naleznete na www.czechELib.cz, zejména v dokumentu Charta (https://www.czechelib.cz/docs/3268_2016_materiál_Charta.pdf).

PhDr. Vít Richter: Průzkum prostorového a technického vybavení veřejných knihoven. Jaké činnosti knihoven jsou limitovány prostorovými podmínkami

Národní knihovna ČR

V květnu 2016 provedl Knihovnický institut Národní knihovny ČR ve spolupráci s Moravskou zemskou knihovnou a NIPOS průzkum prostorového a technického vybavení veřejných knihoven, tj. knihoven provozovaných obcí, městem či krajem. Průzkumu se zúčastnilo 2 027 knihoven a poboček různých velikostí. Jedná se o velmi reprezentativní soubor, knihovny působící v obcích s počtem obyvatel více než 3 000 byly zastoupeny v rozsahu 70 až 100 % (382 knihoven), včetně všech krajských knihoven a jejich poboček. Zúčastnila se také pětina knihoven v obcích do jednoho tisíce knihoven (863 knihoven). Pro účely průzkumu byly využity i statistické údaje o knihovnách, které jsou shromažďovány při každoročním sběru statistických dat. Průzkum se nezaměřil pouze na zjišťování technických údajů o současném stavu prostorového a technického zajištění knihoven, ale usiloval o to, aby knihovny, jejich vedoucí pracovníci a také provozovatelé knihoven hodnotili současnou situaci knihovny, snažili se identifikovat oblasti činnosti knihovny, které jsou v současnosti omezeny prostorovou situací knihovny.

Úvodní otázkou průzkumu byli respondenti vyzváni, aby identifikovali aktivity, které jim současné prostorové podmínky knihovny neumožňují vykonávat nebo které provozují jen velmi omezeně. Cílem nebylo, aby byl uváděn libovolný seznam činností, které knihovna nevykonává, ale respondenti měli za úkol označit pouze takové aktivity, které by skutečně knihovna realizovala, pokud by k tomu byly vhodné prostorové podmínky.

Pro hodnocení získaných dat a srovnatelnost výsledků jsme knihovny a jejich pobočky rozdělili do čtyř hlavních kategorií:

- **Knihovny a pobočky v obcích do 5 000 obyvatel**, předmětem hodnocení bylo 1 327 dotazníků. Jednalo se o početně nejvíce zastoupenou skupinu knihoven. Jedná se převážně o knihovny v malých obcích s omezenou provozní dobou, jejich činnost je zajišťována v rozsahu pracovního úvazku do 15 pracovních hodin měsíčně. Většinou se tedy jedná o knihovny s neprofesionálními pracovníky. Vycházelo se z předpokladu, že nejsou větší rozdíly mezi činnostmi knihoven a poboček v této kategorii.
- **Knihovny a pobočky v městech od 5 001 do 20 000 obyvatel**, předmětem hodnocení bylo 204 dotazníků. Jedná se o knihovny, které působí v menších a středních městech. Předmětem hodnocení byly také pobočky těchto knihoven, kterých bylo z celkového hlediska jen velmi omezené množství.
- **Knihovny v městech nad 20 000 obyvatel včetně krajských knihoven**, hodnoceno bylo celkem 62 knihoven. Jedná se o skupinu největších knihoven, které zajišťují služby pro největší část populace.
- **Pobočky a zvláštní prostory knihoven v obcích nad 20 000 obyvatel a krajských knihoven**, hodnoceno bylo 216 dotazníků poboček a zvláštních prostor. Pobočky největších knihoven byly pro účely hodnocení vyčleněny jako zvláštní skupina, protože rozsah jejich činnosti se výrazně odlišuje od služeb, které jsou poskytovány v hlavním objektu knihovny. Charakter jejich činnosti je spíše podobný aktivitám knihoven v menších obcích a městech.

Obr. 1 Knihovny zúčastněné v průzkumu prostorového a technického vybavení veřejných knihoven. *Zdroj: autor příspěvku*

Knihovny a pobočky v obcích do 5 000 obyvatel (hodnoceno 1 327 knihoven)

- Necelá čtvrtina knihoven (23 %) konstatuje, že jejich činnosti jsou prostorově dobře zajištěny.
- Nejvíce limitovanou oblastí činnosti z hlediska prostoru jsou aktivity pro děti, uvedlo 41 % knihoven. Výrazně také chybí prostory pro konání výstav (35 %), pro výtvarné a tvůrčí dílny (32 %) a také pro kulturní a vzdělávací akce pro dospělé (31 %).

- Na střední úrovni (21 % až 24 %) nedostatku jsou vnímány aktivity pro mládež (24 %), prostory pro setkávání a komunitní aktivity (22 %).
- 16 % knihoven pociťuje limity v oblasti základních výpůjčních služeb.
- Omezený zájem je například o infocentrum (15 %) a hudební aktivity (16 %).

Knihovny a pobočky v městech od 5 001 do 20 000 obyvatel (hodnoceno 204 knihoven)

- 18 % knihoven této kategorie konstatuje, že jejich činnosti jsou prostorově dobře zajištěny.
- Největší omezení spatřují knihovny v nedostatku prostor pro kulturní a vzdělávací akce pro dospělé (43 %).
- Knihovny této kategorie jsou také výrazně limitovány v oblasti aktivit pro děti a mládež i výstavy (36 %), chybí také prostory pro setkávání a komunitní aktivity, občerstvení či kavárnu (35 %), výtvarné a tvůrčí dílny (32 %).
- Pouze 4 % knihoven pociťuje limit v oblasti základních výpůjčních služeb.
- Malý zájem je o provozování infocentra hudební aktivity.

Knihovny v městech nad 20 000 obyvatel včetně krajských knihoven (hodnoceno 62 knihoven)

- Čtvrtina knihoven (24 %) této kategorie konstatuje, že jejich činnosti jsou prostorově dobře zajištěny.
- Více než polovina knihoven (55 %) pociťuje omezení v tom, že svým návštěvníkům nemůže nabídnout doplňkové služby typu kavárna a občerstvení.

- Další omezení spatřují knihovny v nedostatku prostor pro výtvarné a tvůrčí dílny (34 %), aktivity pro mládež a hudební aktivity (31 %).
- Na střední úrovni (25 % až 27 %) jsou hudební aktivity, aktivity pro děti a výtvarné a tvůrčí dílny.
- Pouze 6 % knihoven této kategorie pocítuje limit v oblasti základních výpůjčních služeb.
- Malý zájem je o prostory aktivity pro děti a kulturní a vzdělávací akce pro dospělé či infocentrum.

Pobočky a zvláštní prostory knihoven v obcích nad 20 000 obyvatel a krajských knihoven (hodnoceno 216 poboček a zvláštních prostor)

- Čtvrtina poboček knihoven ve větších městech (25 %) konstatuje, že jejich činnosti jsou prostorově dobře zajištěny.
- Největší omezení své činnosti spatřují pobočky v nedostatku prostor pro setkávání a komunitní aktivity (43 %) a pro kulturní a vzdělávací akce pro dospělé (40 %).
- Na střední úrovni (26 % až 34 %) je zájem o výtvarné a tvůrčí dílny, aktivity pro děti a mládež, prostory pro občerstvení či kavárnu a výstavy.
- Pouze 3 % poboček pocítuje limit v oblasti základních výpůjčních služeb.
- Malý zájem (21 % až 22 %) je o prostory infocentra a hudební aktivity.

Tab. 1 Výsledky průzkumu prostorového a technického vybavení veřejných knihoven

	Knihovny a pobočky do 5 000 obyvatel		Knihovny a pobočky do 20 000 obyvatel		Knihovny nad 20 000 obyvatel		Pobočky nad 20 000 obyvatel	
	Abs.	%	Abs.	%	Abs.	%	Abs.	%
Základní výpůjční služby	207	16%	9	4%	4	6%	10	5%
Kulturní a vzdělávací akce pro dospělé	416	31%	87	43%	13	21%	87	40%
Aktiviny pro děti	543	41%	73	36%	12	19%	61	28%
Aktiviny pro mládež	325	24%	73	36%	19	31%	56	26%
Výtvarné, tvůrčí dílny	427	32%	65	32%	21	34%	73	34%
Výstavy	460	35%	74	36%	18	29%	60	28%
Hudební aktivity, muzikoterapie	214	16%	41	20%	19	31%	48	22%
Setkávání - komunitní aktivity	298	22%	71	35%	17	27%	92	43%
Kavárna, občerstvení	285	21%	71	35%	34	55%	60	28%

Infocentrum	205	15%	31	15%	15	24%	46	21%
Jiné, jaké	28	2%	3	1%	5	8%	6	3%
Knihovna je prostorově zajištěna	311	23%	36	18%	15	24%	53	25%
Celkový počet hodnocených knihoven	1327	100%	204	100%	62	100%	216	100%

Zdroj: autor příspěvku

Shrnutí

- Nejhůře hodnotí prostorové zajištění knihovny v městech od 5 001 do 20 000 obyvatel, kde jen necelá pětina (18 %) vnímá své **prostorové zajištění jako zcela dostačující**. V ostatních skupinách knihoven se spokojenost z prostoru pohybuje kolem 25 %, tj. čtvrtiny všech knihoven a poboček.
- Prostory pro **základní výpůjční služby** chybí nejvíce v malých knihovnách v obcích do 5 000 obyvatel (16 %). V ostatních kategoriích knihoven a v pobočkách obcí do 20 000 obyvatel se jedná o omezení spíše výjimečné (4 % až 6 %).
- Ve značné míře chybí prostory pro **práci s dětmi**, nejhorší situace je v obcích do 5 000 obyvatel (41 %) a v městských knihovnách 5 001 až 20 000 obyvatel (36 %).
- Jako silný limitující prvek je vnímám nedostatek prostor pro **kulturní a vzdělávací aktivity pro dospělé** – nejsilněji se to projevuje v knihovnách obcí a měst od 5 001 do 20 000 obyvatel (43 %) a v pobočkách velkých měst (rozmezí 40 %).

- Nedostatek prostor pro **setkávání a komunitní aktivity** pociťují nejvíce pobočky v městech nad 20 000 obyvatel (43 %) a v knihovnách od 5 001 do 20 000 obyvatel (35 %).
- Prostory pro **práci s mládeží** chybí nejvíce v knihovnách od 5 001 do 20 000 obyvatel (36 %) a také v největších knihovnách nad 20 000 obyvatel (31 %).
- Třetina knihoven všech kategorií i poboček postrádá prostory pro **výtvarné a tvůrčí dílny** (rozmezí 32 až 34 %).
- 55 % knihoven v městech nad 20 000 postrádá prostory pro **kavárnu a občerstvení**. Zájem o tyto aktivity je silný i v ostatních městských knihovnách.
- Celkově je velký zájem o prostory pro **pořádání výstav**, nejvíce v knihovnách obcí a měst do 20 000 obyvatel (35 až 36 %).
- Prostory pro **hudební aktivity a muzikoterapii** postrádají nejvíce knihovny v městech nad 20 000 obyvatel (31 %). V ostatních velikostních kategoriích knihoven je zájem výrazně nižší.
- Poměrně slabý je zájem o výkon **infocenter**, pohybuje se v rozpětí 15 až 24 %.

Výsledky průzkumu budou východiskem pro přípravu metodického centra pro výstavbu knihoven, které je plánováno v Moravské zemské knihovně v Brně. Závěry průzkumu budou poskytnuty Ministerstvu kultury, krajům a budou k dispozici všem provozovatelům knihoven. Zjištěné údaje lze využít i jako podklad pro přípravu dotačních programů na podporu výstavby a vybavení knihoven na celostátní i krajské úrovni.

Partneři

Otevřená platforma pro zpracování, uchování a zpřístupňování informací včetně digitálních objektů s kontrolou a řízením práv přístupu k těmto objektům.

Katalog, autority

- Zpracování různých typů dokumentů a předmětů včetně všech typů autorit.

Digitální knihovna

- Řešení pro uchovávání a zpřístupňování digitálních objektů s propracovanou kontrolou přístupů a řízením práv k objektům, s podporou pracovních postupů při vkládání a schvalování digitálních objektů.

Digitální kronika

- Komplexní zpracování informací o událostech instituce, obce, regionu apod. s vazbami mezi nimi a významnými osobnostmi, místy, pořadateli včetně různých digitálních objektů.

Nástroje pro správu

- Soubor nástrojů pro administrátory umožňující nastavení formulářů, online katalogu atd.

Webové služby

- Popsané webové služby pro jednoduché zpřístupnění dat z ARL na webových stránkách nebo jiných informačních systémech.

Integrační řešení

- Komplexní řešení pro propojení dat a funkcí z různých informačních systémů.

Jihočeská vědecká knihovna v Českých Budějovicích

[Slovensky](#) [Česky](#) [English](#)
[V knižku \(0\)](#)

Vyhledávání Konto Nastavení Historie Předzpracování **Průhled**

Současné stránky

Výsledky vyhledávání
 Získal rezerva (0/0)
 Všechny zobrazení
 Zobrazení: 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65 70 75 80 85 90 95 100

Název záznamu: 340

Vše obsah: **všechny polky** > **„Tlačítka“**
 11 Tlačítka > **Průhled záznamů** > **Zobrazovat formáty** > **Do košíku**

Ministry
 Ministry (budoviny) - pro děti zobrazení Měly - Ministry - for two readers / Věk: 6-10 let. Praha: Iperium, 2007. 1 partitura (24 s.) ISBN 978031014... **Sp. HB 12.151**

Pobočka Věrné Nedostupné / Přeznátné Vypůjčtené Rezervace

Hrubiny 1 0 0 0

Mládská babička d
 Mládská babička d (nová kniha) (96.02.2016 s. 3)

Moje anglická babička
 Moje anglická babička (nová kniha) (978-80-204-2300-0 (hbk.) | **Sp. C 12.151**)

Druh dokumentu
 kniha 230
 časopis 40
 zvukový dokument 40
 notový (noty) 16
 časopis 2
 Více

Dostupnost
 nové 215
 rezervace 87
 přeznátné 50

[Slovensky](#) [English](#)
[Vyhledávání v textě](#)

[Účelno](#) [Služby](#) [Podpora](#) [Návěštnost](#) [Rozhovory](#) [Digitálna knižnica](#) [Knižnica pre deti](#) [Región a služby](#) [Kontakt](#)

AKTUÁLNE PODUJATIA

Podujatia / Aktuálne podujatia

Aktuálne podujatia

Aktuálny program

Program na budúci mesiac

ČÍTAME A HRÁME SA V MŮDREJ PONORKE
 05.02.2016 - 30.08.2016 | Mestská knižnica mesta Piešťany
 podpora: Iltara, pro deti

Sviť podľa šaška
 01.09.2016 - 15.10.2016 | Mestská knižnica mesta Piešťany
 výstava

Zlatá stuha 2016
 05.09.2016 - 09.09.2016 | Mestská knižnica mesta Piešťany
 výstava

[STU](#) [SLOVENSKÁ TECHNICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE](#) [SJT](#) [TECHNICKÁ UNIVERZITA](#)

[KARLLOVA](#) [UCHÁŤOVÁ](#) [STUDENTI](#) [ABSOLVENTI](#) [VŠETKUM](#) [VEREJNOST](#) [ZAMESTNANCI](#)

[Ústavy technológií a materiálov](#)
 Ústavy technológií a materiálov
 Ústav
 Personálne obsadené
 Studium
 Publikačná činnosť
 Veda a výskum
 Black box ústavu

PUBLIKAČNÁ ČINNOSŤ

Pracovisko
 Ústav technológií a materiálov

Vyhľadávame podľa
 roku vytvorenia

Rok
 2016

Kategória publikácie
 ADC - vedecké práce v zahraničných časopisoch

Vyhľadajte

KOVIČEK, Jaroslav - EŠMER, Štefan - BELEK, Josef. Československé a AČK Mechanika. Vyd. 221. in. 3. (3.081) CCC-0003670560009. ADC

MAZLOUM, Arif - KOVIČEK, Jaroslav - EŠMER, Štefan.

[SK CINEMA](#)
 Slovenský kinematografický ústav

[Slovenský kinematografický ústav](#)
[Slovenské filmové festivaly](#)
[Slovenské filmové festivaly](#)
[Slovenské filmové festivaly](#)

A pobežím až na kraj sveta

Nové filmy
 1. **Slava, Peter**
 2. **Slava, Peter**
 3. **Slava, Peter**
 4. **Slava, Peter**
 5. **Slava, Peter**
 6. **Slava, Peter**
 7. **Slava, Peter**
 8. **Slava, Peter**
 9. **Slava, Peter**
 10. **Slava, Peter**

Cosmotron Bohemia s. r. o., Pančava 415/11, 695 01 Hodonín, ČR, tel: +420 518 326 522-525, mobil: +420 724 242 250, e-mail: firma@cosmotron.cz, web: www.cosmotron.cz
 Cosmotron Slovakia s. r. o., Bratislavská 57, 908 48 Kopčany, SR, mobile: +421 903 727 255, e-mail: firma@cosmotron.sk, web: www.cosmotron.sk

Knihovnám a lidem

- Integrovaný knihovní systém
  - Webové katalogy, portály a oborové brány
  - Digitální knihovna
  - Kompletní správa, podpora a servis všech systémů
  - Outsourcing, hosting – software jako služba
  - Vývoj software na zakázku
- www.kpsys.cz ■ www.knihovny.eu ■ www.portaro.eu

LANius

CLAVIUS^{SM}

Tritius

nová generace knihovního systému:

- Kompletní webové rozhraní v UNICODE
- Formát MARC21, FRBR, OPAC 2.0
- obchodní možnost pronájmu (cloud řešení)

LANius s.r.o.
Jiráskova 1775
390 02 Tábor

LANius

Effectiva

tel: +420 381 252 448
fax: +420 381 251 715
mail: info@lanius.cz
web: www.lanius.cz

www.TEAMLIBRARY.cz

poskytovatel systému

Koha a VuFind

Remote Video Solutions

Nový standard bezpečnosti

- › inteligentní analýza snímaného obrazu, řešení poplachových stavů dispečinkem
- › okamžitá reakce audio přenosem, zásah výjezdovou jednotkou
- › vysoká úroveň zabezpečení, optimalizace nákladů

Technická řešení

Fyzická ostraha

Dispečink RV5

www.securitas.cz

ČTENÁŘ: měsíčník pro knihovny

- reflektuje aktuální dění v oboru
- je nedílnou součástí celoživotního vzdělávání knihovníků a informačních pracovníků
- nabízí vám prostor k propagaci
- uchovává historii knihovnictví od roku 1949
- postihuje témata pro všechny typy knihoven

NAPIŠTE SI O PŘEDPLATNÉ na ctenar@svkkl.cz

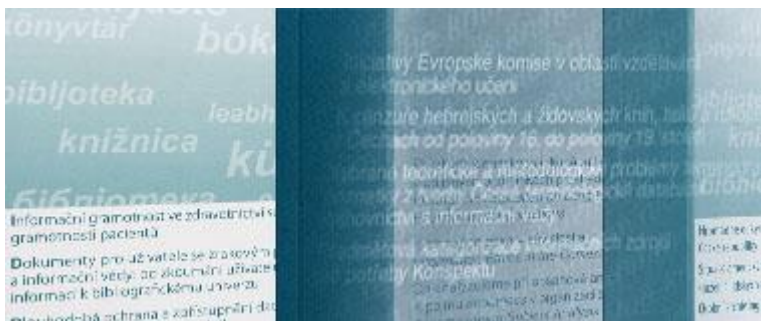
*Časopis Čtenář pro vás měsíčně vydává
Středočeská vědecká knihovna v Kladně za podpory MK ČR*

čtenář
MĚSÍČNÍK PRO KNIHOVNY

Knihovna

knihovnická revue

Knihovna: knihovnická revue (ISSN 18013252)

Knihovna: knihovnická revue přináší teoretické studie z oboru knihovnictví, informuje o úspěšných projektech českých a zahraničních knihoven, o aktivní účasti Národní knihovny ČR v domácích i mezinárodních projektech. Vychází od roku 2005 dvakrát ročně. Od roku 2009 procházejí hlavní články nezávislým recenzním řízením. Časopis je platformou pro odbornou činnost spočívající v teoretickém bádání s konkrétními výstupy použitelnými v praxi. Každé číslo rovněž obsahuje Novinky zahraniční knihovnické literatury. Je v databázi EBSCO a ERICH PLUS. Přístupný na <http://knihovnarevue.nkp.cz/>.

Knihovna plus

Knihovna plus – jako obecný knihovnický časopis přináší zprávy z konferencí, seminářů a dalších knihovnických událostí, informuje o novinkách českých a zahraničních publikací z oboru. Je v databázi EBSCO. Přístupný na <http://knihovnaplus.nkp.cz/>.

®

Překlady - Tlumočení
Hlasování - Konferenční servis

www.boks.cz

 Ceiba®

čtenář

MĚSÍČNÍK PRO KNIHOVNY

Intelligent Document Management

HOŘAVA
ARCHITEKTI

/ ARCHITECTS

 knihovna plus

 knihovna
knihovnická revue

ORIS plus

Knihovny současnosti 2016
Sborník z 24. ročníku konference, konané 6.-8. září 2016
v areálu Univerzity Palackého v Olomouci

Vydáno za finanční podpory Ministerstva kultury
v rámci dotačního programu Knihovny 21. století.

Sestavila Martina Horejšová
Redakce Jaroslava Bednářová
Grafická úprava: **Městská knihovna v Praze**,
Mariánské nám. 1, 110 00 Praha 1
Obálka Helena Rosová

Vydalo **Sdružení knihoven ČR**,
Mariánské náměstí 98/1, 110 00 Praha 1
1. vydání

ISBN 978-80-86249-80-3 (pdf)